

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

TÜRK DÜNYASI MASALLARINDA BAĞIŞÇI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PERİHAN KARTAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN

GAZİANTEP

EYLÜL 2023

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Türk Dünyası Masallarında Bağışçı
Adı ve Soyadı: Perihan KARTAL
Tez Savunma Tarihi: 15.09.2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EROL
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Ünvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Prof. Dr. Mehmet EROL (Jüri Başkanı)

Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÇELİKTEN

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Perihan KARTAL

Öğrenci Numarası: 190530111027

Tezin Savunma Tarihi:15.09.2023

ÖZET

TÜRK DÜNYASI MASALLARINDA BAĞIŞÇI

KARTAL, Perihan

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN

Eylül 2023, 256 sayfa

Türk masallardaki bağışçıyı konu alan bu çalışmada yapısal yöntem kullanılmıştır. Bağışçı anlatının başında kahramanın karşısına çıkan onu test eden ve test sonucunda kahramanın eylemlerinin sonucunda bir nesne ya da yol gösterme yoluyla ödüllendiren yardımcı kahramandır. Bağışçıların kahramana bahsettiği şeyler sonucunda anlatının akışı değişmekte ve anlatının devamında kahraman karşısına çıkan engeller ile baş ederken işine yarayacak olan “şey” ne ise onu vermektedir. Bu en küçük birimin oluşturduğu geleneksel model arketipsel olarak incelenmiştir. Çalışmada Altay, Azerbaycan, Başkurt, Gagauz, Hakas, Kazak, Kazan Tatar, Kırgız, Özbek, Uygur, Tıva, Türkiye ve Yakut sahalarındaki sihirli masallar incelenmiştir. Bu sahalardan derlenen masallardaki bağışçı, kahraman ile bağışçının karşılaştığı mekân ve zaman, bağışlanma nedeni, son olarak da bağışladığı nesne incelenmiştir. Türk toplumunun yapısında yardımlaşma ve dayanışma önemli bir rol oynamaktadır. Türk toplumunda olduğu gibi Türk halk anlatımlarında da yardımlaşmanın sık sık karşılaşıldığı görülmektedir. Masallarda kahramanın tek başına bir amaca ulaşmadığını, yardımcıları sayesinde başarı elde ettiği söylenebilir. Bu yardım kahramanın çabalarına, eylemlerine ve amacına göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağışçı, Sihirli Masallar, Yapısal Yöntem, Eylemler, Yardımcı Kahraman.

ABSTRACT
DONOR IN TURKISH WORLD TALES

KARTAL, Perihan
M.A. Thesis, Department of Turkish Language and Literature
Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa GÜLTEKİN
September 2023, 256 pages

In this study on the donor in Turkish fairy tales, the structural method was used. The donor is a helper hero who appears before the hero at the beginning of the narrative, tests him and rewards him with an object or guidance as a result of the hero's actions as a result of the test. The flow of the narrative changes as a result of the things the donors bestow on the protagonist, and in the continuation of the narrative, the protagonist gives the "thing" that will be useful to the protagonist in dealing with the obstacles he/she faces. The traditional model formed by this smallest unit is analysed archetypically. In the study, magic tales in Altai, Azerbaijan, Bashkir, Gagauz, Khakas, Kazakh, Kazan Tatar, Kyrgyz, Uzbek, Uyghur, Tıva, Turkey and Yakut fields were analysed. In the tales compiled from these fields, the donor, the place and time where the hero and the donor meet, the reason for forgiveness, and finally the object donated were analysed. Helping and solidarity play an important role in the structure of Turkish society. As in Turkish society, it is seen that cooperation is frequently encountered in Turkish folk narratives. In fairy tales, it can be said that the protagonist does not achieve a goal alone, but achieves success thanks to helpers. This help varies according to the hero's efforts, actions and purpose.

Keywords: Donor, Magic Tales, Structural Method, Actions, Supporting Hero.

ÖN SÖZ

Binlerce yıllık Türk topluluklarının yaşam tarzları, inançları, değerleri ve deneyimleri sözlü olarak nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Sözlü anlatı geleneğiyle aktarımın önemli bir unsuru da masallardır. Masal toplumun deneyimlerini yansıtan; genellikle içerisinde hayali öğeler barındıran; sözlü veya yazılı olarak anlatılan; genellikle kahramanın etrafında şekillenen, toplumun değerlerini, inançlarını, yaşam tarzını ve mizah anlayışını yansıtan bir anlatı türüdür. Çalışmada metin merkezli yaklaşımlar içerisinde değerlendirilen yapısal kuramdan faydalanılmıştır.

Propp'un ele aldığı rol içerisinde ikinci sırada yer alan bağışçı kavramı için sağlayıcı, verici, donatıcı, büyülü yardımcı gibi terimler kullanılsa da genel olarak “bağışçı” terimi ile anılmaktadır. Bağışçı kahramanın eylemleri sonucunda karşısına çıkan, onu sınavan, sinama başarılı ise ona yol gösteren, sihirli nesne ya da bilgi veren ve kahramana akıl hocalığı yapan bir öğretmen olan kişidir. Bu bağlamda çalışmada masallarda yer alan bağışçılar, bağışçıların kahramana verdiği nesne ya da bilgi, kahraman ile bağışçının karşılaştığı mekân ve zamanlar tespit edilmiştir. Masal çalışmalarında yardımcı kahraman olarak ele alınan bağışçının, kahramanın eylemlerinin göz ardı edildiği; kahramanın olumlu eylemleri sonucunda bağışçı ile karşılaştığı; bağışçının sunduğu unsurlar ile anlatının seyri şekillendiği görülmektedir. Bu açıdan kahraman ve bağışçının eylemlerinin bütüncül bir bakış ile ele alınması bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Çalışmada bağışçı ile yardımcı kahramanı ayırırken bağışçı özelinde kahramanın gerçekleştirmesi gereken eylemleri doğrudan üstlenmeyip kahramana bir yol göstererek ya da nesne vererek sağlaması en ayırıcı özelliktir. Aynı zamanda Propp'un eylem sırasında bağışçı terimine uygun olan eylemler ve bağışçının buradaki varlığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışma “Giriş”, “Kavramsal Çerçeve”, “Bulgular ve Tartışma” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve ilgili çalışmaların verildiği “Giriş” bölümünden sonraki “Kavramsal Çerçeve” adlı bölümde masalın tanımı, yapısal kuram ve bağışçı hakkında bilgiler verilmiştir. “Bulgular ve Tartışmalar” kısmında ise masallarda bağışçının kimler olduğu, hangi nesneleri bahsettiği, bağışçı ile kahramanın karşılaştığı mekân ve zaman, bağışlama nedeni ele alınmıştır.

Tez jürimde bulunan ve gerekli yönlendirmeler yaparak katkı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Erol'a; tez konusunun belirlenmesinde, kaynak temininde ve tezin yazım aşamasında desteklerini esirgemeyen; bilgi ve tecrübeleriyle bana daima yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Gültekin'e teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen ailemin her bir ferdine teşekkürlerin en büyüğünü sunarım.

Perihan KARTAL
Gaziantep, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	ix

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu	1
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
C. Araştırmanın Yöntemi	2
D. Konu ile İlgili Bilimsel Çalışmalar	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Masal Türüne Bir Bakış.....	16
1.1.1. Masalın Tanımı	16
1.1.2. Türk Dünyasında Masal Kavramı	20
1.1.3. Masalın Özellikleri	21
1.1.3.1. Masalın şekil özellikleri	21
1.1.3.2. Masalın muhtevası	22
1.2. Yapısal Kuram	24
1.2.1. V. Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı	28
1.2.2. V. Propp'un 31 İşlevi.....	29
1.2.3. V. Propp'un 7 Eylem Alanı ve Bağışçı Kavramı	30
1.3. Arketip Olarak Bağışçı	37
1.3.1. Arketip Kavramı	37
1.3.2. Bağışçı	41

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. Bağışçılar	45

2.1.1. İnsan Olarak Bağışçı.....	45
2.1.1.1. Baba: vasiyet ve nasihat	45
2.1.1.2. İhtiyar adam.....	49
2.1.1.3. İhtiyar kadın	58
2.1.1.4. Hırsız.....	63
2.1.1.5. Kam-şaman.....	65
2.1.2. Hayvan Olarak Bağışçılar	81
2.1.2.1. Vaşak-porsuk-samur-sincap	81
2.1.2.3. Gök inek	84
2.1.2.4. Gök koç	86
2.1.2.5. Yılan.....	88
2.1.2.6. Köpek-kedi	90
2.1.2.7. Aslan	93
2.1.2.8. Ejderha	97
2.1.2.9. Kurt	98
2.1.2.10. Karıncalar padişahı	106
2.1.2.11. Kuş	107
2.1.2.12. Kartal.....	112
2.1.2.13. Boğa.....	115
2.1.2.14. Ayı.....	116
2.1.2.15. Balık	117
2.1.2.15. Kaz	118
2.1.3. Olağanüstü Bağışçılar	119
2.1.3.1. Dağ iyeleri	119
2.1.3.2. Allah.....	120
2.1.3.3. Erlik.....	123
2.1.3.4. Simurg	123
2.1.3.5. Şahmaran.....	125
2.1.3.6. Peri.....	127
2.1.3.7. Cin.....	129
2.1.3.8. Kötü ruh	131
2.2. Bağışlanma Nedeni	131
2.2.1. Baba Vasiyetini-İsteğini Yerine Getirme	131
2.2.2. İhanet Eden Kişiye Kin Tutmama	134

2.2.3. Affedici Olma-Af Dileme	134
2.2.4. Davete İcabet Etme-İkramı Geri Çevirmeme	135
2.2.5. Öksüz-Yetim Yardıma Muhtaç Olma.....	136
2.2.6. Saçı (Kansız Kurban) Verme	138
2.2.7. Cesur Olma (Kaçmamak vb.).....	138
2.2.8. İyilik Yapma- Kötülük Yapmama	140
2.2.9. Azat Etme-Kurtarma.....	141
2.2.10. Uyumama- Nöbet Tutma	142
2.2.11. Dua Etme-Allah’a Sığınma	143
2.2.12. Taht-Makamda Gözü Olmama	146
2.2.13. Yemeğini Paylaşma/Cömert Olma	146
2.2.14. Fedakâr Olma (3 Yoldan Tehlikeli Olana Gitme).....	148
2.2.15. Merhametli Olma.....	149
2.2.16. Aç Gözlü Olmama	151
2.2.17. Hasta Olan Bağışçıyı İyileştirme.....	151
2.2.18. Bağışlanan Karşılığında Bir Şey Verme (Para vb.).....	152
2.2.19. Bağışçı ile Kahramanın Benzer Olması.....	153
2.2.20. Aklını Kullanma	153
2.2.21. Dürüst Olma	154
2.2.22. Kararlı Olma.....	155
2.2.23. Sadakatli Olma	156
2.2.24. Bağışçının Sınırını Geçmeme.....	157
2.2.25. Çalışkan Olma	157
2.2.26. Aldatılma.....	158
2.2.27. Adaletli Olma	158
2.3. Bağışlanma Mekânı ve Zamanı	159
2.3.1. Mekân	159
2.3.1.1. Mezarlık	159
2.3.1.2. Orman.....	160
2.3.1.3. Mağara	161
2.3.1.4.Ev-çadır	162
2.3.1.5.Göl kıyısı-su kenarı-arığın kenarı- dere kenarı	163
2.3.1.6.Kır	164
2.3.1.7.Dağ.....	164

2.3.1.8. Değirmen.....	164
2.3.1.9. Taş üstü	165
2.3.1.10. Aydınlık bir yer	165
2.3.1.11. Sokak.....	165
2.3.1.12. Köy.....	166
2.3.1.13. Kuyu.....	166
2.3.1.14. Ağacın tepesi-incir ağacının dibi, ağaç dalı	167
2.3.1.15. İnsan ayağının değmediği yer.....	168
2.3.1.16. Yol.....	168
2.3.1.17. Darı tarlası	168
2.3.1.18. Üst dünya.....	169
2.3.2. Zaman	169
2.3.2.1.Kahraman yola çıktığı zaman.....	169
2.3.2.2.Kahraman avdayken	171
2.3.2.3. Kahraman zor durumda kaldığı zaman	172
2.3.2.4. Bağışçı baba ölmeden önce	173
2.3.2.5. Nöbetteyken bir gece yarısı.....	173
2.4. Bağışlanan Nesne	174
2.4.1. Bilgi-Yol Gösterme	174
2.4.2. Yüzük.....	202
2.4.3. Tarak.....	205
2.4.4. Sihirli Baston-Sopa.....	206
2.4.5. Altın Oklu Yay	208
2.4.6. Yetmiş Kulaç Kıl Halat.....	208
2.4.7. İpek Bez	208
2.4.8. İki Çakıl Taşı.....	209
2.4.9. Sandık	209
2.4.10. Kara Taş	211
2.4.11.Sihirli Su- Su Kabı.....	211
2.4.12. Altmış Kukla Bebek	212
2.4.13. Uzu.....	212
2.4.14. Tulpar-Sihirli At	212
2.4.15. Tuz-Un.....	213
2.4.16. İp-Bez.....	213

2.4.17. Kazan, Tokmak, Altın.....	214
2.4.18. Kılıç	214
2.4.19. Hastalık İyileştirme ve Yetenek Kazandırma	217
2.4.20. Kağıt	218
2.4.21. Mektup	221
2.4.22. Mühür.....	221
2.4.23. Ulaşmak İstenen Yere Ulaştırma.....	222
2.4.24. Altın Mum.....	223
2.4.25. Saman.....	224
2.4.26. Koçun Boynuzu	225
2.4.27. Ceviz	225
2.4.28. Mehriya(h) Otu.....	227
2.4.29. Bıyık	228
2.4.30. Boncuk	230
2.4.31. Maya	230
2.4.32.Evlat	232
2.4.33. Dua Etmek.....	232
2.4.34.Tehlikeden Kurtarmak	232
2.4.35.Külden Eşek	232
2.4.36. Nar	232
2.4.37.Güzellik, Gençlik.....	233
2.4.38.Tüy-Kıl.....	233
2.4.39.Elma	234
2.4.40. Anahtar.....	235
SONUÇ.....	237
KAYNAKLAR.....	238

KISALTMALAR

C.:	Cilt
Çev.	: Çeviri
Doç:	Doçent
Dr:	Doktor
Ed.	: Editör
Prof:	Profesör
s.:	Sayfa
vb.	: ve benzeri
vb.:	ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Yay.:	Yayıcılık
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan(lar)

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Masallar, yapısal olarak evrensel özellikler göstermektedirler. Propp bu durumu masallardaki ortak eylemler üzerinden açıklamaktadır. Ortak eylemler üzerinden yedi adet kahramanın anlatıdaki eylemleri karşıladıklarını tespit eder. Fakat masallar vücut bulduğu toplumların geleneğine, kültürüne ve ortak bilincine bağlı olarak milli özellikler barındıran olağanüstü öğelere sıkça rastlanan mensur bir halk edebiyatı türüdür. Bu çalışmanın amacı, zengin kültürel ve geleneksel değerlere sahip olan Türk Dünyası masallarında, Propp'un yedi eylem alanı kahramanı içinde değerlendirdiği “bağışçı” kavramını ele almaktır. Bağışçıların Türk masallarındaki yerinden hareketle Türk kültüründeki yerini tespit ederek literatüre kazandırmaktır. Edilen bilgilerden hareketle bağışçının masallarda üstlendikleri fonksiyonların belirlenerek incelenmesidir. Araştırmanın konusu masallarda kahramanın eylemlerinin sonucunda bağışçı ile karşılaşarak anlatının seyrinde nasıl bir rol oynadığıdır. Bağışçıların özellikleri ve bağışçıların sunduğu şeylerin kahramanın yolculuğunda nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmektedir.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Masallar, insanlığın uzun süredir süregelen anlatı geleneğinin bir parçası olarak, kültürler arası iletişimi ve değer aktarımını sağlayan önemli anlatılardır. Eğitici, öğretici ve eğlendirici unsurları bir araya getiren masallar, toplumların ve nesillerin değerlerini, ahlaki ilkelerini ve yaşam derslerini aktarma işlevlerini taşımaktadır. Propp masallarda 31 işlev belirlemiş ve bu işlevleri yerine getiren yedi karakter bulunduğunu söylemektedir. Bu masal tipleri arasında “1. Saldırgan 2. Bağışçı 3. Yardımcı 4. Prenses 5. Gönderen 6. Kahraman 7. Düzmece Kahraman” yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmada masallarda geçen bağışçıların kahramanlar ile etkileşiminin nasıl olduğunun tespiti amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma kahraman ve

bağışının eylemlerinin bütüncül bir bakış ile ele alınması noktasında önem arz etmektedir.

C. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde araştırmada kullanılan yöntem ele alınmaktadır. Araştırmada Türk dünyası masalları “Metin Merkezli Kuram ve Yöntemler” ile incelenmekte, “Metin Merkezli Kuram ve Yöntemler” den “Yapısalcı Kuram ve Yöntem” içerisinde değerlendirilen “V. Propp ve Masalların Yapısal Çözümlemesi” ile ele alınmaktadır. Çalışmada ilk olarak Türk Dünyasına ait masallar veri toplama yöntemi ile toplanıp fişleme yöntemi ile “bağışçı” kavramına uygun şekilde fişlenmiştir. Elde edilen veriler içerik ve doküman analizi yöntemiyle değerlendirilerek analiz sonucunda arketipsel bir inceleme yapılmaktadır.

D. Konu ile İlgili Bilimsel Çalışmalar

Türk halk biliminin ilk çalışma alanlarından olan masal araştırmaları 19. yüzyılın son yarısında başlamıştır. Alman asıllı Rus Türkolog W. Rodloff’un “Proben” adıyla anılan “Türklerin Sözlü Edebiyat Örnekleri” bu çalışmaların başında yer almaktadır. On ciltten oluşan bu eserin ilk üç cildinde Türk boylarından derlenen birçok masal bulunmaktadır. 20. yüzyılda Türkiye’de masal çalışmalarının başlamasıyla beraber İzzet Ulvi, K. D. Hanım, Ziya Gökalp gibi isimler derleme çalışmaları yapmışlardır. Sonraki dönemlerde ise Yusuf Ziya Demircioğlu, Mehmet Tuğrul, Ali Rıza Yalçın, Tahir Alangu ve Naki Tezel Türk masal araştırmaları yapan ve çalışmalara öncülük eden isimlerdendir. Türk masalları 20. ve 21. yüzyılda Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoglu, Umay Günay, Bilge Seyidoğlu, Ali Berat Alptekin, Esmâ Şimşek gibi araştırmacılarla birlikte sistemli bir şekilde derlenmeye başlamıştır (Sakaoglu, 1999, s. 34-48). Türkiye’de araştırmacıların yanı sıra çeşitli kurumlarda da Türk dünyası masalları ile ilgili yapılan birçok çalışma mevcuttur. Bu kurumların başında Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Dil Kurumu, Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı gelmektedir. Türk dünyası masal araştırmalarında yer alan kitap, tez ve makaleler aşağıda açıklamalı bir şekilde verilmiştir.

Kitaplar

Aça, M. (2007). Tıva Halk Masalları. Konya: Kömen Yayınları.

Aça, Tıva halk masalları adlı eserini üç bölümde kaleme almıştır. Tıva masalları ile ilgili yapılan çalışmalar giriş bölümde yer almaktadır. Yine bu bölümde Tıva masalcılık geleneği ile ilgili ve Tıva masal anlatma geleneğini sürdüren toolçular ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmada 27 masal metni vardır.

Alptekin, A. B. (2003). Kazak Masallarından Seçmeler. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ali Berat Alptekin, “Kazak Masallarından Seçmeler” adlı eserini üç bölümde ele almıştır. Giriş kısmında masal ile ilgili genel bilgileri verdikten sonra Kazak masallarının tip ve motif sırası ile motif yapısını ele almıştır. Üçüncü bölümde ise Kazak masal metinlerine yer vermiştir. Eserde 47 adet masal metni incelenmiştir. Metinler bölümünde masalların orijinal hali olan Kazak Türkçesiyle birlikte Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli verilmiştir.

Bakırcı, N. (2010). Kırım Tatar Masalları. Konya: Kömen Yayınları.

Eserin giriş kısmında Kırım Tatar Türkleri ve Kırım Tatar Türklerindeki masallar hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde masalların tiplerine göre motif sırası, ikinci bölümünde ise motifler yer almıştır. Burada Türklere ait motifler (T) işaretiyle gösterilmiştir. Üçüncü bölümde ise 50 adet masal metni bulunmaktadır.

Bayatlı, N. C. (2009). Irak Türkmenlerinin Halk Masalları. Ankara: Berikan Yayınları.

Bayatlı, Irak Türkmenlerinin masallarını beş bölümde ele almıştır. Birinci bölümde Türk masallarıyla ilgili genel bilgi verildikten sonra yapılan çalışmalara değinilmiştir. Sonrasında Irak’ta masal ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Irak Türkmenlerinde masal anlatma geleneğinden bahsedilmiştir. Burada da Türkmen bir masal anlatıcısından söz edilmiştir. Üçüncü bölümde formeller kaleme alınmıştır. Burada formeller beş ana başlıkta incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise “Irak Türkmen Masallarında Tip Konusu ve Motif Sırası”ndan bahsedilmiştir. “Irak Türkmen Masallarının Motif Yapısı” adlı beşinci bölümde motifin tanımı ve Irak Türkmen masallarında yer alan motif index verilmiştir. Bu çalışmada Irak Türkmen

masallarından hem yazılı hem de sözlü kaynaklardan faydalanılarak aktarılan 70 masal metni mevcuttur.

Baydemir, H. (2013). Özbek Halk Masalları. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Baydemir, “Özbek Halk Masalları”nın giriş bölümünde masalcılık geleneği incelemiş ve masal tasnif denemesi yapmıştır. Giriş dışında iki bölümü bulunan eserin birinci bölümünde “Masallarda Tespit Edilen Motiflerin Motif Index Of Folk Literature’a Göre Tasnifi” yer almaktadır. İkinci bölümünde ise 70 adet masal metni Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile verilmiştir.

Dilek, İ. (2007). Altay Masalları. Ankara: Alp Yayınevi.

İbrahim Dilek’in “Altay Masalları” adlı eseri altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Altay Masalları ile ilgili geniş bilgi vermiş, Altay masallarını destan ve efsanelerle mukayese etmiştir. İkinci bölümde Türkiye’deki masallarla Altay masallarının versiyonlarını ele almıştır. Sonraki bölüm Altay Masallarının tasnif ve tahlilinin bulunduğu bölümdür. Dördüncü bölümde Altay masallarında ortak unsurlar, beşinci bölümde de formeller incelenmiştir. Kitabın son bölümünde ise 108 masal metninin Türkiye Türkçesine aktarılmış hali yer almaktadır.

Duranlı, M. (2010). Saha (Yakut) Büyü Masalları. Konya: Kömen Yayınları.

Duranlı, Saha Yakut masallarını altı bölümde ele almıştır. Giriş kısmında Saha Türkleri ve masallar ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde ise derleme ve yayın konusu ele alınarak Saha Yakut masalları sınıflandırılmıştır. Yine bu bölümde Saha Yakut masal çalışmalarına katkı sunan bilim insanları ve çalışmaları yer almaktadır. İkinci bölüm Saha büyü masallarında belirleyici unsurlar başlığında incelenmiştir. Sonraki bölüm ise aile, çocuksuzluk, ekonomik yaşam gibi sosyal kurumların ele alındığı bir bölümdür. Dördüncü bölümde masal metinlerine yer verilmiştir. Bu bölümde Saha- Yakut Sihirli Masallarından 42 masal metni bulunmaktadır. Beşinci bölümde Saha- Yakut bölgesindeki ortak unsurlar yer almaktadır. Son bölümde ise formeller incelenmiştir.

Fedakâr, S. (2011). Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar. İzmir: Egetan Basım-Yayın.

Fedakâr, çalışmanın giriş bölümünde Özbek masalları ile ilgili yapılan çalışmalardan genişçe bahsetmiştir. Bu bölümde öncelikle Türkiye’de yapılan çalışmalar, sonrasında Özbekistan’da yapılan çalışmalar ve son olarak Türk dünyasında Özbek masalları ile ilgili yapılan çalışmalar mevcuttur. Birinci bölümde masal anlatma geleneği ve anlayıcı, dinleyici, anlatma yeri, zamanı ve masal metni kavramları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Özbek masallarının şekil ve içerik özellikleri çalışılmıştır. Fedakâr, masalları konuları bakımından ayırarak metin kısmında toplam 70 masal metnine yer vermiştir.

Gültekin, M. (2013). Kazan-Tatar Masalları (İnceleme-Metinler). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Çalışma, giriş ve metinler kısmının dışında dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kazan Tatar masalları üzerine yapılan çalışmalar ve araştırma yöntemi hakkında verilen bilgiler yer almaktadır. Birinci bölümde Türk Dünyasında masal kavramı ve Tatar masalları, masal anlatma geleneği, anlatıcı-dinleyici-anlatı-anlatma yeri ve zamanı bakımından değerlendirilmiştir. Aynı bölümde masalın diğer türlerle ilişkisi de incelenmiştir. İkinci bölümde Tatar masallarının tip ve olay örgüleri; üçüncü bölümde Tatar masallarının motif yapısı ve motiflerin incelenmiştir. Dördüncü bölümde Tatar masallarındaki formeller verilmiştir. Metinler kısmında ise 70 masal metni Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Günay, U. (2011). Elazığ Masalları ve Propp Metodu. Ankara: Akçağ Yayınları.

Umay Günay’ın doktora tezi olan bu çalışma Propp yönteminin kullanıldığı bir çalışmadır. Bu çalışmada dört bölüm bulunmaktadır. Giriş bölümünde hem masallar ile ilgili tetkiklerin önemine yer verir hem de masallar ile ilgili yapılan çalışmalara ve bunun önemine yer verir. Birinci bölüm masal kaynakları ile ilgili görüşlere ve masal tahlil ve tasnif metotları ile ele alınmaktadır. İkinci bölüm ise Elazığ masallarının tasnif ve tahlillerinden oluşmaktadır. Bu bölümde Propp metodu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda Elazığ masallarının özetleri de bu bölümde yer almaktadır. Üçüncü bölümde Elazığ masallarının ortak yapı özelliklerinin Propp metodu ile incelendiği bölümdür. Umay Günay Propp metoduna ek olarak D, E, F simgelerinin bağışçı ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. D simgesinde 10 hareket

bulunmaktadır. Umay Günay bu 10 harekete ek olarak 11. Hareket olan “Tanrı’ya yalvarma” hareketini de tespit edip eklemektedir.

Karadavut, Z. (2006). Kırgız Masalları. Konya: Kömen Yayınları.

Eser, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Kırgızlar ve Kırgız masalları ile ilgili genel bilgiler yer almaktadır. Birinci bölüm tiplerin motiflerine göre sırasının ver aldığı bölümdür. İkinci bölümde Kırgız masallarının motif yapısı incelenmiştir. Son bölümde ise 46 Kırgız masal metni yer almaktadır.

Karagöz, E. (2021). Ural-Altay (Tatar-Başkurt) Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Karagöz, Ural-Altay sihirli masallarını üç bölümde incelemiştir. Çalışmada Tatar Türklerinden 58, Başkurt Türklerinde 57 masal metni yer almaktadır. Eserin giriş kısmında masal ile ilgili genel bilgiler ve tanımları yer almakla beraber masalların tasnifi meselesi, bir masal türü olarak sihirli masallar, Tatar ve Başkurt masalları üzerine yapılan çalışmalar gibi konular üzerinde durulmuştur. “Motif Hakkında Genel Bilgiler” başlıklı birinci bölümde motifler tespit edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, “Tatar Sihirli Masalları ve Olağanüstü Motif Tespitleri”, üçüncü bölümünde ise “Başkurt Sihirli Masalları ve Olağanüstü Motif Tespitleri” başlıkları altında masalların Türkiye Türkçesine aktarmaları yapılmıştır.

Yalçınkaya, F. (2021). Uygur Masallarının Tip ve Motif Bakımından İncelenmesi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Eser, beş bölümden oluşmaktadır. Yalçınkaya giriş bölümünde masal tanımlarına ve diğer türlerle olan ilişkilerine yer vermiştir. Uygur masallarının özellikleri ve Türk Dünyasında masal anlatma geleneği de giriş bölümünde yer almaktadır. Birinci bölümde yapılan çalışmalar ve incelemeler bulunmaktadır. Sonraki bölümde masalların olay örgüsü bulunmaktadır. Üçüncü bölümde Uygur sihir masallarının motif yapısı bulunmaktadır. Eserin dördüncü bölümünde masallardaki eski inanç izleri incelenmiştir. Son bölümde ise formaller bulunmaktadır.

Tezler

Adlıg, H. (2019). İdil Masal ve Efsaneleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

Çalışmada İdil bölgesinden 22 masal metni 5 adet efsane metnine yer verilmiştir. Ele alınan masal ve efsaneler birinci bölümde Propp metoduyla; ikinci bölümde formel ifade ve motiflere; üçüncü bölümde işlevsel halk bilimi kuramıyla; dördüncü bölümde ise performans teori bağlamında incelenmiştir.

Ardoğan, A. (2009). Uygur Halk Masalları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çalışma Uygur Türkleri ve masallar hakkında verilen bilgiden sonra Türkiye Türkçesine aktarılmış 50 masal metni motif ve şahıs kadrosu bakımından incelenmiştir.

Aydın, A. (2008). Azerbaycan Masalları Üzerine Bir İnceleme-2 (Masalların Propp Yöntemiyle Değerlendirilmesi). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çalışmanın giriş kısmında Azerbaycan'da yapılan masal çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Aydın, çalışmanın devamında 43 Azerbaycan masalını Propp metoduyla incelemiştir.

Bayraktar, Z. (2003). Türkmen Halk Masalları Üzerine bir İnceleme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çalışmanın giriş kısmında bir anlatı türü olarak masal kavramı ve masal türünün diğer anlatı türleriyle ilişkisi incelenmiştir. Birinci bölümünde Türkmen masalları üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur. İkinci bölümde Türkmen halk masallarında tespit edilen motiflerin Motif Index Of Folk Literature göre tasnifi yapılmıştır. Son bölümde ise Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmış metinler mevcuttur.

Çakır, M. (2020) Karakalpak Realistik Masalları (İnceleme-Metin). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Karakalpaklar ile ilgili geniş bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde masal türü, formel kavramı, tip ve motif kavramı ele alınmıştır. Son bölümde ise Türkiye Türkçesine aktarılmış 41 masal metni bulunmaktadır.

Çelikten, H. (2015). Türk Destanlarında Ve Halk Hikâyelerinde Yardımcı Kahramanlar.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Üç bölümden oluşan çalışmada Türk destan ve Halk hikayelerindeki yardımcı kahramanlar tespit edilmiştir. Çalışmanın Birinci bölümünde incelenen destan ve halk hikayelerinin kısa özetini verilmiştir. İkinci Bölümde ise tespit edilen yardımcı kahramanlar yer almaktadır. Üçüncü Bölümde ise destan ve halk hikayelerindeki yardımcı kahramanların karşılaştırılması yapılmıştır.

Çetin Milci, E. (2006). Başkurt Masalları Ve Başkurt Türkçesindeki Sözcük Grupları (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Metin-Dizin). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Çalışmada “Balalar Folkloru” kitabının ikinci cildindeki 102 Başkurt masalını içeren “boron boron zamanda” bölümü incelenmiştir. “Giriş” bölümünde masalların konuları, Başkurt Türkçesindeki sözcük grupları verilmiştir.

Destanov, E. (2016). Doğu Makedonya Sözlü Geleneğinde Masallar Üzerine Bir İnceleme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğu Makedonya bölgesinde yaşayan Yörük Türklerinden derlenen masallar incelenmiştir. Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümde çalışmanın metodu, Balkanlar ve masalların derlendiği bölgeler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümlerde masal özellikleri ve derlenen masalların Türkiye Türkçesine aktarılmış halleri bulunmaktadır.

Ergüt, H. M. (2020). Ignác Kúnos'un Derlediği Türk Masalları'nın Propp Metoduyla İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çalışmanın İlk bölümünde masalın ne olduğu, Türkiye'de yapılan masal çalışmaları; ikinci bölümde Macar Türkoloji çalışmaları, Ignacz Kúnos'un hayatı, eserleri ve Türk halk edebiyatına katkıları; üçüncü bölümde Propp yöntemi hakkında bilgiler yer almaktadır. Dördüncü bölümde iki ciltlik eserdeki 98 masalın epizotları ve çözümlemeleri yer almaktadır. Beşinci bölümde 98 masal derlemesinin değerlendirmesi yapılmıştır.

Gülmez, G. (2008). Güney Azerbaycan Erdebil Bölgesindeki Türk Halk Masalları (Metin – İnceleme). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çalışma, iki bölümden meydana gelmiştir. İlk bölümde Güney Azerbaycan ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde de “Erdebil Masallarının Metinleri, Epizotları ve Motif Yapısı” başlığıyla masal metinleri ve metinlerin epizotları ve motif yapıları incelenmiştir.

Hafizoğlu, E. B. (2005). Azerbaycan Masalları Üzerine Bir İnceleme (Masalların Propp Yöntemiyle Değerlendirilmesi). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bilge Seyidoğlu'nun danışmanlığını yaptığı tez çalışması Propp metoduyla ilgili bilgi verdikten sonra Azerbaycan'dan derlenmiş 24 masal metni Propp'un Yapısalci kuramıyla incelemiştir.

Işık, M. (2010). Nogay Masalları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Işık tarafından kaleme alınan “Nogay Masalları” adlı çalışma beş bölümden oluşmuştur. Çalışmada masalların tasnif ve tahlili, Nogay masallarındaki ortak unsurlar ve masallarda geçen formeller incelenmiştir. Toplam 45 Nogay masalı Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Özokutan, T. (2005). Kıbrıs Türk Masalları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özokutan, çalışmasını altı bölümde kaleme almıştır. Birinci bölümde Kıbrıs masallarının motif yapısı; ikinci bölümde temler; üçüncü bölümde eşyalar ve yerler yer alınmıştır. Dördüncü bölümü masallardaki formeller oluşturmaktadır. Beşinci bölüm ise Kıbrıs masallarında adet ve inanmalar mevcuttur. Çalışmada 49 masal metni Kıbrıs ağzı ile verilmiştir.

Sarpkaya S.(2020). Tebriz Türk Masalları Üzerinde Bir İnceleme. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Çalışma sonuç ve giriş kısmı dışında üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde masal türü ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu bölümde masalların tanımlanması, masalların kökeni, masalların sınıflandırılması, masalların bağlam özellikleri, masalların yapı ve içerik özellikleri ile masalların işlev özellikleri gibi başlıklar bulunmaktadır. Sarpkaya, ikinci bölümde hem Tebriz’den derlenmiş hem de yazılı kaynaklardan tespit edilmiş toplam 80 masalı “anlatımın biyolojisi” yöntemiyle incelenmiştir. Üçüncü bölümde masallar “anlatımın sözdizimi” yöntemi ile incelenmiştir. Dördüncü bölümde “işlevsel yöntem” kullanılarak masallar incelenmiştir. Sonuç kısmında ise yapılan tahlil ve tespitler yer almaktadır.

Uçgun, R. (2023). Gagavuz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gagavuz Masalları adlı doktora tezi dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Gagavuzlarla ilgili genel bir bilgi verildikten sonra Gagavuz masallarının özellikleri incelenmiştir. Sonraki bölümde Gagavuz masallarının tip ve tasnifi yapılmıştır. Üçüncü bölümde Gagavuz Masallarının epizotları ve motif yapısı tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde Gagavuz masallarının formelleri bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda da 74 masal bulunmaktadır.

Uysal, Y. (2014). Hakas Masalları (İnceleme-Metin). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çalışmanın birinci bölümünde, “Hakas Masallarının Tiplerine Göre Motif Sırası” başlığında 60 masal metni tip ve motif yapısına göre incelenmiştir. “Hakas Masallarının Motif Yapısı” başlığı altında, Hakas masallarının motif yapıları detaylı

olarak incelenmiştir. Metinler içerisinde tespit edilen motifler, Motif İndex'deki tasnif numaralarıyla belirtilmiştir. Üçüncü bölümde, Hakas masallarının formel yapıları verilmiştir. Dördüncü ve son bölümünde 60 Hakas masalı, Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

Youssef, H. (2014). Halep Türkmen Masallarının Propp Metodu Açısından Çözümlemesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Halep Trkmenlerinin tarihi, sosyal ve ekonomik durumu, Halep'teki Türkmenlerin yerleşim yerleri incelenmiştir. İkinci Bölümde Halep Türkmenlerinde masal anlatma geleneği ile ilgili, üçüncü bölümde metotla ilgili genel bilgi verilmiş ve çalışmada 37 masal V. Propp' un yapısalcı kuramını kullanarak incelenmiştir.

Makaleler ve Bildiriler

Abalı, İ. (2013). Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 10, 26-40.

Abalı masal ile ilgili bilgiler verdikten sonra yapısalcı yöntemden ve Propp yönteminden bahsetmiştir. Çalışmanın devamında İki Kız Kardeş adlı masal Propp metoduyla incelenmiştir. Masalda toplam 11 işlev tespit edilmiştir. Masalda tespit edilen bağışçı (sağlayıcı), küpün içindeki kız olduğu görülmektedir.

Aksakal, E. (2019). Morfolojik Yöntemle Erzurum Halk Masalı Çözümlemesi: Ölü Yiyen Derviş. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 62, 255-265.

Çalışmanın girişinde kullanılan yöntem ile ilgili bilgi verilmiştir. 31 işlevden 18'i masalda tespit edilmiştir. Masalın bağışçısı ak sakallı yeşil sarıklı bir adamdır. Bu bağışçı kahramana testinin içinden bir tabur asker çıkararak ona bağışlamaktadır.

Baysan, M. (2019). Vladimir Propp Yöntemi Çerçevesinde “Nâmert İle Cömert” Masalının İncelenmesi. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 62, 274-283.

Çalışmada öncelikle masal kavramından kısaca bahsedilmiştir. İki bölümden oluşan yazının ilk bölümünde Propp'un yapısalcı yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde Cömert ile Namert masalı özetlemiş ve tahlilini yapmıştır. Baysan,

üç hareketten oluşan masalda on sekiz işlev tespit etmiştir. Burada Namert saldırgan ve Cömert kahramandır. Burada bağışçının değirmendeki cinler olduğu görülmektedir. Cinler cömertlik yaptığı için kahramanı ödüllendirmiş ve ona kaybettiği uzuvlarını tekrar kazanması için yapması gerekenleri söylemiştir.

Çıblak, N. (2005). V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 638, 127-140.

Çıblak, Propp yöntemini genişçe açıklayarak Mersin'in Mut ilçesinden derlenmiş "Avcı Tusuf'un Oğlu" adlı masalı bu yöntemle incelemiştir. Çalışmada Propp metodundan hareketle Türk masallarının yapısını ve yapısında bulunan eksiklikleri tespit edilebileceğini söylemektedir.

Demir, R. (2022). V. Propp'un Yapısalcı Kuramı Bağlamında Bir Masal Çözümlemesi: "Felaket Şimdi Mi Gelsin Sonra Mı?". Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12, 205-224.

Çalışmada Mardin'den derlenen "Felaket Şimdi Mi Gelsin Sonra Mı" adlı masal Propp yöntemi ile incelenmiştir. Masalın üç hareket alanından oluştuğu tespit edilmiştir. Masalda 19 işlev tespit edilmiştir. Kahraman gösterdiği sabır neticesinde ödüllendirilmiştir.

Dündar, H. (2002). V. Propp ve Masalın Biçimbilimi. Milli Folklor, 55, 115-118.

Dündar, bu çalışmada Propp yöntemine yöneltilen "masalın dili incelenemez, masaldaki kişiler üzerine konuşulamaz ve masal-toplum arasındaki ilişki bulunamaz" gibi eleştirileri kabul etmekle beraber yapı analizlerinin de yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Emmez, B. C. (2012). Modern Masalların Analizinde Propp Metodu, Sedat Sever (Ed.). ÇOGEM 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s. 729-736) içinde, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Emmez, çalışmasının girişinde masal ve Propp metoduyla ilgili bilgi vermiştir. Çalışmada "Üç Gözlü Çocuk" adlı masalı Propp metoduyla incelemiştir. Emmez geleneksel masallara uygulanan Propp yönteminin modern masallara da uygulayarak modern masalların geniş bir formülasyonunu yapmaya çalışmanın mümkün olduğunu söylemektedir.

Güneş, A. (2019). Yeraltı Diyarının Kartalı Adlı Masalın Vladimir Propp’un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Çözümlemesi. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1), 513-526.

Güneş, Pertev Naili Boratav’ın derlemiş olduğu Yeraltı Diyarının Kartalı adlı masalı Propp’un yapısal yöntemini kullanarak başarılı bir şekilde incelemiştir. Çalışmanın sonunda bağışçı padişah olarak tespit edilmiştir.

Karadağ, M. (1990). Dilbilimi Metodu ve Folklor Araştırmaları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5 (2), 93-99.

Karadağ, çalışmasında folklorun dilbilimden metodolojiye geçişte önemli bir olgu olduğunu söylemektedir. Karşılaştırmalı kuramın da bu geçişte önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır.

Kılıç, G.N. (2021). Vladimir Propp’un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde “Mehmed-Eşkıya” Masalının İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14(77), 56-63.

Çalışmada Pertev Naili Boratav’ın derlemiş olduğu Mehmet Eşkıya adlı masal incelenmiştir. Bu çalışmada V. Propp’un masal çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle çalışmada masalın özeti verilmiştir. Masalda 31 işlevden 18’i tespit edilmiş, evrensel masal kalıbına uygun bir masal olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bağışçı ya da sağlayıcı olarak karşımıza derviş çıkmaktadır.

Koçak, B. ve Kurtlu, Y. (2016). Erzurum Halk Masallarından Üç Turunçlar Masalı’nın Vladimir Propp’un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemine Göre İncelenmesi. Turkish Studies, 11(15), 327-346.

Koçak ve Kurtlu, bu çalışmada öncelikle Üç Turunçlar masalının epizotları ve motiflerini belirlemiştir. Sonra masalın yapısını Propp’un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemi’ne göre incelemişlerdir. İncelemede masalın iki olay dizisinden oluştuğunu tespit edilmiştir. Masalda bağışçı olarak ihtiyar pir karşımıza çıkmaktadır.

Ölmez, E. (2015). Vladimir Propp’un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde “Padişahın Evlatlığı” Masalı Üzerine Bir İnceleme. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 533-541.

Çalışma Emin Ölmez’in “Domaniç Masalları’nın Propp Metoduna Göre İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezindeki Padişahın Evlatlığı adlı masalının

incelenmesinden oluşmaktadır. Masalda 4 hareket tespit edilmiştir. Masaldaki bağışçı olan yaşlı kadın kahramana kırk katır, kırk çuval arpa ve buğday almasını söylemiştir.

Özçalışkan, Ş. (1996). Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Keloğlan Masalının İncelenmesi. Dilbilim Araştırmaları, 7, 59-75.

İki bölümden çalışmanın ilk bölümde Propp'un analiz yöntemi hakkında geniş bir bilgi verilmiştir. İkinci bölüm ise bu yöntemi kullanarak bir Keloğlan masalının incelenmesini içermektedir. Çalışmanın sonuç kısmında, incelenen masalın Propp'un işlevlerin dizilişinin her zaman aynı olması şartına uymayan bir örnek olduğu tespit edilmiştir.

Özer, V. (2022). Vladimir Propp'un Masal Çözümleme Metodu Bağlamında “Sarı Öküz” Masalı Üzerine Bir İnceleme. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 251-266.

Çalışmada Karaman bölgesinden derlenen Sarı Öküz masalı V. Propp'un yapısalçı yöntemi ile incelenmiş ve üç hareketten oluştuğu tespit edilmiştir. Masalda bağışçı dev olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada eylemlerin simgelerle gösterilerek incelendiğini görmekteyiz.

Sarıkaya Aksoy, T. (2021). Bir Tuva masalının Vladimir Y. Propp'un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemine Göre İncelenmesi: “Ak-Sagış Kara-Sagış İyi Alışkı”. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (25), 378-393.

Sarıkaya Ak-Sagış Kara-Sagış İyi Alışkı “Ak-Sagış Kara-Sagış Kardeşler” masalının üç olay dizisinden meydana geldiğini tespit etmiştir. Masalda 31 işlevden 20 işlevi mevcut olduğu belirlenmiştir. Bu masalda bağışçı bulunmamaktadır.

Türkel, A. ve Çetinkaya, M. (2021). V. Propp'un Masalın Biçimbilimi Yaklaşımı Bağlamında “Kara-Tavuk” Adlı Masalın Çözümlemesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 59, 158-178.

Çalışmada “Kara-Tavuk” isimli masalın, Propp'un masal çözümleme yöntemine göre içerdiği işlevler ve hareketler belirlenmiş; masal şeması çıkarılmıştır. Masaldaki bağışçı kahramanın karşısına çıkan derviş olduğu görülmektedir. Çalışmada 31 işlevden 17'si tespit edilmiştir.

Türkmen, F. (2008). Mukayeseli Edebiyat ve Mukayeseli Folklor Çalışmaları Üzerine Görüşler. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 8 (2), 111-116.

Türkmen, bu çalışmada yazılı kaynaklar kadar sözlü kaynakların da önemli olduğunu vurgulamıştır. Karşılaştırmalı edebiyatı edebiyatın bir dalı olarak görmektedir. Çalışmada Tarihi Coğrafi Fin Kuramının temsilcisi, K. Khron'un karşılaştırmalı metodun ilkelerini ortaya koyan ilk isim olduğunu söylemektedir. Karşılaştırmalı kuramın temsilcilerini genişçe açıkladıktan sonra bu kuramla ilgili düşüncesini portakal benzetmesi yaparak anlatmıştır. Nasıl ki portakal kabuğu içinde tek parça kabuk soyulunca dilimlerin her biri yine kendine göre bir bütünlük teşkil ediyorsa, evrensel edebiyat portakal millî edebiyatlar ise dilimleri temsil etmektedir. Dilimlerin ise hem birbiriyle hem de bütünüle ilişkili olduğunu söylemektedir.

Yalçinkaya, F. (2015). Ayı İslam Batur Masalının Vladimir Propp'un "Masalların Yapısal Çözümlemesi" Yöntemiyle İncelenmesi. Uluslararası Uygur Araştırma Dergisi, 5, 33-40.

Çalışmada Ayı İslam Batur masalı yapısal yöntemi ile incelenmiştir. Yalçinkaya, eylemleri Propp'un 31 eylemini sembolize eden harfler ile göstermiş; 31 fonksiyondan 22 ortak fonksiyon tespit edilmiştir.

Yaman, S. (2014). Propp Metodunun Bir Uygulaması-Tokat Yöresine Ait Yumakoğlan Masalı. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, II, 147-155.

Çalışmada Tokat yöresinden derlenen Yumakoğlan masalı Propp metoduyla incelenmiştir. Masalda iki hareket tespit edilmiştir. Yaman, bu çalışmada Propp yönteminin Türk masallarına tamamen uymadığını düşünmekte ve Türk masalları için özgün yöntemlerin geliştirilmesi gerektiğini söylemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Masal Türüne Bir Bakış

1.1.1. Masalın Tanımı

Bu bölümde masal türünün tanımlarına ve araştırmacıların tanımlara getirdiği eleştirilere değinilmiştir. Tanımlar, araştırmacıların masalları tanımlarken hangi hususları dikkate aldığı değerlendirilerek aktarılmıştır.

Masal kelimesinin kökeni hakkında sözlüklerde ve ansiklopedilerde çeşitli görüşler vardır. Ahmet Vefik Paşa “Lehçe-i Osmanî”de “Mesel, hâlâ hikâye, dasitan, menkabe manasına fıkra ve kaziyyeden gayri” (Ahmet Vefik Paşa, 1876, s. 1103) ve Muallim Naci mesel olarak ele aldığı kavramı “Dasitan, kıssa-i meşhûre. ‘Masal’ bundan muharreftir” (1987, s.714). Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere iki araştırmacının da masal için hikâye ve destan kavramlarını kullandıkları görülmektedir. Saim Sakaoğlu ise günümüzde bu tanımları kullanmanın geçerli olmadığını düşünmektedir (1998, s. 2).

Şükrü Elçin masalı “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi” şeklinde tanımlarken (2010, s. 368); Mehmet Halit Bayrı “halk bilgisi kadrosu içinde ‘masal’ mefhumundan anlaşılan mana, bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesidir. Masallarda hadiselerin zamanı ve sahası hiç belli olmadığı gibi hadiseye karışan şahısların gösterdikleri ruhi halleri basit ve iptidai, vakanın unsurları oldukça karışıktır.” biçiminde açıklamıştır (1972, s. 82).

Doğan Kaya, masalı “Hadiseleri muhayyel bir dünyada cereyan eden, kahramanları insan; kimi zaman da hayvan ve olağanüstü varlıklar olan, dinleyenleri eğlendiren ve bu arada eğiten, gerçeği birtakım remz ve sembollerle gerçeküstü

kalıplara sokarak yansıtmaya çalışan mensur anlatım türü.” (2007, s. 488) şeklinde ifade etmektedir.

Ali Berat Alptekin masal için “büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatımlar” (2002, s. XI) sözlerini kaleme almıştır. Erman Artun “masal, bütünüyle hayal ürünü olan, doğa üstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağanüstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan, kısa ve mensur, sözlü bir anlatım türüdür.” diyerek masalla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir (2008, s. 107). Boratav’ın tanımıyla masal, “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı”dır (2015, s. 85). Alptekin, Artun ve Boratav’ın masal tanımlamaları birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Saim Sakaoğlu’nun tanımıyla masal “Kahramanları insanlar, hayvanlar ve tabiat üstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen sözlü bir anlatım türü.” dır (2002, s. 4). Sakaoğlu, bu tanımıyla masal dinleyicilerini de tanımlamanın içine alarak “inandırma” kavramını da tanımlamaya dahil ettiği görülmektedir. Sakaoğlu, Pertev Naili Boratav’ın yukarıda verilen tanımını Gümüşhane ve Bayburt Masalları adlı eserinde şu şekilde eleştirir:

“Bu tarifteki, ‘inandırmak’ iddiası olmayan ibaresi müşahedelerimize pek uymamaktadır. Çünkü masalın hakiki dinleyicisi olarak kabul edeceğimiz medeni imkanlardan hemen hemen hiç istifade etmeyen, kültür ve tahsil yönünden zayıf olan insanlar, masalların gerçekten olduğuna inanıyorlar, haksızlığa uğrayan masal kahramanları için üzülmüyorlardı. Masalın iddiası ‘inandırmamak’ olsa bile, bu, anlatandan çok dinleyeni ilgilendirir. Belki kültürlü kimseler masalı dinlemek bile istemezler; ama, boş vakitlerini masal dinleyerek geçiren, şehir görmemiş kimseler bilhassa kadınlar, masallardaki olaylara inanmaktadır.” (2002, s. 3).

Umay Günay, Elazığ Masalları adlı doktora tezinde masalla ilgili görüşlerini “Birçok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan değil aynı zamanda okur yazar olmayan halk için roman ve hikaye niteliğindedir” şeklinde kaleme almıştır (1975, s. 2). Bu görüş Sakaoğlu’nun eleştirisi ile benzerlik göstermektedir.

Evrin Ölçer Özünel, “Masal Mekânında Kadın Olmak” adlı çalışmasında Sakaoğlu’nun yukarıda verilen eleştirisindeki “masalın hakiki dinleyicisi olarak kabul edeceğimiz medeni imkanlardan hemen hemen hiç istifade etmeyen, kültür ve tahsil yönünden zayıf olan insanlar” kullanımını eleştirmekte ve bu konuda “halk” kavramına yeni bir tanımın geliştirilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Halkın dini inançları, büyü ve gelenek gibi kavramlar, folklor çalışmalarının temelinde yer alır. Bu kavramlardan soyutlanmış bir masal tanımı, araştırmacının eksik bir bakış açısıyla yola çıkmasına neden olacaktır. Sözlü kültür ürünlerinin birçoğunun, Sakaoğlu’nun sözünü ettiği ‘şehir görmemiş kadınlar’ ve ‘kültür ve tahsil yönünden zayıf olan insanlar’ tarafından üretildiği ve anlatıldığı bilinmektedir. Halkbiliminin temel dayanağı olan ve çağdaş halkbilimciler tarafından yeniden tanımlanan ‘halk’ kavramıyla çelişen bu ifade üzerine düşünmek, söz konusu kabul edişlerin kırılması için atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu kırılma, araştırmaların ‘yok’ oluşlarını nesnel bir ‘var’ oluş boyutuna taşıyacaktır.” (2006, s. 20).

Yukarıda verilen tanım ve eleştirilerde araştırmacıların masalın inandırma kavramı üzerinde tartıştıkları görülmektedir. İnandırma kavramının masalı dinleyen kitleye göre inanıp inanmama durumları üzerinde durulmuştur. Mustafa Gültekin, inanma kavramı üzerine tartışılması gereken asıl türlerin mit ve efsane olduğunu ifade etmiştir. Masal kavramının formellerin, şekil ve içerik özelliklerinin de dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini vurguladığı görülmektedir (2013, s. 48). Eflatun Cem Güney masalı destan ve halk hikâyesi türü ile gerçeklik- olağanüstülük kavramları bakımından mukayese etmiştir. Güney’in tanımı şu şekildedir:

“Masallar, toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir. Halk hikayeleri, destan yollu hikâyelerden ayrıldığı gibi, halk masalları da halk hikayelerinden ayrılır. Bilindiği gibi, halk hikayeleri daha çok gerçeğe dayanır; ‘gerçek üstü’ arka planda kalır. Oysa ki, masallarda ‘gerçek üstü’ başta gelir gerçekler arka planda kalır. Masallara ‘Bir varmış, bir yokmuş’ diye başlanması ve tekerlemelerle örülmüş (döşeme)si, bu gerçek üstü olaylara hazırlamak içindir.” (1971, s. 87).

Bilge Seyidoğlu’nun masal tanımı daha çok formel ifadelerinden hareketle yapıldığından şekli bir tanımdır. Seyidoğlu, “Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi” adlı çalışmada masalın tanımını şu şekilde kaleme almıştır:

“Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetlerine, gökten üç elma düştü, biri anlatana biri dinleyene, biri de bana

gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü” (1986, s. 149).

Yabancı araştırmacılardan W. Rodloff, masalı “hikaye, fabl” (1960, s. 2052; akt. Sakaoğlu, 2002, s. 2); Kunos ise “Masallar hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını, hem de geçmiş zamanlarda yaşayanların edebiyatlarını, yargılarını, yazılmış tarihlerden fazla anlatır. Masal dediğimiz şey her milletin dönen aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eskilerin ibadetlerini, hem eski zamanların ahlakını da görmüş oluruz.” (2001, s.112) diyerek tanımlamıştır. Umay Günay masal türünü “Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan sözlü anlatım türü” şeklinde açıklamıştır (1992, s. 321). Kunos ve Umay Günay’ın tanımlama yaparken masalların yüklendiği sosyal-toplumsal misyonu da dikkate aldığı görülmektedir. Metin Ekici “‘Bir varmış bir yokmuş’ ifadeleriyle başlayan masallar; varlıkla yokluğu, hakikatle hayali, sıradanla olağanüstüyü bünyesinde dengeli bir şekilde birleştiren anlatımlardır.” şeklinde masalı tanımlamıştır (2015a, s. 211).

Selami Fedakâr “Özbek Halk Masalları” adlı eserinde masal anlatıcılarına, masalın inandırma sınırlarına, masalın konusuna ve olaylarına değinerek masal kavramını şu şekilde ele almıştır:

“Halkın ve anlatıcıların hayal gücüne bağlı olarak kurmaca temelinde ilk örnekleri sözlü, sonradan hem sözlü hem de yazılı olarak yaratılan; çeşitli seviyelerde anlatma yeteneğine sahip anlatıcılar tarafından aktarılan; anlattıklarına inandırmak iddiası olmamakla birlikte, toplumun farklı kesimlerinden oluşan dinleyicilerde gerçek etkisi yaratabilen; kahramanları insan, hayvan veya olağanüstü varlıklar olan, bazı örneklerinde yaşanması mümkün olmayan olağanüstü olayları, bazı örneklerinde ise yaşanması muhtemel gerçekçi olayları konu edinen, anlatılan olaylar bakımından gerçeküstü, fakat ifade ettiği anlam bakımından hayatın gerçekliğiyle yakından ilgili; başında, ortasında ve sonunda kalıp ifadelerle yer verilen, dinleyenleri eğlendirmek, eğitmek, öğüt vermek ve kıssadan hisse çıkarmak işlevleri olan bir anlatı türüdür.” (2011 s. 74).

Mustafa Gültekin yapılan masal tanımlamalarında zorluk çekilmesinin nedenini masal türünün “ne olduğu” ve “ne olmadığı”nın tanımlanan cümlelerde bulunmamasından kaynaklandığını belirtmiş ve bu soruları sorarak tanımlamalara ek olarak kendisi de masalı şu şekilde tanımlamıştır:

“İnsan, hayvan veya olağanüstü varlıkların gerçek olmayan bir zaman ve mekânda başlarından geçen olayların anlatıldığı; toplumsal tecrübe ve gözlemlerin, geleceğe dair ümit ve beklentilerin yansıtıldığı; başında sonunda ve ortasında bazı kalıp ifadelerle yer verilen, inandırmak iddiası olmamakla birlikte, dinleyicilerin veya okuyucuların kahramanların yaşadığı olaylara acı, sevinç gibi duygularla katıldığı, kadın ve erkek anlatıcılar tarafından sözlü olarak yaratılıp aktarılan; bazıları çeşitli nedenlere bağlı olarak yazıya geçirilen ve bir kısmı da yazılı olarak yaratılan; dinleyicileri eğitmek, eğlendirmek ve öğüt vermek gibi işlevleri olan halk bilgisi ürünlerine masal adı verilir.” (2013, s. 50).

1.1.2. Türk Dünyasında Masal Kavramı

Masal türüne İngilizler “Folktale”, “Hauseholdtale” veya “Fairy Tale” adını vermektedir. Almanlar ise “Marchen” terimi kullanmaktadır (Seyidoğlu, 1986, s. 149-150).

Habeşçede “mesl”, Âramîcede “masla”, İbrânicede “masal” olan masal terimi Arapçaya “mesel, masal” şeklinde geçmiştir. Masal terimi Arapçadan Türkçeye ise “mukayese ve karşılaştırma” manasıyla kullanılmıştır (Elçin, 2010, s. 368). Saim Sakaoğlu, bu bilgiyi destekleyerek meselin yani bugün kullanılan masal kavramının 19. yüzyılın başlarında birçok Doğu dilinde “atasözü” yerine kullanıldığını söylemektedir (2002, s. 4-5). Anadolu sahasında masal terimi için “Metel, mesele, matal, hekâ, hikiya, hekeye, oranlama, ozanlama ve nağıl” gibi ifadelerin kullanıldığını görülmektedir (Sakaoğlu, 2002, s.192). Bu kavramlara ek olarak kara hikâye terimi de kullanılmaktadır (Seyidoğlu, 1986, s. 149).

Selami Fedakâr, “Özbek Halk Masalları” adlı eserinde masal teriminin Türk boylarında farklı terimler ile ifade edildiğini kaleme almıştır. Kullanılan terimlerdeki farklılıkların bölgedeki coğrafi-kültürel farklılığa bağlı olarak çeşitlendiğini ve bu çeşitliliğin zenginlik olduğunu ifade etmiştir. Türk Dünyasındaki masal terimini 7 başlıkta sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma şu şekildedir:

- “1.Tool [Moğolca: Tuul] ve Kepsen
Tıva Türkleri: “Tool”
Yakut (Saha) Türkleri: “Kepseğn/Kepsen”
- 2. Yumah/Cöö Comok /Nımah [Türkçe: Yumğak]
Çuvaş Türkleri: “Yumah”
Kırgız Türkleri: “Cöö Comok”
Hakas Türkleri: “Nımah”
- 3.Şürçek/Çörçök/Çöpçök/Çöçek [Türkçe: Sürçük/Sürçek/Sürçök]
Şor Türkleri: “gürçek”
Altay Türkleri: “Çörçök/Çöpçök”

Uygur Türkleri: “Çöçek”
 4. Ertek/Ertegi/Erteki [Türkçe: Érte]
 Özbek Türkleri: “Ertek”
 Karakalpak Türkleri: “Ertek”
 Kazak Türkleri: “Ertegi”
 Türkmen Türkleri: “Erteki”
 5. Ekiyet [Arapça: Hikâye]
 Başkurt Türkleri: “Ekiyet”
 Kazan Tatar: “Ekiyet”
 6. Nağıl [Arapça: Nakl]
 Azeri Türkleri: “Nağıl”
 İran (Güney Azerbaycan) Türkleri: “Nağıl”
 7. Mesel/Masal/Matal [Arapça: Mesel]
 Kıbrıs Türkleri: “Mesel”
 Türkiye ve Rumeli Türkleri: “Masal”
 Gagavuz Türkleri: “Masal”
 Kırım Tatar Türkleri: “Masal”
 Irak Türkmenleri: “Matal” (Fedakâr, 2011, s. 59-61).

Bu sınıflandırma “Sibirya ile Altaylar”, “Orta Asya” ve “Türkiye, Rumeli ve Orta Doğu” bölgelerinden oluşan üç ana gruba ayrıldığını göstermektedir. Sibirya ve Altaylar bölgesi ile Türkiye, Rumeli ve Orta Doğu bölgeleri arasında bir bağlayıcı köprü görevi üstlenmektedir (Fedakâr, 2011, s. 57-63)

1.1.3. Masalın Özellikleri

1.1.3.1. Masalın şekil özellikleri

Masallarda halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dil kullanılmaktadır. Belirli uzunluğa sahip olan masallar; efsane ve fıkraya göre daha uzun, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa bir anlatı türüdür. Masalın uzunluğu anlatıya ve anlatıcıya göre değişkenlik gösterebilmektedir. Anlatılması birkaç gece süren masallar da mevcuttur. Bu masallar genellikle peri masalları ve asıl halk masallarıdır. Hayvan masalları bu masalla göre daha kısadır. Masallar çoğunlukla mensur ürünlerdir fakat bazı masalların içinde manzum kısımların da bulunduğu görülmektedir. Masallar üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar döşeme, gövde, sonuç kısımlarıdır. Masalın döşeme bölümünde tekerleme ile dinleyiciler masala hazırlanmaktadır. Gövde bölümü masalın asıl bölümüdür. Sonuç bölümünde ise genellikle “onlar ermiş muradına, gökten üç elma düştü” gibi tekerlemelerle masal anlatımı sonlandırılmaktadır.

Masalların başında, ortasında ve sonunda kalıplaşmış ifadeler bulunmaktadır. Bunlara “formel” adı verilmektedir. Masallara özgü bir şekil özelliği olan formel anlatıcının zamanına ve repertuvarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Efsane, atasözü, deyim, türkü, mani, dua, beddua, fıkra, bilmece, ağıt gibi halk edebiyatının birçok türleri de masalların içinde bulunabilmektedir. Masallarda

genellikle “Öğrenilen geçmiş zaman” kipi kullanılırken bazen geniş zaman kipinin de kullanıldığına rastlanılmaktadır. Masallarda tasvir ve benzetme sanatlarından faydalanılmaktadır (Alptekin, 2003 s. 14-17; Bayatlı, 2009, s. 18; Gültekin, 2013, s. 70; Gümüş, 2017, s. 36).

1.1.3.2.Masalın muhtevası

Masalların kendine özgü özellikleri vardır. Özellikle olağanüstü kahramanlarının olması, olayların olağanüstülük taşıması masal türünün en belirgin özellikleridir. Umay Günay masalın konusunu şu şekilde özetlemektedir:

“Bütün masallarda, iyilik ve kötülüğün, güzellik ile çirkinliğin, zenginlik ile yoksulluğun, bir başka deyişle olumlu ile olumsuzun mücadelesi anlatılır. Çok az istisna dışında, masallar, mutlu sonla iyilerin, güzellerin akıllıların kazanması ile biter. Masallarda talihsizlik ve aksilikler gerçek hayattan farklı olarak bir kerede veya birbirine bağlı olarak arka arkaya ortaya çıkar Bunlar çözümlendikten sonra yeni sıkıntılar söz konusu olmaz, iktidarı, başarıyı ve mutluluğu sembolize eden taç ve evlilik bir daha zarar görmez. Türk masallarında ‘Onlar ermiş muradına, biz çıkalım tahtına’ tekerlemesi sonsuz huzuru, mutluluğu ve zenginliği ifade etmektedir.” (1992, s. 326).

Bu ifadelerden hareketle masalın sonunda iyilerin ödüllendirildiği ve mutlu bir sonla noktalandığı söylenebilmektedir. Masalların eğitici bir yanı vardır. Masalın sonunda iyi, fedakâr, yardımsever, cömert ve cesur kahramanlar ödüllendirilir. Muhsine Helimoğlu Yavuz “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” (2009) adlı eserinde bu konuyla ilgili detaylı bilgi vermektedir.

Masallardaki zaman gerçek hayattaki zamanla uyuşmamaktadır. Masallara başlarken “Evvel zaman içinde bir varmış, bir yokmuş” gibi ifadeler okuyucuları ya da dinleyicileri anlatının olağanüstü olduğuna, bu zamanın da gerçek olmadığına inandırmaktadır. Masal kahramanları olağanüstü nitelikler taşımaktadır. Peri Kızı, Perizatlar Padişahı, Karınca Padişahı, devler, ejderha, Zümrüdü Anka kuşu, şahmeran vb. masal kahramanlarından bazılarıdır.

Masalların geçtiği mekânlar da olağanüstü yerlerdir. Bu mekânlara masal ülkeleri denmektedir. Örneğin; Kaf Dağı, periler, devler ve hayvanlar ülkesi (balık ülkesi, karınca ülkesi vb.). Bu mekânların da kendisine ait özellikleri bulunmaktadır. Örneğin Uygur sahasından “Kayıp Nikah” masalında evlenmek için gözünü kapatarak ok atan padişahın en küçük oğlu, periler ülkesine kadar gider ve oku orada bulur. Ülkeye giremediğini gören Peri Kızı ona yüzük verir ve kahraman bu sayede o ülkeye

girer (Yalçınkaya, 2018, s. 1526-1535). Bu masalda periler ülkesine girmek için kahramanın bir yüzüğe ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu yüzüğü kahramana bağışçı olan Peri Kızı vermektedir.

Kahramanlar çok uzun sürebilecek mesafeyi çok kısa bir sürede gidebilmektedir. “Özbek Halk Masalları”ndaki “Gülperi” masalında bağışçı yaşlı adam kahramana uçan at verir ve yolculuğu boyunca sağ kulağını kıvırdığı zaman gökyüzüne sol kulağını çevirdiği zaman kahraman yeryüzüne iner. (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

Şekil değiştirebilen kahramanlar yaşlı iken gençleşebilir ya da insan iken hayvana dönüştürülebilir, ölü iken dirilebilir ya da kahramana yardım eden kimselerin şekline girebilir. Kazan-Tatar masallarında “Hilekâr Horoz” masalında kahraman zengin adamdan bir yüzük alır ve o yüzük hayvanların şekline girebilme yeteneği kazandırır. Kahraman tehlikelerden korunmak için ona yardım eden ayı, tilki ve kurdun şekline girer. Ayı atları öldürürken tilki kazları boğar. Kurt da koyunları öldürür (Gültekin, 2013, s. 465-466). Başka bir örnek ise Uygur sahasından “İhtiyar Balıkçı ve Su Perisi” masalıdır. Kahraman balık tutarken balık padişahını tutar ve bu balığı serbest bırakması karşılığında balık ihtiyar adama sandık verir. Bu sandıktan çıkan su perisi ihtiyar adamı gençleştirir (Yalçınkaya, 2018, s. 1497-1502). “Üçügey Ücüyen” adlı Yakut masalında ise Gök kuşağı efendinin kızı Ürgüük Şaman, üç yıl önce ölmüş insanı baygın bir duruma dönüştürebilir. Ay efendinin kızı Iydangalaah Şaman, üç yıl önce ölmüş insanı uyur duruma dönüştürebilir. Güneş efendinin kızı Küögel Şaman üç yıl önce ölmüş insanı zıplayacak, koşabilecek bir durumda canlandırabilir. (Duranlı, 2010, s. 241-245).

Kahraman normal zamanda aşamayacağı engelleri masallarda kolaylıkla aşabilmektedir. Yakut Büyü masallarındaki “Tulaa Yah Uol” adlı masalda kahramanın karşısına çıkan yaşlı kadın ona tarak ve boncuk verir. Bu nesneler yolda onu takip eden düşmandan kaçarken işine yarayacak nesnelerdir. Tarağı geriye atınca yolda koca bir taş oluşur. Denize gelince boncuğu denize atarak denizden geçebilir (Duranlı, 2010, 239-241). Kahraman bağışçının bağışladığı sihirli nesneler sayesinde engelleri kolaylıkla aşabilmektedir.

Son olarak çalışmada olağanüstü masallar kullanıldığı için V. Propp'un Masalın Biçimbilimi adlı eserinde olağanüstü masalların konusunu şu şekilde açıklamıştır:

“Bir masalın bütün içeriği şu tür kısa tümcelerle dile getirilebilir: Ana-baba ormana gider, çocuklarının dışarı çıkmasını yasaklar, ejderha genç bir kızı kaçıırır, vb. Bütün yüklem masalın yapısını yansıtır; bütün özneler, bütün tümleçler ve söylemin öbür bölümleri de konuyu tanımlar. Bir başka deyişle, aynı bileşim değişik konuların temelinde yer alabilir. Bir ejderhanın bir prensesi kaçırması ya da bir şeytanın bir köylü ya da bir papaz kızını kaçırması, yapı açısından aynı şeydir. Ama bu durumlar değişik konular olarak görülebilir. Konu kavramına ilişkin başka tanımların yapılabileceğini kabul ediyoruz ama, bizim verdiğimiz tanım olağanüstü masallara uygun düşmektedir.” (2018, s. 117).

1.2. Yapısal Kuram

Halk biliminin kuram ve yöntemleri 19. yüzyılın sonlarından beri kullanılmaktadır. Bu kuramlar metin merkezli ve bağlam(icra) merkezli yaklaşımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Yapısal halk bilimi kuramı, metin merkezli yaklaşımlar içinde yer almaktadır. Yapısalcılık 1960'lı yıllarda Amerikan folkloru çevrelerinde ortaya çıkmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere yapısalcı kuram ve yöntem, metinlerin yapısal özelliklerini incelemektedir. Yapısal kuramın temel amacı belirli bir bölge veya anlatı grubu üzerine inceleme yapıp, oluşan yapıyı bir formül haline getirip ortaya çıkan yapısal formülün evrensel düzeyde uygulanabilir hale getirmektir. Bu kuram, temelde dilbilim çalışmalarından esinlenerek ortaya çıkarılmış bir kuramdır. Bu kuram halk bilgisi ürünlerinden sözlü halk bilgisi ürünlerinin bir tür gramerini oluşturmak ve bu gramatik iskeletin metin incelemesi ve karşılaştırmalı metin incelemelerinde kullanımını sağlayarak, insan düşüncesinin ve bu düşüncenin ürünü olan halk bilgisi ürünlerinin nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklamayı da beklemektedir (Ekici, 2015b, s. 119).

Alman Andre Jones tarafından 1930 yılında kaleme alınan “Einfache Formen” (Basit Biçimler) adlı eserde halk ifadelerinin ilk biçimleri tanıtılmıştır. Lord Raglan ise “The Hero” adlı kitabında klasik ve mitolojik kahraman anlatılarının epizodik tecrübelerinin genel örüntüsünü açıklamıştır (Dorson, 2011, s. 55). V. Propp'un 1928 yılında ilk kez Rusça olarak yayımlanan Masalın Biçimbilimi adlı eseri, 1958 yılında İngilizceye çevirisinden sonra büyük yankı uyandırmıştır. Bu

çalışmadan sonra Alan Dundes, “The Morphology of North American Indian Folktales” (Kuzey Amerikalı Kızılderili Masallarının Biçimbilimi, 1964) isimli doktora çalışmasında Propp’un çalışmasını geliştirerek masallara uygulamıştır. Dorson, Dundes’in çalışmasını şu şekilde değerlendirmektedir:

“V. Propp’un donuk terimi “işlev” yerine dilbilimci Kenneth Pike’in kat ettiği “motifeme” sözcüğünü kullanmıştır ve “motifeme” nin parçası olarak oluşmuş motifleri göstermek için de “allomotif” sözcüğünü önermiştir. Bu şekilde Dundes, folklor çevrelerince çokça kabul görmüş Stith Thompson’ın motifi belirsiz kullanımıyla, folklor türlerini kesin bir şekilde sunan yapısal modellere dayalı daha sıkı bir terminoloji arasında bir köprü oluşturmayı ummuştur.” (2011, s. 57).

Kuramın takipçileri Dundes’in yaptığı bu çalışma sayesinde masal, oyun, memorat ve bilmece vb. türlerini de açıklayabileceklerini öne sürmüşlerdir. Dundes’in belirlediği motifemeler “Eksiklik (E)”, “Eksikliğin Giderilmesi (EG)”, “Hile (H)”, “Aldatma (A)”, “Yasak (Y)”, “Yasağın İhlali (Yİ)”, “Sonuç (S)” ve “Sonuçtan Kaçmaya Çalışmak (SKÇ)” olarak sekiz başlıkta toplanmıştır (Dundes, 1962, s. 113-160; Fedakâr, 2016, s. 82).

Pınar Fedakâr, “Amerikan Yerlileri ve Karakalpak Türklerinin Efsaneleri” adlı çalışmasında Dundes’in motifemik sisteminin Propp’un 31 işlevine göre oldukça sınırlı sayıda olmasını anlatmaların hacmi ile ilişkilendirmektedir. Dundes’in incelediği anlatmalar, dengesizlikten dengeye uzanan bir yapı göstermektedir, bu yapıyı oluşturan motifemedir (Fedakâr, 2016, s. 81). Bu nedenle anlatmalardaki eksiklik ve eksikliğin giderilmesi önem arz etmektedir. Masalda bu motifemeleri karşılayan kişiyi de bağışçı olarak değerlendirilebilir.

Propp’un Masal Sınıflandırmalarına Getirdiği Eleştiriler

Propp, masal sınıflandırmalarında V. P. Miller’in öne sürdüğü çalışmada masalların bölümlenmesini eleştirmektedir. Miller, masalları “olağanüstü masallar, hayvan masalları ve töre masalları olarak üç gruba ayırmaktadır. Propp, bunun dışardan doğru görüldüğünü fakat olağanüstülük gösteren hayvan masallarının nasıl ele alınacağını sormaktadır.

Propp’un eleştirdiği bir diğer sınıflandırma ise Wundt’un halkların ruhbilimi üstüne yazdığı ünlü eseridir. Wundt, masalları sınıflandırması için şu bölümlmeyi önerir:

“ 1. Söylensel (mitolojik) fabl-masallar (Mythologische Fa-belmarshen).

2. Katıksız olağanüstü masallar (Reine Zaubermarchen).
3. Biyolojik masallar ve fabllar (Biologische Marchen und Fabeln).
4. Katıksız hayvan fablları (Reine Tierfabeln).
5. Soy sop masalları (Abstammungsmarchen).
6. Gülmeceli masallar ve fabllar (Scherzmarchen und Scherzfabeln).
7. Ahlak fablları (Moralische Fabeln).” (Wundt, 1905, s. 346).

Propp, bu sınıflandırmayı diğerine göre daha zengin bulmakla beraber Wundt’un bu terimleri hangi anlamlarda kullandığının belli olmaması yönüyle eleştirir. Fablı, şekilsel bir sınıflandırma olarak görürken “gülmeceli masallar” terimini yanlış bulmaktadır. Propp, bu sınıflandırmalara ek olarak konularına göre sınıflandırılan masalları da eleştirmektedir. Ona göre olağanüstü masalların konularına göre bölümlenmesi, ilkece ve kesinlikle olanaksızdır. (Propp, 2018, s.10-11).

R.M. Volkov’un masallar hakkında yayımladığı Halk Masalında Konunun Oluşumu Üstüne Araştırmalar” adlı eserin “Masal” adlı bölümünde olağanüstü masalları konuları bakımından şu şekilde sınıflandırmaktadır.

- “1. Hırpalanan suçsuzlar.
2. Aptal kahraman.
3. Üç erkek kardeş.
4. Ejderha ile savaşan kahraman.
5. Nişanlı kızın aranması.
6. Bilge bakire.
7. Büyünün ya da kaderin kurbanı olan kişi.
8. Tılsımı elinde bulunduran kişi.
9. Büyülü nesneleri elinde bulunduran kişi.
10. Aldatan kadın, vb.” (Propp, 2018, s. 11-12).

Propp, Volkov’un ele aldığı bu sınıflandırmanın hiçbir ilkeye bağlı olmadan yapıldığını ve bir karmaşa oluşturduğunu ifade ederek birinci alt-bölüm olay örgüsüne, ikincisi kahramanın kişiliğine, üçüncüsü kahramanların sayısına, dördüncüsü olayın akışındaki anlardan birine göre vb. belirlenmiş olabileceğini ifade etmiştir.

Masal bir tür olarak araştırılmaya ve sözlü kaynaklardan tespit edilmeye başlandıktan sonra sınıflandırma çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Sınıflandırma çalışmaları genel olarak motif ve tipler esas alınarak yapılmıştır (Çıblak, 2005, s. 638). Tiplere göre sınıflandırma yapan araştırmacılardan biri Antti Aarne’dir. Aarne’nin sınıflandırmasını ise Propp, büyü işin büyü kişi tarafından gerçekleşen masalları

nereye konumlandırılacağı konusunu sorarak eleştirmektedir. Aarne'nin peri masallarını esas aldığı sınıflandırması şu gruplara ayrılmaktadır:

- “1) Hayvan Masalları
- 2)Asıl Masallar
  - a) Olağanüstü-Sihirli Masallar
  - b) Efsanevi Masallar
  - c)Kısa Hikâye Tarzı Masallar
  - d) Aptal Dev Masalları
- 3) Güldürücü Hikâyeler” (Aarne, 1910, s.1-63).

Olağanüstü masallar, Aarne'ye göre “1. Büyülü düşman, 2. Büyülü koca ya da karı, 3. Büyülü iş, 4. Büyülü yardımcı, 5. Büyülü nesne, 6. Büyülü güç ya da bilgi, 7. Başka büyümlü öğeler” olmak üzere yedi kategoriye ayrılmaktadır (Aarne, 1910, s. 11-33). Aarne'nin çalışmasından sonra bu sınıflandırmayı Stith Thompson geliştirmiştir. Bu çalışmayı “The Types of The Folktale” (1961) adıyla yayımlayan Thompson, tipleri şu şekilde beş başlığa ayırmıştır:

- 1.Hayvan Masaları
- 2.Asıl Masallar
- 3.Fıkralar
- 4.Zincirlemeli Masalları
- 5. Sınıflandırmaya Girmeyen Masallar

Thomso'un Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) adlı eseri halk bilimi çalışmalarına referans olan en büyük kaynaklardan biridir. Thompson bu eserinde masalın en küçük birimi olan motifleri incelemiştir. Burada 23 ana başlık altında toplanan motifler, alt başlıklar halinde sınıflandırılmıştır. Sonrasında Eberhard ve Boratav'ın “Typen Türkisher Volksmarchen” adıyla hazırladığı katalogda Türk masallarının tipleri incelenmiş ve sınıflandırılmıştır (Çobanoğlu, 2015, s. 139-144).

1.2.1. V. Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı

Yapısalcı kuramların en önemli temsilcilerinden olan Rus halk bilimci V. Propp (1895-1970) göstergebilim, etnoloji, halk bilim, anlatı çözümlemesi gibi alanlarda çalışmalar yapmış önemli bir bilim insanıdır. V. Propp'un "Morfolojiya Skazki" (Masalın Biçimbilimi) eseri A.N. Afanasyev'in "Rus Halk Masalları" adlı çalışmasını kaynak olarak yapılmıştır. 1928'de yayımlanan çalışmada olağanüstü masallar incelenmiştir. Eser İngilizce'ye aktarıldıktan sonra 1978-1982 yılları arasında Türkçeye aktarılmıştır. Çalışmanın yöntemi, sosyal bilimlerde yapısalcılığın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Alan Dundes, C. Levi Strauss, R. Barthes, T. Todorov gibi bilim insanları Propp'un metin çözümleme yöntemine dayanarak yeni yöntemler geliştirmişlerdir. Yapısalcılığın yayılmasında bu çalışmaların da önemli bir katkısı bulunmaktadır (Çobanoğlu, 2015, s. 233-234).

Vladimir Propp, masal araştırmalarına yeni bir soluk getirmiştir. Çalışmalarında olağanüstü masallar kategorisindeki masallar üzerine yoğunlaşmıştır. Masallardaki kişiler değişse de işlevlerin değişmediğini dile getirerek şu örnekleri vermektedir:

- “1.Kral, bir yiğite, bir kartal verir. Kartal, yiğiti başka bir krallığa götürür.
- 2.Büyükbaba, Suçenko'ya bir at verir. At, Suçenko'yu başka bir krallığa götürür.
- 3.Bir büyücü, İvan'a bir kayak verir. Kayık, İvan'ı başka bir krallığa götürür.
- 4.Kraliçe, İvan'a bir yüzük verir. Yüzükten çıkan iri yarı adamlar İvan'ı başka bir krallığa götürürler.” (2018, s. 23).

Burada değişmez değerler ile değişken değerlere rastlanmaktadır. Değişken değerler kişi adları aynı zamanda kişilerin özel nitelikleridir. Değişmez değerler ise, kişilerin eylemleri ya da işlevleridir. Bunlar ise sabit unsurlardır. Propp'un belirlediği bu fonksiyonlar “1. Kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri, kişilerin işlevleridir, işlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir. 2. Olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayısı sınırlıdır. 3. İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır. 4. Bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı türe bağlanırlar.” olmak üzere dört özelliğe sahiptir (Propp, 2018, s. 24-26).

1.2.2. V. Propp'un 31 İşlevi

V. Propp, masalın temel işlevlerini masalların artsüremli (diyakronik) bir incelemesinin yapılabilmesi için öncelikle eşsüremli (senkronik) bir incelemenin yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Propp metodundan önce atomcu yani motif ya da konu merkezindeki incelemeler yaygınken Propp'un geliştirdiği metot ile masaldaki eylemler merkeze alınmıştır. Meletinski, Propp'tan önce A. Nikiforov'un "K Vaprosu O Morfologičeskom İzuçenii Narodnoy Skazki" isimli makalesinde bu yöntemin temellerinin atıldığını ifade etmektedir. Nikiforov bu çalışmasında anlatısal eylemleri ve sözcüklerin oluşum modelini incelemeyi önermiştir. Ona göre masaldaki başlıca kişi yaşam öyküsel işlevin taşıyıcısı; "ikincil kişiler" in ise masalın olay örgüsünü karmaşıklıklaştırma işlevi vardır. A. Nikiforov'a göre kahraman ile ikincil kişilerin işlevlerinin belli sayıda birleşimler halinde öbekleşmesi konunun oluşumunun temel gücünü oluşturur. Nikiforov'un bu çalışması anlatının dizimsel boyutuna ilişkin sistemli bir araştırma biçiminde geliştirilmemiştir. Bu nedenle Propp'un yöntemi daha sistematiktir. Masalın Biçimbilimi adlı eserinde masal konusundaki daha önceki çalışmalara ve yöntemlere getirdiği eleştirilerden sonra, yöntemini açıklayarak işlevlerin saptanmasına girişen V. Propp, işlev kişinin eylemi olduğunu ama bu eylemin olay örgüsünün akışı içindeki anlamına göre belirlendiğini ifade etmiştir. Yani kişilerin eylemleri, masalların temel bölümleridir. V. Propp bu eylemleri, kişilerin her masalda sürekli değişebilen özelliklerinden soyutlayarak ele almış ve her eylemi, anlatının akışı içindeki yerini dikkate alarak belirlemiştir. Sonunda da masalın 31 işlevini belirlemiştir. Meletinski'ye göre Propp'un bir motif incelemesi yapmak yerine işlevler incelemesi yapması onun atomculuktan yapısalcılığa geçmesine olanak vermiş olan asıl özelliktir (Meletinski, 2018, s. 181).

Propp 31 işlevi belirlerken her fonksiyona bir işaret vermiştir. Bu işaretler soyut kavramlarla masalın bir çerçevesini oluşturmaktadır. Bu işlevlerin hepsi bir masalda bulunmak zorunda değildir. Propp'un belirlediği 31 işlev şu şekildedir:

1. Aileden biri evden uzaklaşır. (tanımı: uzaklaşma, simgesi β)
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (tanımı: yasaklama, simgesi γ)
3. Yasak çiğnenir. (tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ)
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır. (tanımı: soruşturma, simgesi ε)
5. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar. (tanımı: bilgi toplama, simgesi ζ)
6. Saldırgan kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener. (tanımı: aldatma, simgesi η)
7. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur. (tanımı: suça katılma, simgesi θ)
8. Saldırgan aileden birine zarar verir. (tanımı: kötülük, simgesi A)

- 9.Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gider. (tanımı: aracılık, geçiş anı, simgesi B)
- 10.Arayıcı - kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C)
- 11.Kahraman evinden ayrılır. (tanımı: gidiş, simgesi: ↑)
- 12.Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, bir saldırı, vb. ile karşılaşır. (tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi D)
- 13.Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin eylemlerine tepki gösterir. (tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E)
- 14.Büyülü nesne kahramana verilir. (tanımı: büyülü nesnenin alınması, simgesi F)
- 15.Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da götürülür. (tanımı: iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G)
- 16.Kahraman ve saldırgan, bir çatışmada karşı karşıya gelir. (tanımı: çatışma simge H)
- 17.Kahraman özel bir işaret edinir. (tanımı: özel işaret, simgesi I)
- 18.Saldırgan yenik düşer.(tanımı: zafer, simgesi J)
- 19.Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır. (tanımı: giderme simgesi K)
- 20.Kahraman geri döner. (tanımı: geri dönüş, simgesi ↓)
- 21.Kahraman izlenir. (tanımı: izleme, simgesi Pr)
- 22.Kahramanın yardımına koşulur. (tanımı: yardım, simgesi Rs)
- 23.Kahraman kimliğini gizleyerek kendi ülkesine ya da başka bir ülkeye varır. (tanımı: kimliğini gizleyerek gelme, simgesi O)
- 24.Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer. (tanımı: asılsız savlar, simgesi L)
- 25.Kahramana güç bir iş önerilir. (tanımı: güç iş, simgesi M)
- 26.Güç iş yerine getirilir. (tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi N)
- 27.Kahraman tanınır. (tanımı: tanıma, simgesi Q)
- 28.Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar. (tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex)
- 29.Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (tanımı: biçim değiştirme, simgesi T)
- 30.Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır. (tanımı: cezalandırma simgesi U)
- 31.Kahraman evlenir ve tahta çıkar. (tanımı: evlenme, simgesi W0 o)” (2018, s. 29-65).

1.2.3. V. Propp’un 7 Eylem Alanı ve Bağışçı Kavramı

V. Propp, işlevleri ve kişileri belirledikten sonra, masalın birbirini bütünleyen iki tanımını vermiştir. Birinci tanım işlevlerin dizilişleriyle, ikinci tanımda ise masaldaki kahramanların 7 kişiye ayrılmasıyla oluşmuştur. V. Propp ayrıca bu işlevlerin ikili bir düzen içinde bulunduklarını (ikilikler, yapısal çözümlemenin bir özelliğidir), bir masalın nasıl kesitlenip, nasıl çözümleneceğini vb. açıklamıştır.

Kişilerin duyguları ve eğilimleri, olayın akışı açısından etkili değildir. V. Propp, işlevlerin mantıksal olarak bazı alanlara göre kümelendiklerini öne sürmüştür. Bu alanlar işlevleri yerine getiren kişilere uygun düşen eylem alanlarıdır. Bu alanlar “1.Saldırgan 2.Bağışçı 3.Yardımcı 4.Prens 5.Gönderen 6.Kahraman 7.Düzmece Kahraman” olarak yediye ayrılmaktadır.

Eylem alanları içerisinde ikinci sırada yer alan kavram için sağlayıcı, verici, donatıcı, büyülü yardımcı gibi terimler kullanılsa da genel olarak “bağışçı” terimi ile anılmaktadır. Propp’un Rusçadan İngilizceye çevrilen “Morphology of the Folktale” (2009) adlı eserinde bağışçı yerine “donor” terimini kullanmıştır.

Bağış kelimesi “şeyleri birbirine bağlayan bir şey” anlamına gelirken bağışlamak “hediye vermek, bir şeyi birine adamak, hibe etmek, ödüllendirmek” olarak açıklanmıştır. Bu bağlamda bağış kelimesinden türeyen bağışçı kahraman ile bağışlanan şey arasında bir bağ kurmakta, ikisini birbirine bağlamaktadır. Bağışlamak fiilinden hareketle bağışçının bir nesneyi kahramana hediye veya hibe ettiği, onu ödüllendirdiği söylenebilir. Clauson’un “An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish” (1972, s. 321) adlı eserindeki “Baxşılık” maddesinde bu terim “ilahî bir öğretmen” olarak kaleme alınmıştır. Bu açıdan kahramana yol göstermesi ve akıl hocalığı yapmasından dolayı bağışçının bir öğretmen olarak yorumlanmasına izin vermektedir.

Eylem alanı içinde bağışçının kendine özgü eylemleri bulunmaktadır. Propp, kişilerin işlevlere göre dağılımını şöyle yapmıştır:

- “1. Saldırganın (ya da kötü kişinin) eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Kötülük (A), çatışma ve kahramana karşı sürdürülen öbür kavga biçimleri (H), izleme (Pr).
2. Bağışçının (ya da sağlayıcının) eylem alanı. Şu işlevleri kapsar. Büyülü nesnenin aktarılmasının hazırlanması (D), büyülü nesnenin kahramana verilmesi (F).
3. Yardımcının eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Kahramanın uzamda yer değiştirmesi (G), kötülüğün ya da eksikliğin giderilmesi (K), izleme sırasında yardım (Rs), güç işleri yerine getirme (N), kahramanın biçim değiştirmesi (T).
4. Prensesin (aranılan kişinin) ve babasının eylem alanı. Şu işlevleri kapsar. Güç işleri yerine getirme isteği (M), bir özel işaretin zorla benimsettirilmesi (J), düzmece kahramanın ortaya çıkarılması (Ex), gerçek kahramanın tanınması (Q), ikinci saldırganın cezalandırılması (Q), evlenme (W). Prensesin işlevleriyle babasının işlevleri arasındaki ayrım çok kesin olamaz. Güç işleri öneren, çoğunlukla babasıdır, bu davranış, nişanlı erkeğe karşı düşmanca bir tutumdan kaynaklanır. Öte yandan, düzmece kahramanı cezalandıran ya da cezalandırılmasını buyuran da çoğunlukla babadır.
5. Gönderenin eylem alanı. Yalnızca kahramanın gönderilmesi işlevini (geçiş anı, B) kapsar.
6. Kahramanın eylem alanı. Şu işlevleri kapsar: Arayış amacıyla gidiş (C↑), bağışçının isteklerine tepki (E), evlenme (W). İlk işlev (C↑) arayıcı-kahramanı niteler, kurban-kahraman ise yalnızca öbür işlevleri yerine getirir.
7. Düzmece kahramanın eylem alanı da, arayış amacıyla gidişi (C↑), bağışçının isteklerine karşı gösterilen ve her zaman olumsuz olan (olumsuz E) tepkiyi, özgül bir işlev olarak da asılsız savları (L) kapsar.” (2001, s. 105-106).

Bu noktada kişilerin bazı işlevlerde başka kişilerin eylem alanında olabileceği söylenebilir. Propp bu konuda “İşlevlerin dağılımı sorunu, eylem alanlarının kişilerin arasında dağılımı sorunu düzeyinde çözümlenebilir” diyerek masalların kişiler arasındaki dağılımına değinmiştir. Bunun üç olasılıkla meydana gelebileceğini söylemiştir:

- “1. Eylem alanı doğrudan doğruya kişiye uygun düşer. Kahramanı sınavan ve ödüllendiren Baba Yaga, aman dileyen ve İvan’a bir yetenek aktaran hayvanlar katışıksız bağışçılardır, İvan’ı prensesin yanına götüren, onu kaçırmaya yardım eden, güç bir işi yerine getiren, izleme sırasında kahramanı kurtaran at da katışıksız bir yardımcıdır.
2. Bir kişi birçok eylem alanı kaplar. Kuleden çıkarılmasını isteyen küçük demir adam İvan’ı güçlü kılar ve ona kendi kendine iş gören bir sofrâ örtüsü armağan eder, ardından da, ejderhayı öldürmesine yardım eder; işte bu kişi, hem bir bağışçı, hem de bir

yardımcıdır. İyilikbilir hayvanlar, özel bir dikkatle incelenmelidir. Bu hayvanlar, bağışçı (aman dilerler ya da yardım isterler) olmakla işe başlarlar, sonra kahramanın hizmetine girip yardımcısı durumuna gelirler. Bazen, kahramanın kurtardığı ya da canını bağışladığı hayvan, kendisini çağırmaya yarayan formülü vermeden ortadan kaybolur ama tehlikeli bir anda da yardımcı niteliğiyle yeniden ortaya çıkar. Baba Yaga'nın (ya da ormandaki küçük evde oturan başka biri) kendisi de özel bir inceleme gerektirir; Baba Yaga önce İvan'la dövüşmeye başlar, sonra kaçar ve böylece öbür krallığın yolunu göstermiş olur İvan'a. Kılavuzla yolculuk da yardımcının işlevlerinden biridir ve Baba Yaga burada kendi istenci dışında (ve hatta kendi isteğine karşı olarak) yardımcı rolünü oynar. Önce düşman bir bağışçıdır, sonra da gönülsüz bir yardımcıya dönüşür. Başka birkaç yığılma örnekleri de şunlardır: Oğlunu bir şey aramaya gönderen ve ona bir güz verene baba, hem bir gönderendir, hem de bir bağışçıdır. Altın, gümüş, bakır saraylarda yaşayan ve İvan'a büyü bir yüzük verdikten sonra onunla evlenen üç genç kız, hem bağışçıdır, hem de prenses. Baba Yaga, küçük bir çocuğu kaçırap sobaya kapatır, bu küçük çocuk sonradan geri alıdır (bu arada büyü mendili alınır). Böylece, Baba Yaga hem saldırgan, hem de bağışçı (gönülsüz, düşman bağışçı) işlevlerini kendinde toplar. Demek ki: Kişilerin istekleri, eğilimleri, ancak bu kişilerin tanımlanması söz konusu olduğunda güvenilir göstergeler olarak görülebilir. Önemli olan kişilerin yapmak istedikleri değildir, ve onları harekete geçiren duygular değil, hem kahraman için hem de olay örgüsünün akışı için taşıdıkları anlam açısından tanımlanıp değerlendirilen eylemleridir. Aynı şey güdülenmelerin incelenmesinde de ortaya çıkar: Yardım isteyen duyguları düşmanca, yansız ya da dostça olabilir, ama bu, olay örgüsünün akışını hiç değiştirmez.

3. Karşıt durum: Bir eylem alanı birçok kişi arasında dağılır. Ejderha çatışma sırasında öldürülmüşse, kahramanı izleyemez. Bu durumda masala söz konusu izlemeyi gerçekleştirecek bazı özel kişiler sokulur:

Burada önce büyü nesnelerle büyü yardımcılar arasındaki bağıntıları incelemek gerekir. Şu durumları birbirleriyle karşılaştıralım: a) İvan bir uçan halı elde eder, prensese doğru gitmek ya da ülkesine dönmek için üstüne binip uçar; b) İvan bir at elde eder, prensese doğru gitmek ya da ülkesine dönmek için, üstüne binip uçar. Görüyoruz ki nesneler canlı varlıklar gibi davranmaktadır. Böylece güz tek basma bütün düşmanları öldürür, tek başına hırsızları cezalandırır, vb. Karşılaştırmamızı sürdürelim: a) İvan armağan olarak bir kartal elde eder ve üstüne binip uçar; b) İvan armağan olarak şahine dönüşme yeteneğini elde eder ve bir şahin görünümüne bürünerek uçar. Bir başka karşılaştırma: İvan altın üretebilen (altın pisleyen) bir at elde eder ve böylece zengin olur; b) İvan kuş yüreğini ve ciğerini yer, ağzından altın saçma yeteneğini elde eder ve böylece zengin bir adam olur. Bu iki örnek, bir niteliğin bir canlı varlık gibi işlediğini gösterir. Dolayısıyla, canlı varlıklar, nesneler ve nitelikler kişilerin işlevleri üstüne kurulmuş bir biçimbilim açısından eşit değerler olarak görülmelidirler. Bununla birlikte, hepsi aynı biçimde işlemesine karşın, canlı varlıkları büyü yardımcılar, nesneleri ve nitelikleri de büyü nesneler olarak adlandırmak daha elverişlidir. Zaten, bu özdeşlik belli bir kısıtlamaya uğrar.” (Propp, 2018, s. 82-83).

Yardımcılar üç kategoride incelenebilmektedir:

“1. Yardımcının beş işlevini de bazı biçimlerde yerine getirme yeteneği taşıyan tümel yardımcılar: At

2. Bazı işlevleri yapabilecek yetenekte olan ama veriler toplamına göre, yardımcının bütün beş işlevini yerine getiremeyen tikel yardımcılar: At dışındaki bazı hayvanlar, yüzükten çıkan cinler, şu ya da bu şeyi yapmakta usta olan bazı kişiler, vb. bu kategoriye girer.

3. Yalnızca bir tek işlev yapan özgül yardımcılar: Bu sınıflandırmada, sadece nesneler bulunur. Örneğin ip yumağı bir yolculukta kılavuz görevini görür, kendi kendine kesen kılıç bir düşmanı yenmeye, kendi kendine çalan keman da prensesin verdiği güç işi yerine getirmeye yarar, vb. demek ki, büyü nesne, büyü yardımcının bir bölümünden başka bir şey değildir. Buna karşıt olarak, yardımcı, kahramanın özgül işlevlerini zaman zaman yerine getirir. Uğranılan haksızlığı düzeltmeyi kabul etmekten (C) başka, kahramana özgü olan tek işlev, bağışçının edimlerine tepki göstermesidir. Bu aşamada çoğunlukla, yardımcı, kahramanın yerine geçer. Fareler, ayının inindeki körebe oyununu kazanırlar; iyilikbilir bu fareler, Baba Yaga'nın önerdiği güç işi, İvan'ın yerine gerçekleştirirler.” (Propp, 2018, s. 83).

Bu dağılım masalın kuralı olarak düşünebilir. Ancak kural dışı durumlar da bulunmaktadır. Bir masalda bağışçı yoksa, onun olaya katılma biçimleri, bir sonraki kişiye, başka bir deyişle yardımcıya geçebilir. Kahraman her zaman bağışçıyla karşılaştığı gibi, bu kez de onlarla karşılaşır. Kişi iki işlev alanı kaplıyorsa, olaya ilk girişine uygun düşen biçimler arasına katılır. Önce bağışçı, sonra yardımcı ve prenses olarak görünen bilge kadın, olaya bir yardımcı ya da prenses olarak değil de bir bağışçı olarak girebilmektedir.

Genellikle belli bir bölümde rastlanan bir ögenin, birdenbire bir başka bölümde ortaya çıktığı görülebilir. Bu durum bir biçimin yer değiştirmesi olarak değerlendirilebilir. Örneğin bir ejderha, akıl veren bir bağışçı olabilmektedir. Bu tür değişimler, ikincil biçimlerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. İkincil biçimler, çoğunlukla, yeni konular olarak görülse de bu konular eski konulardan kaynaklanmakta ve belli bir değişim-dönüşüm sonucunda ortaya çıkmaktadır. Masalın her bölümünde verileri sınıflandırarak dönüşüm türlerini belirlemek mümkündür. Masalda karşılaşılan kişilerin özellikleri ve listesi, değişken değerlerin incelenmesi bir başka araştırma konusunu oluşturur. Propp, bağışçının bütün eylemlerinin saptanıp bir bölümde sınıflandırıldığında bu eylemlerin tesadüf eylemler olmayacağını söylemiştir. Kahraman bir engelle karşılaşmaktadır ve kahramanın bu engeli aşmak için bağışçı yardımına ihtiyaç duyduğunu söylemiştir. Bu açıdan işin ne olduğunu bilmek önem arz etmemektedir. Bu işlerin metni oluşturan kısımları göz önüne almak gerektiğini söylemektedir. Eylemlerin ya da işlerin temel şekilleri açısından özel ve gizli bir amacı olduğu da gözlemlenebilmektedir.

V. Propp, kişilerin nitelikleri ve bu özel niteliklerin anlamı adlı bölümde kişilerin incelenmesini “1.Kişilerin görünüşü ve adları”, “2.Olaya giriş özellikleri” ve “3.Yaşadıkları yer” şeklinde yapmıştır. Propp kişilerin incelenmesini bağışçı olan Baba Yaga örneğinden hareketle izah etmiştir. Baba Yaga’nın görünüşünün kemik bacaklı, upuzun burunlu vb.; olaya giriş biçiminin uçan bir hayvan içinde gelirken ısıklık sesi ve gürültüler duyularak; yaşadığı yerin ise tavuk ayaklı dönen kulübe olduğunu kaleme almıştır.

Propp genel olarak kahramanın bağışçıyla orman, kulübe, tarla, yol, cadde gibi mekanlarda karşılaştığını aktarmıştır. Olay örgüsüne bir bağış olarak dahil olan büyülü yardımcı işlevlerde F simgesiyle belirtilmiştir. Kişilerin yaşı, cinsiyeti, durumu, taşıdığı özelliklerle dış görünümü vb. masalı ayrıntılı bir hale gelmesine ve

ona canlılık vermesine neden olmaktadır. Yaga ve kulübesi, çok başlı ejderha, prens İvan ve güzel prenses, uçan büyülü atlar ve daha birçok şey masalda canlılık unsuruna örnek olarak verilebilir.

Kahramanın kişiliklerinin çözümlenmesini önemli bulan Propp her bir kişinin çözümlenmesinin ayrı bir çalışma alanı olduğunu dile getirmiştir. İvan'ın bir sobanın üstüne yatmış olması, ölmüş ana-babasıyla olan ilişkisi, yasaklamaların içeriği ve bu yasakların çiğnenmesi, bağışçının nöbet tuttuğu yer ve hatta prensesin altın saçları gibi ayrıntıların tümüyle özel bir anlam kazandığını belirtmiştir. Niteliklerin çözümlenmesi, masalın bilimsel olarak yorumlanmasını sağlamaktadır.

Herhangi bir bağışçının, kahramanın ağzından öğrenmek istediği şeyler ve ona uyguladıkları sınama soyut bir formülle açıklanan bir tek yanıt içermektedir. Temelde ayrı olan bu formüller prensesin yaptığı işleri de aydınlatmaktadır. Formülleri karşılaştırsak, birbirlerinden doğdukları görülmektedir. Propp bu formüllerin incelenen öbür niteliksel öğeler ile karşılaştırıldığında mantıksal düzlemde olduğu kadar estetik düzlemde de, beklenilenin tersine sürekli bir zincirleme görüleceğini aktarmıştır (Propp, 2018, s. 88-92). Bu bağlamda Propp şu ifadelerle yer vermiştir:

“Saldırganın bir ejderha, bir cadı, Baba Yaga, eşkiyalar, satıcılar, kötü bir prenses, vb.; bağışçının da Baba Yaga, küçük bir yaşlı kadın, arka avluda yaşayan bir nine, bir orman perisi, bir ayı, vb. olabileceğini söylemek gereksizdir; çünkü bu, bir katalog sunmak demektir. Bu tür bir katalog da, ancak daha genel sorunları açıklamak için verildiğinde ilginç olabilir.” (2018, s. 92).

Propp ana çizgileriyle belirttiği, kişi niteliklerinin incelenmesini son derece önemli görmektedir. Bağışçı, yardımcı, vb. gibi bir kişi, işlevler açısından tanımlanmışsa ve onun üstüne söylenen her şey değişik bölümlere yazılırsa son derecede ilginç gözlemler yapılabileceğini söylemektedir.

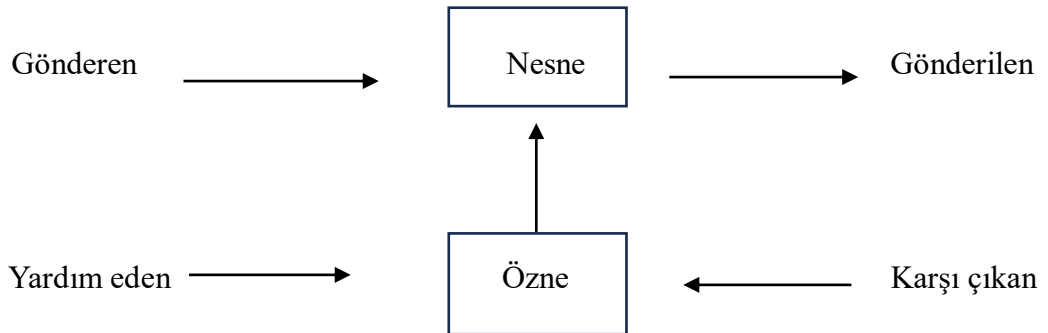
Propp Yöntemine Getirilen Eleştiriler- Geliştirilen Yöntemler

Yapısal kuram çevresinde C. Levi Strauss'un ve Propp'un takipçileri bu kuramın tartışılıp gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yapısal kuramın önemli bir temsilcisi olan Levi Strauss yapısal dilbilimin ilkelerini folkloru uygulamıştır. Aynı zamanda miti sesbirimler, biçim birimler ve anlam birimlerden daha üst bir düzeyde ortaya çıkan bir dil olgusu olarak kabul etmiştir. Bu açıdan mitbirimler ya da mitemler kavramını kullanmıştır. Mitin kısa tümceler halinde kesitlere ayrılıp birer birer fişlere

aktarıldığında belirli işlevlerin ortaya çıkacağını söyleyen Straus aynı zamanda mitbirimlerin bir ilişki özelliğine sahip olduğunu savunmuştur. Bu noktada Strauss, Propp'un yöntemine yaklaşmaktadır. Fakat bu iki çalışma arasında büyük farklılık olduğu görülmektedir. Bu farkın en büyüğü Levi Strauss'un mitler üstünde, Propp'un ise masallar üstünde çalışmış olmasıdır. İki araştırmacının da masal ve mit türlerinin arasında büyük benzerlik olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Propp'un, olağanüstü masalı mitsel olarak, L. Strauss ise masalı hafifçe "güçten düşmüş" bir mit olarak değerlendirmektedir. Strauss, kendi geliştirdiği yöntemde Oidipus mitinin değişkelerini ortaya koyarak dört sütun oluşturmuş; Oidipus mitinin genel anlamını, insanın erkek ve kadından, birin ikiden doğduğunun insanlık tarafından kabul edilmesinin olanaksız olmasında görmektedir. Levi-Strauss çeşitli işlevleri, aynı özün dönüşümünün sonucunda doğmuş olarak yorumlamanın olanaklı olduğunu açıkladığında ilginç bir düşüncüyü dile getirir. Meletinski'ye göre Levi-Strauss mit ile masal arasında ilkece var olan tarihsel ayrımı göz önüne almamaktadır. Ayrıca Meletinski, Strauss'un iki türün arasında "ata-torun" türünden özel bir ilişki olduğunu ifade etmiştir (Meletinski, 2018, s. 177-192).

Propp yönteminden etkilenen bir diğer isim Fransız araştırmacı A. J. Greimas'tır. Greimas, mitbirimlerin anlatının dış görünüşe karşın, dizisel düğümlerle birbirlerine bağlandığını ve mitin örnek formülünü karşıtlıklarla açıklamıştır. Propp'un yöntemi ile Strauss'un yöntemini, yani dizimsel ile dizisel incelemeyi birleştirmeye çalışmıştır. Bunu da çağdaş mantık ve anlambilimin kendisine sunduğu olanaklar yardımıyla Propp'un şemalarının işleyişi yararına gerçekleştirmiştir. Miti incelerken Strauss'tan hareket etse de çözümlemesini Propp'un kuramıyla bütünleştirmiştir. Kişiler ile ilgili olarak aşağıdaki şemayı çizmiştir (Meletinski, 2018, s. 194).

Şekil 1: Greimas'ın Kişiler Tablosu

Propp yönteminde görevlendirilen ve prensesin babası burada gönderen konumdadır. Büyülü yardımcı ile başışçı yardım eden olarak görülmektedir. Özne olarak ortaya çıkan kahraman ve masalın gönderileni birbirine karışabilmektedir. Nesne ise prenestir. Greimas'ın ikinci derece kişiler olarak kabul ettiği yardım eden ile karşı çıkan öznenin kendi eylem isteğinin bir yansımasıdır. Bu noktada gönderen-gönderilen ise her zaman bilmek kipliği denk düşmektedir. Greimas, Strauss'un karşıtlık ilkesinin burada da yer aldığını; kahramana yardım eden biri varsa onu engellemeye çalışan birinin de masal akışında karşı çıkan olarak yer aldığını ve bunun yapabilmek fiiline, buna benzer olarak özne ile nesne karşıtlığında istemek fiilinin den düştüğünü ifade etmektedir. Kahramanın nesneye ulaşma arzusu, arayış kategorisindeki işlevler düzeyinde gerçekleşir (Meletinski, 2018, s. 194-195).

Propp'un işlevlerini 31'den 20'ye düşüren Greimas, Alan Dundes, tarafından eleştirilmiştir. Propp ve Strauss'un çalışmalarını halk anlatılarına empoze edildiğini iddia edebildiğini söyleyerek can alıcı bir soru olan "Bir folklorcu, folklorik türlerin mevcut yapısını keşif mi eder, yoksa yapısal şema mı icat eder?" sorusunu sormaktadır. Sorunun ardından ise "Yapısal analiz uygulayıcılarının çoğu, tartıştıkları kalıpları icat ettiklerini değil, keşfettiklerini varsayarlar." ifadeleri ile kendi sorduğu soruya açıklık getirmektedir (Dundes, 2007, s. 128). Greimas'ın bu yöntemini Meletinski de eleştirmektedir. Burada Levi-Strauss ile olduğu gibi Greimas'ın da mit ile masal arasındaki özgül niteliksel farklılıkları küçümsediğini söylemektedir (Meletinski, 2018, s. 201).

Propp yöntemini kullanan bir diğer araştırmacı da Claude Bremond'tur. Propp'un çözümlemesinden hareketle anlatısal konunun gelişmesiyle ilgili genel kurallar çıkarmaya çalışmıştır. Bremond, Greimas'tan farklı olarak masalın mitolojik bağlamı üstünde değil de anlatısal mantığın üstünde, dizisel karşıtlıklar üstünde değil de insan davranışları üstünde yoğunlaşmıştır. Bremond, işlevin "anlatısal atom" olduğunu ve anlatının da bu atomlardan oluştuğunu söylemektedir. Ayrıca Bremond bir iyileşmenin Propp'ta eksikliğin giderilmesi kavramıyla açıklanabileceğini söylemektedir. Bir iyileşmeye varabilmek için belli sayıda engeli aşma zorunluluğu bulunduğundan dolayı bunun çözümü için uygun olan yollar da bulunmaktadır. Belirli bir güç iş böyle ortaya çıktığında bu iş çoğu kez bir yardımcıya veya başışçıya verilmektedir. Hasmin yani saldırganın karşıtı olan yandaş ile kahraman ilişkileri sözleşme özelliği taşır. Bu ilişkiler alacaklı ile borçlu ilişkilerine benzetilebilmektedir.

Melentinski, Köngas ve Maranda'nın da Levi-Strauss'un formülünü kullandığını ifade etmektedir. Fakat bu araştırmacıların yalnızca mitlere değil daha başka ve çok çeşitlilik gösteren folklor metinlerine de uygulanabileceği sonucunu çıkardıklarını söylemektedir. Meletinski'ye göre bu formülün uygulanma alanı yine de sınırlıdır (Meletinski, 2018, s. 202-206).

Dundes, Levi Strauss'un mit analizinin diğer türlere uygulanabileceğine dikkat çeken ilk isimlerin Köngas ve Maranda olduğunu söylemektedir. Kendi çalışmasında Dundes, zıtlık ya da karşıtlık denilen eğiliminin Axel Olrik'in epik yasalarıyla bir diğer ifadeyle "Karşıtlık Kanunu"yla ortaya çıktığını söylemiştir. Dundes'e göre bu karşıtlıklar atasözlerinde ve bilmeceelerde de kendini göstermektedir. Folklorda da karşıtlıkların çok fazla olduğunu söylemektedir. Doğadaki karşıtlıkları ya da karşıtlık olarak algılanan her şeyin folklorun konusu olabileceğini ifade etmektedir. Kahraman-kötü adam, düzenbaz-aldatma, karşıt bireysel karakterlere örnek olabildiği gibi bazen de karşıtlığın tek bir karakterde bulunduğunu söylemektedir. Bunu yarı insan/yarı hayvan, deniz kızına da yarı tanrı yarı insan örnekleriyle açıklamaktadır (Dundes, 2007, s. 133-136).

1.3. Arketip Olarak Bağışçı

1.3.1. Arketip Kavramı

Analitik psikolojinin kurucusu olan İsveçli psikiyatr Carl Gustav Jung yalnızca psikoloji alanında değil teoloji, edebiyat, etnoloji alanlarında da çalışmalar yapmıştır. Jung tarafından keşfedilen gölge, karmaşa, içedönük ve dışadönük, kolektif bilinçdışı, anima ve animus, arketip gibi kavramlar geniş bir ilgili kitlesine ulaşmıştır. Arketip kavramını şekillendirirken St. Augustinus'un "ideae principales" kavramlarından esinlenen Jung, arketip kavramı için "kolektif bilincin hakimleri" ve "başlangıçtan beri var olan imgeler" ifadelerini kullanmıştır. Jung Arketip kavramının Platon'un idea kavramı ile özdeşleştiğini söylemekte ve bu ifadenin ilk olarak Platon tarafından kullanıldığını ifade etmektedir (Jung, 2005, s. 15-18).

Carl Gustav Jung tarafından kaleme alınan "Dört Arketip" adlı eserde anne, yeniden doğuş, ruh ve hilebaz arketipleri ele alınmıştır. İlk bölümünde anne arketipi açıklanmıştır. Bu kavram literatürde büyük ana ya da yüce ana arketipi olarak da değerlendirilmektedir. Jung, yüce ana kavramı açıklanırken "aklın çok ötesinde bir

bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan” ifadelerini kullanmıştır. Çocuk nevrozlarının temelini anneliğe bağlamakta ve erkek çocukla kız çocuk arasında anne kompleksinin farklı şekillerde etkili olduğunu söylemektedir (Jung, 2005, s. 22). Ortak bilinçdışına bağlı sembollerden olan “anne arketipi” insanın varoluş sürecindeki önemli etkisi nedeniyle bir model oluşturmuştur. Bu nedenle “anne (yüce ana) arketipi” mitolojide yaratılış ve varoluşu açıklama işlevindedir (Fedakâr, 2014, s. 6).

Eserde yeniden doğuş arketipinin her zaman aynı anlamda kullanılmadığı ifade edilmiş; ruh göçü, reenkarnasyon, diriliş, yeniden doğuş ve dönüşüm sürecine katılım kavramlarıyla bu durum açıklanmıştır. Yeniden doğuşun insanlığın kullandığı ilk ifadelerden olduğu söylenmiştir. Bu ilk ifadenin temelinde arketip kavramının bulunduğu söylenmektedir. Jung, duyu ötesi ile ilgili kavramların arketipe dayandığını ve bu nedenle farklı toplumlarda yeniden doğuş ile ilgili ifade ve inanışların bulunmasının normal olduğunu; bu kavramların psikolojik olarak incelenmesi gerektiğini kaleme almıştır. Yaşamın aşkınlığı deneyimini “Kutsal ritüeller aracılığıyla yaşanan deneyimler ve doğrudan deneyimler” alt başlıklarında açıklamaktadır. Burada hayatın somut yansımalarından farklı, Tanrı ya da tanrısal özelliklere sahip bir kahramanın dönüşümü ölüm ve yeniden doğuş kavramları ile ilişkilendirilmiştir. Öznel dönüşüm alt başlığında kişiliğin azalmasını ruh kaybı olarak nitelendirirken çoğalma anlamında dönüşüm alt başlığındaki, içsel yapının değişimi, bir grupla özdeşleşme, bir kült kahramanı ile özdeşleşme, büyümlü işlemler, teknik dönüşüm, doğal dönüşüm başlıklarda araştırmacının deneyimleri yer almaktadır. Dönüşüm sürecini canlandıran bir simge dizisi örneği adlı başlıkta dönüşümü Kehf Suresi örneği ile incelemiştir (Jung, 2005, s. 50-76).

Masallarda ruhun fenomenolojisi üzerine adlı bölümde ilk olarak geist kavramı üzerine durulmuştur. Bu maddenin karşıtı olan ilke ile tanımlanmaktadır. Bu ilke “Tanrı” yani madde dışı töz ya da varoluştur. Geist kavramı aynı zamanda ölen insanların ruhudur. Ruhların serin nefesi ya da hareketli hava, rüzgâr ile ilişkilendirilmiştir. Düşlerin bireyselliği daha ayrıntılı değerlendirilmeyi gerektirdiği için masallardaki ruhun fenomenolojisi bireysel koşullar dikkate alınmadan incelenebilmektedir. Rüyalarda ve masallarda sıklıkla ruh, yaşlı adam olarak ortaya

çıkılmaktadır. Alman, Balkan ve Rus masallarından örnekler verilmiştir. Bu noktada yaşlı adam aslında kişinin kendisine söylemek istediği şeyleri söyleyen olarak nitelendirilmektedir. Jung ruh arketipini insan, gulyabani ya da hayvan görünümünde olabileceğini, insanın idrak, anlayış, iyi bir tavsiye, karar, plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğunu ancak kendi imkânlarıyla bunlara ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Ruh, düşlerde olduğu gibi mit ve masallarda da kendini göstermektedir. Arketipler bu doğal etkileşimde oluşum, yeniden oluşum, ebedi zihnin ebedi eğlencesi olarak görünmektedir. Ruhun düşlerde yaşlı adam görmesindeki sıklık ile masallardaki sıklık aynı orandadır. Kahraman ne zaman zor durumda olsa hemen bir yaşlı adam yardımına yetişmektedir. Yol gösteren yaşlı adam masallarda kahramanın aşacağı engeli nasıl gerçekleştireceğini bilen kişidir. Kahramanı bir kuş yardımıyla ulaşmak istediği yere ulaştırır. Jung yaşlı adamı “Psişik güçlerin yoğunlaşması ve gerilimi, büyüüyü andıran bir özelliğe sahiptir” şeklinde açıklamaktadır. “Masallardaki yaşlı adam sık sık kim, neden, nereden, nereye sorularını sorarak, insanın kendisi üzerine düşünmesini ve ahlaki güçlerin toplanmasını sağlar, bunun için gereken büyü lü tılsımı, yani iyi ve kötünün birleştiği kişiliğin bir özelliğini temsil eden beklenmedik ve ihtimal dışı bir başarıya ulaşma gücü verir.” (2001, s. 89-90). Yaşlı adam, “Yat uyu hele geceden daha akıllıdır sabah” diyerek kahramanı uyku yoluyla düşünmeye teşvik etmektedir. Aynı zamanda kahramanın zor durumda olduğunu fark eden yaşlı adam en azından ona yardımcı olacak bilgiyi vermektedir. Bu sebeple sıklıkla kuşları yardımcı olarak işaret eder. Bir yere varmaya çalışan kahramana ben bilmiyorum ama şu kişi, şu yerde senin aradığın şeyi ya da yeri biliyor şeklinde yönlendirmektedir. Kahramanın karşısına çıkacak engelleri ve tehlikeleri bilmekte ve ona engelleri nasıl aşacağını tehlikelerle nasıl başa çıkacağını anlatmaktadır. Jung yaşlı adam ile ilgili olarak “Demek ki yaşlı adam bir yandan bilgi, idrak, düşünce, bilgelik, akıllılık ve sezgi, diğer yandan da iyi niyet ve yardımseverlik gibi ahlaki özellikleri temsil eder, ki bunlar onun ‘ruhsal’ karakterini yeterince ortaya koyar. Arketip bilinçdışının özerk bir içeriği olduğu için, yaşlı adam, genellikle arketipleri somutlaştıran masallardaki düşlerde, tıpkı günümüz düşlerindeki gibi görünür.” ifadelerini kullanmıştır (Jung, 2005, s. 91). Yaşlı adam masallarda kahramanı yetiştiren kişi olarak da görülmektedir. Padişah yaşlı adama oğlunu emanet eder. Yaşlı adamın evi yeşildir, kıyafetleri yeşildir ve su perileriyle bağlantı halindedir. Bu da yine onun bilinç dışı ile olan ilgisini göstermektedir. Yaşlı adamın şekilsel özellikleri ile bulunduğu yer de bilinç dışının yansımaları ile bazen bir kraterin dibi

bazen de etrafı kayalıklarla çevrilidir. Jung, yaşlı adam arketipinin cüce olarak görünmesini bilinç dışının oldukça küçük boyutların dünyası olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Araştırmacı insandaki büyük ve küçük olgusunun fiziksel görüngüler aleminde değil insanî özelliklerin çok ötesindeki bilinç dışı alanda geçerliliğini yitirdiğini söylemektedir. Atman'ın sözleriyle Jung durumu şu şekilde açıklamaktadır: “küçükten daha küçük, büyükten daha büyüktür” ya da “dünyanın her yerini iki karış kaplar”. Goethe'nin de kebirleri anlatırken “Kendileri küçüktü ama güçleri büyüktü” ifadesini görünüşte küçücük görünen şeyin aslında kadere yön verecek kadar önemli büyüklükte olmasıyla yorumlamaktadır. Jung, en küçük şeylerin en büyük etkilere sahip olduğunun yalnızca fizikte değil psikoloji araştırmalarında da desteklendiğini ifade etmektedir. Bu arketipin aydınlatıcı doğası, bazı masallarda güneş ile özdeşleştirilmiştir. Arketipin ateşe ya da meşaleye sahip olması ve kahramanın bunları elde etmesini “ruhun bir bölümü ateştir” diyerek yorumlamaktadır. Yaşlı adam bilgelik, akıllılığın yanında ahlakın da simgesidir. Kahramanı birçok test ve sınamaya tabi tutmaktadır. Jung bir Estonya masalıyla örnek vererek yaşlı bilgenin kızıdan kendisini yıkamasını istediğini ve kahramanın bunu gerçekleştirdikten sonra kahramana yol gösterdiği görülmektedir. Yaşlı bilge her zaman olumlu özelliklerle karşımıza çıkmaz. Bazen bir organını yer altındaki demonlara kaptırır ve yaşlı bilgedeki akıl, idrak ve aydınlık demonlara geçmiştir ve bu da ona karanlık bir yön kazandırmaktadır. Ya da yaşlı adamın bir tekeye binmesi ona karanlık bir yön vermektedir. Jung, yaşlı adamın iyi niyetli ve mütevazı yanının kurcalanması gerektiğini, kurcalanınca ortaya çıkan şeyin kaderin üstün ve örtük yanıyla benzeştiğinin görüleceğini söylemektedir. Yaşlı bilgenin her zaman iyi olarak görünmediğini yaşlı adamın kötü tarafının da olduğunu söylemektedir. Kahramanın eksikliğin yaşlı bilge tarafından oluşturulduğunu görmekteyiz. Bir Balkan masalından örnekle kahramanın çocuğu olsun diye elma veren yaşlı adamın bir karşılık bekleyerek (doğacak çocuğun vaftiz babası olmak) elma verdiğini örneklemektedir. Bu kahramana bıçak prensi adını veren yaşlı adamın kahramanın ölümüne sebep olacak bıçağın kafasından çekildiğinde ölmesiyle dolaylı yoldan da olsa felaketin sebebi olarak yorumlamaktadır (Jung, 2005, s. 91-98).

Jung masallarda hayvan biçimindeki ruh simgeciliği adlı alt başlıkta hayvanları ele almış ve bu durumu “tanrı ve demonların hayvan biçimini alması gibidir ve psikolojik anlamı da aynıdır” diyerek açıklamıştır. Hayvan biçimini açıklamıştır.

“İncelememizde, yaşlı adam şimdiye kadar genellikle insan görünümü ve davranışları sergilese de, büyü yeteneği ve ruhsal üstünlüğü, hem iyi hem de kötü anlamda insanın dışında, üstünde ve altında olan şeylere işaret eder. Hayvan yönü, ne ilkel insan ne de bilinçdışı için bir değer yitimi anlamına gelir, zira belli yönlerden hayvan insandan üstündür de. Hayvan henüz bilincin içinde kaybolmamış, onu yaşatan gücün karşısına başına buyruk bir Ben koymamıştır; tersine, onu yöneten iradeye neredeyse mükemmel bir biçimde boyun eğer. Eğer hayvanda bilinç olsaydı, ahlaken insandan daha iyi olurdu” (Jung, 2005, s. 99).

Masallarda yardımcı kahramanlar olarak sıklıkla hayvanlar bulunmaktadır. Bu durumda, ruh arketipinin bir hayvan aracılığıyla ifade edildiğini söylenebilir. Bu hayvanların insanlar gibi davrandığı görülmektedir. Hayvanlar bazen de avcı olarak ortaya çıkmaktadır. Jung anlatının sonunda kahraman ve avcının birbiriyle örtüştüğünü, avcının işlevinin kahramanda ortaya çıktığını söylemektedir.

Dört Arketip kitabının son bölümü hilebaz figürünün mitlerden, masallardan ve şölenlerden günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimi ve dönüşümü açıklamaktadır. Jung’un verdiği örnekle Kızılderili mitolojisindeki hilebaz ortak gölge figürüdür ve bireyin düşük karakter özelliklerinin toplamıdır. Hilebaz çok eski arketipik psişik bir yapıdır. En belirgin ortaya çıkış biçimi de hayvansal düzeyin üstüne çıkamamış olmasıdır.

1.3.2. Bağışçı

Bağışçının özellikleri birçok noktada yaşlı adam, yaşlı bilge arketipi ile özdeşleşmektedir. Kahramanı sınaması ve kahramanın sınıandıktan sonra ödüllendirilmesi noktasında örtüşür. Propp’un 31 işlevinde yer verdiği eylemlerinde bağışçının doğrudan ve dolaylı olarak içinde bulunduğu hareketler şöyledir:

A. 12. İŞLEV: Kahraman büyü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sına, bir sorgulama, bir saldırı, vb. ile karşılaşır. (tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi D)

1. Bağışçı, kahramanı bir sınamadan geçirir (D¹).
2. Bağışçı kahramanı selamlar ve ona sorular yöneltir (D²).
3. Ölmek üzere olan biri ya da bir ölü, kahramandan kendisine yardım etmesini ister. (D³).
4. Bir tutsak, kahramandan kendisini kurtarmasını ister (D⁴).

4a. Aynı duruma, bağışçının tutuklanmasından sonra rastlanır (o D4)

5. Kahramana başvurularak aman dlenir (D5).

6. Birbirleriyle tartışmakta olan iki kişi, kahramandan, ele geçirilen malın bölüştürülmesini isterler (D6).

7. Başka istekler (D7).

8. Düşman bir yaratık kahramanı yok etmeye çalışır (D8).

9. Düşman bir yaratık, kahramanla dövüşür (D9).

10. Kahramana büyü bir nesne gösterilir ve bir değiş-tokuş önerilir (D10).

B. 13. İŞLEV: Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin eylemlerine tepki gösterir. (tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E)

1. Kahraman sınamayı başarır (başaramaz) (E1)

2. Kahraman bağışçının selamını alır (almaz) (E2).

3. Kahraman ölüye istediği yardımı yapar (yapmaz) (E3).

4. Kahraman tutsağı kurtarır (E4).

5. Kahraman, kendisinden yardım isteyen hayvanı kurtarır (E5).

6. Kahraman bölüştürmeyi yapar ve tartışan kişileri uzlaştırır (E6).

7. Kahraman bir başka yardımda bulunur (E7).

8. Kahraman düşman kişinin başvurduğu yolları ona çevirerek saldırılardan kurtulur (E8).

9. Kahraman düşman yaratığı yener (ya da yenemez) (E9).

10. Kahraman değiş-tokuş yapmayı kabul eder ama, bağışçıya karşı büyü nesnenin gücünü kullanır (E10).

C.14.İŞLEV: Büyü nesne kahramana verilir. (tanımı: büyü nesnenin alınması, simgesi F)

1.Nesne doğrudan doğruya aktarılır (F1).

2. Nesne belirtilen yerdedir (F2)

3. Nesne üretilir (F3)
4. Nesne satılır ve satın alınır (F4)
5. Nesne rastlantı sonucu kahramanın eline geçer (kahraman onu bulur) (F5).
6. Nesne kendiliğinden apansız belirir (F6)
7. Nesne içilir ya da yenir (F7)
8. Nesne çalınır (F8).
9. Çeşitli kişiler kendiliklerinden kahramanın hizmetine girerler (F9).

D.15.İŞLEV: Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da götürülür. (tanımı: iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G)

E. 22.İŞLEV: Kahramanın yardımına koşulur. (tanımı: yardım, simgesi Rs)

1. Kahraman gökyüzüne götürülür.
2. Kahraman kendisini izleyenlerin yoluna engeller koyarak kaçır (Rs2).
3. Kahraman kaçarken, kendisini tanınmaz kılan nesnelere dönüşür (Rs3).
4. Kahraman kaçarken saklanır (Rs4).
5. Kahraman bir demirci dükkanına saklanır (Rs5)
6. Kahraman kaçarken hayvan, taş, vb.ne dönüşerek kurtulur (Rs6).
7. Kahraman, dişi ejderhanın değişik görünümlere bürünerek kendisini ayartmasına karşı direnir (Rs7)
8. Kahraman kendisini parçalatıp yedirtmez (Rs8)
9. Öldürüleceği sırada kahramanın yardımına koşulur (Rs9).
10. Kahraman bir başka ağaca sıçrar (Rs10)

F.29. İŞLEV: Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (tanımı: biçim değiştirme, simgesi T)

1. Kahraman doğrudan, doğruya yardımcısının büyümlü eylemiyle yeni bir görünüm kazanır (T1)

2. Kahraman şahane bir saray yapar (T2)

3. Kahraman yeni giysiler giyer (T3).

4. Usa yatkın ve gülmeceli biçimler (T4)

Bu işlevlerdeki bağışçı özellikleri ve eylemleri ile yukarıda yer alan arketipler bir arada yorumlanmıştır.

Jung, rüyalarda olduğu gibi masallarda da ruhun aslında yaşlı adam olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Bu bağlamda kahramanı karşısına çıkan bağışçı da kendi yansımasıdır denilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. Bağışçılar

2.1.1. İnsan Olarak Bağışçı

2.1.1.1. Baba: vasiyet ve nasihat

Ataerkil toplumlar, cinsiyet rolleri ve ilişkileri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bu toplum yapıları içerisinde baba figürü, sıklıkla ailenin otoriter lideri olarak görülmüş ve erkek egemenliğinin temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Dünyadaki birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da baba saygı duyulan ve hürmet gösterilen bir şahıs olarak yer almaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda Uruz'un babasına “Kara başum kurban olsun ağam sana” diyerek babasına karşı saygı, sevgi ve fedakârlık gösterdiği görülmektedir (Ergin, 2018, s. 219). Bu anlamda baba bireysel hayatta olduğu kadar sosyal hayatta da önemlidir. Türk kültüründe aile reisi olarak görülen baba, aynı zamanda toplumsal anlamda manevi bir lider olarak da görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Türklerin eski zamanlardan beri ata ruhlarına saygı göstermesi ve onları kutsallaştırmasıdır. Bu durum zaman içinde bir kült haline gelmiştir.

Türk kültüründe atalar kültü gücünü Tanrı'dan almaktadır ve Tanrısal özelliklere sahiptir. Tanrı, yöneticiye “kut, küç ve ülüg” olarak üç şey bağışlamaktadır. “Kut, kutsallık ve egemenliktir; küç, fiziki güçtür; ülüg, bereket ve doğurganlıktır. Türk kültüründe, atalar kültü, bir etkileşim ürünüdür. Türk ata tiplerinin oluşmasında koruyucu ruh ile kahramanın etkileşime girdiğini görmekteyiz (Yıldız-Altın, 2018, s. 205-207). Bu bağlamda atalar kültü atanın kendisine bizzat tapınmak değildir. Ata öldükten sonra üstün ve özel güçlere sahip olduğu düşünülmüş; bu güçlere sahip olan atanın ailesine yardım edebileceğine inanılmıştır. Bundan ötürü atadan hem korkulmuş

hem de saygı duyulmuştur. Bundan dolayı ataların ruhlarına kurbanlar kesilmiş ve eşyalarına hürmet gösterilmiştir. Mezarları ziyaret etmek de atalar kültürünün varlığını göstermektedir (Ocak, 1992, s. 12).

Ata anlamında olan “Baba” kelimesi Türkçenin dışında Fars, Berberî, Rus ve Rumen dillerinde de kullanılmaktadır. Saygı duyulması gerekli şahıslar için de kullanılan Baba/Bab kavramı Türkistan sahasında evliya, aziz, sultan, ata kelimeleri ile karşılanıp yaygın olarak “evliya” anlamında kullanılmaktadır (Çetin, 2007, s. 7).

Divanu Lugâti't-Türk'te geçen ataç kelimesi “babaya benzer, baba gibi”; kam kelimesi ise “kahin” olarak geçmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015, s. 562, 680). Bu bağlamda Türk masallarında babanın gelecekle ilgili kehanette bulunması durumu kam ile baba arasında bir kutsal andıran bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. İslamiyet öncesinde kam, şaman, baksı ve bahşılardan Tanrı ile insan arasındaki köprü olma durumunun İslamiyet sonrasında baba, evliya, derviş ve dede olarak evrildiği söylenebilmektedir. Bu durum ödünçleme kavramları olarak ele alınmaktadır (Çetin, 2007, s. 7)

Şecere-i Türk'teki ise “İçike” kelimesi Moğolcada ata anlamına gelmektedir. Moğollar Mingilik'i sevdiği için ona “Mingilik İçike” demişlerdir (Ebülğazi Bahadır Han, 2009, s. 51). Mingilik İçike gibi hastalığı sağaltan kişilere ata denilmektedir. Bunun bir örneğini Hekim Ata adlandırmasında karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bağışçı, hastalıkları sağaltan yani sağlık bahşeden olarak değerlendirilebilmektedir.

Türk dünyası masallarında bağışçı olarak baba kavramını masalın başında kahramana bir şey vasiyet etmesiyle çıkmaktadır. Kahraman genellikle üç kardeştir ve üç kardeşin en büyüğü ve ortancası babanın verdiği görevi yerine getirememektedir. Bu görev mezar başında nöbet tutma ya da gelecekte olacak bir olayda tercihi ne yönde yapması gerektiğini söyleme şeklindedir. Babanın verdiği görevi ya da nasihatı yalnızca en küçük kardeş yerine getirebilmektedir. Büyük ve ortanca kardeş babaları öldüğü için görevleri yerine getirmemekte fakat en küçük çocuk bu görevi babası ölse de yerine getirmektedir. Bağışçının bir fonksiyonu sınamadır. Baba olarak bağışçının çocuklarını vasiyeti yerine getirme-getirmeme yönüyle sınadığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda masallarda babaya öldükten sonra da saygı duyulmaktadır. Bunu atalar kültürüne bağlamak mümkündür. Masallarda bağışçı olarak baba, vasiyet eden ve kehanette bulunan kişidir.

Psişenin gelişim sürecini etkileyen temel faktörlerden biri de baba arketipidir. Baba ile annenin konumlandırması birbirine benzese de bu durumu Jung “Ruh-imgesinin ilk taşıyıcısı her zaman annedir.” diyerek açıklamaktadır. Bireyin gelişim sürecinde otorite ve güven ilişkisini şekillendiren baba kavramı, yapıcı ve yıkıcı etkileri kendinde taşıyabilir. Tıpkı anne de olduğu gibi baba arketipi de iyi ve kötü yönlü simgelerle ortaya çıkabilir. Olumlu olarak koruyan, cesur, bilgili ve rehberlik eden baba arketipinin olumsuz tezahürü ise kontrol edici, cezalandıran bir tip olarak görülür (Kara-Tekgöl, 2020, s. 80; Uygur ve Mungan, 2021, s. 47).

Altay Türk masalı olan “Közödöy” adlı masalda kahramanın babası ölmeden önce üç oğluna vasiyet eder fakat iki büyük oğlan verdikleri sözü tutmaz. Sadece küçük oğul verdiği sözü tutar. İki büyük oğlan babalarının kabrine gitmez, nöbet tutmaz. Közödöy ise üç gece boyunca babasının kabrinde bekler. Abileri Közödöy’e nöbet tutması karşılığında ona palto vereceklerini söylerler. Büyük abi kara çuhadan, küçük abi ise tilki yakalı palto vereceğini söyler. Abileri verdikleri sözü tutmaz. Közödöy abilerine kızmaz ve babasının isteğini sadece o yerine getirir bu nedenle babası bütün bilgileri ona bağışlar. Baba kısa sürede dirilerek Közödöy’e mutlu ve uzun bir yaşam süreceğinin müjdesini verir. Ak Kajat’ın eteğinde üç oğlanın babasının kabrinde kahramanın babası Közödöy’e bir mağarayı tarif ederek oraya nasıl gireceğini anlatır. Bir şeye ihtiyaç duyduğunda Ak Kajat Dağı’na saçını sunmasını öğütler. O mağaranın içinde bulunan sihirli tulpar, argımat atını kahramana vererek onun işlerini kolaylaştırır (Dilek, 2007, s. 361-367).

Özbek sahasından derlenmiş “Baba Vasiyeti” adlı masalda bir adamın üç oğlu vardır ve ölmeden önce vasiyet eder. “Oğlum, ben ölünce mezarımın başında üç gün nöbet tutar mısın?” diye üç oğluna da sorar büyük oğlan ve ortanca iki oğlan bunu kabul etmez en küçük oğlan yani kahraman nöbet tutmayı kabul eder ve “Baba, üç gün değil yüz gün de deseniz nöbet tutarım” diyerek vasiyeti yerine getireceğini söyler. Adam bu vasiyeti verdikten sonra ölür. Küçük oğlan nöbet tutarken beyaz atla karşılaşır. Beyaz at “Ben babanız yaşarken onun emrinde yürürdüm. Şimdi babanın mezarını ziyaret edip gideceğim” diyerek gideceği zaman yelesinden bir kıl koparıp çocuğun eline vermiş (Fedâkar, 2011 s. 427).

Altın Kılıç adlı Uygur sahasından derlenen masalın başışısı kahramanın babasıdır. Masalda iki kız bir erkek kardeş vardır. Babaları ölmeden önce hasta iken oğlunu çağırır, oğluna üvey annelerinden hayır gelmeyeceğini söyler. Ona altın bir

kılıç verir. “Kazıktaki altın kılıcı sana miras bırakıyorum. Ben öldükten sonra altın kılıcı alıp kible tarafındaki kapıdan sefere çık. Sana bir şey gerekirse iki rekât namaz kıl ve kılıca emret, o zaman dileğin gerçekleşir”. Oğluna vasiyeti iki kız kardeşini istemeye gelen dilenciye vermesidir. “ben öldükten sonra cenaze namazıma iki dilenci gelecek. Kız kardeşlerini o iki dilenciye ver” diye vasiyet edip âleminden göçmüş. Oğlan yürürken acıkır ve kılıcı kullanır, namazını kılar ve kılıca yemek için emir verir. Yemekler peyda olur, dilenci ile evlendirdiği iki kız kardeşi ile karşılaşan kahramana masalın sonunda enişterisi yardım eder. Onlar sayesinde uzun yolları kısa zamanda kat eder (Yalçinkaya, 2021, s. 1354-1359).

Bir Kazan-Tatar masalı olan “Simurg” adlı masalda kahramanın babası ölmeden önce ona “bir sıkıntıya düşersen bu sandığın içindeki eşyaları alırsın” der ve kahraman kızının istediği çiçeği bulmak için yola çıktığında bu sandığı açar. Sandığın içinde düdük, üç tel saç ve sopa vardır. Bu nesneler masalın devamında kahramanın yolculuğunda işine yarar. Düdük, rüzgar çıkarır. Üç tel saç, karnını doyurur. Sopa, ırmaktan geçirir (Gültekin, 2013, s. 488-491). Bu noktada bağışçı baba, kahramanın ileride karşılaşacağı zorlukları ve ona yolculuk boyunca gerekli olacak şeyleri bilir, buna uygun nesneler verir.

Altın Toplu Sultan adlı Anadolu masalında kahramanın babası bağışçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir padişahın üç kızı üç tane de oğlu vardır. Padişah, ölüm döşegindeyken, kızlarının kimle evleneceğini vasiyet eder. Vasiyeti şöyledir: “Ben ölmeden önce, kızlarımı isteyenlere verin, ama onları kimin ilk istediğini takip edin.” Birinci kızını isteyen, doksan yaşında bir ihtiyardır. İkinci kızını isteyen de aynı şekilde yaşlı bir adamdır. Üçüncü kızı isteyen ise küçük oğlandır. Büyük oğlan ve ortanca kardeşler, kızlarını vermemek için direnirler, ancak küçük kardeş babasının vasiyeti yerine getirir. Bir gün, küçük şehzade bir rüyada ayın on dördü gibi güzel bir kız görür ve ona âşık olur. Kızın yüzünü hatırlayabilmek için yola koyulur. Altı ay boyunca yolculuk ederken sonunda yorgun düşer ve bir çeşmenin yanında dinlenir. Atını bağlar ve ağacın altında uyuya kalır. Bu sırada çeşmeye su doldurmak için gelen kızlar, bu uyuyan delikanlıyı görüp hemen padişahın hanımına haber verirler. Padişahın hanımı gelir ve kardeşini uyurken bulur. Şehzade uyanınca durumu anlatır ve hanımı onun yardımcı olabileceğini söyler. Akşam olunca, dev gelir. Şehzade, devin karşısına çıkar ve ona durumunu anlatır. Dev, küçükse bir şey yapmayacağını, ama diğer iki kardeşi yemek istediğini söyler. Ancak şehzade, devden bir dua öğrenir

ve okuduğunda dev haline dönüşebilir. Şehzade, dev haline dönüşüp geri döner. Bu macera sonrasında, şehzade yine yollara düşer ve bir çeşme başında uyur. İkinci kız kardeşi onu bulur ve kendi kocası olan Karınca padişahının yardımıyla bu kez bir bülbül duasını öğrenir. Bu bülbül duası sayesinde, şehzade karınca haline dönüşebilir. Üçüncü kız kardeşi de aynı şekilde şehzadeyi bulur ve kendi kocası olan Bülbül padişahından bir bülbül duası öğrenir. Şehzade bu sayede bülbül şekline bürünebilir. Şehzade sonunda kızı kazanır, ancak padişah kızı vermek için üç zorlu görev verir. Bu görevlerden birincisi, Dev padişahının bahçesindeki ağlayan nar ile gülen ayvayı getirmektir. Şehzade, Dev padişahının bahçesine gelir, dua okur ve bu görevi başarıyla tamamlar. İkinci görev, Dev padişahının sarayındaki büyülü aynayı getirmektir. Şehzade, bir kez daha dua okuyarak aynayı alır ve döner. Padişahın son talebi ise, aynanın gösterdiği bütün kırk atlıyı getirmektir. Şehzade, bu sefer bülbül şeklinde saraya girer, aynayı gösterir ve sonunda kırk atlıyı getirir. Fakat, gerçek aşkını bulmak için yaptığı bu yolculuklar sonunda şehzade, kızın gerçek aşkı olmadığını anlar. Kız da bu gerçeği kabul eder ve durumu babasına anlatır. Padişah, bir çözüm önerir. Altın toplar yapar ve denizkızı, bu altın topları çok sever. Kız, denizkızına şehzadenin parmağını gösterirse, altın toplardan birini ona vereceğini söyler. Kız gösterir ve her bir top, biraz daha şehzadenin gerçek görünümünü ortaya çıkarır. Sonunda, kız son topu gösterir ve şehzade tamamen geri döner. Kırk gün kırk gece süren düğünleri yaparlar ve mutlu bir şekilde yaşamlarına devam ederler (Boratav, 2018, s. 215-222).

2.1.1.2. İhtiyar adam

İhtiyar adam destan, halk hikayesi ve masal türündeki anlatmalarda karşılaşılan bir yardımcı kahramandır. Bu yardımcı kahraman akıllı, bilgiyi ve tecrübeyi temsil etmektedir. Yaşlı kimseler ak sakallı ya da gök sakallı olarak da anılmaktadır. Türk kültüründe kutsal sayılan ak ve gök renklerini Yaşar Çoruhlu “Türk Mitolojisinin Ana Hatları” adlı eserinde beyaz yani ak rengi ile ilgili olarak iyiliği, merhameti, saflığı, iffeti ve temizliği ifade ettiğini söylemektedir. Çoruhlu, kök yani gök renginin gökyüzünün rengi, zaman zaman yeşil ve beyazla bir tutulduğunu ve Tanrı’nın da sembolü olduğunu ifade etmiştir. Türkler, gök ile Tanrı arasında bir bağ kurmuştur. Beyaz rengin mavi rengin yerini alarak ikinci dereceden tanrı olan Ülgen’in Gök tanrının yerini almasıyla beyaz, mavi yerine ya da mavi (gök mavisi) gibi Gök Tanrı’nın ya da Ülgen’in rengi sayılmıştır. Yaradılış Destanında Tanrıya yaratma

ilhamını veren perinin Ak-ane(ana)dır. Bundan dolayı iyiliği temsil eden Tanrının beyaz renkle ilişkilendirilmesi mümkündür. “Gök sakallı”, “karalı göklü otağ” (Dede Korkut), “gök polad” (gök çelik), “kök temür” (gök demir), “gök bidevi atlar” (Dede Korkut) gibi ifadelerle Türk metinlerinde rastlanmaktadır (2000, s.189-190). Bu bağlamda Türk büyüklerinin ak sakallı ya da gök sakallı olarak anılmasını tanrısal nitelik taşımaları şeklinde yorumlanabilmektedir. Gök renklerini taşıyan kişilerin de Tanrı ile ilişkisi olan kimseler olduğunu söylenebilmektedir.

Tengri, Türklerin inancının merkezinde yer almaktadır. Buna ek olarak yardımcı ve koruyucu iyeler, gök ve yer iyeleri, kara iyeler ve ata ruhu/arvak’lar bulunmaktadır (Kalafat, 2010, s. 89, 96). Eski Türk inanişında Tanrının yardımcı ruhları insanlar zor durumdayken, kıtlık içindeyken ya da hasta oldukları zaman yardım etmektedir. Bu inaniş İslamiyet’te Hızır kültünün oluşmasına sebep olmuştur. Hızır ve İlyas’ın Hıdırellez gününde zor durumda kalanlara yardım ettiği düşünülmektedir. Jung, “Yaşlı adamın hem ulvi hem de yardımsever olması, onunla Tanrı arasında bir bağ kurma düşüncesini akla getiriyor” (2005, s. 94) diyerek bağışçının olağanüstü niteliklerini vurgulamakta ve ihtiyar adamın tanrısal özelliklerinin olduğunu dile getirmektedir.

“Ruhun düşlerde yaşlı adam olarak görünme sıklığı, masallardakiyle hemen hemen aynıdır. Kahraman, ancak sağlam bir düşünce ya da parlak bir fikir, yani ruhsal bir işlev ya da endopsişik otomatizm sayesinde kurtulabileceği umutsuz bir duruma ne zaman düşse, yaşlı adam görünür. Kahraman dışsal ya da içsel nedenlerden ötürü gerekeni yapamadığı için, gerekli bilgi, kişileştirilmiş bir düşünce, yani öğüt verip yardım eden yaşlı adam kılığında ortaya çıkar” (Jung, 2005 s. 87). Bu ifadeden hareketle masallarda ihtiyar adamın kahraman ile temas etmesi ve yolculuğun başında karşılaşacağı zor durumları bilerek yol göstermesi kahramanın belki de gereken şeyi yapmadığı düşüncesi ile ortaya çıkan bir durumdur.

Sihirli masallarda anlatının başında kahramanı sınavan kişi çoğunlukla bir ihtiyar adamdır. Bu ihtiyar adam kahraman eğer bir yola çıktıysa o yol boyunca kahramanın başına gelecek kötülükleri; kahramanın savaşması gereken bir düşman varsa o düşmanla nasıl baş edeceğini bilmektedir. Çoğunlukla yolculukla ilgili akıl veren bu yaşlı adam, kahramana bir sihirli nesne de verebilmektedir. Bu nesneyi nasıl kullanması gerektiğini detaylarıyla kahramana anlatan yaşlı adam, nesnenin gerektiği zaman kullanılması konusunda kahramanı uyarır. “Türk Masallarında Yardımcı

İhtiyar Motifi” adlı yüksek lisans tezinde ihtiyar adamın Dede Korkut kitabından hareketle örnekler verilerek kahramanın yardımcısı olma, çocuk sahibi olmada yardım etme, ad verme, öğüt verme, yol gösterme ve hastalıkları tedavi etme gibi fonksiyonlarla karşımıza çıkmaktadır (Çorbacı, 2000, s. 41-48).

Kazak sahasından derlenen “Keloğlan” adlı masalda üzgün halde oturan yaşlı: “Neden dolaşıyorsun çocuk?” diye sormuş. Keloğlan da: “Çocuğu olmayana çocuk olmak için dolaşıyorum.” diye cevap vermiş. Yaşlı: “Öyleyse, benim çocuğum yoktur, bana evlat ol.” diyerek evine getirmiş. Keloğlan bu yaşlı adamın oğlu olup onun bilgi ve tecrübesinden faydalanmıştır. Anlatının gidişatı kahramanın yaşlı adamın evlatlık oğlu olmasıyla değiştiği görülmektedir (Alptekin, 2003, s. 169-177).

“Simurg” adlı Özbek masalında yaşlı adam bağışçıdır. Üç kardeş ava çıkarlar ve ava çıktıkları zaman her gece biri yemek yapar, büyük abi yemek yapar ve yalmağız (her şeyi yutan bir efsanevi yaratık, cadı) yemeği yiyip kazanı ters çevirir büyük abi uyuyakalır. Sabah anlayamazlar, ertesi gün küçük abi aynı durumu yaşar. En küçük oğlan da parmağını keser ve onun acısıyla gece uyumaz ve yalmağızı yakalar. Onun kellesini keser ve kellesinin yuvarlanarak gittiği yerde bir mağara vardır. Abilerini uyanır ve kahraman olanları abilerine anlatır. Sabah mağaraya inmeye karar verirler. Büyük abi inemez, küçük abi de inemez kahraman ise ipten tutunarak mağaraya iner ve orada bir kız görür. Bu kız kucağında duran kocakarı yalmağıza “ben sana yeryüzüne çıkma insanlara zarar verme, gün gelir seninle mücadele edecek birileri çıkar, demiştim. Bildiğini okuyup sonunda kendi kendine zarar verdin” demiş. Bunu gören kahraman kıza “Ey kız, sen bu kelleye bakıp neden konuşuyorsun, sen kimsin, o kim” diye sormuş. Kız: “Ey insanoğlu, sen buraya nasıl geldin? Bu yalmağız beni yeryüzünden kaçırıp buraya getirdi. Pek çok kişi buradaki hücrelerde hapsedilmiş. Bu hücreler mal ve eşya dolu. Buradan hemen git, yoksa seni de esir eder” demiş. Küçük oğlan: “Bu yalmağızın canı nerede? Bana göster, seni buradan kurtarayım.” demiş. Kız kelleyi bir kenara bırakıp kırk hücrenin anahtarını almış. Hücreleri tek tek açmış, en dipteki hücreden bir sandık almış, sandığın içinden bir kutu çıkarmış ve kutunun içinden pamuğa sarılı, canlı bir kurdu ona uzatarak “İşte yalmağızın canı bu” demiş. Küçük oğlan, kurdu öldürmüş ve yer altı bir anda aydınlanmış. Yalmağız kocakarı ölünce kız da kurtulmuş. Kahraman kızı sandığa koymuş ve onu aşağıya indiği yere götürmüş. Sandığı ipe bağlayarak “ipi çekin!” demiş. Ağabeyleri sandığı yukarı çekmiş. Sandığın içinden güzel kız çıkınca iki kardeş bu kıızı ben alacağım diye

kavgaya tutuşmuşlar. Kardeşleri de kavga edip kızı ister diye ipi keserek kardeşlerini mağarada bırakmışlar. Küçük oğlan “ben şimdi yeryüzüne nasıl çıkacağım” diye düşünür. Ve orada yaşlı bir adamla karşılaşır. O kahramana nasıl yeryüzüne çıkacağını söyler. Sonra Kahraman Simurgun yavrularını kurtarırsa Simurgun onu yeryüzüne çıkaracağını öğrenir ve yavruları yiyen ejderhayı kılıçla ikiye böler ve tekrar saklanır (Fedakâr, 2011, s. 361-364).

Aynı sahada yer alan “Kırk Damat” adlı masalda yaşlı adamın kahramana yol gösterdiği ve ona yardım ettiği görülmektedir. Kırk oğlu olan padişah kırk kızı olan bir padişah ile dünür olmak ister. Kırk kızı olan padişah bir şartla kızlarını kırk oğlu olan padişaha vermeyi kabul eder. Kırk kızı olan padişah “Benim kızlarımı vermeye niyetim var ama bir şartım var. Padişahınız, buradan altı aylık mesafedeki memleketinden buraya kadar arık kazdırsın ve kendi memleketinin suyunu benim memleketimin suyuyla birleştirsın” der. Yalmağız koca karı da bu isteği kırk oğlu olan padişaha iletir. Padişah bunun üzerine halkı arık kazdırmak için görevlendirir. Bir süre sonra halk padişahın oğulları evlenecek diye neden çalışıyoruz diyerek söylenirler. Kırk oğlanın en küçüğü bunu öğrenince halk işi bıraksın diyerek emir verir. Diğer otuz dokuz kardeş de en küçük çocuğa kızarlar. En küçük oğlan tek başına ülkeyi terk eder. Bir arığın, su kenarının dibinde uyuyakalır. Uyanınca karşısında bir yaşlı adam görür. Yaşlı adam kahramana neden ağladığını sorar. Kahraman başından geçenleri anlatınca kahramana “Sana bir nasihat vereceğim, eğer bunu yaparsan kazılan arığın bir tarafı yaz, bir tarafı kış olacak. Ağabeylerin düğüne gittiğinde sen gitme, onlarla bıçağını yolla. Ağabeylerin gelinleri alıp geri dönerken yolu yarılادıklarında yağmur yağmaya başlayacak, yağmurdan sonra kar, kardan sonra ise taş yağacak. O zaman, bembeyaz bir kervansaray görünecek, bu eve sakın kimse girmesin çünkü hava hemen açacak. Babanı iyice tembihle.” demiş. Sonra adamın elindeki asa bir ata dönüşmüş, adam ata binmiş ve oğlana “Gözünü yum!” demiş. Biraz sonra “Gözünü aç!” demiş. Çocuk gözünü kapatıp açtığı anda altı aylık yol uzunluğundaki arığın bir anda tamamlandığını ve iki padişahın sularının birbirine karıştığını görmüş. Yaşlı adam, oğlana tekrar “Gözünü yum!” demiş. Sonra yeniden “Gözünü aç!” demiş. Oğlan gözünü kapatıp açtığı anda kendisinin yeniden ağladığı arığın başında olduğunu görmüş. Yaşlı adam bir anda gözden kaybolmuş (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

Gülperi adlı masalda bağışçı olarak karşımıza yaşlı adam çıkmaktadır. Padişahın oğlu Ekber babası ölmeden önce onun tahtına oturmak istemez ve bir

yolculuğa çıkar. Babasına saygı gösterir. Kahraman yolculuğa çıkar ve yolda karşısına yaşlı bir adam çıkar. Başından geçenleri yaşlı adama anlatır. Bunun sonucunda yaşlı adam kahramana yolculuğa çıkmadan at yapıp verir. Yola çıktıktan sonra kahraman bir yaşlı adamla daha karşılaşır ve yaşlı adam onu vazgeçirmeye yolundan çevirmeye çalışır. Kahraman “Olmaz dede, mert olup yola çıktım, dönersem namert olurum, Gülperi’nin yolunda ölmeye razıyım.” demiş. Bu sözünden sonra yaşlı adam kahramana yol göstermiştir (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

Balıkçı Hakim’in Oğlu adlı Özbek masalında Balıkçı Hâkim bir gün altın balık yakalar ve oğluna bu tuttuğu balığı vezire vermesini söyler. Oğlan vezirle padişah ne fark eder diye düşünüp bu balığı padişaha verir. Vezir balığı görünce oğlana kin besler ve onu öldürmek ister. Vezir padişaha bu altın balığın çiftini bulması için çocuğu görevlendirir, çocuğa kırk gün süre verir. Çocuk altın balığın çiftini kırkıncı günün sonunda bulur ve yine tuttuğu balığı vezir yerine padişaha verir. Vezir tekrar çocuğu öldürme planı yapar. Bu altın balıklar için bir havuz gerektiğini söyler. Çocuk havuzu yapmak için yola çıkar. Kahramanın babası Balıkçı Hâkim oğluna padişahın birkaç koyun, birkaç eşek, demir çarık ve demir bir asa al ve tekrar yollara düş demiş. Yolda tepede dinlenirken kahramanın yanına ak sakallı orta boylu alaca kıyafetli bir yaşlı adam ile karşılaşır. Bu yaşlı adam kahramana bir ceviz verir ve cevizi yere atınca havuz oluşacağını söyler. Yaşlı adam “Ağlama oğlum, ben sana iyilik ederim. Bahsettiğin havuz devlerin elinde o havuzu sen alamazsın” demiş ve oğlanın koynuna bir ceviz koymuş. Padişahın yanına git ve ona “Havuzu nereye kurayım?” diye sor. Padişah sana “Getirdiğin havuz nerede?” diye bağırır ve yer gösterir. Sen bu cevizi çok sert bir şekilde padişahın gösterdiği yere çarpınca orada bir havuz peyda olur, sen de ölümden kurtulursun” demiş ve gözden kaybolmuş. (Fedakâr, 2011, s. 411-417).

Parıldama Sırlı Tabak adlı Özbek masalında padişahın kırk hanımdan hiç çocuğu olmaz. Vezir ona kırk birinci hanım almasını tavsiye eder. Padişahın bu hanımdan çocuğu olur. Diğer kırk hanım bunu kıskanır ve ebeye altın vererek bu çocuk yerine iki tane enik doğurdu diyerek herkesi kandırırlar. Ebe kadın padişahın çocuklarını bir mağaraya bırakır ve orada bir ayı çocukları büyütür. Padişah bir gün ava çıkınca kızı ile karşılaşır ve saraya gelip hanımlarına bu durumu anlatır. Kırk hanım ebeye tekrar altın vererek padişahın çocuklarını bulamamasını isterler. Ebe kadın kızın yanına gelip abinden parıldamalı sırlı tabak iste eğer bulamam derse otur ağla diyerek kızı tembihler. Kız da abisinden parıldama sırlı tabağı ağlayarak ister.

Kahraman bu tabağı bulmak için fedakârlık yapar ve kız kardeşi için yola çıkar. Yolda karşısına yaşlı bir adam çıkar. Bu yaşlı adam kahramana yardım eder ve parıldama sırlı tabağı nasıl bulacağını anlatır: “Tamam oğlum, gideceksen git, buradan biraz ilerde büyük bir çınar ağacında kızıl bir at bağlı, o ata bin. Şu görünen tepeye vardığında attan in ve tepenin her yerine çukur kaz”. Tekrar ata binerek “Parıldama sırlı tabak, ben sana ortak” diye bağır. Yaşlı adam “O şey dere gibi büyük bir arıktan akar, o arıktan çıkıp seni kovalamaya başlar. Sen arkana bakarak atı kamçıla ve oradan kaç. O sana yetişemeyince yerine geri dönmeye başlar. Geri dönerken bir kısmı, senin daha önce kazdığın çukurlarda kalır. Sen de dönüp çukurlarda kalanı alırsın. Eğer sana yetişirse vücudunu eriterek akıtır ve alıp götürür” demiş (Fedakâr, 2011, s. 425-432).

Arık Bökü adlı Altay masalında kahraman anne ve babasının isteklerini yerine getirir. Ev isteyen anne babasına ev yapar. Annesine babasına hürmetli davranır. Av avlamak için Ak-kajad adlı yerde dolanırken karşısına Ces-Kobor adlı ihtiyar çıkar. Bu ihtiyar “Buraya niçin geldiğini biliyorum.” demiş. Mağaranın baş köşesinde kancaya asılı yetmiş kulaç kıl halatı uzatıp: “Bunu al, sana hediye ediyorum. Bu halatı kement yapıp fırlatsan, her zaman mutlu olursun.” Arık-Bökü yaşlı adama yürekten dua edip, vedalaşarak, sık ormana, yüksek dağın başına çıkıp, tulparın üstünde oturarak kıl halatı savurduğunda, Karatı-kaan’ın ileri baksa ay yüzlü, beriye baksa güneş yüzlü kızı Erke-Koo karşısına çıkmış. Erke-Koo Arık-Bökü’yü çok beğenmiş. Böylece ikisi birlikte yaşamaya başlamışlar. Kahramanın karısı güzel olduğu için çok isteyeniyi vardır. Bir gün kahramanın eşi bağışçıya “Arık-Bökü size gelirse, eşin Erke-Koo göğün üçüncü katındaki babasının yurduna gitti” deyin. Arık-Bökü “beni aramak için göğe gelmesin. Babam Karatı-kaan çok sert, öfkeli biridir, ikimizin birlikte yaşamasına müsaade etmez. Yeryüzünün insanı orada yaşayamaz, onu da, beni de öldürür. Benim bu altın yüzüğümü Arık-Bökü’ye verin.” diyerek bağışçı Ces-Kobor adlı ihtiyar ile konuşur. Bu bilgi üzerine Arık-Töbö bir zaman sonra Odus-Töbö’ye yettiğinde ihtiyar Ces-kobor mağaradan çıkarak selamlaşıp, Erke-Koo’nun söylediklerini eksiksiz anlatıp, onun altın yüzüğünü Arık-Bökü’ye vermiş. Bu yüzük sayesinde kahraman öfkeli kayınbabasından korunabilir (Dilek, 2007, s. 380-385).

Altın Mötök (Altın Horoz) adlı Altay masalında Karatı-Kaanın üç kızı vardır. Büyük ve ortanca kız Sarı-ul ile evlenmeyi kabul etmezler. En küçük kız ise Sarı-ul tarafından kaçırılır. Bir gün kız atları sulamaya götürür ve atların neden su içmediğini düşünür ve sudaki pisliğini gören küçük kız pisliği temizlemek için uzağa fırlattığında

Sarı-ul onu kaçıtır ve evine götürür. Sarı-ul eve gelince köpek kılığına girer. Evde dinlenir ve köpek derisini çıkarıp sandığa koyar ve ava gider. Kızı da kılık değiştirdiğini kimse bilmesin diye tembihler. Bir gün kızın kardeşi evlerine misafir olur. Kocanı merak ediyoruz diye küçük kızın aklını çelerler. Köpek derisinin bir kısmını yakarlar. Sarı-ul'un karısı köpek derisini güçlkle söndürür ve sandığa koyar. Bir bakar ki kapı da kocası yaralı bir halde. Sarı-ul karısına artık beraber olamayız diyerek onu bırakıp gider. Kız da ağlayarak yola düşer. Uzunca bir yol yürüdükten sonra kız çadır evde altın horoz adlı bir ihtiyar ile karşılaşmış. Kız ihtiyar adama hikayesini anlatmış. Altın Horoz adlı ihtiyar ise “Şimdi sana diyeceklerimi topla, bir çuval et, iki tane deve gözü, iki tane de baston al; bunları bir ata yükleyip bu kara dağ boyunca git, bir göle varınca orada iki ördek göreceksin. Yarısı yanmış olan ördek senin kocandır.” demiş. Kahraman yolda Altın Horoz adlı ihtiyarın söylediklerini yapmış ve kocasına kavuşmuş (Dilek, 2007, s. 425-426).

Temetey adlı Altay masalında Karatı-kaan'ın askerleri Temetey'den vergi almaya gelirler. Kahraman Temetey vergiyi denkleştirmek için üç gün izin ister. Uzun yol gittikten sonra aklına göl kıyısındaki iki yaşlı karı kocadan akıl danışmak gelir. Kahraman yaşlı karı koca ile selamlaşır ve başından geçenleri anlatır. “Başıma bir iş geldi: Benim başımı kesip ayağıma ekleyecekler, ayağımı kesip başıma ekleyecekler. Karatı-kaan'ın vergisini ödemekten canım çıktı, onu yenmek için bana yardım eder misiniz?” demiş. Yaşlı adam ise “Sen üzülme, yavrum, bende sihirli bir su kabı var. O kaba su doldurup vereyim, onu alıp Karatı-kaan'ın yerine dökersen sel çıkar, o zaman senden vergi istemez.” sözlerini söyler (Dilek, 2007, s.522-524).

Baki'nin Sözü'nü Satın Alış adlı Uygur masalında kahraman annesi öldükten sonra üvey annesinin eziyetine dayanamaz. Baki'nin babası karısının oğluna eziyet ettiğini öğrenince oğluna bin dirhem para verip gezmeye yollar. Baki yolda apak sakallı yaşlı adamla karşılaşır. Yaşlı adama bana hikmetli bir sözün varsa söyle der. Yaşlı adam bin dirhem karşılık ister. Kahraman bin dirhem verir. Yaşlı adam hikmetli sözünü söyler. “Yavrum seferde oyuk yerde konaklama, tepede konakla” demiş. Kahraman tekrar babasının yanına gider tekrar apak sakallı yaşlı adam ile karşılaşır. Hikmetli bir söz ister yaşlı adam yine bin dirhem karşılığında “Yavrum, aş ekmek veren kişiye ihanet etme” demiş. Bir kere daha babasının yanına gidip babasından bin dirhem daha alır. Yola çıkar yine apak saçlı yaşlı adamla karşılaşır ve yine hikmetli bir söz ister. Yaşlı adam “Yavrum sabah kahvaltısız sakın kalma” demiş. Kahraman

üvey annesinin olanları öğreneceğinden korktuğu için nereye olduğunu bilmediği bir yola çıkar. Yürür yürür ve sonunda güçten düşüp bir kaya dibinde yığılıp uyur kalır. Burada bir tüccarla karşılaşır ve yaşlı adamdan aldığı hikmetli sözler sayesinde tüccara ve kendisine zarar gelmez. Bu sayede zengin ve huzurlu bir yaşam sürer (Yalçınkaya, 2021, s. 1371-1374).

Azerbaycan sahasına ait Tepegöz adlı masalda ihtiyar adam karanlık yerden aydınlık yere çıkması için İskender'e "Bu mağaranın şerg terefinde ganadlarından bağlanmış bir zümrüd guşu var. Eğer onun ganadlarını açıb tilsimden azad elesen, o bizi ışıglı dünyaya çıhardar: O guşu azad elemek üçün bu mağaranın sahibini öldürmelisen." diyerek yol göstermektedir (Hafizoğlu, 2005, s. 306-316).

Bülbülgoya adlı Uygur masalında padişah kuş olan Bülbülgoya'ya aşık olur. Padişahın üç oğlu vardır. Çocuklarına durumu anlatır. Çocukları da bu kuşun peşinden gider. En küçük çocuğun yaşı küçük olduğu için göndermek istemezler. Küçük çocuk ısrarla gitmek ister. Bunun üzerine üç kardeş yola çıkarlar. Bir taşın üzerinde üç yolun kavşağında bir yolda gidilir dönülür yolu bir yolda gidilir ya dönülür ya dönülmez yolu biri de gidilir dönülmez yoludur. Büyük kardeş ilk yolu ikinci kardeş ortanca yolu küçük kardeş te son yolu tercih eder. Kahraman yolda giderken acıkir. Bir tencereye elini daldırır. Tak diye kapanır tencere. Olgunlaşan elmaları almak ister elmalar şak diye vurur. Sonunda kahraman bir göl kenarında uyuyakalır. Rüyasında apak giyinen, beyaz sarık sarıman, apak sakallı bir yaşlı adam görür. Yaşlı adam kahramana yol gösterir akıl verir. "Zor bir şeyi aramaya gelmişsin çünkü o devler padişahın yan bağında, sen şimdi onun uzağındaki bağda durmaktasın. Onu almak için gelen nice insanoğlu devlerin elinde ölüp gitti lâkin senin bir çaresini bulman mümkün. Onun için şöyle yap: Her gün öğle vaktinde yanındaki şu göle iki güvercin uçarak gelip bu suya dalıp oynar, bunlar işte şu devler padişahının kızları. Sen hissettirmeden onların kıyafetlerini al ve ellerindeki yüzükleri almaya çalış. Yüzükleri almadan kıyafetlerini geri verme, yoksa kendin helak olursun." demiş (Yalçınkaya, 2021, s. 1393-1405).

Ecmen Batur adlı Uygur masalında kırk oğlu olan padişah kırk kızı olan bir padişahla çocuklarını evlendirmek ister. Bulur ve hemen toy düzenlerler. Bir oğlunu da ülkesini koruması için toya getirmez ve onun toyunu sonradan yapmayı teklif eder. Kabul ederler yoldayken padişah dinlenir. Bu sırada üstüne kara bir şey(ejderha) çöker onu tehdit eder. Benim alacağım kızı sen almışsın oğlunu bana ver seni bırakayım der. Padişah yemin vermiş ve ülkesine dönünce olanları oğlu Ecmen'e anlatır. Ecmen kabul

edip yola çıkar ve yolda karşısına ak sakallı ihtiyar çıkar ve ona ejderhanın yerini söyler (Yalçınkaya, 2021, s. 1437-1442).

Altın Elma adlı Kazan Tatar masalında bağışçı gözleri görmeyen bir karı kocadır. Padişahın üç tane oğlu vardır. Elma ağaçlarını her gün birileri talan eder. Padişah halktan talan edeni bulan kimseyi tahtın yarısına ortak olmakla ödüllendirecektir. Padişahın küçük oğlu bunu kabul etmez ve hırsızı kendisi yakalayabileceğini söyler. Hırsız kuş kılığındaki bir devdir. Kahraman ve abileri bu devin peşine düşerler. Bir kavşak vardır. Kahraman gidilir dönülmez yoldan gider. Orada genç bir kız kahramana devin yerini gösterir. Sonrasında kahraman yola devam ederken iki tane gözü görmeyen yaşlın ile karşılaşır. İki ihtiyar bu çocuğa çoban olarak yanlarında yaşamasını teklif ederler. Sen, oğlum, der, sağa giden yola da gitme, doğru giden yola da gitme, sen, der, sola giden yola git, der. Başka yerlere gitme oralar devin yeri diye uyarırlar (Gültekin, 2013, s.557-567).

Üç Bacı masalında padişahın oğlu, köpek yavrusu doğurduğunu düşündüğü küçük hanımını cezalandırır: “Padişahın oğlu tabii geliyor, bakıyor ki köpek encâ var karısının yanında. Diyor ki: Bunu götürün yedi yolun ağzına, yarı yerine, göğsüne kadar kömün. Gelen geçen yüzüne tükürecek. Tükürmeye günde bir sopa”. Kardeşlerin üvey anneleri çocukları görüp gerçekler ortaya çıkacağı için endişeye kapılırlar. Bu yüzden cadı kadına gidip yardım isterler. Cadı kadın, çocukların evine misafir olur. Erkek çocuk evde yokken kıza Umutsuz Dağ’da yaşayan Nurşen Hanım adındaki peri kızından bahseder. Bu Nurşen Hanım’ın balığı, ışığı, ceylanı ve tazısını getirtmesi için kardeşini ikna etmesini söyler. Sihirli olan bu varlıkların işlev kazanmasının Nurşen Hanım’ın da getirilmesine gerçekleşeceğini söyler. Nurşen Hanım’ın sihirli varlıklarına merak salan kız, kardeşini ikna eder: “Peki -diyor oğlan-onun için hiç üzülme kardeşim. Ben onu hemen getiririm, diyor”. Oğlan sihirli yüzükten çıkan Arap’ın yardımıyla Nurşen Hanım’ın balığı, ışığı, tazısı, ceylanı ve en sonunda kendisini getirmeyi başarır: “Oğlan varıyor bakıyor ki ne görsün? Balık oynuyor, ışık yanıyor, tazı ceylanı kovalıyor. Ev çok güzel. Kız kardeşi öyle neşeli. Artık bu Nurşen Hanım ile tanışıyorlar”. Peri kızı gerçekleri padişahın oğluna bir yemek davetinde anlatır: “Senin karın köpek encâ doğurmadı. Şu çocuklar da senin. Bak yarı saçları altın, yarı saçları gümüş. Karın böyle vadetmişti, çocukların da böyle doğdu. Baldızların çekemedi, bu çocukları attırdı, diyor”. Gerçekleri öğrenen padişahın oğlu ilkin suçsuz olduğu anlaşılan karısını yedi yol ağzından getirtir: “Padişahın oğlu

haber gönderiyor, diyor ki ‘O yedi yol ağzındaki kadını hemen çıkarın, götürün.’ diyor. Hemen gidiyorlar, kadını çıkarıyorlar. Artık bunu geyindiriyorlar, guşandırıyorlar. Padişah diyor ki “Kırk gün kırk gece davul çalınacak.’ diyor. ‘Ben tekrar evleneceğim.’ diyor” (Şimşek, 2001, s. 212-223).

2.1.1.3. İhtiyar kadın

Altay yaratılış destanında her yer uçsuz bucaksızdır. Tanrı Ülgen şekil değiştirmiş halde sular üzerinde uçarken konacak yer bulamaz. Bu esnada Ülgen’in gönlüne bir yaratma ilhamı gelir. Altay Türklerince kabul edilen iki dişi ruhtan birisi olan Ak-ana(ak-ene) Ülgen’e yaratma ilhamını veren ruhtur. Verbitsky’nin derlediği Bahaddin Ögel’in çevirdiği Altay Yaratılış Destanı’nda Ülgen gökten gelen bir emirle suyun içinden bir taşın üstüne çıkar. Yeri ve göğü nasıl yaratacağını düşünen Ülgen’in karşısına ak- ene çıkar ve yaratma işini nasıl yapacağını öğretir. Böylece yer ve gök yaratılır (Çoruhlu, 2000, s. 97-98).

“Bir Ak Ana (Ak-ene) var idi, yaşardı su içinde,

Ülgen’e şöyle dedi, göründü su yüzünde:

- Yaratmak istiyorsan sen de bir şeyler Ülgen,

Yaratıcı olarak şu kutsal sözü öğren!

Deki hep, “yaptım oldu!” başka bir şey söyleme!

Hele yaratır iken “yaptım olmadı!” deme!” (Ögel, 2014, s.466).

Bu bağlamda Türklerin yaratılış efsanesinde de bir dişi ruhun akıl ve tavsiye vermesiyle yaratılışın gerçekleştiği söylenebilmektedir. Ak-ene bağışçının niteliklerinden olan “kahramana yol gösterme” işini yapmış ve bu destanda bağışçı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türklerin en eski yazılı kaynağı olan Orhun Abideleri’nde kadının toplum ve devlet için önemi görülmektedir. Abidelerde geçen “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiş kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak.” ve “Geleni cesur dedi, duymadı. Tanrı, Umay ilahe, mukaddes yer, su üzerine çökuverdi herhâlde. Niye kaçıyoruz?” (Ergin, 2015, s. 45, 109) cümlelerinde İlbilge ve Umay’ın zor durumda kalanlara yardım ettiği ve varlığının güç verdiği söylenebilmektedir. “Umay gibi annem hatunun devletine küçük

kardeşim Kül Tigin er adını aldı” (Ergin, 2015 s.53) ifadesinden hareketle anne ile Umay arasında bir ilişki kurulduğu; yöneticinin eşi, Umay kadar Tanrısal niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda anne arketipinin korucuyu ve besleyici yanına Umay’da da rastlanılmaktadır. Umay için “Umay Ana” denilmesi de anne arketipinin özelliklerine sahip olmasıyla ilişkilidir. Aynı zamanda ideal anne ve eş yazıtlarda “Umay Ana” yoluyla tasvir edilmektedir.

İbrahim Kafesoğlu, “Türk Milli Kültürü” adlı eserinde eski Türk topluluklarında kadının özgür bir şekilde yaşadığını; Hun devletinden bu yana at binen ve ok atan ağır sporlar yapan namuslu, iffetine düşkün kimseler olduğunu kaleme almıştır. Muharebelerde kadınların düşmanın eline geçmesinin zillet sayılacağını ifade etmektedir (1998, s. 229).

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Destanı “Hızır mana geldi, üç kerre yarama sığadı, bu yaradan sana ölüm yoktur tağ çiçeği anan südiyle sana merhemdür. Böyle degeç kırk ince kız yayıldılar, tağçiçeği divşirdiler. Oğlanun anası emçeğin bir sıdkı südi gelmedi, iki sıdkı südi gelmedi, üçüncide kendüye zarb eyledi, katı toldı, sıdkı, südile kan karışuk geldi. Tağ çiçeği ile südi oğlanun yarasına urdılar” (Ergin, 2018, s. 90). Bu hikayedeki anne sütünün hastalık sağaltıcı kutsal bir unsur olduğu görülmektedir. Hikayelerde görülen bu durum masallarda da görülmektedir. Bazı başışçılar kendi bedenlerinden bir parça kopartıp kahramana yardımcı olmaktadır. Masallarda kahramanın karşılaştığı ihtiyar kadın anne arketipinin yansımasıdır.

Alkan ile Oğulları adlı Altay masalında Kahraman Çıçalkay beş kardeşin içinde en küçüğüdür. Babaları Alakan Teke Bay’a deri işleyerek geçimini sağlar. Oğullarından büyükten başlayarak işlediği derileri Teke Bay’a götürmesini ister. Büyük dört oğlan sırasıyla yola çıkar. İhtiyar kadın “Eve girip bitli, sirkeli yarma çorbası iç.” diye sorunca dört oğlan bu teklifi reddeder. “Ben sizin bitli, sirkeli yarma çorbanızı içene kadar, Teke Bay’ın yağlı yemeğini yerim.” Der. Fakat küçük çocuk ihtiyar kadının teklifini reddetmez ve “Hal hatır sorup da, eve davet edene niçin girmeyeyim” der. İhtiyar kadın bu nedenle kahramana çeşit çeşit yemekler ikram eder ve ak başlı ihtiyar kadın ona Teke Bay’ın yanında karşılaşacağı zorlukları aşması için bilgi verir (Dilek, 2007, s. 497-503).

Ösküs-Uul İle Emey-Aru adlı Altay masalında Emey-Aru adlı kızının eş seçme törenine Ösküs-Uul da katılır ve kızı ister. Ak-Bay ona emirler verir. “Önceden

yedi nehrin başında yaşayan yedi başlı Celbegen benden iki bronz güğüm almıştı, gidip onu getir.” Der Ösküs-Uul giderken ihtiyar kadınla karşılaşır. Selamlaşırlar. Kadın “Ee, zavallı balam, ölmemiş vücudun ölecek, öbür dünyaya gideceksin. Yedi başlı Celbegen halkın kanını içer. Onun çok heybetli Karalday ve Saralday adlı iki oğlu var. Onlar seni öldürür. Fakat gideceksen sana yardım edeyim.” der ve asa ile taş verir (Dilek, 2007, s. 453-456).

Yakut masalı olan “TulaaYah Uol” masalında kahraman TulaaYah Uol adlı öksüz gençtir. Bu genç bir gün ava gider ve avdayken bir fırtına çıkar. Yani kahraman zor durumda kalır. Kahraman sığınmak için bir eve girer ve o evde solda yatakta oturan yaşlı kadın görür. Yaşlı kadın ona “oğlum mu getirdi seni” diye sorar. Dışardan bir adam girip “ben bu genci hızlı getirdim” der. Bir süre genç yaşlı kadının evinde yaşar. Kahraman ambarda bir sandık görür ve açar. İçinden bir kız çıkar. Kahraman olanları yaşlı kadına anlatır ve yaşlı kadın kahramana “Bu kız oğlum getirdi, kız kurtardığın için o seni öldürür. Bu yüzden hemen buradan git” der ve ona gideceği tarafı gösterir. Kadın kahramana bir tarak verir ve “Giderken kasırganın gürültüsünü duyarsan bunu geriye at!”. “Sonra daha ileriye git, denize var, o zaman bunu at” deyip ona bir boncuk verir. “O zaman bir köprü gelir ve onu geçersin. Daha sonra nereye gideceğine kendin karar verirsın” diyerek kahramana hem yol gösterir. Hem de verdiği nesnelerle yardımcı olur. (Duranlı, 2010, s.239-241)

Hasiyetli Ak Gül adlı Uygur masalında padişahın güzel kızına aşık olan yetim bir genç vardır. Padişahın kızı hasta olur. Babası kızını evlendirmek ister ve kızına nasıl bir eş istediğini sorar. Kız da “hiç kimseden korkmayan batur bir er olsun, beni kim iyileştirirse ben onunla evlenirim” diyerek cevap verir. Yetim bir yiğit bu kıza âşık olur ve onun hastalığına şifa bulmak için yola koyulmuş. Bu yiğit yolda ilerlerken acıkır ve bir bahçeye dalarak onun meyvelerini yer. Bu sırada dev sıfatlı bir yaşlı devin korkunç sesini duyarak korkup bayılmış. Bu yaşlı kadın yetime neden buraya geldiğini sorar. Yetim ise af dileyip hem yetim hem de aşık olduğunu söyler. Yaşlı kadın yiğidi bu yoldan dönen kimselerin olmadığını ve bu yoldan dönmesini söyler. Yiğit kararlı davranıp yolundan dönmeyeceğini söyleyince yaşlı kadın bu yiğide yardım etmeye kadar vermiş. “Hey oğlum, iraden söylediğin gibi ise doğuya doğru yürü. Çölün kumluğunda bir has bahçe var. Bağın sahibi “Ketrان Cadı” dır. Kıza o cadı kast etti, onun kaderini bir tane ak güle bağlamış, o her haftada bir kere sihri okuduğunda kız titreme basar ve o başı ağrıyarak kendinden geçer. Sen bağa gir, ak gülden bir tane

kopar ve çabucak geri dönüp kıza ver. Kız gülü alına takarsa hemen iyileşir. Kız senin hasretinle yanıp seni arayacak.” (Yalçinkaya, 2018, s.1465-1468)

Eygeli Batır adlı Kazan-Tatar masalında Eygeli Batur kahramanlık edip babasının kaybolan mallarını tek başına aramaya çıkar. Yolda sohbete koyulan ağabeyleri babalarının kaybolan mallarını aramayı unuturlar. Kahraman amacından sapmaz kocakarının evinde kocakarıyla karşılaşır. Kocakarı Eygeli Batur’a dev ile savaşıp iki başını kestikten sonra tilki ile kılıcı göndereceğini söyler. Kocakarının kahramana verdiği kılıç ile kesilir (Gültekin, 2013, s. 545-556).

Üvey kız adlı Kazan-Tatar masalında çok eski zamanda bir kişinin iki evladı vardır. Biri üveydir. Üvey olan kızdır. Öz evlat üvey kızı kıskanır. Kıza ormana gidelim sen de meyve toplarsın der. Kızı kandırır ve kendisi eve döner. Üvey kız ağlaya ağlaya yola düşer. Yuvarlandı gitti yumağım sen gördün mü diyerek bir çobana rastlar. Çoban sürüsünü otlatırsa kıza bir at vereceğini söyler. Kız sürüyü otlatır. Otlata otlata yol gider. Bir ateşi görür ve oraya doğru gider. Oraya gidince Ubırlı kocakarı ile karşılaşır. Ubırlı kocakarı kıza uzaktan gelmişsin benim kızım ol der. Sonrasında kızı test eder. Kız ile hamama giderler. Kocakarı ben gidemiyorum beni sürüyerek götür der. Kız kocakarıyı kaldırarak götürür. Kocakarıyı yumuşakça keseler. Kızdan saçını taramasını ister. Kız saç taradıkça kocakarının saçından altın, gümüş, inci, mercan, mücevher dopdolu. Kocakarı hamama bıraktığı mücevherleri arpa koymuştum kurumuş mu diyerek kızı sınar. Kızın dürüst olduğunu anlayınca. Ona yol gösterir ve yeşil bir sandık verir. Evine varmadan açmaması için tembihler. (Gültekin, 2013, s. 768-774).

Dünya Güzeli adlı Anadolu masalında zamanında bir padişah yaşarmış ve bu padişah dünyayı dolaşmış, gezmediği yer kalmamıştır. Bir gün padişah hastalanır ve gözleri kör olur. Doktorlar çare bulamazlar. Bir derviş gelir ve hastalığın çaresi olarak ayak basılmamış bir yerden toprak getirilmesi gerektiğini söyler. Padişahın en büyük oğlu, yedi dağ ardındaki Çetin-Tepe’ye gitmeye karar verir, ancak padişah bu yere daha önce gitmiş olduğu için toprak getiremez. Ortanca oğlu da yedi bayır ardındaki uçurumdan toprak getirmeye çalışır, ancak o da aynı sorunla karşılaşır. Küçük oğlu ise önce bir atı besler, ardından bir tarlayı sulayarak toprak getirmeye hazırlık yapar. Sonra bu atı kullanarak uzun bir yolculuğa çıkar. Yolda parlak bir tüy bulur ve atına tüyü almasını söyler, ancak at bu tavsiyeye uymaz. Oğlan daha fazla yol alır ve ihtiyar bir kadının hanına ulaşır, orada konaklar. Tüyü lambaya koyar ve o gece ışık yakma

yasağı olduğu için tüy parlar. Ertesi gün, oğlan padişahın huzuruna getirilir. Olayları anlatır ve tüyü padişah alır. Vezir, bu tüyün sahibi olan kuşu getirmesini ister. Oğlan, ne yapacağını düşünürken atı ona bir katır istemesini söyler. Kaf Dağı’nda bu katırı kesip kuşlara vermesini söyler. Kuşlar padişahın ta kendisidir ve en sonunda onu yakalamalarını söyler. Oğlan kuşu padişaha getirir ve saray parlar. Vezir, kuşun bu saray için köhne olduğunu düşünür ve fildişiinden bir saray yapılmasını ister. Fildişini getirmesi için oğlan çağrılır. Atı, oğlana tekrar yol gösterir. Padişah, fıçılar dolusu rakı döker ve filler gelir. Oğlan, fillere dişlerini söktürür. Padişah, sevinir ve kuşa altın ve elmaslarla süslü bir kafes yapılır. Vezir, bu saraya “Dünya-Güzeli” adını verir. Oğlanı Dünya-Güzeli’ni getirmesi için çağırırlar. Atın da bu güzelin altındaki toprağın padişahın gözlerini iyileştireceğini söylediğini hatırlar. Oğlan, atına biner ve Dünya-Güzeli’nin köşkünün bahçesine girer. Gül dallarını keser ve Dünya-Güzeli’nin saçından tutarak onu dövmeye başlar. Dünya-Güzeli, oğlanın ısrarlarına dayanamaz ve toprağı ve kızı almak için ona teslim olur. Dünya-Güzeli’ni fildişi saraya bırakır, ancak kız kapıyı açmaz. Dünya-Güzeli, yedi deniz ötesindeki bir adada kısrakları olduğunu ve bu kısrakların sütüyle yıkanması gerektiğini söyler. Oğlanı kısrakları getirmesi için çağırırlar. Atı, kırk mandayı sırtına giydirmesini ister. At, deniz kenarına gider ve su aygırı çıkar. Kırkinci mandanın derisine ulaşınca oğlan, aygıra eyeri sırtına atar ve Al ile Doru isimli kısraklı adadan alır. Padişah, kızın odasına gider, oğlan da kızın örtüsünü örter ve kokusunu sürünür. Oğlanın yaptıklarını gören Dünya-Güzeli padişahı yıkar ve onu gömdürür. Oğlan, Al kısrakın sütünü altın kovaya ve Doru kısrakın sütünü gümüş kovaya koyar ve kıza gönderir. Kız da oğlanı Al kısrakın sütüyle yıkar ve bitmeyen bir gençlik kazanır. Bu ülkenin padişahı olurlar. Sonunda 40 gün boyunca 40 gece boyunca düğün yaparlar. Kız sıkıntısını sorduğunda, oğlan babasının iyileşmesi için yola çıkar. Yola çıkarlar ve babasını iyileştirirler. Sonra tekrar 40 gün boyunca düğün yaparlar ve muratlarına ererler (Boratav, 2017, s.66-74).

Şahzade ve Meleyke Hatun adlı Azerbaycan masalında kahraman üvey annesinden kaçıp evden gider. Gittiği yerde bir tüccar ona yardım eder sonrasında Meleyke Hatun’u bulmak istediği için Yemen Şehri’ne doğru yola düşer. Camal, Yemen Şehri’ne varınca kalacak yere ihtiyacı olmuş. Bir koca karıya misafir olmak istemiş ancak kadın kabul etmemiş. Bunun üzerine Camal para teklif edince kadın onu evine almış. Camal, kadına orada Meleyke Hatun adlı birinin yaşayıp yaşamadığını sorunca kadın para karşılığında soruları cevaplayacağını söyler. Kadın para aldıktan

sonra Zerger'in kızı olduğunu söyler. Camal kadına Meleyke Hatun'un evini sorduğunda kadın yeni giysileri karşılığında evi kimseye sezdirmeden Camal'a gösterir. Camal, çoban kılığında Zerger'e gidip üzerinde melek resmi bulunan altından bir hançer yaptırmak istediğini söyler (Hafızoğlu, 2005, s. 37-51).

2.1.1.4. Hırsız

Jung ruh arketipini açıklarken yaşlı ve bilge adamın olumlu özelliklerinin yanı sıra olumsuz özelliklerinin de olduğunu bazen masalarda eksikliği yaratan kişinin bu yaşlı adam olduğunu söylemektedir. Bir Balkan masalından örnekle ihtiyar adamın gözünün kötü demonlara kaptırılmasıyla görme duyusunun bir bölümünü dolayısıyla aydınlık, bilge ve idrakini de kaptırmış olur ve kahraman bu eksikliği gidermek için yolculuğa çıkar ve demonlarla mücadele eder. Bu bağlamda Jung "Yaşlı adamın aynı zamanda da kendi kendinin zıddı olduğudur, yani hem diriltene, hem de öldüreni" diyerek kahramanın yola çıkmasındaki asıl sebebi yani eksikliği ihtiyar adamın yaratabileceği yorumunu yapmaktadır. İyi niyetli yaşlı adamın ortaya çıktığı durumları irdelemek gerektiğini başka bir masaldan örnekle anlatmaktadır. Bir Estonya masalında ineği ortadan kaldıran yaşlı adamın çocuğun evden kaçmasını sağladığı kuşkusunu doğrulduğunu söylemektedir. Bu sayede ihtiyar adam "Yazgının üstün ama örtük sezgisi, can sıkıcı olaylar yaratarak, ben bilincinin aptal Keloğlanı'nı dırter ve onun budalalığı yüzünden asla kendi başına bulamayacağı doğru yolu bulmasını sağlar." Estonya masalındaki yetim çocuğun ineği çalan kişinin ihtiyar adam olduğunu bildiği durumda adamı "iyi ve yardımsever" olarak görmeyeceği bilinmektedir. Tam tersi "şeytan ya da kötü bir cin" gibi bile görecektir. Yaşlı adam yani masaldaki bağışçı bazen kendi çıkarlarını gözeterek kahramana yardım eder. Örneğin; çocuğu olmayan çift elma vererek çocukları olmasını sağlar ve vaftiz babası olması için şart koşar, gibi (Jung, 2005, s. 95-96).

Tak-Tuk Baston adlı Altay masalında ihtiyar adamın evinin önündeki kaz çalınır ve ihtiyar adam kazların hırsızını bulmak için nöbet tutar. Hırsız ikinci kazı da ikinci gün çalmaya gelince ihtiyar adama yakalanır. "Ah, ihtiyar beni bırak, sana bir yardımım olur." diyerek kahramandan onu bırakmasını ister. "Hayır, artık yeter, tek kazımı yedin, şimdi sıra ikincisinde mi? Benim kazımı geri vermeden seni bırakmam." demiş hırsız da beraber yola çıkmayı teklif etmiş beraber yola çıkmışlar. Yürümüşler

yürümüşler bir çadır eve gelmişler. Hırsız, ihtiyar adama bir tay vermiş ve yolda “hiçbir yere girme, kimseyle de konuşmadan evine git” yolda “boklu kısırak deme” diye tembihlemiş. İhtiyar yolda oyun oynayan çocukları görmüş ve tayı çocuklara emanet edip “boklu kısırak demeyin” diyerek çocukları tembihler. Boklu kısırak bağlı olduğu yerden kaçıp gider. İhtiyar adam dönüp bakınca tayı göremez ve hırsızın çadır evine gideceğini düşünerek oraya gider. Hırsız olanları sorunca ihtiyar eksiksizce olanları anlatır. Hırsız “Ben sana hiç kimseyle konuşma dedim, sen niçin çocuklara söyledin?” diyerek kahramana kızmış. “Eh, bari sana bir inek vereyim, onu yolda sağma, kimseyle konuşma, hiçbir yere girme.” demiş. İhtiyar ineği alıp yola çıkmış. Bakmış ki çocuklar yine oyun oynuyor ineği emanet edip “bu ineği sağmayın” diyerek çocukları tembihler ve evden gelen seslere doğru gider. İneği almaya geldiğinde bakar ki inek kaçmış tekrar hırsızın çadır evine gitmiş. Hırsız ihtiyara çok kızmış ve “Şimdi ben sana bir tak-tuk baston vereyim, bu bastonu al, hiçbir yere girme, ‘tak-tuk baston’ deme, insanlarla konuşma!” demiş. İhtiyar yine çocuklara denk gelmiş ve tak-tuk bastonu çocuklara emanet etmiş. İhtiyar eve gitmiş peşinden de bir çocuk koşarak gelmiş. “Ah, ihtiyar, bastonunu durdur, bütün çocukları dövüyor.” demiş. İhtiyar dışarı çıkınca bakmış ki, bastonu çocukları iyice dövüyor. “Şimdi gidip benim ‘boklu kısırağımı’ getirip verirsiniz bastonu durdururum. İneğimi getirirsiniz durdururum! Benden başka bir şey de istemeyin!” demiş. Çocuklar ‘boklu kısırağı’ ve ineği getirmişler. İhtiyar: “Eh, tak-tuk baston dur artık!” deyince baston durduğu yerde zıplayıp durmuş. İhtiyar evine dönmüş ve karısını da tembihleyerek tayı, ineği ve bastonu ona vermiş. Kadın ihtiyar adamın ne dediğini anlamayarak boklu kısırak demiş ve kısırağın pisliği yemek ve altın olmuş. Sevinip tak-tuk baston deyince baston kadını dövmeye başlar. Adam bastonu durdurur ve kadın ineği sağmaya gider ki inekten tereyağı ve kaymak çıkar (Dilek, 2007, s. 489-491).

Jung, ruh arketipinde ele aldığı yaşlı adamı açıklarken “Öğretici Merlin figüründe de olduğu gibi, yaşlı adamın müphem, cinimsi bir karakteri vardır, bazı durumlarda iyinin ta kendisidir, bazı durumlarda da kötünün özelliklerine sahiptir. O zaman da, bencilliği yüzünden, sırf kötülük olsun diye kötülük yapan kötü büyücüdür.” diyerek bu masalda karşılaşılan “hırsız” olarak bağışçının kahramanı yola çıkaran ve tak-tuk baston sayesinde “yapma” denilen şeyleri yapan kimseleri cezalandırdığı görülmektedir (Jung, 2005, s. 96).

2.1.1.5. Kam-şaman

Türk kültürü, binlerce yıllık tarihi boyunca çeşitli inanç sistemleri ve gelenekleri barındırmıştır. Kamlık/Şamanlık, Türk halklarının tarihinde önemli bir yer tutan ve doğaüstü dünyayla iletişim kurma, rehberlik etme ve şifacılık gibi işlevleri olan bir inanç sistemidir. Bu bağlamda Kamlar doğanın güçlerini anlamak, hastalıkların nedenlerini tespit etmek ve toplumsal sorunlara çözüm üretmek amacıyla aracılık yapmaktadır (Hoppal, 2012, s. 19-22). Kamların sayılan özelliklerinin birçoğu destan, halk hikâyesi, efsane vb. halk edebiyatı türlerinde işlendiği gibi masallarda da işlendiği görülmektedir.

Yoksulun Yolculuğu adlı Altay masalında yaşlı adam Şıvık ve karısı Mana geçim sıkıntısı çeker. Yaşlı adam talkanla suyu karıştırıp saçmış, büyük dağların iyelerinin isimlerini çağırmış. Dağ iyeleri yaşlı adama seslenip ne istediğini sorarlar. Adam da av ister. Dağ iyeleri “Peki, ihtiyar sana bir av verelim, o hayvanı avlayıp dönersin, eve döndüğünde, o hayvanı verip bir at satın alırsın, o atı tanrıya kurban edersin, o zaman sen zengin yaşarsın.” derler. Adam ava çıkar ve bir tane sincap avlar. “Dağ iyeleri bana bir av vereceklerini söylediklerinde, büyük bir av olur diye düşünmüştüm, sonunda vere vere bir sincap verdiler” diyerek söylenir. Yaşlı adam eve dönünce olanları karısına anlatır. Sincabı at karşılığında satmak için bir zengine gider. Zengin adam at karşılığında yaşlı adamın kızını da ister. Yaşlı adam karısına ve kızına da danışır. Kız zengin ile evlenmeyi kabul eder. Yaşlı adam atı tanrıya kurban etmek için kamın yanına gider. Kam ihtiyara üç gün çalışması karşılığında kurbanı keseceğini söyler. Yaşlı adam kamın yanında üç gün çalışır ve kam kurbanı kesmeyi kabul eder. Adam atı almaya gider ve atın karısının elinden kaçmış olduğunu görür. Tanrıya kurban kesemezler. Kam, yaşlı adama ve kadına “siz ağlayıp sızlamayın, Tanrı sizin atınıza binmiş olmalı. Mart ayı çıktığında dağın başına çıkıp, gün doğana kadar baksan, Tanrı’ya rastlarsın” der ve gider (Dilek, 2007, s. 538-540).

Üçügey Ücüyen adlı Yakut masalında Üçügey Ücüyen onun kardeşi Kuhagan Hocugur birlikte yaşarlar. Büyük kardeş Üçügey Ücüyen dışarı çıktığında Kuhagan Hocugur gökteki yedi turna ile oyunlar oynar. Üçüncü gün büyük kardeş merak eder ve pire kılığına girip küçük kardeşi ne yaptığını izler. Üçügey Ücüyen, ak turnaların arasında dansçıların en ateşlisi olan ak turnalardan birine saldırır. Geri kalan altı ak turna bacadan uçup gider. Üçügey Ücüyen ak turnanın bir tüyünü koparır. O güzel bir kadına dönüşür. Ak turnanın tüyünü ve kanadını askıya asar. Kadın burada yaşamaya

başlar. Günün birinde Üçügey Ücüyen ava gider. Evdeki kadın Kuhagan Hocugur’a “Genç, sen benim tüyümü kanadımı görüyor musun?” der. O da “Görüyorum, ağabeyimin karısı!” der. “Bana vermek için ne istersin?” diye sorar. O da “Ağabeyimin karısı! Bana kurbağa, bok böceği, kurtçuk ver” diye cevap verir. Kadın ona bütün böcekleri toplayarak verir. Kuhagan Hocugur tüyü getirir ve kadına verir. Bu tüyü ve kanadı takan kız göğşe uçar. Abisine olanları anlattığında ve Kuhangan Hocogur abisinden dayak yer. Abisi al donlu uzun kısa kuyruklu ata binerek üst dünyaya karısının peşinde gider. Üst dünyada uçarken bir balaganda bir kuş görür bu irkilen kuş Üçügey’e bağırır. “Çı- çıp!”. Kuş insan gibi konuşmaya başlar. “Üçügey Ücüyen! Sen karını mı arıyorsun? Eğer senin burada olduğunu öğrenirse gelmez. Kakım ol, çocuğun beşiğinin altına yat. Çocuğu iyice çimdikle, o çok ağlasın. O zaman o samimi biriye gelir!” diyerek onunla konuşur. Kuşun söylediği gibi Üçügey Ücüyen kakım olur. Çocuğun beşiğine yaklaşır, onu çimdikler, hafifçe ısırır. Çocuk ağlamaya başlar. Yedi ak turna uçup gelir. Kadın aşağı iner, çocuğu beşikten alır. “Yavrum! Neden böyle ağlıyorsun?” der. Oturur, ona memesini verir. Üçügey Ücüyen kadına saldırır. Tüyünü koparır, yakar. Kadın ise dişlerini gıcırdatıp ölür. Bu adam için felaket olur. Tüyü yakınca kadın ölür. Üçügey Ücüyen ölen karısını kurtarmak için Gök kuşağı efendinin kızı Ürgüük Şaman, Ay efendinin kızı Iydangalaah Şaman ve Güneş efendinin kızı Küögel Şaman’ın yanına gider ve onlarla evlenmek istediğini söyler onlardan çeyiz ister onlar da hazırlık yapar ve beklerler. Üçügey Ücüyen yolun ortasına kendi kıyafetlerini ölmüş karısına giydirir ve üç şaman da kocası zannettikleri ak turnayı diriltirler. Kadını gören şamanlar zenginliklerini orta dünyada bırakarak üst dünyaya çıkarlar. Gök kuşağı efendinin kızı üç kez yatan insanın üzerinden uçar, onu baygın duruma getirir. Ay efendinin kızı üç kez yatanın üzerinden uçar, onu uyku durumuna getirir. Güneş efendinin kızı üç kez kocası zannettiği kişinin üzerinden geçer. Böylece kadın “Ben bayılmış mıydım uyuyor muydum?” diyerek kalkar ve dirilir (Duranlı, 2010, s. 241-245).

2.1.1.6. Çoban

Çoban, belli bir ücret karşılığında inek, öküz, manda, deve gibi büyükbaş; koyun, keçi, koç, teke gibi küçükbaş hayvanların arazide otlatma ve bakımından sorumlu kişidir. Babadan oğula geçen bir meslek olan çobanlık, göçebe toplumlarda önemli işlevlere sahiptir. Tabiat bilgisini taşıma, yardımcı olma, yönlendirme, koruma

gibi özellikleriyle sosyal açıdan kendisine oldukça büyük bir yer edinmiştir (Bulut, 2014, s. 2; Çoban, 2015, s. 9).

Çobanlar, masallarda doğaüstü varlıklarla karşılaşabilmekte veya sıradan bir olayın kahramanı olabilmektedir. Hem halkın hem de masal kahramanlarının yol göstericileri olarak görülen çobanlar bilgeliği ve içtenliğiyle masal kahramanlarına rehberlik etmektedir.

Altay masallarından olan İnci Başlı Kız masalında iki kız kardeş vardır. Normal başlıklı kız gezmeye çıkar ve yolda sürü çobanı ile karşılaşır. Sürü çobanı kıza “kurbağa eti mi yersin koyun eti mi?” diye sorar. Kız da “koyun eti verirsen koyun eti kurbağa eti verirsen kurbağa eti yerim” diye cevap verir. Sürü çobanı kıza koyun eti pişirip vermiş. Biraz daha yol gidince inci başlıklı kız bu sefer de inek çobanı ile karşılaşır. İnek çobanı kıza “Kertenkele eti mi istersin inek eti mi” diye sorar. Kız “kertenkele eti verirsen kertenkele inek eti verirsen at eti yerim” der. Çoban inek eti pişirip verir. Kız çıkıp biraz daha yürür. Bu sefer de at çobanı ile karşılaşır. At çobanı kıza “Yılan eti mi yersin At eti mi” diye sorar. Kız “benim için önemli değil, ne versen yerim, at eti versen de yerim, yılan eti versen de yerim” der ve çoban at eti pişirir. Kıza tekrar sorar “Altın sandık mı istersin, ağaç sandık mı istersin?”. Kız “Benim için önemli değil, insan (gönlünden) neyi verirse alırım.” der ve çoban kıza bir sandık verir. Eve gidene kadar açma diye tembih eder. Kız sandığı açınca içinden çeşit çeşit kıyafetler ve süsler çıkar. İnci başlı kız da aynı sınamalardan geçer ama sınamalardan başarılı bir şekilde geçemez (Dilek, 2007, s. 543).

Vur Tokmak adlı Kazak masalında ihtiyar adam kapana tuzak kurup bu şekilde yaşıyormuş. Bir gün kapana bakmış ki kaz sıkışmış. Adam kapana sıkışan kaz ile konuşur. Fare yaşlı adama “Sen beni serbest bırak. Benden ne istersen onu bir sene sonra al.” deyince yaşlı adam bunu uygun görüp kazı serbest bırakmış. Bir yıl geçmiş ve yaşlı adam kazı bulmak için yola çıkmış. Yolda bir deve çobanı ile karşılaşmış. Bu kimin devesi diye sorunca Kazbay’ın diyerek cevap verir. “Bu Kazbay o kaz imiş.” deyip yaşlı adam yürümeye devam etmiş yürüdükten sonra yolda bir koyun sürüsü görüp, çobana “Bu kimin koyunları?” diye sormuş. Çocuk çoban: “Bu Kazbay’ın koyunları.” demiş. Yaşlı adam çoban çocuğa “Bu Kazbay’ın, bunlardan başka daha neleri var?” diye sorar. Çoban da kahramana “Kazbay’ın üç iyi varlığı vardır. Biri piş kazanım, piş derse çeşitli yemek pişer. İkincisi kus eşeğim kus dediğinde eşeği altın kusar. Üçüncüsü ise vur tokmağım vur dediğinde o insanları döver.” diyerek

kahramana Kazbay'dan isteyeceği şeyleri ve o istediği eşyaların ne işe yaradığını anlatır (Alptekin, 2003, s. 143-146).

“Tıva Halk Masalları” adlı eserdeki Dokuz Kızıl Atlı Öksüz Oğlan masalında kahraman çoban öksüz oğlan bir tay bulur ve Padişaha layık bir tay diye düşünerek ona götürür. Padişah da ister senin olsun ister sal gitsin diyerek önemsemez. Çoban bu tayı büyütüp çoğaltır ve dokuz tane kızıl atı olur. Bunu gören bir hizmetkar hana konuşmuş ve çobanın o tayı büyüterek çoğalttığını anlatmış. Öksüz Oğlan, at çakıya gelip atını bağlayıp dururken, buzağı çobanı yoksul yaşlı adam “Seninle ben ikimiz biriz, benzeriz. Öyleyse, bu gece seni öldürüp dokuz kızıl atını yağmak istiyorlar. Hanın evine konman olmaz” demiş ve kahramanın başına gelecek kötü durumdan onu korumuştur (Aça, 2007, s. 390-403).

2.1.1.7. Anne

İnsanlık tarihinde, anneye verilen önem ve anneliğin kutsal bir rol olarak kabul edilmesi, pek çok kültürde ve inanç sistemlerinde ortak bir tema olarak görülmektedir. Carl Gustav Jung “anne arketipi”nin özelliklerini, “işinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü veya itki; aynı zamanda gizli saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan” olarak sıralamaktadır. Anne arketipinin de diğer arketipler gibi sayısız tezahürü olduğunu belirten Jung, bu arketipin tipik bazı biçimlerinin olduğunu vurgulamıştır. Bunlar arasında şunlar yer almaktadır:

“Kişisel anne ve büyükanne; üvey anne ve kayınvalide, ilişki içinde olunan herhangi bir kadın, örneğin sütanne ya da dadı, ata ve bilge kadın, daha üst anlamda tanrıça, özellikle de Tanrı'nın anası, Bakire Meryem (gençleşmiş anne olarak örneğin Demeter ve Kore), Sophia (anne-sevgili olarak, ayrıca Kybele-Attis tiplmesi, ya da kız-[gençleşmiş anne-]sevgili); kurtuluş arzusunun hedefi (cennet, Tanrı krallığı, göksel Kudüs); geniş anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yeraltı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, vaftiz kabı, kap biçiminde çiçek (gül ve lotus); büyümlü daire olarak (Padma olarak Mandala) ya da Cornucopiatypus (Bereket Boynuzu); daha dar anlamda rahim, her tür oyuk biçim (örneğin vida yuvası); Yoni; fırın, tencere; inek, tavşan, her tür yararlı hayvan” (Jung, 2015, s. 21-22).

Bu tipik anne biçimleri hem iyi hem de kötü özelliklerde olabilmektedir. “Yüce Ana”, kimi anlatılarda kahramanı onun gelişimine olumlu katkılarda bulunan, destekleyen biri olarak görülürken kimi anlatılarda kahramanın önünde büyük bir engel olmakta hatta kahramanı yok etmek istemektedir (Dursun ve Torun, 2020, s. 539).

Bacı Bacı Can Bacı adlı Anadolu masalında bir adamın kızı ve oğlu vardır. Adamın eşi ölünce evlenir ancak üvey anneleri bu çocukları istemez. Bir gün, üvey anne çocukları yakmak istediğini söyler. Oğlan bu kötü planı öğrenince iki kardeş annelerinin mezarına giderler. Mezarın içinden bir ses gelir ve çocuklara, bir fırça, bir tarak ve bir sabun almalarını ve üvey annelerinin adamları peşlerinden gelene kadar bu nesneleri atmak için sırayla tarağı, fırçayı ve en sonunda sabunu atmaları gerektiğini söyler. Çocuklar kaçmaya başlar ve üvey annenin adamları onları takip eder. İlk olarak tarağı atarlar ve her yer diken olur. Daha sonra fırçayı atarlar ve her yer yılanlarla dolu olur. Son olarak sabunu atarlar ve sabunun düşmesiyle devasa bir deniz oluşur. Çocuklar başışçı annenin verdiği nesneler ve tavsiyelerle oradan kurtuldular. Yolda, oğlan çok susadı ve geyik izinden su içince bu su içme sonucunda geyik olur. Geyik gündüzleri gezip akşam ablasının yanına gelirdi. Bir gün geyik tekrar giderken, kız bir kavak ağacının tepesine çıkar. Bey oğlu atını sulamaya gelirken kızı görür ve ağaçtan indirmeye çalışır. Adamlarına ağacı kesmelerini söyler, ancak adamlar ağacı keserken yarıda bırakır. Akşam kızın kardeşi, ağacın kesilen yerini yalar ve ağacı eski haline getirir. Şehzade, üzüntüsünden hasta olur ve bir nineye derdini anlatır. Nine ağaca gider, kızı başarıyla aşağı indirir ve şehzade ile kız evlenir. Kızın çocuğu olur ve bir gün suya yıkanmaya gider. Ancak Arap halayık kızı suya iter, onun giysilerini giyer ve yerine geçer. Şehzadeyi kandırır ve hamile kalır, ancak canı geyik eti çektiği için kızı kesmeye karar verirler. Geyik gölün kıyısına gelir ve ablasını çağırır. Ablasını göle düşüren balık onu yutmuştur, ancak ablası balığın karnından cevap verir. Şehzade onları dinler ve kızı çocuğu ile birlikte balığın karnından çıkarır. Her şeyi anlar ve Arap halayığı cezalandırırlar (Boratav, 2018, s. 103-108). Masalın başında annelerinin mezarından gelen ses korucuyu anne, besleyen ve büyüten olarak yüce ana arketipi olan annedir.

Yedi Kardeşler adlı Anadolu masalında bir kadınla bir adamın yedi oğlu vardır. Anneleri bir gün yine hamile kalır. Çocuklar da erkek kardeşlerinin olması durumunda evi terk edeceklerini söylerler. Yedi kardeş her gün ava gider vurdukları

hayvanları satarak geçinirler. Zaman geçer ve annelerinin doğum zamanı gelir. Yedi oğlan ebeyi çağırır, kız kardeşleri olursa kırmızı bayrak, erkek kardeşleri olursa kara bayrak asmasını söyleyip evden ayrılırlar. Ebe doğumu yaptırır ve kız kardeşleri olur. Ancak ebe bunlara düşman olduğu için kara bayrak asar. Akşam eve doğru gelen yedi kardeş kara bayrağı görüp geri dönerler. Atlarını sürüp başlarını alıp giderler. Uzun yıllar geçer ve kız büyür, sokakta oynarken yedi kardeşli kız diye çağırırlar. Kız da eve gidip annesinden her şeyi öğrenir. Abilerini aramak için yola çıkmaya karar verir. Annesi de ona külden bir eşek yapar ve “hep “deh” diyeceksin “çüş” dersin eşeğin tuzla buz olur” der. Kız eşeği alır ve deh diyerek bir zaman yol alır, dinlenmek için çüş der ve eşek dağılır. Kız ağlaya ağlaya eve gelir, annesi yine külden eşek yapar. Kız deh diyerek yol alır, ormana girince korkudan deh demesini unuttur ve eşeği yine dağılır. Kız yine ağlayarak eve gelir annesi eşek yapar ve kızına dediklerini unutursa onu cinlerin kör kuyusuna atacağını söyler. Kız deh diyerek eşeği sürmüş, yedi kardeşin yaşadıkları dağa varır. Bir evin önüne gelince eşek dağılıverir. Kız da kardeşlerinin evine geldiği anlar ve kardeşlerine gider (Boratav, 2018, s. 109-113).

İlyas’ın Nağılı adlı Azerbaycan masalında bağışçı annedir. İlyas’a her şeyi eşit olarak paylaşan insanlarla dost olmasını öğütler. İlyas, annesinin öğüdünü dinleyerek yola çıkar. Bir şehre gelirler ve kazandıkları her şeyi eşit olarak paylaşma sözü verirler. Arkadaşı, İlyas’a bu ülkede konuşamayan bir kızın olduğunu söyler. İlyas’ı saraya hekim olarak gitmeye ve kızın odasındaki çırağa bir hikâye anlatmasını sağlamaya yönlendirir. Kız konuşmazsa İlyas’ın öleceğini söyler. Ertesi gün buluşmayı planlarlar. İlyas, şaha gidip hekim olduğunu ve kızı konuşturabileceğini söyler. Şah, kızını iyileştirmesi halinde servetinin yarısını ve kızını vereceğini vaat eder. İlyas, kızı konuşturamazsa boynunu vurduracağını söyler. İlyas, kızın odasına girer, çırağa selam verir ve bir hikâye ister. Çırağın anlattığı hikâye soru ile biter. Şah ve vezir yanlış cevap verince kız dayanamayıp konuşur ve doğru cevabı verir. Şah, İlyas’tan aynı şeyi bir kez daha yapmasını ister. İlyas, arkadaşına olanları anlatır. Arkadaşı, İlyas’ı gerdenbende selam verip hikâye istemesini söyler. Üçüncü gün İlyas, kızın odasına girer, gerdenbende selam verir ve hikâye ister. Gerdenbend, yine sonu soru ile biten bir hikâye anlatır ve cevap ister. Şah ve vezir yine yanlış cevap verince, kız dayanamayıp yine doğru cevabı verir. Şah, servetinin yarısını ve kızını İlyas’a verir. İlyas, parayı ve prensesi olarak arkadaşının yanına gider. Kazandıkları serveti eşit olarak bölüp, sıra kıza gelir. İlyas’ın önerileri kabul edilmez. Sonunda İlyas, kızın da

bölünmesine razı olur. Arkadaşı kızı bölmeğe kalktığında, kız korkudan çığlık atar ve ağzından çıkan yılanı dışarı atar. Hastalığından kurtulur. Bu olaydan sonra arkadaşını kendisinin denizler padişahının oğlu Huda Hafız olduğunu ve kendisini öldürmeyip suya bıraktığı için bütün bunları yaptığını söyler. Dolayısıyla İlyas kazanılan her şeyin sahibi olacaktır. İki dost öpüşüp ayrılırlar. İlyas kazandıklarıyla evine gider ve babasını iyileştirir (Hafızoğlu, 2005, s. 121-131).

2.1.1.8. Hızır

Yaşlı bilge arketipi simgesel olarak milletlere, toplumlara, gruplara, kişilere önderlik eden onların değişmeyen doğrularını gösteren bir karakterdir. Türk halk edebiyatı içerisinde Dede Korkut ve Hızır motifi yaşlı bilge arketipinin en bilinen örnekleridir. Yaşlı bilge, kahraman bir zorlukla karşılaşınca ona yol gösteren rehberlik eden figürdür (Karagözlü, 2012, s. 1410). Ahmet Yaşar Ocak, Hızır'ın anlatılarda önemli bir yer tuttuğunu ve kahramana çeşitli şekillerde yardım ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“İşte halk hikâyelerimizde ve masallarımızda, tıpkı destânî romanlarda olduğu şekilde, kahramanların daima yardımına koşan bir tip olarak yine Hızır'la karşılaşırız. O, her iki türde de kahramanın hâmisidir. Ona duâ eder; dileklerinin gerçekleşmesini sağlar; en ümitsiz zamanlarında yardımına koşup yerine göre ölümden kurtarır, yerine göre yenilmezlik kazandırır; hedefine zamanında yetişmekten ümidini kestiği bir sırada, göz açıp kapayıncaya kadar kahramanı dünyanın en uzak yerine ulaştırır. Hızır, hikâye ve masal kahramanlarına yaptığı bu iyiliklerden başka, onların düşmanlarına da çeşitli cezâlar verir; kahramanların isteklerini yerine getirmeye onları mecbur bırakır. Hızır bütün bunları âniden ortaya çıkarak ve çoğu defa adını söylemeden yapar. İşini bitirir bitirmez de hiçbir karşılık beklemeden kaybolur” (1985, s. 191-192).

Ocak'ın ifadeleri doğrultusunda Hızır; türlü zorlukların aşılmasında yardım eden, kahramanın yolculuğunda ona yol gösteren; yükü olanın yükünü hafifleten; zorda kalana sihirli asa veren kişidir. Hızır, masal kahramanının karşısına genellikle aksakallı, nur yüzlü, yaşlı bir şekilde karşısına çıkmakta veya rüyasına girmektedir. Hızır'ın duasını alan kahramanlar her türlü korkunç belalardan ve kazalardan korunarak istediği şeye ulaşmaktadır. Masalların bazılarında yaşlı adam, derviş, aksakallı vb. isimlerdeki olağanüstü yardımcıları Hızır'ın yerini almakta ve Hızır ile aynı vasıftadır. Hızır; kahramana su, at, asa gibi sihirli nesneleri vermekle yetinmeyip kahramanın amacına ulaşması için dua etmektedir (Abduvahit Erk, 2022, s. 61).

Gülanber Hanım adlı Anadolu masalında bir çiftçi vardır bu çiftçinin karısı ölünce adam evlenir. Adamın yeni evlendiği karısı baharda tohum ekeceği zaman karısı darıları kavurup tarlaya ekerse daha iyi biteceğini söyler. Adam kadının sözünü dinler ama darı bitmez, verim alamaz. Kadın bu defa tarlanın bir başında oğlunu bir başında kızını kesip kanlarını karıştırırsa darının biteceğini söyler. Adam da çocukları yıkayıp, karınlarını doyurmasını ve sonra karısının dediğini yapacağını söyler. Çocuklar sofrada yemeklerini yerken bir güvercin gelir ve bir lokma karşılığında bir sır vereceğini söyler. Oğlan lokma vermez, kız verir ve güvercin gerçekleri anlatır. Çocuklar hemen dağa kaçar. Oğlan kardeşine bir kulübe yapar, avlanır, karnını doyururlar. Üvey anne bunların peşlerine bir kocakarı takar. Onları öldürüp kanlı gömleklerini getirmesini isteyerek karşılığında bir kese altın vereceğini söyler. Kocakarı çocukları bulur, kız yalnız başına kulübede oturmaktadır. Kızın yanına gider ve yalnız oturacağına kardeşinden Gülanber Hanım'ın çekmecesini istemesini böylece o çekmeceye bakınca dünyadaki her şeyi görüp canının hiç sıkılmayacağını söyler. Akşam kız, erkek kardeşine bunları söyler ve onu yola çıkması için ikna eder. Kardeşi yola çıkar. Oğlanın yolda karşısına hızır çıkar, buranın kötü bir yer olduğunu söyler oğlan yolundan dönmeyeceğini söyler. Hızır oğlana dua eder. Oğlan Gülanber Hanım'ın penceresine gider ve "Gülanber Hanım çekmecenı getir." der ve beline kadar taş kesilir. Tekrar söyler boğazına kadar taş kesilir. Tekrar söyleyince Gülanber Hanım çekmeceyi getirir. Oğlan çekmeceyi kardeşine götürür. Kız çekmeceyi açınca içinde bin türlü bülbül öter, güller açar, dünya sanki çekmecededir. Üvey anne kocakarıyı yine yollar. Kocakarı bu sefer kıza, Gülanber Hanım'ın yanlarına gelmesini, kardeşiyle evlenip onları zengin etmesini söyler. Akşam olur, kardeşine bunları söyler. Kardeşi yine Gülanber Hanım'ın yanına gider ve "Gülanber Hanım gel bize gidelim." der dizlerine kadar taş kesilir. Tekrar der, boğazına kadar taş kesilir. Biraz sonra Gülanber Hanım gelir ve "Bütün sihirler bozulsun da bütün millet uyansın." der. Tüm taş kesilenler canlanır. Oğlanla birlikte yola çıkar. Gülanber Hanım peri padişahının kızıdır. Kapandığı yerden Hızır'ın duasıyla kurtulur. Perilere emreder ve bir konak yaptırır, orada oturmaya başlarlar. Üvey anne yine kocakarıyı bunları öldürtmesi için yollar. Kocakarı iki cellat tutar, yolda kalmış gibi yapıp eve girer. Gece herkes uyurken cellatları içeri alır. Gülanber Hanım sopayla kocakarının başına vurur ve kapının önüne atar. Üvey anneyi de öldürtür, çocukların babaları da onlarla yaşamaya başlar (Seyidoğlu, 1975, s. 221-223). Hızır kahramanın karşısına çıkıp ona dua eder

ve böylece kahraman kız kardeşinin istediği Gülanber Hanım'ın çekmecesini elde edebilir.

2.1.1.9. Arap

Arap, Türk halk anlatılarında yer alan bir figürdür. Bazı anlatılarda tehlikeli, tekinsiz ve dehşet saçan bir imajı bulunurken diğer anlatılarda ise tanrısal güçleri kendinde barındıran tılsımlı bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda anlatılarda bazen kahramanın yükselişini tetikleyen tılsımlı bir gücün kaynağı bazen de topluma kaosu getiren bir yabancı olarak kabul edilen Arap'ın değişmeyen niteliği olağanüstülüğüdür (Çelik, 2019).

Yatalak Mehmet adlı Anadolu masalında bir padişahın üç kızı vardır. Padişah bir gün kızlarını yanına çağırır ve kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük kız “dünyalar kadar” der ve baş vezirin oğluyla evlenir. Orta kız “canımdan çok” der ve ikinci vezirin oğluyla evlenir. Küçük kız, padişahın sorusuna “seni tuz kadar seviyorum” yanıtını verir ve padişah bu yanıtı çok sinirlenir. Kafasının kesilmesi için cellada verir. Cellat kızı öldürmez, kız yollara düşer ve bir kulübeye gelir. Orada ihtiyar bir kadın yaşar. İhtiyar kadın kızı kabul eder ve kulübede yatan bir delikanlı olduğunu söyler. Kız, delikanlının on yıldır yattığını ve bu delikanlının annesinin kendisi olduğunu anlar. Kadın dışarı çıkarken, oğlunu kıza emanet eder ve abdest alınca oturağı çekmesini ister. Kız, delikanlıyı test etmek için sopayla ona vurur. Delikanlı uyanır ve hastalığı geçer. Kız, delikanlıyı bir beyin yanına işe gönderir ve para kazanmaya başlar. Kadın eve döndüğünde evi tertemiz bulur ama oğlunu göremez. Kız, durumu anlatır ve kadın sevinir. Delikanlı her gün çalışmaya gider ve bir gün bey ticarete gitmeye karar verir. Mehmet, izin ister ve yola çıkarlar. Kervan yolda bir kuyuya gelir ve su kurumuştur. Mehmet'i kuyuya indirirler. Kuyuya inen Mehmet, ak sakallı bir dervişle karşılaşır. Derviş, Mehmet'e bir Arap ile karşılaşacağını ve onun ne dediğini dikkatle dinlemesini söyler. Arap'la karşılaşan Mehmet, onun sorularına doğru yanıt verir ve ödül olarak üç nar alır. Mehmet, narları alır ve tekrar yukarı çekilir. Herkes şaşkıncıdır çünkü Mehmet sağ salim geri dönmüştür. Kervan yola devam eder ve sonunda eve döner. Mehmet misafirlerine narları verir. Kız, narları kesince içlerinden mücevherler çıkar. Kız, mücevherleri kimseye söylememelerini ve kuyumcuya satmalarını söyler. Mehmet çarşıya gider ve bütün kuyumcular mücevherleri satın almak için yarışır. Mehmet ve kız, narları satarken zengin olurlar. Mehmet büyük bir tüccar olur ve padişahın kızıyla evlenir. Kız,

güzelliği ve kibarlığıyla ünlü olur ve konağını herkese açar. Padişah bir süre sonra tahtı büyük oğluna bırakarak tebdili kıyafet dolaşır ve sonunda Mehmet'in konağına gelir. Kız babasını tanır ve yemekleri tuzsuz yapar. Padişah tuzun önemini anlayarak af diler. Sonunda tekrar düğün yaparlar ve mutlu bir şekilde yaşarlar (Boratav, 2018, s. 136-144)

Oduncunun Kızı adlı Anadolu masalında bağışçı Arap'tır. Bu masalda Arap kötü bir özellikle karşımıza çıkmaktadır. İhtiyar oduncu ormana gider odun keser yorulur. Dinlemek için bir kayaya sırtını da yar ve derinden bir "of" çeker. Kaya yerinden oynar bir Arap ortaya çıkar oduncuya "Benim adım 'of' beni çağırdın, ne istiyorsun?" der. Oduncu onu çağırmadığını söyler. Arap çok sinirlenir adamı yemek ister. Eve gidince karşına çıkan ilk insanı kendisine getirirse onu yemeyeceğini söyler. Adam eve gider, kapıyı kızı açar, kızını Arap'a verir. Arap kızı kayanın altındaki mağaraya götürür. Ona bütün odaların anahtarlarını verir, sadece en uçtaki odaya gitmemesini söyler. Kız dayanamaz odaya gider, orada insan kemikleri cesetleri olduğunu görür. Akşam Arap'a anne babasını görmek istediğini söyler. Ertesi gün kızın annesi gelir, kız ona odada gördüklerini anlatır. Arap gizlice kızın annesinin kılığına girer. Kız sözünü bitirince kadın bir silkinir Arap olur, onu yemek ister. Kız hamama gider, hamamcı kızın üzgün olduğunu görür. Biraz bez ve zift ile kızı örter, kız böylece oradan kaçar Arap onu bulamaz. Kız bir ormana varır. Ormanda avlanmaya gelen padişah kızı görür. Beyaz bir hayvan sanıp saraya götürürler. Bir gün padişah ava çıkacaktır annesi ona çörek hazırlamaya başlar. Kız hamurdan çörek yapmak ister, sultan hanım izin vermez, padişah izin verir. Kız çörek yaparken içine yüzüğünü koyar. Padişah onu yerken fark eder ve annesine söyler. Kızın bir hayvan değil insan olduğu anlaşılır ve onunla evlenir. Kız başından geçenleri anlatır. Bir gün padişah bir koç almak ister. Kadın koça bakar ve onun Arap olduğunu anlar. Padişah koçu almaz ve odalarının önüne bir aslan bir kaplan bağlar. Padişah çarşıdan bir ağızlık alır, yatak odasındaki rafa koyar. Gece raftaki ağızlık silkinir Arap olur. Arap saraydaki herkesin uykularını bağlar bir fincana koyar. Fincanı padişahın yatağının başucundaki dolaba yerleştirir, kızı uyandırır. Onu götüreceksen kız dolaba çarpar, tılsım fincanı devrilir herkes uyanır. Arap'ı tutup aslan ile kaplanın önüne atarlar.(Boratav, 2018, s. 191-197).

Dul Kadının Oğlu adlı Anadolu masalında kadının oğlu ormandan sırtında odun taşıyarak evini geçindirir. Padişah bu çocuğu görür ve acır. Eşek alması için bir

altın verir. Annesi, çocuğa eşekten daha mühim ihtiyaçları olduğunu söyleyerek parayı başka şeylere harcatır. Bu olay üç kere tekrarlanır. Padişah çocuğa eşek almadığı için kızar ve yalan söylediğini söyler. Padişahın kızı, çocuğun tarafını tutar. Evi kuranın da yıkanın da kadın olduğunu söyler. Padişah, her ikisini de saraydan kovar. Çocuk, Padişahın kızı ile evlenir. Padişahın kızı yünden seccade yapar ve çocuğa satması için verir. Çocuk seccadeyi satar, parayla nasihat alır. Bu olay da üç kere tekrarlanır. Bu çocuk oraya gelen bir bezirganın yanına hizmetkar olur. Bezirganla beraber yola çıkar. Yolda bezirgan, çocuğu su getirmesi için bir kuyuya indirir. Kuyudaki Arap, bu çocuğa: “Bu kurbağa mı yoksa bu dünya güzeli mi daha güzel?” diye sorar. Çocuk da satın aldığı nasihate göre; “Gönül kimi severse güzel odur.” Deyince Arap buna iki tane nar verir. Sorulan soruya doğru cevap verdiği için çocuk kuyudan kurtulur, kuyuya giren çıkmazmış. Çocuk narları annesiyle eşine yollar. Onlar narları kesince içinde mücevherle dolu olduğunu görürler. Padişahın sarayının karşısına büyük bir saray yaptırır yerleşirler. Bu oğlanın, Padişahın kızıdan bir oğlu olur, büyür. Okula gidip gelirken padişah çocuğu görür, çok sever. Bezirganla beraber bu çocuk da mal ala sata bezirganın memleketine gelirler. Bezirgan evini ve karısını bu çocuğa emanet ederek bir köye düğüne gider. Bezirganın karısı bu çocuğa sataşırda çocuk kabul etmez. Kadın kızar, kocasına olayı ters biçimde çocuk ona sataşmış gibi anlatır. Bezirgan fırıncıyla anlaşır, sabah ilk geleni fırına atmasını söyler. Çocuğa sabah erkenden fırına gitmesini söyler. Bezirganın karısı bunu duyar. Acaba fırında ne var diye merak eder, çocuktan önce fırına gider. Fırıncı onu fırına atar yakar. Çocuk fırına gidince, fırıncı ağasının istediğini yaptığını söyler. Ağa, çocuğu sağ selim görünce karısının yalan söylediğini ve cezasını bulduğunu anlar. Çocuk evine dönmek isteyince ağa ona bir at, bir terki altın, bir gümüş hançer, bir kamçı verir. Çocuk yolda rastladığı bezirgana alçak yerde yatmanın doğru olmayacağını söylerse de bezirgan aldırılmaz. Bu çocuk yüksek bir tepeye çıkar. Sel gelir, bezirganı kervanı götürür. Bu çocuk satın aldığı nasihatla kurtulur. Gene aldığı nasihate göre görünen sudan geçerek evine varır. Karısını oğluyla beraber yatar görünce aklına kötü şeyler gelir, fakat sabreder. Karısı uyanınca karısının yanındakinin kendi öz oğlu olduğunu öğrenir. Padişahı evlerine davet ederler, Padişah kızını affeder. Yeniden düğünleri yapılır (Türkeş-Günay, 2011, s. 162-169).

Üç Bacı adlı Anadolu masalında Üç Bacı masalında da padişahın oğlu vaatle bulunan üç kız kardeş ile evlenir. İlk iki kız verdiği sözü yerine getiremez. Küçük kızın

da padişahın oğluna saçlarının yarısı altın yarısı gümüş olan bir kız, bir erkek çocuk doğurma vaadi vardır. Padişahın oğlu, küçük karısına verdiği sözü hatırlatınca kız, Allah'ın izniyle vaadinde duracağını söyler. Üç Bacı masalında küçük bacı padişahın oğluna verdiği sözü tutup hamile kalır: “Tabii o gece kadın hamile kalıyor. Dokuz ay, dokuz gün deyen hesabı saat tamam oluyor”). Küçük bacıları hamile kalınca verdiği sözü tutacak diye telaşlanan iki kız saraydaki cadı kadına gidip yardım isterler: “Ablaları: “Biz n’apalım şimdi?” diyorlar. Cadı karısı diyor ki: “İki tane köpek encâ bulak. Eğer bacınız iki tane çocuk yaparsa biz bu çocukları alalım. Köpek encâni altına koyalım diyor”. Doğum gerçekleştiğinde cadı karı çocukları alıp yerine köpek yavrularını koyar. Çocukları da gizlice saraydan çıkarıp bir sandık içine koyarak akan nehre bırakır: “Cadı karısı da tutuyor, gediyo. Bir sandık yaptırıyor. Çocukların ağızlarına da birer meme veriyor. Bunları götürüp suya atıyor. Sandıkla beraber” (Şimşek, 2001, s. 212-223).

2.1.1.10.Genç kız

Türk masallarında karşılaşılan kadın kahramanları arasında fakir ve akıllı genç kız tipi de görülmektedir. Bu genç kızlar, Türk masallarının tipleşmiş erkek kahramanı olan Keloğlan'ın kadın karşılığıdır. Onlar zekâsı, güzelliği ve iyi huyları sayesinde masalın sonunda bir şehzade ile veya bir bey oğlu ile evlenmektedir. İster olağanüstü masallarda olsun isterse de gerçekçi masallarda olsun tuttuğunu koparan, gözünü budaktan sakınmayan genç kız ve genç kadın tipleri çok belirgin olarak çizilmiştir (Boratav, 1995, s. 83-84).

Zümrüdü Anka Kuşu adlı Anadolu masalında bir padişahın sarayının bahçesinde sadece yılda bir tane elma veren özel bir ağaç bulunur. Fakat bu ağacın meyvesini her yıl bir dev yiyip bitirir. Padişahın üç oğlu, bu sorunu çözmek ister. Padişahın üç oğlundan ikisi devi yakalamak için bir şey yapamazken, üçüncü oğlu devi yaralayarak kaçmasını sağlar. Dev, kaçarken üç kardeş tarafından takip edilir ve üç kardeş bir kuyuya ulaşırlar. Ancak kuyuya inmek cesaret istediğinden büyükler cesaret edemezler. Fakat küçük kardeş, cesaretini toplar ve aşağı inerek devi öldürür. Aynı zamanda kuyunun içinde üç kızı bulur. Ağabeyleri, kızları yukarı çektikten sonra, küçük kardeşlerini kıskanarak kuyuda bıraktılar. En küçük genç kız, aşağıya inmeden önce küçük kardeşine iki sihirli kıl ile bir altın tepsi verdi. Oğlan, bu kılları kullanarak

koçları çağırır ama yanlışlıkla kara bir koça binerek yer altına iner. Yer altında, önce su başını tutan devi öldürerek ülkeyi suya kavuşturur. Sonra Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yılandan kurtarır. Yer altı padişahından kırk tuluk et ile kırk tuluk su alarak Zümrüdüanka kuşunun sırtında yeryüzüne çıktı. Yeryüzüne çıktığında, keloğlan kılığına girerek bir kahveci yanına çırak olarak girer ve büyük ağabeyinin düğününde onu attan düşürür. Daha sonra terzi yanına çırak olarak girip ortanca ağabeyinin düğününde onu da attan düşürür. Son olarak, bir kuyumcu yanında çırak olarak çalışarak, küçük kızın istediği altın tepsiyi getirerek onunla evlenmeye hak kazanmış olur. Küçük kızın düğününe katılmak için kıyafet değiştirerek geldi ve ağabeylerini düşürdükten sonra babasının huzuruna çıkarak başından geçenleri anlattı. Sonunda, bu cesur oğlan küçük kızla evlenerek muradına erer (Şimşek, 2001, s. 52-59).

2.1.1.11.Derviş

Yaşlı bilge arketipinin bir başka örneği dini temele dayalı yardımcılardan olan dervişlerdir. İslamiyet'in derin izlerini taşıyan dervişler Türk masallarında; iyi huyları, Tanrıya olan büyük bağlılıkları ve inançları sebebiyle Tanrı tarafından çeşitli kerametler bağışlanmış kişilerdir. Bu kerametler ile her zaman masal kahramanlarına yardım etmektedir. Masal kahramanının zorlandığı anda aniden ortaya çıkmakta ve onun problemlerini hallettikten sonra ortadan kaybolmaktadırlar (Türkeş-Günay, 2009, s. 86).

Dervişler; dualarıyla tanınan, beyaz elbiseli, ak sakallı, Allah'a derin bir bağlılıkla yaşayan kişiler oldukları için kahramanın en önemli yardımcıları olarak görülmektedir. Kendilerine bahşedilen doğaüstü yeteneklerle ile karşılımlarına çıkan kahramanların ihtiyaçlarını önceden bilebilmektedir. Aniden belirip kaybolan, iyiliklerini karşılıksız olarak sunan dervişler kahramana olağanüstü yetenekler kazandırıp yardım edebilmekte ve kahramanı iyiliği karşılığında ödüllendirmektedir. Ayrıca dervişler kahramana isim ve gelecekte haber verebilmekte, tedavi edebilmekte, büyümlü nesneler vererek kahramana yön göstermekte ve onu tehlikeden korumaktadır (Göncü, 2020, s. 74).

Yılan Damat adlı Anadolu masalında ülkenin padişahı, çocuksuzdur. Bir gün, dere kenarında yürürken Allaha şöyle dua eder: "Allah'ım, eğer bana bir çocuk verirsen, o çocuk istersen yılan olsun, yine de kabul ederim.". İlginç bir şekilde,

padişahın duası kabul olur ve padişahın yılan bir çocuğu doğar. Ancak bu çocuğu hiçbir ebe doğuramaz. Başka bir ülkede ise genç bir kız yaşamaktadır. Kızın üvey annesi, kızının padişaha çocuğu doğurabileceğini iddia ederek saraya haber gönderir. Padişahın adamları kızı almak üzere yola çıkarak onu saraya getirirler, kızın isteği veya rızası olmadan. Yolda giderken, kız bir çeşme görür ve burada abdest alıp namaz kılar ve dua etti: “Allah’ım, bana yardım et ya da beni buraya gitmekten alıkoy, yüzüm kara çıkmasın.” İkinci rekatta, kız uykuya dalar ve rüyasında bir derviş görünür. Derviş, kıza nasıl davranması gerektiğini anlatır. Kız uyanır uyanmaz, dervişin öğretilerine uygun olarak hareket eder.. Saraya vardığında, padişahın yılan çocuğunu hastaneden çıkararak bahçeye götürür önüne saman koyar ve arkasına geçer. Yılan çocuk, herkesi ısırırken, kız onu yeşil bir çubukla vurarak kadını kurtardı. Aradan yıllar geçer yılan çocuk büyüdü. Her gelen gelin adayını öldürür çünkü o bir yilandır. Kızın üvey annesi, kızını padişaha gelin olarak vermek istediğini duyar. Padişahın adamları kızı tekrar saraya götürdü. Yolda aynı çeşmeyle karşılaşan kız, yine aynı dua ve rüya ile karşılaştı. Derviş, kıza nasıl davranması gerektiğini tekrar anlattı. Kız, saraya geldiğinde yine dervişin öğretilerini uygular. Böylece yılan çocuk, on beş kat derisinden çıkarak bir delikanlı olur. Kız ve yılan çocuk evlenir ve mutlu bir hayat sürerler. Ancak, bir gün yılan çocuk savaşa gitmek zorunda kaldı ve eşine annesine iyi bakmasını söyledi. Kızın üvey annesi, yılan çocuğu saraydan kovmaları için mektuplar yazar. Kız, bunu öğrendiğinde saraydan kaçır (Seyidoğlu, 1975, s.153-158). Dervişin genç kızın karşısına yol gösterici rolüyle bağışçı olarak karşısına çıktığını görülmektedir.

Kral Padişahının Kızı adlı Anadolu masalında Bir padişah ve bir kral yaşarmış. Padişah, kralın kızını oğluna istemiş, ancak kral kabul etmemiştir. Padişahın oğlu, bir gün eve dönerken bir kadının testisini kırar, kadın ses çıkarmaz. Ertesi gün tekrar kırınca kadın sinirlenir ve kızını almaya gitmesini söyler. Oğlan, kralın kızını almak için yola çıkar. Gereken eşyaları alır ve yola koyulur. Yolculuğu sırasında sarp bir dağın eteğine varır ve karşısına bir ejderha çıkar. Oğlan ejderhayı okuyla öldürür ve içinden bir kız çıkar. Kız oğlanın yanına gelmek ister, ancak oğlan kabul etmez. Kız, oğlana bir ceviz verir ve onu babasına götürmesini ister. Kız aslında periler padişahının kızıdır ve cevizle geri döner. Kız, oğlana, “Cevizi açtığın zaman, cevizi yemen gerektiğinde söyle, sana sofrayı hazırlayacağım” der. Yolda acıkan oğlan, cevizi açtırır, ancak bir derviş gelir ve ondan karşılığında bir sihirli asa ister. Oğlan

kabul eder. Oğlan yola devam eder ve bir başka dervişle karşılaşır. Bu derviş de karşılığında bir sihirli kabak ister ve alır. Bir başka derviş daha gelir ve bu sefer karşılığında görünmezlik sağlayan bir külah ister. Oğlan yola devam eder ve asadan ceviz ister. Ancak acıktığında cevizi yemez ve yola devam eder. Oğlan, Kral padişahın sarayına görünmez bir şekilde girer. Padişah, oğlana kahve ister ve onu içer. Ancak cariyeler, oğlanın boynunu vurmak isteyince kız müdahale eder. Oğlan, kızın odasına girer ve ikisi birbirine aşık olur. Kız, ertesi gün ölülerin ziyaret günü olduğunu ve hamama gitmeleri gerektiğini söyler. Oğlan hoca kıyafeti giyer ve cariyelere muska yazar. Kız da uçan halısına biner ve atının yanına gelir. Kızın babası, kızını kaçırdığı için endişe içindedir. Kızı kurtaran oğlan, bir kabak açar ve içinden Arap ve askerler çıkar. Kral'ın ordusuyla savaşıır ve Kral'ı esir alır. Kral, oğlanın kızını serbest bırakır. Oğlan, Kral'ın sarayına geri döner ve askerleri kabağa girmelerini emreder. Akşam, oğlanın annesi onlara cevizle sofraya kurar ve kızın güzelliğini övüp oğullarının bu güzelliğe layık olduğunu söyler. Padişah ve karısı oğullarını öldürmeye karar verir ve cellatları gönderir. Oğlan, Arap'a cellatları öldürmelerini söyler. Kral, kızını oğluna geri verir ve oğlan padişah olur. Padişahın sarayında 40 gün 40 gece süren bir düğün yapılır (Boratav, 2017, s.81-89).

Bir başka Anadolu masalı Kral Padişahının Kızı adlı masalda ise bir padişahın güzel bir kızı vardır ve padişah rüyalarını sabahları ona anlatmasını ister. Kız on beş yaşına geldiğinde, anlattığı bir rüya padişahı öfkelenendirir ve onu öldürmek için lala ve cellatları gönderir. Ancak lala, kıza acır ve onu serbest bırakır. Kız bir ağacın altında uyurken, bir derviş onu bulur ve kendi kızı olarak kabul eder. Derviş kızı, 41 anahtar verir ve kırk birinci odaya girmemesini söyler. Ayrıca, bir dolap gösterir ve ona “Gülboy Dadı” adında birini çağırmak istediğinde dolaba girmesini öğütler. Kızın karnı açılır, dolaba girer ve Gülboy Dadı sofrayı hemen kurar. Kız, odaları dolaşırken yasak odayı açar ve pencereden çift süren insanları görür. Bir papağan gelir ve onun öldürüleceğini söyler. Kız ağlayarak odasına çıkar. Derviş, kızın neden ağladığını sorar ve kız yasak odaya girdiği için papağanın öldürüleceğini anlatır. Derviş, bir sonraki seferde kızı kuşu takip etmesini ister ve kuş tüylerini döker. Padişahın oğlu, kuşu takip eder ve kızı bulur. Ona aşık olur. Annesi, kızı istemeye gider ve dervişin dediğini yapmasını ister. Düğün için hazırlıklar yapılır ve kızın odası kırmızıya döşenir. Ancak padişahın oğlu, annesinin altın bileziklerini köpeklere tasma olarak takar, bu da kötü bir davranıştır. Annesi tekrar gelir, ve kızın odası beyaza boyanır.

Daha sonra, oda yeşile boyanır ve kızın annesi güzel işlemeli bir Kuran ile gelir. Kız derviş babasına ne olduğunu sorar ve babası onun papağanı kesmesi ve papağanın ciğerini oğlanın kafasının da kız tarafından yenmesi şartlarıyla kabul eder. Şartlar kabul edilir ve 40 gün 40 gece düğün yapılır. Papağan kesilir ve kanı iki kurnaya sürülür, altın ve gümüş akar. Bu, Allah rızası ve Habibullah için dağıtılır. Her Pazartesi, sarayın kapıları açılır ve altın ve gümüş dağıtılır. Kızın babası İstanbul'u kaybeder ve kızı tarafından geri alınır. Kız, babasını rüyasında tahttan indiğini ve tekrar tahta çıktığını gördüğü için İstanbul'u geri alır. Sonunda, kız ve ailesi mutlu bir şekilde yaşamaya başlarlar (Boratav,2017, s.116-126).

Kara Tavuk adlı Anadolu masalında Bir zamanlar çok fakir bir hamal varmış. Hamal, çocuklarına kül kömbesi yedirmek zorunda kalır. Bir gün, hamal yolda bir dervişle karşılaşır. Derviş, hamala bir kamçı verir ve ona bir huriyi kamçılıyarak kara bir tavukla gelmesini söyler. Hamal, dervişin talimatlarını yerine getirir ve bir yumurta bulurlar. Hamal, bu yumurtayı pazarda bir keşişe satmak ister ve bunun sonucunda zengin olmaya başlar. Bir süre sonra hamal, Hacca gitmek için evini terk eder ve bu sırada keşiş hastalanır. Keşişin oğlu, yumurtaları almaya başlar ve hamalın karısı ona aşık olur. Karı, keşişin oğluyla ilişkiye başlar ve ona birçok şey söz verir. Ancak, oğlan bir süre sonra gelmez ve yeniden gelmeyi kabul ettiği koşulları düşürür. Oğlan sonunda ücretsiz yumurtalar ister ve daha sonra çocukları zehirlemesi için anlaşır. Aşçı, çocuklara ne yapılacağını anlatır ve çocuklar kara tavuğu çalarlar ve kaçarlar. Uzak bir memlekete giderler, burada bir padişah belirlenmek üzere kuşun kafasına konmasını planlar. Kuş, küçük oğlanın başına konar çünkü kara tavuğun ciğerini yer. Kuşun tekrar uçurulmasını isterler, ama kuş yine küçük oğlanın başına konar. Çocukları oyalamak isteyenler oğlanı gizlerler ama kuş kimseye konmaz. Sonunda oğlan ortaya çıktığında, kuş tekrar başına konar ve çocuk padişah olur. Oğlan, annesini ve babasını memleketine çağırır, ancak onlar oğullarının padişah olduğunu bilmez. Adam, oğullarının ve tavuğun eksik olduğunu görür ve üzülür. Padişah olan oğlan, annesini ve babasını saraya getirir, ancak onlar oğullarının kim olduğunu hala bilmez. Kadının kötü işleri açığa çıkar ve kafası kesilir. Aşçı kadını da alır. Padişah, güzel bir kızla evlenir ve 40 gün 40 gece düğün yapar (Boratav, 2017, s. 90-95).

2.1.2. Hayvan Olarak Bağışçılar

2.1.2.1. Vaşak-porsuk-samur-sincap

Altay sahasından derlenen Saldaçak ile Tırmuujak adlı masalda iki kardeş vardır. İki kardeş geçimini av yaparak sağlamaktadır. Bir gün fırtına çıkar ve abisi Tırmuujak’a “Kardeşim, böyle açlıktan kırılmaktansa senin kızıl atını keserek yiyelim. İkimiz benim kara atıma bineriz” der. Kurnazlık edip kardeşinin tek yiyeceğini ve atını kestiren abi atıyla kaçır gider. Tırmuujak uyanınca abisini bulamaz ama yine de onun hakkından kötü düşünmez “Ee, ağabeyim Saldaçak, herhalde kalkıp, kara atı aramaya gitmiş” diye düşünmüş. Atı da abisini de aramaya koyulmuş. İkisini de bulmayınca bilmediği bir yola çıkmış. Çok sık bir ormana girmiş ve orada ağaçtan yapılmış bir ev görmüş. Eve girmiş ve orada insanın sığabileceği bir oyuk görmüş, oradan içeri girmiş ve gizlenmiş. Kim gelecek diye beklerken içeriye bir sincap girmiş. Sincap günüm çok güzel geçti bir çok çam fıstığına rastladım, der. Sonra samur konuşur benim de günüm çok güzel geçti karşıma birçok sıçan rastladı. Porsuk gülerken ben de çok iyi doydu bir kısmı otlakta kaldı diye söyler. “Ben sihirli bastonumla birçok kandık kazdım. Tamamını da yiyemedim” demiş. Vaşak da “sen o bastonunu iyi muhafaza et, (birisini bu söylediklerini) duyup onu çalmasın” diyerek nasihat eder. Porsuk, samur, vaşak ve sincap kendi aralarında konuşmaya başlamışlar. Tırmuujak da onları dinlemiş. Vaşak çok su bulunmadığı için hayvanların kırıldığını o yerde hayvanları yiyerek karnını doyurduğunu anlatmış. Samur “Su nereden bulunur?” diye sormuş. Porsuk da “Kırış-kaan’ın kara su çıkan yerinde büyük bir taş devrilip onu kapattığı için su kesilmiş. O taşı benim sihirli bastonumla devirip, kaldırma imkânı var” demiş ve birbirlerine akıl vermişler. Sincap birisi konuştuklarını duyar diye konuşmayı keselim diye tavsiye verir. Tırmuujak, hayvanlardaki sihirli bastonu onlar uyuduğu zaman sessizce çalar ve Kırış-kaan’ın ülkesine doğru yola koyulur. Hanın yardımcıları neden geldiğini sorunca “Ben Kırış-kaan’ın hayvanlarına suyun yetmediğini, hayvanların kanının kuruyup, öldüğünü duydum” diyerek yardım etmek için geldiğini söyler. Kırış han “Suyu bulup, benim ölen hayvanlarımı kurtarırsan, ben sana kızımı veririm, malımdan mal bölüp veririm, servetimden servet veririm, suyu bulamazsan seni öldürürüm” der. Tırmuujak Karasuu’ya gider ve başındaki suyun başının bir taş ile kapalı olduğunu görür. Tırmuujak taşı sihirli değneğiyle devirir ve böylece su akar. Buradaki susayan hayvanlar su içmişler ve böylece de kıtlık ve hayvanların ölümü engellenmiş olur. Han Tırmuujak’ın yaptıklarını görünce ona

verdiği sözü tutar ve böylece kahraman hanın kızı ile evlenir, zenginleşir ve mutlu yaşamaya başlar. Kahramanın abisi de bir zaman sonra yemeği bitince kardeşinin yanına döner. Döndüğünde kardeşinin zenginleştiğini görür ve bunun nasıl olduğunu kardeşine sorar. O da her şeyi olduğu gibi kardeşine anlatır. Saldaçak kardeşinin yaptığı gibi bu ağaç eve gider ve kardeşinin saklandığı yere saklanır. Hayvanlar eve gelir ve yine kendi aralarında birinin onları dinleyip hana haber verdiğini konuşurlar her biri yiyecek bir şey bulamadığını anlatırlar. Kahramanın abisi sessizce olanları dinlerken bir süre sonra saklandığı yerden hayvanlar onu bulurlar. Onu öldürmek üzereyken kahraman abisini kurtarır ve abisine “Bir insanın hayatını kıskanmamak gerek, ağabey! İnsanı kötü görüp, aç gözlülük etmemek gerek” diye nasihatte bulunur (Dilek, 2007, s. 371-373). Bu masalda kahraman bağışçıdan direkt olarak yardım görmez. Gizlenerek hayvanların konuşmalarını, sihirli nesneyi ve nesnelerin işlevini vaşak, porsuk, sincap ve samurun konuşmalarından tesadüfen öğrenir. Bu masalda Propp’un 31 işlevindeki F5 yani “Nesne rastlantı sonucu ele geçer, kahraman onu bulur” simgesine rastlanılmaktadır.

2.1.2.2. At

Orhan Şaik Gökyay Türkler için atın önemini “hiç bir başka varlıkla ölçülemeyecek kadar büyük ve önemli” diyerek açıklamıştır. Ayrıca Gökyay atın yalnız bu dünyada Türkün silah arkadaşı olmadığını, öldükten sonra da öteki dünyada her bakımdan kendisinin yararlanacağına inandığı için ayrı ve eşsiz bir değer taşıdığını belirtmiştir. Bundan dolayı at; inançlarda, destanlarda, efsanelerde, deyimlerde ve atasözlerinde, kısacası hayatın her safhasında karşılaşıldığını vurgulamıştır (1974, s. 74).

Yüzyıllardan beri insan hayatının ayrılmaz bir parçası olarak görülen at, diğer anlatılarda olduğu gibi masallarda da aynı görevle görülmektedir. Onlar güçlü olmaları, sadakatleri, fizikî güzellikleri gibi sebeplerin dışında birçok hayvana bağlanan olumsuz vasıflardan uzak tutulmuşlardır. Böyle olunca da insan hayatının ayrılmaz bir parçası olup kültürle iç içe olmasını sağlamıştır (Sakaoğlu, 1995, s. 288).

Bostancı Dede adlı Anadolu masalında bir zamanlar bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah ölünce, üç oğlu da babalarının vasiyetini yerine getirmek için mezarını kırk gün boyunca beklemeye karar verirler. Ancak bu memlekette kırk tane dev yaşıyordur ve ölen her kişinin ciğerini yemek istiyorlarmış. İlk gece, büyük oğlan

mezarı beklemeye başlamış, ancak gece yarısı dehşet verici sesler duyarak oradan kaçmış. Bu sesleri duyan devler de kaçmışlar. Ertesi gece, ortanca oğlan mezarı beklemeye başlamış, ancak o da aynı sesleri duyunca korkup kaçmış. Üçüncü gece, küçük şehzade mezarı beklemeye başlamış. Uzakta bir ateş görmüş, ateşin yanına gitmiş ve devleri uyurken görmüş. O sırada bir plan yapmış ve ateşten bir halka çizmiş, kendisi de halkanın içine oturmuş. Devler sabah olduğunda ateşin azaldığını fark etmişler ve mezarın olduğu yere gelmişler. Ancak halkadan dolayı şehzadeye ulaşamamışlar. Devler, şehzadeden yardım istemişler ve onunla birlikte saraya gitmişler. Devler birbirlerinin üzerine çıkmışlar ve şehzade de en üstteki devi boynunu vurarak öldürmüştür. Bu şekilde hepsini öldürüp kaleden aşağı inmişler. Şehzade, sarayın kapısındaki köpeği hançeriyle öldürmüştür ve hançeri mermere saplamış. Sonra sarayda dolaşmış ve herkes uyurken altın ve gümüş şamdanların yerlerini değiştirmiştir. Sabahleyin kızlar uyanmış ve bağırarak Padişah, bir tellal çağırması ve hançeri kim çıkarırsa kızını ona vereceğini söylemiştir. Şehzade, tesadüfen oradan geçerken hançeri çıkartmıştır. Padişah, şehzadeye dileğini sormuş, o da üç kızını ona vermelerini istemiştir. Büyük oğlan ata binmiş, ortanca kır atına binmiş ve küçük şehzade de ak bir atın üzerine binip sultanları almışlar ve yola koyulmuşlar. Yolda bir ihtiyara rastlamışlar, ama büyük ve ortanca oğlanlar yüz vermemişler. Küçük şehzade ise onun sorularını yanıtlayıp başından geçenleri anlatmıştır. Birden o ihtiyarın atı kuş olup kanatlarını açmış ve şehzadeyi uçurarak göklere doğru yükseltmiştir. Uyuz at da kanatlarının altında uçmuş ve şehzadenin peşine düşmüştür. Şehzade, sultanı kurtarmak için bir âlimin yardımına gitmiştir. Âlim, şehzadeye Bostancı Dede adında bir ihtiyarı bulmasını önermiştir. Şehzade, bu ihtiyarı bulup durumu anlatmıştır. İhtiyar, kuşlardan ihtiyarın memleketini öğrenmesini istemiştir. Kartal, şehzadeyi sırtına almış ve Bostancı Dede'nin evine götürmüştür. Şehzade, sultanı kurtarmak için atlara binip kaçmıştır. Ancak Bostancı Dede'nin atı onları izlemiş ve sultanı geri almıştır. Şehzade, sultanı yeniden kaçırmış, ancak Bostancı Dede yine onları takip etmiştir. Şehzade, Bostancı Dede'yi öldürmüştür ve sultanı kurtarmıştır. Ancak Bostancı Dede'nin atı sultanı geri almıştır. Şehzade, sultanı tekrar kurtarmış, ama Bostancı Dede yine onları takip etmiş ve sultanı geri almıştır. Şehzade, bu kez durumu bir âlime sormuş. Âlim, şehzadeye atın başka bir özelliği olup olmadığını sormuş. Sultan, Bostancı Dede'den bir padişahın tarlasının ortasındaki kapının altında başka bir at olduğunu öğrenmiştir. Şehzade, padişahın seyyis olmasını istemiştir ve görev almıştır. Her gün atı ziyaret edip yemini ve suyunu vermiştir. At hazır olduğunda şehzadeye haber vermiş ve şehzade atı çağırarak kulübeye varmıştır. Şehzade,

atın üzerine atlamış ve sultanı kurtarmış. Ancak Bostancı Dede'nin atı, sultanı geri almış. Şehzade, bir kulübede durmuş ve sultanla birlikte dinlemek için beklemiş. Sabah olunca kulübenin etrafını bir yılan sarmış ve şehzadeden Gül-Sinan hikayesini öğrenip anlatmasını istemiş. Şehzade, bu hikâyeyi öğrenmek için âlime gitmiş, o da hikâyeyi anlatabilecek kişinin padişahın yanında olduğunu söylemiş. Şehzade, padişahın bahçesinde bahçıvan olarak işe başlamış. Âlimin dediği gibi beyaz taşı çıkartmış ve mahsul elde etmiş. Padişah buna çok sevinmiş ve dileğini sormuş. Şehzade, Gül-Sinan hikayesini öğrenmek istemiş. Padişah, hikâyeyi anlatmaya başlamış. Meğer padişahın karısı, bir dudağı gökte, bir dudağı yerde dolaşan bir Arap ile onu aldatıyormuş. Bu sırada kaynanası da onlara hizmet edermiş. Bir gün kaynanası, sihirli bir sopayla padişahı bir köpek yapmış. Ancak bir kasabın çırağı da sihirli sopayla padişahı geri çevirmiş. Padişah, aynı sopayla karısını ve Arap'ı karga, kaynanasını da kütük yapmış ve onları kafeste hapsedmiş. Padişah, şehzadeyi öldürmeye karar vermiş, ancak şehzade dua ederken yüzüğü dudaklarına düşürmüş ve birdenbire kendini duvarın diğer tarafında bulmuş. Tüy ile de atını çağırması ve kulübeye gelmesi. Şehzade, yılan hikâyeyi anlatmış ve yılan onları serbest bırakmış. Şehzadenin abileri, her biri ikişer üçer çocuk sahibi olmuşlar ve küçük şehzade, kırk gün boyunca düğün yapmış ve muradına ermişler (Boratav, 2018, s. 223-233)

2.1.2.3. Gök inek

Annuşka adlı Altay masalında kahraman evin üvey kızıdır. Togus-kös adlı üvey annesinin Mariya adlı bir kızı vardır. Üvey anne Annuşka adlı üvey kızına sürekli kötülük eder ve kıza görevler verir. Kız çaresiz verilen görevlerini yerine getirmeye çalışır. Bir gün Annuşka inek otlatmaya gittiğinde Togus-kös ona çok fazla keten verip şöyle demiş. “Bu ketenlerin hepsini eğireceksin.” der. “Bu kadar çok keteni nasıl eğireyim, eğiremem, Togus-kös yine beni dövecek” diyerek ağlamaya başlar. Bu sırada ölen annesinin yadigarı gök ineği insan gibi konuşmaya başlar ve ona yardımcı olur. Annuşka evin eski hanımının kızıdır ve inek ona işkence edilmesine üzülür bu nedenle yardım eder. Gök İnek “Niçin ağlıyorsun Annuşka? Hangi felakete düştün, balam? Annen varken iki gözünden yaş gelmezdi, ovanın çiçeği gibi büyüdün. Şimdi senin ayakların çıplak, yürümekten derilerin yarılmış. Sırtındaki paltonun tamamı yama olmuş. Ağlama Annuşkacık, ben sana yardım ederim” diyerek ketenleri yemeye başlamış. Bu sefer de Annuşka ketenleri Gök İnek yedi diye ağlamaya balar. Fakat Gök İnek geçirdiği zaman keten ipler eğrilir. Annuşka mutlu olur. Togus-kös

Annuşka'ya ne kadar keten verirse o kadar eğirmeye başlamış . Tokus-göz bu durumu merak edip Annuşka'yı takip etmiş. Bunu sezen Gök İnek Annuşka'ya “Yarın erken üvey annen Togus-kös gelip seni takip edecek. Gelince: “Benim başımın bitlerini ayıkla.” der. Sen onun bitlerini öldürürken ‘Bir gözün uyusun diye söyle’” demiş. Tokus- kös Annuşka'ya çok fazla keten vermiş ve eğirmezse kafasının yerine ayaklarını ayaklarının yerine kafasını bağlayacağını söylemiş. Togus-kös ağaç dallarının üstüne oturur ve Annuşka’ dan çok gözlü başının bitlerinin ayıklanmasını ister. Annuşka bitleri ayıklamaya başlar. Bir bit bulunca: “Bir gözün uyusun.” diye fısıldamış. Böyle diyince Togus-kös’ün bir gözü kapanmış. Sekiz bit bulmuş, Togus-kös’ün sekiz gözü de uykuya dalmış. Sonra Annuşka ne kadar bit arasa da dokuzuncu biti bulamaz. Annuşka onun başını ne kadar sıkıp: “Dokuzuncu gözün uyusun.” dese de, onun dokuzuncu gözü uyumayıp, ne olup bittiğini izlemiş. Gök İnek ise keten liflerini yiyerek geçirip ip yumaklarını ağızından çıkarmış. Dokuzuncu göz her şeyi görmüş. Tokuz-kös eve döndüğünde çok hasta olmuş gibi yaparak “Gök ineğin ciğerini yersem iyileşirim” der kocasına. Kocasını kabul eder. Annuşka bu duruma çok üzülür. Gök İnek ise “Ağlama, sen bana acıma, fakat benim etimden bir küçük parça olsun yeme, bir kaşık çorbamı da içme. Yalnızca benim başımı aşık kemiklerimi alarak yere göm.” diyerek Annuşka'ya yol gösterir. Ne yapacağını söyler. Tokus-kös Gök İnek’in ciğerini yiyip iyileşmiş gibi yapar. Annuşka çok üzülür ve ağlayarak Gök İnek’in dediklerini yapar. Gök İnek’in başını ve aşık kemiklerini gömer. Günlerden bir bayram günü Tokus-kös ve kızı Mariya kiliseye gitmek için hazırlanırlar. Annuşka’da gitmek ister ve hazırlanır fakat üvey annesi izin vermez. Annuşka ağlarken bodruma gömdüğü baş ve aşık kemiklerinin olduğu yerden bir ışık çıkar. Işığın içinden altın arabalı bir at ve sandık çıkar. Annuşka hemen temizlenip giyinerek kiliseye gider. Kilisedeki herkes hayran hayran onu izler. Kağanın oğlu Annuşka'ya aşık olur. Annuşka üvey annesi ve üvey kardeşinden daha erken evde olmak için aceleyle evden çıkar. Aceleyle çıkarken ayakkabısı kırılır ve kağanın oğlu bu ayakkabıyı alır. Annuşka eve gelir eski kıyafetlerini giyer. Üvey annesi ve üvey kardeşi Annuşka’nın kilisedeki halini tanımazlar ve kilisede olanları anlatırlar. Kağanın oğlu Annuşka'yı bulmak için ev ev gezip elindeki ayakkabıyı dener. Kağanın oğlu eve gelince Tokus-kös ve kızı Annuşka'yı saklarlar ama kağan Annuşka'yı bulur ayakkabıyı dener ve olur. Annuşka ile evlenir. Üvey annesi ve üvey kardeşi ağlarlar. Günlerden bir gün Annuşka babasının evine misafirlığe gelir. Sofra kurarlar ve şaraplar içilir. Kağanın oğlu sarhoş olunca Tokuz-kös Mariya'yı giydirerek kağanın

oğluyla gönderir. Annuşka'yı da banyoda kilitleyip yakar. Kağanın oğlu sabah uyanıp olanları fark eder ve Tokuz-kös ile Mariya'yı cezalandırır. Annuşka'yı iyileştir ve babası ile Annuşka'yı yanına alır huzur içinde yaşarlar (Dilek, 2007, s. 525-531).

Bu masalda Gök İnek evin eski hanımını tanıdığı için kahramana yapılan haksızlıklara karşı onun yanında durmaktadır. Masalda kahraman zor durumda kaldığında Gök İnek ile konuşmakta ve onun yardımını görmektedir. Gök İnek ketenleri yutmakta ve geçirerek ketenleri eğirmektedir. Bu sayede kahraman üvey annesinin zulmünden kurtulmaktadır. Aynı zamanda kahramanın arkadaşı olan Gök İnek kahraman için kendisini feda ederek ölmeye razı olmaktadır. Bu açıdan bir bağışçı olan Gök İnek ölmeden önce kahramana başını ve aşığını gömmesini söyler. Gök İnek'in başının ve aşığının gömüldüğü yerden altın arabalı at, sandık ve içinde kıyafetler çıkar. Yani bağışçı, kahraman zor durumda olduğunda yardıma ihtiyacı olduğunda onun yanında olmuştur. Bu bağlamda bağışçının kahramana bir nesne verebileceği gibi kendi bedeni de ilerde sihirli nesne olarak bağışlayabildiği görülmektedir. Kırgızların türeyiş ile ilgili inanışlarından biri atalarının bir inekle Atamağarasında yaşadığı ile ilgilidir (Ögel, 2014a, s. 25). Yakut Türkleri ise demirci (şamanik ve kutsal özellikler barındırmaktadır) hasta olduğu zaman bir ineği Tanrı'ya kurban ederek kurban edilen ineğin böbreğini ve ciğerini demircinin ocağına gömmektedirler (İnan, 1986, s. 78). Hun Türklerinin büyük saygı duyduğu nesnelerin en önemlisi İskit kralının kaybolan eski kılıcıdır; bu kılıç bir inek ya da boğa tarafından bulunmuştur. Bu bağlamda bağışçının eksikliği giderme rolünün inek tarafından karşılandığı görülmektedir. İnek süt vermesi yönüyle annelik ile ilişkilendirilmektedir. Bu yönden inek olarak bağışçının yüce ana arketipi ile örtüştüğü söylenebilmektedir. Besleyen, büyüten, koruyan, şefkatli ana olan yüce ana arketipi masalda da görüldüğü gibi annesini kaybeden Annuşka'ya annesinin yadigarı olan gök inek yardım etmektedir. Onu üvey annesinin eziyetinden kurtar

2.1.2.4. Gök koç

Gök Koç adlı Özbek masalında kahramanın (Bahtiyar) annesi öldükten sonra babası bir dul kadınla evlenir. Bir de kızı vardır. Kız evde gülüp oynar fakat üvey annesi Bahtiyara yemek vermez aç bırakır, eziyet eder ve döver. Bahtiyar okula giderken okuldan alır ve koyunları güttürür. Bu kadın kendi kızına iyi bakar besler,

okula gönderir. Bahtiyar bir gün koyunları güderken Gök koç onunla konuşur ve boynumuzu çevirirsen yemekler hazırlanır der ve Bahtiyar bu şekilde karnını doyurmaya başlar. Üvey annesi Bahtiyarı takip eder ve ona yemeklerin nerden geldiğini sorar. O da “Bunları senin zulmün verdi, sen beni her gün aç bırakıyordun bunun üstüne bir de dövüyordun. Ben her gün Allah’a dua edip ağlıyorum ve bu yiyecekleri alıyorum” demiş. Üvey anne gece yarısını bekler ve Bahtiyar üç kere “gök koç” diye bağırır. Gök koçun ona yardım ettiğini anlar. Hasta numarası yapıp gök koçu kestirmek istediğini söyler. Bahtiyar Gök koça olanları anlatır. O da Bahtiyara “Beni oraya götür, ayağımı gevşek bir şekilde bağla. Onlar beni kesmek için bıçak getirdiklerinde sen “Gök Koçumu kendim keseceğim” dersin. Sonra üstüme çıkıp beni sıkıca tutarsın ve bıçağı boğazıma ters sürtersin, neler olacağını o zaman görürsün, demiş. Gök Koç’un üstüne çıkmış, bıçağı boğazına sürteceği zaman Gök Koç yerden bir anda sıçrayıp kalkmış ve Bahtiyar’ı da alarak uçmuş gitmiş. Onlar bir süre uçtuktan sonra bir çınar ağacının tepesine konmuş. Gök Koç, Bahtiyar’a kendisinden habersiz bir şey yapmamasını tembihlemiş, önüne yemekler koymuş ve gözden kaybolmuş. Gök koç öldükten sonra yeni doğup büyüyen gök koç bir gün bu memleketin padişahına karşı başka bir memleketin padişahı savaş açmış ama bu memleketin padişahı bütün gücünü savaşa vermiş olsa da mağlubiyetten kurtulamamış. Bunu gören Bahtiyar, Gök Koç ile konuşmuş. Gök Koç: “Babamın toynakları, kellesi ve derisini gömdüğün yeri açıp bir bak” demiş. Bahtiyar o yerleri açıp baktığında altın giysi, zırh, kalkan ve kılıç olduğunu görmüş. Bahtiyar onları almış, giyinmiş ve altın kılıcı da beline bağlamış, Gök Koç da o sırada yuvarlanıp uçan bir ata dönüşmüş. Bahtiyar ata binerek savaşmaya gitmiş ve öyle bir savaşmış ki düşmanların kanı sel gibi akmış. Çaresiz kalan düşman çekilmek zorunda kalmış. Vezir padişaha durumu anlatmış ve padişah bu kişiyi arayama başlamış Sadece çoban aranmamış ve en sonunda Bahtiyar Çoban padişahın tahtının önünden geçer ve vezir yiğidi tanır. Sonra padişah inanmaz. Bahtiyar gök koçu çağırır ve kıyafetleri giyer. Padişah Bahtiyar’a inanır ve kızı Zühre ile evlendirir (Fedakâr, 2011, s.370-373).

Masalda kahramanı üvey annesinden koruyarak kaçıran ve kahramana kendi vücudundan parçalar vererek yardımcı olan koç, bağışçıdır. Kendi bedenini feda ederek kahramana yardımcı olmaktadır. Türk mitolojisinde de kötü ruhlardan korunmak için koç kurban edilmektedir. İslamiyet’te İsmail’in Allah’a adanışı kurban ve ölümü temsil etmektedir. Türk mitolojisinde koç, gökle ilgili sayıldığından ongun

olarak kullanılmış, güç ve kuvvet ya da alplık simgesi olmuştur. Aynı zamanda koç Türk kültüründe güç, hakimiyet, kuvvet ve yiğitliğin bir simgesi olarak görülmektedir (Çoruhlu, 2002, s. 150-151).

2.1.2.5. Yılan

Türk kültüründe yılan zaman zaman uğursuzluğun ve kötülüğün temsilcisi olarak görülmektedir. Radlof'un derlemiş olduğu Altay Yaratılış destanında yılan tanrının yasakladığı meyveyi kişiöğlundan önce tadan ilk hayvandır. Tanrı it ve yılanı nöbetçi olarak görevlendirir. Yılan nöbet tutarken uyur ve şeytan yılanın içine girer. Bu şekilde yasak ağaca tırmanarak meyveyi yer. Eci adlı bir kıza da bu meyveden uzatır böylelikle tanrının yasakladığı meyveyi insana tattıran ilk hayvan yılan olmuştur (Ögel, 2014a, s. 488-490). Eliade ilk şamanın doğaüstü güçleri olduğunu vücudunun yılan yumaklarından oluştuğunu fakat bu şamanın kibirli ve gururlu oluşundan bahseder. Bu şamanın Yakut Tanrısını tanımadığını Tanrı'nın da ateşi onu yakmak için gönderdiğini söylemektedir. Kötü cinlerin de yakılan bu şamandan ortaya çıktığını belirtir (Eliade, 1999, s.94). Fakat yılan her zaman olumsuz özelliklerle anılmamaktadır. Türk kültüründe yılanın zehrinin birçok yarayı sağalttığı düşünülmektedir. Bu da yılanın zıtlıkları simgelediğini göstermektedir. Esmâ Şimşek, geçmiş zamanlarda korkulan ve tehlikeli görülen hayvanların zamanla dini-mitolojik anlamın yanında sembolik anlamlar kazandığını ifade etmektedir (2019, s. 14). Yılanın bir diğer rolü de yardımcı ruh olmasıdır. Şamanların yılanı yardımcı hayvan olarak kullandıkları da görülmektedir. Şamanların yılanı taklit ederek bir çeşit "şamanın kendi yardımcı ruhlarını ele geçirmesinden söz edildiği" söylenebilir. Şaman bu ritüelde artık sadece insan değil hayvan- ruh olarak görülmektedir (Eliade, 1999, s. 120-121).

Çeşitli kültürlerde sıklıkla rastlanan hayvan sembollerinden biri olan yılan, dünya genelinde farklı anlamlar taşımaktadır. Yılan bazı toplumlarda ölümsüzlük ve şifa ile ilişkilendirilirken bazı toplumlar şeytani ve kötü bir varlık olarak düşünülmektedir. Ölümsüzlük ve şifa ile ilişkilendirilmesinin altında yılanın kabuk değiştirerek şekil değiştirmesi yani ölüp yeniden dirildiğine dair inançlar yatmaktadır. Yine yılanın yer altını mekân tutuşu halk nezdinde onun ölümün nedenlerini ölümlerden öğrenmiş olduğu noktasında inanmalar doğurmuştur. Bu bağlamda hem yerüstünde hem de yer altında yaşayabilen yılan insanlar tarafından olağanüstü bir varlık olarak görülür. Yılan, kutsal bir varlık olarak kabul edildiği gibi aynı zamanda şeytani bir

varlık olarak da tasvir edilmiştir. Dünya genelinde yılan sembolizmi, genellikle “ana tanrıça kültü ve üreme”, “bilgelik ve bilgiye bekçilik” ve “karanlık güçlerle ve şeytanlarla ilişkili” olmak üzere üç temel fonksiyon etrafında şekillenmiştir (Yeşildal, 2018).

Mısır, Yunan, Hint, Mezopotamya, Hitit, Roma, Japon gibi toplumların anlatılarında önemli bir rol oynayan yılan, Şamanist Türk boyları arasında da oldukça mühim bir yer kaplamaktadır. Yılan Şaman’a yardım eden koruyucu hayvan ruhlarından birisidir. Onun gökyüzündeki ve yer altındaki seyahatlerinde ona yardımcı olmaktadır. Kutsal güçleri bulunduğu esrarengiz alemlerde bulunmuş oraları bilen bir hayvan olduğuna inanılmaktadır. Altay Şamanlarının gökyüzüne ve yer altına seyahat ettikleri zaman giydikleri kaftanın üzerinde üç başlı, büyük ağızlı yılan figürleri bulunmaktadır (Seyidoğlu, 1998, s. 87).

Bir Altay Türk masalı olan Büyük Yılan masalında bir avcı ava çıkar bu sırada çadırının yanında büyük bir yılan görür. Avcı yılanın başı çadırın önünde kuyruğu çadırın arkasında olduğu için ne yapacağını şaşırır. Ne olursa olsun diye düşünüp cesaretli davranır ve çadıra girer. Avcı karnını doyururken yılan “Bana bin, benimle beraber geleceksin” diyerek avcıyı götürür. Bir kaya başına gelirler yılan taşı yalar ve avcıya da işaret eder. Avcı yılanın yaptığı gibi taşı yalar ve hemencecik karnı doyar. Avcının karnı doyduktan sonra tekrar yola çıkarlar ve büyük küçük birçok yılan ile karşılaşır. Büyük yılan ile kara yılan kavga etmeye ve savaşılmaya başlarlar. Avcı büyük yılanın ona baktığını görerek kara yılanı ok ile öldürür. Büyük yılan “Sen doğru yaptın, kara yılan beni yenseydi, seni yerdim, yardım etmen iyi.” der. Sonra avcıya yaya gidemezsin ben götüreyim der ve avcıyı aldığı yere bırakır. Avcı ile ayrılırken onu “Sen eve vardığında yılanı bindiğini söyleme, söylersen seni yerim” diye tembihlemiş ve uyarmış. Fakat avcı tekrar döndüğünde rastladığı kişilerle konuşup av bulamadığını anlatır bu sırada sak (uzun yoldan gelene ikram edilen sert bir içki) içki içmektedir. Avcı bir süre sonra sarhoş olup başından geçen olayları bu insanlara anlatır. Yılan bunu sezerek avcının yanına gelir “Ben seni yiyeceğim, bana bindiğini insanlara söylememeni tembihlemiştim, ama sen söyledin.” der. Avcı da yılanı çok sarhoş olduğunu affetmesini söyler. Yılan sak içkisinden verir ve yılan bir hafta uyur kalır. Uyandığında ormanın darmadağın olduğunu görür. Yılan sarhoş olanın her şey yapabileceğini düşünerek avcıyı bağışlar ve avcıyı rahat bırakır (Dilek, 2007, s. 545-546).

Mehrigiya adlı Özbek masalında kahraman babasının verdiği para ile tüccarlık öğrenir. Önce bir yavru kedi, sonra bir yavru köpek alır. Son olarak da bir sandık satın alır ve bu sandığın içinden bir yavru yılan çıkar. Bu yavru yılan dile gelerek “Ey yiğit, benden korkma, ben bütün yırtıcı hayvanların padişahının oğluyum. Bu kadın, beni oynarken yakaladı ve bu sandığın içine koydu. Sen beni ölümden kurtardın, şimdi de beni anamın babamın yanına götür” der ve kahraman onu anne babasına götürür. Yavru yılan kahramana anne ve babasından mehriya otunu istemesini söyler. Bu ota “efendim taş sen bana yoldaş “dersen dileklerin gerçek olur. Kahramanın yavru yılanla karşılaşması anlatının seyrini değiştirmektedir (Fedakâr, 2011, s. 421-425).

Yılanın bağışçı olarak tespit edildiği bir diğer masal Ab-ı Hayat adlı Uyгур masalıdır. Bağışçı ejderhanın yılanı çevirdiği perizatlar padişahının oğludur. Yaşlı adam ejderha tam yılanı öldürecekken kahraman yaşlı adam, ejderhayı başından keserek öldürür. O anda yılan yakışıklı bir şehzadeye dönüşür. Yaşlı adam perizatlar padişahının oğlunu kurtarmış olur. Bu şehzade yaşlı adama minnet duyar ve yaşlı adamın gençleşme arzusunu öğrenince ona ab-ı hayat suyu verir. Bu sayede yaşamı sonsuzluk kazanır ve yolculuğunda karşılaştığı yaralı hayvanların da hastalıklarını sağaltma niteliği kazanmaktadır (Yalçınkaya, 2018, s. 1251-1258). Bu masalda da tıpkı şamanların olağanüstü güçleri olduğu gibi perizatlar padişahının oğlu onu yılanı çeviren ejderhayı öldürür. Yaşlı adamın yılanı kurtarması sonucunda onu göğe yükselterek ona ab-ı hayat yani ölümsüzlük suyu vermektedir. Örnekteki iki masalda da yılanın kahramana yardım etmesi bakımından olumlu özelliklerinin olduğu söylenebilmektedir. Mehriya masalında da yavru yılanın delikanlı tarafından kurtarılması ona zengin bir yaşam, güzel bir eş ve bir ülke kazanmasını sağlamıştır.

2.1.2.6. Köpek-kedi

Özbek sahasından derlenmiş Mehriya adlı masalda bir tüccarın yıllar sonra bir oğlu olur. Oğlunu on altı yaşına kadar herkesten saklar. Okullara gönderir ve iyi bir tüccar olması için onunla ticaret yapmaya giderler ve bir gün tüccar oğlunu test eder. Oğluna kırk altın vererek genç tüccarlarla beraber pazara gönderir. Kahraman kırk altınla bir köpek eniği alır. Ertesi gün kahramana yine kırk altın verirler. Kahraman kırk altınıyla pazardan kedi yavrusu alır. Anne ve babası kahramana ertesi gün tekrar kırk altın verir. Kahraman bu defa arkadaşlarıyla lokantaya gider. Oturacak yer bulamadığı için bir sandığın üzerine oturur. Bu sırada sandığın içinden çıkan yavru

yılan kahramanın boynuna dolandır. Bir çingene kahramana “Sen benim yılanımı neden dışarı çıkardın?” diyerek saldırır. Kırk altınını çingeneye vererek onu uzaklaştırmış. Yavru yılan dile gelerek “Ey yiğit, benden korkma, ben bütün yırtıcı hayvanların padişahının oğluyum. Bu kadın, beni oynarken yakaladı ve bu sandığın içine koydu. Sen beni ölümden kurtardın, şimdi de beni anamın babamın yanına götür” demiş ve kahraman annesinden ve babasından izin alarak yılanlar padişahının ülkesine doğru yıla çıkar. Kedi, köpek ve yılanla beraber yedi dağ yedi kır aşarak üç aylık yol giderler ve sonunda ulaşırlar. Yavru yılan kahramana “Sen otuz dokuz kapıdan geçip babamın huzuruna çıkacaksın, orada gördüğün yırtıcı hayvanlardan korkma, ben “çır” deyince hepsi bize selam verip kapıyı açar, biz de içeri gireriz” diyerek yol gösterir. Babam sana hediyeler verecek. Babam ‘Dile benden ne dilersen’ dediğinde ‘Bana hiçbir şey gerekmez’ diye cevap ver. Sana dördüncü defa; ‘Dile benden ne dilersen’ dediğinde; ‘Bana dilinizin altındaki mehrigiyanızı verin’ dersin. Babam o zaman, dilinin altındaki mehrigiyayı sana verir onda çok sır var. O, başın dara düştüğünde, seni kurtarır” der ve kahraman da yavru yılan ne dediyse aynısını yapar. Yırtıcı hayvanların padişahı yavrusuna kavuştuğu için çok sevinir. Kahramanın istediği mehringiya otunu ona verir ve sırrını “ihtiyacın olduğunda “Efendim taş, ben sana yoldaş” deyip dileğini dilersin, gözünü kapatıp açıncaya kadar her istediğin olur.” diyerek açıklar. Yırtıcı hayvanların padişahı kahramana bir de at hediye eder. Kahraman vedalaşarak kendi ülkesine doğru yola çıkar. Yolda mehringiyadan iki kase su ve iki tane ekmek ister. Bir ekmeği ikiye bölüp yarısını kediye yarısını da köpeğe verir. Diğer ekmeği de ikiye bölerek yarısını ata verir yarısını kendisi yer. Sonra yola devam eder. On beş gün yol gidince “Şimdi yolun tam ortasına geldik, gökyüzü uzak, yer sert, ben şu yırtıcı hayvanların söylediklerini yapayım” diye düşünerek mehringiyadan “Efendim taş, ben sana yoldaş, sen şu çölü bağa çevir, bu bağın ortasından çok büyük bir nehir aksın, nehrin tam ortasında ise taşı suya değmeyen, tepesi gökyüzüne değmeyen, mermerden yapılmış, içi daha önce hiçbir insanın görmediği bir bina olsun, binanın içinde güzellikte eşi benzeri olmayan bir melike olsun. Ben o melikeyle kuş tüyü yastıklarda uzanıp dünya nimetleriyle çay içeyim” diyerek dilekte bulunur. Yiğidin tüm dilekleri göz açıp kapayıncaya kadar gerçekleşir. Bu şekilde aylarca geçimli bir yaşam sürer. Geçimini de avcılık yaparak sağlar. Çok iyi avcı olduğu için Çin padişahı bunu duyar ve kıskanır. Çin padişahı halkına “Eğer kim bu sırrı öğrenirse, onu ömrünün sonuna kadar altın salıncakta kırk cariyeye sallatıp bakacağım, eğer hiç kimse bu sırrı öğrenemezse her yeri viran edeceğim!” der. Bir yalmağız kocakarı Çin padişahından “şimdi bir deveye

altın yükleyin, beni de bir eşeğe bindirin, ben bu sırrı öğrenip geleceğim” diyerek deve ve eşek istemiş. Eşeği total yapmış devenin de ağzını köpürterek yiğidin ülkesine gitmiş. Melike’den “Ey yavrum, ben hacca gidiyordum, buraya geldiğimde eşeğimin ayağı kırıldı, devem de yorgunluktan yıkıldı” diye yardım isteyerek kendisini acındırmış Melike de yaşlı kadını eve almış ve ona yardım etmiş. Kahraman bu kadının yalmağız olduğunu anlayarak melikeyi kaçıracağını düşünür ama aklına mehriğiya taşının olduğu gelir ve korkmaz. Yaşlı yalmağız kadın melikeye kocasının sırrını sorar ve melike bilmediğini söyler. Gece olunca melikenin aklına takılır ve kocasına sırrını sorar. Yiğit de melikeye mehriğiya taşını gösterip sırrını anlatır. Melike sabah olunca hepsini yaşlı kadına anlatır ve yaşlı kadın “Efendim taş, ben sana yoldaş, buradaki her şeyi Çin padişahının memleketine götür” der ve gözünü kapatıp açana kadar yiğidin kedi ve köpeği hariç her şey Çin memleketine gider. Melike yaptığına pişman olur ve ağlar. Yiğit avdan dönünce bakar ki ülkesi yerinde yok. Kedisi ve köpeğini görüp konuşurlar. Kedi ve köpek yiğide “Ey yiğit, üzülp ağlama, başına gelen bu felaketi biz hafifletiriz” diyerek kahramana kardım ederler hemen Çin’e doğru yola çıkarlar. Kedi Çin sarayına gider. Köpek de melikenin evine gider o havlayınca melike geldiklerini anlar. Kedi sofranın kenarındaki taşı alıp köpeğin yanına gider. Köprüden geçerken kedi köpekten korktuğu için mehriğiya taşını köpeğe verir. Bu sırada köprüünün yanındaki balıkçılara havlarken köpek ağzındaki taşı suya düşürür. Sonra balık bu taşı yutar ve karnı büyür. Avcılar bu büyük balığı tutarlar ve içini çıkarırlar. Kedi hemen balığın karnından çıkan bağırsaktan taşı alarak yiğide götürür ve yiğit mehriğiya “Efendim taş, ben sana yoldaş, benim bağımı ve evimi buradan nasıl götürdüysen, tekrar geri getir ve onlarla birlikte kırk tane at ile kırk tane de katır getir” der. Ülkesine kavuşur ve yalmağız koca karıyı kırk katıra bağlayarak çöle gönderir. Yiğit bir zaman sonra annesiyle babasının yanına giderek başından geçenleri anlatır. Melikeyle ve ailesiyle mutlu mesut yaşarlar (Fedakâr, 2011, s. 421-425).

Masalın başında babasının kahramanı sınamak ve onun tüccarlığını denemek için verdiği kırk altın ile kedi, köpek ve son olarak sandıktan kurtararak aldığı yılan anlatının seyrini değiştirmektedir. Bu masaldaki yavru yılan kendisini kahramana sihirli bir taş olan mehriğiya taşına nasıl sahip olacağını gösterir. Masalın devamında kahramanın hayatı bu taşla ulaştıktan sonra değişmektedir. Delikanlı bu taşı kaybeder ve tekrar o taşla kedi sayesinde kavuşur. Kedi köpekten korkup mehriğiya köpeğe verir. Köpek bunu düşürür. Kedi sayesinde tekrar balıkçıların avladığı balığın

karnından alıp kahraman delikanlıya beraber götürürler. Ögel Türk mitolojisinde kediden bahsederken “Kedi yerleşik kültürün ve şehir hayatının bir ev hayvanıdır. Bunun için, Proto-Türk, hayvancı Türk kültüründe, kedi motifi, bir önem taşıyordu. Kedilerin yumuşak tabiatları ve birbirlerini desteklemeleri de gözden kaçmıyordu: ...Köpekler, birbirlerine düşmandır. Eti bulunca kavga ediyorlar. Kediler ise, et bulunca birbirlerini çağırıp, ortaklıkla yiyorlar...” ifadelerini kullanmaktadır (Ögel, 2014b, s. 687). Bu masalda kedinin mehriyayı bulması ve köpeğe götürmesi köpeğin ise düşürmesi bu ifadeyi desteklemektedir. Sonuç olarak kedi ve köpeğin kahramana yardım ettiği görülmektedir. Kahraman kedi ve köpek sayesinde mehriyaya yeniden kavuşur ve mutlu bir şekilde yaşar.

2.1.2.7. Aslan

Aslan, hayvan mücadelelerinde zafer kazanan konumdadır ve iyi-kötü, aydınlık-karanlık gibi kavramlardan iyi ve aydınlık olan tarafı karşılamaktadır. Türk kültüründe aslan postunun kullanımı ile yiğitlik arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yaşar Çoruhlu Türk tahtlarında aslan simgesinin kullanıldığını bunun da bir güç simgesi olarak ifade edildiğini söylemektedir. Aynı zamanda Türk kültüründe kanatlı aslanın da bulunduğunu ve Türk resim simgeçiliğinde yer aldığını ifade etmektedir (2000, s.137).

Bir Özbek masalı olan Kırk Damat adlı masalda kırk tane oğlu olan padişah, bir oğlunu evlendirmek isteyince diğer oğulları da evlenmek ister ve padişah kırk tane kızı olan birini arar. Bu şartlara uygun bir padişah vardır ama bir şartla kızlarını vermeyi kabul eder. “Padişahınız, buradan altı aylık mesafedeki memleketinden buraya kadar arık kazdırsın ve kendi memleketinin suyunu benim memleketimin suyuyla birleştirsın” der. Yalmağız kocakarı bunları oğlu olan padişaha iletir ve o da kabul eder. Padişah şehirdeki herkese arık kazdırmaya başlar. Çalışan halk bir süre sonra şikâyet etmeye başlar ve “Padişahın oğulları evlenecek diye hepimiz evimizden barkımızdan, çoluk çocuğumuzdan ayrı kaldık” diye söylenirken kahraman duyar ve hepsine izin verip eve gönderir. Ağabeyleri ona “Bizi hanımsız bıraktın” diye bağırarak vurmuşlar. Küçük oğlan bir süre ağlamış ve arığın kenarında uyuyakalmış. Seher vakti yaşlı bir adam oraya gelmiş, çocuğu uyandırmış ve ona: Oğlum, neden burada yatıyorsun, diye sormuş. Oğlan olanları yaşlı adama anlatmış. Yaşlı adam:

“Oğlum, üzülmeyin, bu arığı kazmak zor bir iş değil. Sana bir nasihat vereceğim, eğer bunu yaparsan kazılan arığın bir tarafı yaz, bir tarafı kış olacak. Ağabeylerin düğüne gittiğinde sen gitme, onlarla bıçağını yolla. Ağabeylerin gelinleri alıp geri dönerken yolu yarılacaklarında yağmur yağmaya başlayacak, yağmurdan sonra kar, kardan sonra ise taş yağacak. O zaman, bembeyaz bir kervansaray görünecek, bu eve sakın kimse girmesin çünkü hava hemen açacak. Babanı iyice tembihle” demiş. Sonra adamın elindeki asa bir ata dönüşmüş, adam ata binmiş ve oğlana; “Gözünü yum!” demiş. Biraz sonra; “Gözünü aç!” demiş. Çocuk gözünü kapatıp açtığı anda altı aylık yol uzunluğundaki arığın bir anda tamamlandığını ve iki padişahın sularının birbirine karıştığını görmüş. Yaşlı adam, oğlana tekrar; “Gözünü yum!” demiş. Sonra yeniden; “Gözünü aç!” demiş. Oğlan gözünü kapatıp açtığı anda kendisinin yeniden ağladığı arığın başında olduğunu görmüş. Yaşlı adam bir anda gözden kaybolmuş. Oğlan, tekrar arığın başında yatarak uyumuş. Ertesi gün büyük oğlanlar oraya geldiklerinde arığın bitmiş olduğunu ve suların aktığını görmüşler. Oğlan, babasına “Arığı ben kazdım ve suları birbirine kavuşturdum” demiş. Padişah buna çok sevinmiş. Kırk oğlan kırk kızla evlenmiş ancak kırkıncı kız bıçakla nikahlamışlar. Kırk oğlan kızlarla yola çıkmış ama yağmur başlamış, sonra kar sonra da taş yağmaya başlamış. Bir kervansaray görünmüş ve babalarından(padişahı) içeri girmek için izin istemişler. Padişah küçük oğlanın sözünü dinleyip içeri girmelerine izin vermemiş. Kardeşler babalarını dinlemeden içeri girmişler. İçerde yemiş içmişler ve çıkarken ejderha kapıda bu yiyip içtiklerinizin hakkını ödeyin demiş. Padişah ona ne istediğini sorunca en küçük oğlunu istediğini söylemiş. Padişah kabul etmiş. Padişah yol alırken ejderha küçük oğlanı nefesiyle kendisine doğru çekmiş. Oğlan padişaha yaklaştığında; “Baba, getirdiğin gelini kime istiyorsan ona ver” demiş. Küçük oğlan üstlerinden uçarak geçmiş ve kervansarayın yanında duran ejderhanın önüne düşmüş. Ejderha oğlanın beline dolanarak ona “Bir günlük ömrünü mü feda edeceksin, yoksa kırk günlük ömrünü mü feda edeceksin” diye sormuş. Oğlan “Kırk günlük ömrümü feda edeceğim” der. Ejderha “O zaman falan memlekette falan Gülperi var. O kız kırk gün içinde bana getireceksin, getirmezsene seni yerim” demiş ve mühlet alarak yola çıkmış. Oğlan, ejderhadan kırk gün mühlet aldıktan sonra yola çıkmış. Bir yerde pek çok karıncanın yolda yürüdüğünü görmüş. Karıncalara basmamak için uzun süre yolun kenarında oturarak onların geçmesini beklemiş. Akşamüzeri karıncaların geçişi bitince karıncaların padişahı oğlanın yanına gelmiş ve ona: “Ey yiğit, neden burada oturuyorsun, diye sormuş. Oğlan “Ben karıncalara basmamak için geçmelerini

bekliyorum, demiş. Karıncaların padişahı “Çok teşekkür ederiz, gün gelir biz de sana yardım ederiz” diyerek bir avuç saman vermiş. Oğlan samanı almış ve tekrar yola düşmüş. Yolda giderken birbiriyle dalaşan iki aslana rastlamış. Aslanlar avladıkları tavşanı aralarında paylaşamadıkları için dalaşıyorlarmış. Oğlan, aslanlardan tavşanı almış, onu bıçağıyla ikiye bölmüş ve iki parçayı iki aslana vermiş. Aslanlar “Çok teşekkür ederiz insanoğlu, biz bu tavşanı bölüşemeyip on gündür birbirimizle dalaşıp duruyorduk. Sen bize iyilik ettin sen de bunu al, belki bir gün lazım olur” diyerek ve her ikisi de yelelerinden biraz yolarak kahramana vermişler. Kahraman tüyleri alıp tekrar yola koyulmuş. Bir köye ulaştığında yaşlı bir kadın ile karşılaşmış ve yaşlı kadın kahramana nereden geldiğini nereye gittiğini sormuş. Kahraman önce cevap vermek istememiş sonrasında yaşlı kadına padişahın kızını almaya geldiğini söylemiş. Yaşlı kadın kahramanı uyarıp zor bir yola gireceğini söylemesine rağmen kahraman gitmek istediğini ve kararlı olduğunu söyler. Kahraman yaşlı kadını dinlemez ve padişahın kapısına giderek davul çaldırır. Padişah oğlana niyetini sorunca kızıyla evlenmek istediğini söyler. Padişah da üç şartla kızını vereceğini söyler. “Üç şartımdan birincisi şu; kırk çuval darıyı yere serptireceğim, darıları tek tek toplayacaksın. İkinci şartım da şu; babamdan kalan iki tane besili öküzüm var. Bu öküzlerin etini sabaha kadar yiyip kemiklerini bana getireceksin. Üçüncü şartım ise şudur: Kapıya yakın yerde, babamdan kalan ve yere gömülü olan dört adım boyunda bir küpüm var. O küpün ağzı açık ve içinde hiçbir şey yok. Bunun önünden geçip dönünceye kadar küpün içi altınla dolsun. İşte şartlarım bunlar, eğer becerebilirsen kızımı sana vereceğim” demiş. Kahraman darıları nasıl toplayacağını düşünür ve aklına karıncalar padişahının verdiği saman gelir. Samanı yakar ve karıncalar toplanır darıları toplar. Darıları çuvala koyar ve padişaha götürür. Halk da sevinir. İkinci görevini yani öküz etlerini nasıl yiyeceğini düşünürken aklına aslanların verdiği tüy gelir. Kahraman bu tüyleri yakınca aslanlar toplanır ve “Efendim, hizmet etmek için hazırız” derler. Aslanlar öküz etlerini yer ve kahraman bu kemikleri padişaha götürür. Halk şaşırır hem de sevinir. Fakat kahraman üçüncü görevi nasıl yerine getireceğini düşünür. Padişahın kızı, kahramanın iki görevi de yerine getirdiğini duyunca onun yoluna çıkar. Parmağındaki elmas yüzüğü verir ve kahramana “Ey yiğit, kapının yanındaki küpün yanından geçerken bu yüzüğü içine at, ama arkaya bakmadan git! Sen dönünceye kadar küpün içi altınla dolacak” diyerek yüzüğün ne işe yaradığını anlatır. Kahraman bu kızın dediklerini yapar ve üçüncü görevi de başarıyla tamamlar. Görevliler padişaha kızını artık bu yiğidindir derler. Kahraman padişahın kızına kendi memleketine gitmeyi teklif eder ve beraber yola

çıktıkları zaman kahraman padişahın kızına aslında onu ejderhaya götüreceğini yoksa ejderhanın onu öldüreceğini söyler. Kız oğlanın bu dürüst halini görür ve bunun çaresinin olduğunu söyler. “Şimdi sen koşarak saraya dön, babamın küçük odasını aç, odada bir sandık var, sandığın içinde de bir güvercin var. O güvercinin başını kes, Güvercinin boğazından bir kurt çıkacak, o kurdu öldür. O zaman ejderha da ölecek, yoksa ejderha ikimizi de yiyecek” der ve kahraman hemen padişahın sarayına gider güvercinin karnındaki kurdu öldürür. Tekrar döndüğünde ejderha ile padişahın kızının arasında üç adım mesafelik yerde cansız yattığını görür. Kızı kucağına alıp ağlamaya başladığı zaman gözyaşı kızın üstüne düşer ve kız dirilir. Sonra kahramanın memleketine gidince evlenirler ve mutlu yaşarlar (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

İlk bağışçı olan yaşlı adam, kahraman merhametli davranıp halk yorulduğunda izin vermesi sonucunda karşısına çıkar. Karıncaları ezmeden gitmesi merhameti noktasında önemlidir. Aslanlara adaletli adil bir şekilde paylaşırma yapması sonucunda aslanlar kahramana kendi bedenlerinden üç tüy verir ve bu şekilde padişahın verdiği görevlerden olan ikinci görevi yerine getirebilir. Aslanların tüyünü yakınca birçok aslan gelip öküz etlerini yer ve kemikleri kahramana verir. Kahraman padişaha kendisi yemiş gibi götürür ve görevi yerine getirmiş olur. Kahraman padişahın sınamalarından yaptığı iyiliklerin getirisi olan saman ve aslan yelesi sayesinde başarılı olur. Kız da kahramanın başarısından etkilenip ona yüzüğü verir ve üçüncü görevi de bu şekilde başarılı tamamlar. Son olarak kahraman kıza dürüst bir şekilde ejderhanın onu istediğini anlatması sonucu kız ona bilgi verir ve ejderhayı nasıl öldüreceği bilgisine sahip olur. Bağışçılar ve bağışlanan şeyler anlatının gidişatını bu şekilde etkilemektedir. Aslan ormanların kralıdır ve gücü temsil etmektedir. Bu masalda aslanın yeme içme yönü ön plana çıkmaktadır. Çoruhlu, aslanın savaş, zafer, iyyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi olduğunu söylemektedir. Yeme içme yönü yardım ettiği kahramanın bir mücadeleyi kazanmasını sağlar. Aslanın zafer kazanma bu yönü ve masal bağdaşmaktadır (2000, s.137).

Tepegöz adlı Azerbaycan masalında da arslan kahramana Tepegöz’ü nasıl öldüreceğini anlatıp öldürmesi için gerekli olan okun kendi mağarasında olduğunu söylemektedir. Nebi adlı zengin bir adamın çocuğu olmamaktadır. Nebi’nin çobanı bir gün kuyuda tepesinde tek gözü olan bir çocuk bulmuş ve onu Nebi’ye getirmiş. Nebi ve karısı Tepegözü çocuk edinmişler. Tepegöz doymak bilmezmiş, öyle ki, köyün çocuklarını yemeye başlamış. Bir müddet sonra Tepegöz bir mağarada tek başına

yaşamaya başlamış. Burada ne bulursa çalıp-kaçırıp yemiş. İmran adlı bir adamın kızı Gemer, hamiledir. Oğlu İskender'i ormanda doğurur. Tepegöz'den kaçabilmek için koluna bir bazubend bağladığı çocuğu mağaraya bırakır. Mağarada kalan arslan çocuğa bakar ve onu büyütür. İskender arslandan izin alıp Tepegöz'ü bulmak için yola çıkar. Yolda, iki adamla karşılaşır. Adamlardan Tepegöz'ün yerini sorarken Tepegöz onları yakalar. Tepegöz adamları yer, İskender'i sabaha saklar. Tepegöz uyuyunca İskender koyunlardan birini kesip, etini yer; postuna da kendisi bürünür. Tepegöz ertesi gün İskender'i bulamayınca mağaranın kapısını açmak zorunda kalır. İskender koyunlarla çıkıp kaçar. İskender, arslanın yanına döner. Arslan, ona; Tepegöz'ün ancak kendi mağarasındaki okla gözünden vurularak öldürülebileceğini, okla vurulduktan sonra da mağaranın ortasındaki kuyuya atılması gerektiğini söyler. Dara düştüğünde yakması için kendi tüyünden verir. Tüyü yaktığında, gelip onu kurtaracağını söyler. İskender Tepegöz'ü öldürmek üzere yola çıkar. İskender koyun postuna bürünüp mağaraya girer. İskender oku alır. Tepegözlü vuramaz ve Karanlık Dünya'ya düşer. Karanlık Dünya'nın girişinde insan görünüşünde bir ejderhayı öldürür. İskender ejderhanın mağarasındaki yemeklerden yerken bir ihtiyar ile karşılaşır. İhtiyar İskender'e nasıl çıkacaklarını anlatır; mağaranın sahibini öldürüp, Zümrüt Kuşu azat ederse, kuş onları Işıklı Dünya'ya çıkaracaktır. Mağaranın sahibi olan ejderhayı öldürdüğü için, ihtiyar adamın kılavuzluğunda Zümrüt Kuşu bulup, serbest bırakır. Zümrüt Kuşu'nun kanatlarının üstünde Karanlık Dünya'dan Işıklı Dünya'ya çıkarlar. İskender Tepegöz'ün yanına gider. Onu sihirli okla gözünden vurur. Tepegöz kuyuya düşmez, İskender yorulur ve arslanın tüyünü yakarak onu yardıma çağırır. Arslan İskender'e yardımcı olur, akıl verir. İskender koyun kılığında mağaraya girer. Hile ile Tepegöz'ü kuyuya atıp, kuyunun ağzını kapatır. Kahraman evine döner. Arslan İskender'i annesinin yanına götürür. Gemer Hanım bazubendi görünce oğlunu tanır (Hafızoğlu, 2005, s. 306-316).

2.1.2.8. Ejderha

Türk kozmolojisinde ejderhanın önemli bir yeri vardır. Boratav ejderhanın iri bir yılan olarak tasvir edildiğini söylemektedir. Aynı zamanda ejderhanın Ülker yıldızının bakışından gebe olan dişi geyik tarafından doğurulduğunu ifade etmektedir (Boratav, 2012, s. 66-67). Ejderlerin yer ejderi ve gök ejderi olarak varlığı bilinmekle beraber yağmurun yağmasını sağladıkları düşünülmektedir. Uygurların Gök çarkını

bir çift ejderin çevirdiği inancı bulunmaktadır. Buradan hareketle sahada ejderler ile ilah arasında bir ilişki olduğu söylenebilmektedir (Çoruhlu, 2000, s.133) Masallarda ejderha kurtarıcı anne rolündedir. Bu açıdan yüce ana arketipi ile bağdaşmaktadır.

Yılan Damat adlı Özbek masalında bir padişahın üç kızı vardır. Bu padişahın memleketine bir ejderha gelir ve padişahın bir kızı ile evlenmek istediğini eğer padişah kızın birini vermezse bu memleketi yok edeceğini söyler. Padişah kızlarına bu durumu anlatınca kızların en küçüğü baba yurdumuz kötü olmasın diyerek ejderha ile evlenmeyi kabul eder. Evlendiği gün ejderhanın aslında yakışıklı bir delikanlı olduğunu öğrenir ve sevinir. Bu çift yaşayıp giderken iki ablası onları ziyarete gelir. Delikanlı küçük melikeyi “Sadece sana söylüyorum, bunu sakın başkasına söyleme. Eğer birine söylersen ve o da benim yılan derimi yakarsa beni bir daha bulamazsın, eğer benim yılan derimi yakarsan benden ayrılırsın. Beni tekrar bulmak istersen demir bir asa ile demir bir çarık yaptırman gerekir. Onlar yırtılıp eskiyene kadar beni aramak zorunda kalırsın, bu senin için çok zor olur” diyerek tembihler ve ona bir yüzük verir. Bu yüzüğü sakın parmağından çıkarma diyerek de kızı tembihler. Kızın ablaları gece olunca bu yiğidin derisini yakmışlar ve yiğit bir anda ortadan kaybolmuş. Küçük melike sabah uyanıp baktığında delikanlıyı bulamaz ve çok üzülür. Delikanlının dediği gibi bir demir asa ve demir çarık yaptırır yola düşüp delikanlıyı aramaya başlar. Onun da kız bir yalkıya, sığır ve koyun sürüsüne denk gelir. Çobanlardan bu atların ve sığırların Şah Kamber’in olduğunu öğrenerek yoluna devam eder. Kız Şah Kamber’e onun verdiği yüzük sayesinde ulaşır fakat Şah Kamber başka birisiyle evleneceği için annesinin gönlü olmaz. Şah Kamber’in annesi kızı zor görevler verir Şah Kamber’in verdiği bilgi ve taktikler sayesinde bu görevleri tamamlar ve sonunda annesi de ikna olur. Kız ve Şah Kamber mutlu bir şekilde hayat sürerler (Fedakâr, 2011, s. 400-402).

2.1.2.9. Kurt

Kurt Türk mitolojisinde türeyişi sembolize etmektedir. Uygurca Oğuz Kağan destanında kurt yol gösterici bir unsurdur. Başkurt efsanelerinde de aynı şekilde kurdun yol gösterici olduğu görülmektedir. Çoruhlu, kozmolojik unsurlara bağlı olarak, kurdun renklerinin de anlam ifade ettiğini söylemektedir. Gök kurt ya da bozkurt nitelemelerinin yanında, ak kurt ya da al kurt, kara kurt ifadeleri buna örnek

olarak verilmektedir. Bu noktada ak kurdun gök unsuruna buna bağlı olarak, saflık, temizlik ve erdeme işaret ettiğini düşünmektedir (2002, s. 136).

Özbek Türklerinin Topal Kurt adlı masalında bir padişahın üç oğlu vardır. Padişahın altından bir çınar ağacı vardır. Her gün bir kuş gelir ağaçtan bir yaprak alır gider. Padişah oğullarına her gün birinin bu ağaç başında nöbet tutmasını ister. Büyük oğlan çalanı göremez. Ertesi gün küçük oğlan yaprağı çalan kuşu görür ve padişaha “Baba, altın bir kuş geldi, ağacın yaprağını koparıp gitti. Ona ateş etmeye kıyamadım” der. Padişah “Kuşu bulacaksınız bulun, bulamazsanız kelleleriniz gidecek” diyerek oğullarını çınar yaprağının hırsızını bulması için yola gönderir. Büyük ve ortanca kardeş tandır ekmeği ve çörek alarak en küçük kardeş ise sadece kuru ekmek alarak yola çıkar. Üç ayrılan bir yolun başına geldiklerinde taşların üzerindeki yazıyı görürler. Birinci yol giden gelmez, ikinci yol giden gelir ve diğer yol da gidene tehlike yoludur. Büyük kardeş birinci yola, ortanca ikinci yola ve en küçük kardeş üçüncü yola giderler. Küçük oğlan yürür yürür ve yolda su başında durarak kuru ekmeğini suya banıp yer. Bu sırada topal bir kurt ile karşılaşır. Küçük kardeş korkarak ekmeğini topal kurt ile bölüşür. Kurt nereye gidiyorsun diye sorunca en küçük kardeş “Gidene tehlike diyarına gidiyorum” diye cevap verir. Kurt kahramana “Gidene tehlike buradan altı aylık yol, varamazsın. Üstüme bin, gözünü yum, altı defa atlayıp seni oraya götüreyim” diyerek onu üstüne almış. Kahramana “gözünü aç” dediğinde kahraman kendisini bir taht üzerinde görür. Kurt kahramana “Kırk basamaklı bir merdivenden çıkacaksın, kuşu al ama kafesi alma” der ve kahraman kuşun kafesini de yanına alır. Bu kafeste bir çingirak vardır. Kahraman kafesi kaldırdığı an çingirak çalmaya başlar. Vezirler hemen bunu duyup çocuğu padişahın huzuruna çıkarırlar. Padişah kahramana ne için geldiğini sorunca kahraman da kuş için geldiğini söyler. Padişah “batıda bir padişahın kızı var, o kızı bana getirirsen sana kuşu veririm” diyerek kahramanı göndermiş. Kahraman hemen topal kurdun yanına giderek olanları anlatır. Kurt oğlana çok kızar ve “O kızın bulunduğu şehir buradan sekiz aylık yol, üstüme bin, gözünü yum” diyerek kahramanı kızın bulunduğu şehre sekiz atlayışta götürür. Kurt oğlanı “Kızı alırsan başörtüsünü alma, başörtüsünü alırsan kızı alma” diyerek tembihler. Kahraman yine kurdun sözünü dinlemez ve hem kızı hem de başörtüsünü alır. Yine yakalanır. Bu ülkenin padişahı da kahramana “Falan yerde yaşlı bir yalmağız kocakarının atı var, onu bana getirirsen kızı sana veririm” diyerek onu gönderir. Kahraman yine kurdun yanına gider ve kurda “Dört aylık yolda bir at var, onu

getirirsen kurtulursun diyorlar” diyerek yardım ister. Kurt “Üstüme bin, gözünü yum” diyerek dört adımda kahramanı ulaşacağı yere ulaştırır ve kahramana “Çukur kazarak içeri gireceksin, hayvan yemliğinin yanından çıkacaksın. Başını çıkardığında at kişneyecek. Yalmağız kocakarı yattığı yerde rahatsız olup dışarı çıkacak. ‘Huysuz hayvan neden kişniyorsun, ne oldu’ deyip ata vuracak ve tekrar içeri girecek” diyerek akıl verir. Kahraman bu sefer kurdun dediklerinin aynısını yapmış ve atı almış. At ile beraber kurdun yanına gelince kurt kahramana “Ey koca kafalı oğlan, bu atı padişaha verecek misin? Ben yuvarlanıp bundan daha güzel bir ata dönüşürüm. Sen padişaha “bir tane at istemiştiniz, ben iki tane getirdim, birini seçin” diyeceksin padişah beni seçecek, sen kızı ata bindirip götürürsün. Arkandan ben de gök bir güvercine dönüşerek uçup sana yetişirim” demiş Kahraman da kurt ne diyorsa onun dediğini yapmış. Kahraman at ile diğer padişahın yanına gider topal kurt güvercin olup onları takip eder. Kurt çocuğa “Ey koca kafalı çocuk, bu kızı padişaha verecek misin, ben yuvarlanıp kıza dönüşeyim, padişah beni seçer. Sen kızı da, atı da, kuşu da alıp gidersin. Ben gökgüvercine dönüşüp arkandan uçarak gelirim” der. Kahraman kurdun dediklerini yapar kızı, kuşu ve atı alarak topal kurt ile ilk karşılaştığı suyun başına gelir. Topal kurt kahramana “Bir kuş istiyordun, bu kadar şeyi alman için sana yardımcı oldum. Bana verdiğin yarım ekmeği helal et.” diyerek gözden kaybolur. Kahraman abilerini aramak için tekrar yola koyulur. Abisinin birini aşçının yanında ateşçi olarak, diğerini de bir hamamda külhan olarak bulur. Abileriyle beraber kendi yurtlarına doğru yola çıkarlar. Yolda iki büyük abi küçük kardeşlerini öldürmek için anlaşarak gözünü oyup bir kuyuya atarlar. Ülkelerine vardıklarında at, kuş ve kız susup hiçbir şey yemeden yaşamışlar Padişah bu durumu sorunca at, kuş ve kız küçük oğlunun başına gelenleri anlatmışlar. Kız padişahı küçük oğlanı attıkları kuyuya götürür ve çıkarıp tedavi ederler. İki büyük kardeş cezalandırılır. Küçük oğlan yani kahraman da kızla evlenir ve mutlu yaşam sürerler (Fedakâr, 2011, s.418-421). Bu masalda bağışçı olan topal kurt kahramana onunla ekmeğini paylaştığı için ona yardım eder. Uzun sürecek olan yolu kısa sürede kat etmesini sağlar. Yolda gerekli olan bilgileri kahramanla paylaşarak ulaşması gereken şeye ulaşana kadar onu yalnız bırakmaz. Kahramana akıl verip yol gösterir.

Kuş Arayan Han Oğlu adlı Kazan Tatar masalında bir padişah, padişahın da üç oğlu vardır. Bu padişahın kırk ambar altın ve gümüşü vardır. Bu kırk ambarın ikisi kaybolmuş sonraki gün bir ambar daha kaybolmuş. Büyük oğlan gece nöbet tutmaya

karar vermiş. Gece yarısına kadar uyumayıp gece yarısından sonra uyur nöbet tutar ama hırsız yakalayamaz. Sonraki gün ortanca oğlan nöbet tutmak ister ve o da abisi gibi gece yarısından sonra uyuyup kalır ve hırsız yakalayamaz. Sonraki gün en küçük oğlan nöbet tutmak ister ve babasından izin alır. Küçük oğlan uyumaz, gece yarısından sonra bir kuş gelir ve ambarı kaldırır sonra da uçar gider. Kuşun kanadından bir tüy yere düşer ve küçük oğlan bu tüyü alarak babasının yanına gider. Üç oğlan da bu tüyü bulmak lazım diye düşünerek aramak için yola çıkarlar. Üç yol ayrımında bir direğe rastlarlar. Bu direkte sağa giden çok zengin orta yola giden orta zengin sola giden geri dönmez yazılıdır. Büyük abi sağ yola ortancası ortaya küçük kardeş ise “Allah’ın emrinden çıkmak olmaz” diyerek sol yola girer. Büyük oğlan sağ yoldan gider ve bir yere kazan asar. Yemek pişirirken yanına bir kurt gelir büyük oğlan da bu kurdu sopayla kovalar. Kurt “Şu yerden gideme, önündeki yemeğini bitirip, çarığınızı ye!” diyerek orta yola gider. Orta yoldaki kardeş de kurdu yanından kovar. Kurt “Ey delikanlı, bundan sonra gideme, yemeğin biterse, çarığınızı ye!” diyerek sol yola gider. Sol yoldaki en küçük oğlan kazanın yarısını kurda verir yarısını da kendisi yer. Kurt küçük kardeşe nereye gittiğini sorar. Delikanlı da açıklar. Kurt bu delikanlıya “İleride bir köy var, orada yaşayan halkın kuşu bu, der. Bu köyün kenarında bir kavak ağacı var, bu kavağın üstünde bir altın yuva, yuvanın üstünde de bu kuş vardır. Bu kavağın yanında yedi kişi bekçi duruyor, kavağın yanında ateş yanıyor” diyerek bir kağıt verir. “İşte bu kağıdı o ateşe at, ondan sonra o kuşu aramaya git. Ben sana yine rastlarım. Ağacın üstünde duran kuşu al, yuvayı alma” diyerek kaybolur. Kahraman kurdun dediklerini yapar, kurdun verdiği kâğıdı yakınca nöbetçiler uyur fakat kahraman ağacın üstündeki kuş ile birlikte yuvayı da alır. Yuvayı alınca nöbetçiler uykusundan uyanır ve kahraman yakalanır. Hanın huzuruna çıkarılır. Han “Sen böylesine hırsız bir kişiymişsin, bundan sonra bir şehre git, orada bir Han var. Onun yedi yarış atı var, bu yarış atlarını çalıp, gel. Sonra ben sana bu kuşumu veririm.” diyerek kahramana yeni görev verir. Delikanlı yolun yarısındayken kurt onun yanına gelir. Kurda başından geçenleri anlatır. Kurt yuvaya dokunduğu için delikanlıya kızar. Sonrasında “Şimdi sen gidersen, hanın şehrine varırsan, orada yedi yarış atının yedi ahır vardır, yedisini yedi kişi bekleyip, duruyor. Ben sana şimdi bir kağıt vereyim. Bu ahırların yanında bir ateş yanar durur, bu kağıdı ateşe at ve ahıra girip, atların dizgin bağlarını keserek, atları alıp, çık; dizginden çekersen, bekçiler uyanır” diyerek kaybolur. Delikanlı kurdun söylediklerini yapar verdiği kağıdı yakınca nöbetçiler uyurlar ama dizginden çektiği için bekçiler uyanır ve yakalanır. Hanın huzuruna çıkarılır han “Buradan ilerde bir

hanın altın dombırası var. Onu getirirsen, ben sana yedi yarış atını veririm” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı yolda giderken kurt yine yanına gelir ve delikanlı olanları anlatır. Kurt “Neden benim sözümü dinlemedin? Şimdi sen git, ben sana bir kağıt vereyim. O şehre gidip, yerleş. Hanın evinin nerede olduğunu insanlardan sorup, öğren; dombırası neredeymiş öğren. Dombıranın olduğu yere geceleyin git, bu kağıdı o evin kapısına sür, kapı kendisi açılır, köpekleri varsa, sana ürümez” diyerek kaybolur. Delikanlı kurdun söylediklerini yapar kağıdı sarayın kapısına dırter ve kapı açılır fakat dombırayı alınca kılına da dokunur sesler çıkmaya başlar nöbetçilere yakalanır. Hanın karşısına çıkarılır ve han delikanlıdan istekte bulunur. “Sen böylesine hırsız bir kişisin, buradan ileriye git! Bir şehirde bir han var, bu hanın kızını kaçır. Alıp, gelebilirsen, dombırayı sana veririm” der. Kahraman tekrar yola çıkar ve yolun yarısında kurt delikanlının yanına gelir. Delikanlı kurda başından geçenleri anlatır. Kurt kahramana “Sen git şimdi, yarın o hana gidersin. Han, nişan attırmaya karar vermiş, her kim bu nişanı vurursa, kızımı ona veririm demiş. Şimdi sen bu kağıdı al! Bu kağıdı silahına sürersen, sen vurursun” der ve kaybolur. Delikanlı nişan atmaya gider ve kağıdı silaha sürer böylece başarılı olur. Delikanlı kız ile evlenmeye hak kazanır. Kızı alır ama diğer ülkenin padişahına götürmek istemez. Kıza aşık olur. Delikanlı kızı da alıp ağlaşarak yola çıkarlar. Yolda kurt delikanlının yanına gelir ve kızı görmek ister. Kız çok güzel bir kızdır, kurt kıza “üff!” diyince kız çirkin bir kız olur. “bu şekilde götürürsen han kızı almaz” der ve delikanlı kızı hana görürünce han “Bu kız bana lazım değil, benim cariyelerimin hepsi de bundan daha güzel, der. Bu kızı da kendin al, fakat kızı almaya gittiğin için dombıramı veriyorum, böyle çirkin suratlı kız bana lazım değil” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı dombıra ile yola çıkmış ve yolda kurt yanına gelmiş. Dombırayı göreyim diye delikanlıdan ister ve eline alıp çalar. Dombıra çok güzeldir. Kurt bir kere dombıraya “üff!” diyerek üfler ve dombıra kötü sesli olur. Delikanlı hana bu dombırayı götürür ve kötü sesli olduğu için almaz. Delikanlıyı “Ey, bu dombıra çok kötüymüş, onu almıyorum, lazımsa kendine al! Yol yürüdüğün için yedi savaş atımı ben sana veriyorum” diyerek gönderir. Delikanlı yedi savaş atıyla yola çıkar tekrar kurda rastlar ve kurt savaş atlarına bakarak üfürüp, savaş atlarını kötü atlara dönüştürür. Delikanlı diğer hanın ülkesine gider ve kötü atları gören han “Ey, kötüymüş bunlar, der. Bana lazım değil, kendine al, der. Yol yürüdüğün için kuşumu alıp, git!” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı güzel kızı, kuşu, atı ve dombırayı alarak evine doğru yola çıkar. Kurt delikanlının karşısına çıkıp bütün eşyaları üfleyerek eski güzel haline getirir. Delikanlı mutlu olur ve evine döner.

Kız ile düğün yaparlar ve mutlu bir yaşam sürerler (Gültekin, 2013, s. 511-518). Bu masalın başışçısı olan kurt, kahramana yardım eder. Kahraman amacına ulaşana kadar ona yoldaşlık etmektedir. Kurt verdiği bilgilerle kahramanın önündeki engelleri aşmasını sağlar. Fakat kahraman kurdun tembihlediği, uyardığı şeylere dikkat etmez. Buna rağmen kahramanın amacına ulaşmasını bekler. Kahraman yola çıktığında bir kuş ararken eve döndüğünde bir güzel kız, atlar ve dombıra ile döner. Kurdun kahramana yol göstermesi dışında nesneleri tıslımlayarak kahramanın işine yarayacak şekilde dönüştürmesi kurdun olağanüstü özelliklerine örnektir.

Ak Kurt adlı Tatar bölgesinden derlenmiş masalda bir padişah o padişahın da dört oğlu vardır. Hanımıyla beraber çöle doğru yola çıkarlar ve çok şiddetli kum fırtınası çıkar. Bu fırtınada padişah hanımını kaybeder. Bu padişah hanımını kaybettiği için ağlar. Padişahın büyük oğlu okulundan dönüp. Yüz asker ve bir yıl yetecek erzak alarak annesini aramaya gider. Delikanlı bu yolda yürürken bir ormana gelir. Ormanda bir yerde askerlerini ve atlarını dinlendirir. Orada bir ak kurt “Ey ahmaklar, kimden izin aldınız da benim ormanımdaki otları eziyorsunuz? İzin vermiyorum, haydi çıkıp gidin” diyerek azarlar. Padişahın en büyük oğlu “Sen nereden geldiysen oraya git. Benim yüz askerim var. Şimdi seni öldürtürüm.” diyerek kurda kızar. Kurt sözünü dinlemeyen en küçük oğlanı ve askerlerini tıslım okuyarak taşla çevirir. Sonra padişahın oğullarına annesini aramaları için bir sene müddet verir ve oğullarını gönderir. Bu oğlanlar yolda giderken büyük abilerin gittiği ormanda dinlenirler ve onların da karşısına ak kurt çıkar. “Kimin izniyle bu kadar atlı asker ormandaki otları çiğnedi? Hiç rızam yok.” diyerek kızar. Padişahın oğulları da ak kurda asıl sen nereden geldiysen oraya git diyerek kızarlar. Ak kurt onlara tıslım okuyarak taş haline getirir. Padişahın en küçük oğlu da annesini aramak için yola çıkar. Abilerinin geldiği yere gelir ve ormanda giderken atını sulatmak için durdurur ama otlarını yemesin diye başını kavak ağacına yukarıya bağlar. Tüfeğini çıkarır ve tam kuş avlayacakken ak kurt gelir. Kahramana ne yaptığını sorar. Kahraman atını suladığını fakat at otu yemesin diye yukarıya bağladığını söyler. Uzun yoldan geldiğini anlatır. Ak kurt ile sakince anlaşarak konuşur. Bu sebeple ak kurt onu cezalandırmaz. Sonrasında kahraman ormanda istediği yemişleri yiyebileceğini ve istediği hayvanı avlayabileceğini söyleyip izin verir. “Yalnız şu gördüğün kuşu vurma. Öteki büyük kavağın başında bir kuş var. Gidip o kuşu nişan alıp göğsünden vur. Bir vuruşta düşer. Sonra kuşu al, temizleyip pişir. Yemeğe ben de gelirim.” demiş. Delikanlı da kurdun

sözünü dinlemiş. Kuşu vurup temizlemiş o sırada çadırın yanından bir misafir delikanlı geçmiş. Delikanlı ile selamlaşmışlar ve ona güler yüzlü davranmış. Sofraya davet eder ve kuşun etini beraber yerler. Delikanlının akılına kurda verdiği söz gelmiş yüzü düşer. Misafir delikanlı ona neden yüzünün düştüğünü sorunca etimi kurt ile paylaşacaktım unuttum der. Misafir delikanlı, ona “Ey delikanlı sen bunun için kaygılanma. O kurt olarak görünen şey bendim. Benim yetmiş türlü hünerim var. Yetmiş türlü surete girebiliyorum.” der. Yola ne için çıktığı tek tek anlatır. Ak kurt ona abilerinin sağ olduğuna inanıyor musun diye sorunca kahraman “Elbette onların sağ olduğunu düşünüyorum. Çünkü onlar bu yola kötü bir niyetle çıkmadılar. Üç ağabeyimin her biri yanlarına yüzer atlı asker, para ve erzak alıp gitmişler.” demiş o öyle deyince ak kurt abilerinin yanına götürmüş ve kahramanın hatırı ve isteği için onları tekrar insan şekline getirmiş. Sonrasında abileri eski haline gelince annelerini aramak için tekrar yol çıkmışlar. Ak kurt delikanlıya “Yola çıktıklarında ak kurt, delikanlıya “Ya delikanlı, senin yolun uzun. Ben bildiğim kadarıyla yolları sana öğreteyim. Belki benim öğrettiklerim senin işine yarar. İşte burası benim ormanım. Şuradan üç gün üç gece yol git. Bu benim ormanımdan çıkıp üç gün üç gece gittikten sonra dev padişahının yerine varacaksın. O devin yerinden de üç gün üç gece gittikten sonra altmış kulaç kalınlığında bir altın kavak ağacına rastlayacaksın. O altın kavak ağacının altında küçükçe bir göl var. Göle varınca bir çukur kaz, ağabeyini o çukurda bırak. Sen de kavağın bir yanına çukur kazıp kendini gizle. Yalnız iki gözün açık kalsın. Birkaç saat sonra bir yılkı sürüsü gelip bu gölden su içer. Onlar gittikten bir saat sonra da gök gürleyip yer sallanır, fırtınalar kopar. Altmış kilometre uzaklıktan gelen ayak sesleri işitirsin. Sonra altmış kulaç büyüklüğünde bir ala aygır gelip altmış kulaçlık altın kavak ağacına sürtünmeye başlar. Sürtünmekten yorulunca çok susar, göldeki suyun hepsini içip bitirir. Sonra ağacın yanına gelip tekrar sürtünmeye başlar. Gölde su bittiğinden balıklar öylece toplanıp kalırlar. Ağabeyin bu balıkları kendi çukuruna koysun. Bu balıklar ona azık olur. Aygır uzun bir sürtünmeden sonra altmış kulaçlık kavak ağacını kırar. Kavağın çatır çutur yıkılan sesiyle sen kaldığın çukurdan hızlıca çıkıp ala aygıra binmeye çalış. Binemezsen yelesinden tut, yelesinden tutamazsan kuyruğundan tutmaya çalış. Eğer sen bunları yapabilirsen belki anneni bulabilirsin. Sen ala atın bir yanından tutabilirsen o ateşe girerse ateşe, suya girerse suya gir. Tuttuğun yerden elini bırakma. Eğer bırakırsan o anda helak olursun. Bu zahmetlere dayanabilirsen anneni bulursun. Dayanamazsan anneni bulamazsın” diyerek kahramana yol gösterir. Kahramanın yaşayacağı şeyleri daha önceden bilerek

kehanette bulunur. Delikanlı annesini bulmadan dönmeyeceğini söyleyince ak kurt ona “Tamam delikanlı, ben senin anneni bulacağına inanıyorum. Anneni kurtarıp şehrinize döneceğiniz vakit benim yanıma uğramadan gitme. Ormanımda istediğin yerde dur, atını dinlendir. Canın ne istiyorsa ye. Benim misafirim olmadan gitmene hiç gönlüm yok. Ormanıma geldiğin zaman sen nerede durursan dur, ben gelip seni bulurum” diyerek delikanlıyı uğurlar. Delikanlı ve abileri kurdun söylediklerini yaparlar. Delikanlı boğayı bırakmaz. Yelesinden tutarak uzun zaman boğa ile beraber denizlere girip çıkarlar kahraman boğulmadan yola devam eder. Ala boğa kahramanı üstünden inmesi için vazgeçirmeye çalışsa da kahraman onu bırakmaz. Beraber çok sık ormanları geçerler. Ala aygır delikanlıya “Bak delikanlı, artık sen çok şey gördün. Bu sular, dağlar, taşlar, bunların hepsi dev padişahın, insanlar geçmesin diye yaptığı işlerdi. Artık felaketten kurtuldun. Üstüme binip otur. Ben de seni gittiğim yere kadar götüreyim” der. Delikanlı ise aygıra teşekkür ederek yoluna devam eder. Kaf Dağına tırmanmaya çalışır. Kahraman delikanlı çabaladıkça dağın içine gömülür. Çaresiz kalan delikanlı oturup ağlamaya başlar. Bu sırada havadan bir karanlık uçarak delikanlının yanına gelir. Bu bir kuştur, kuş delikanlıya “Ey delikanlı, haydi benim üstüme otur. Ben seni bir yere götüreceğim.” der. Uçmak istemeyen delikanlı uçsam da helak olacağım uçmasam da helak olacağım diye düşünerek kuşun üstüne oturur. Uçarlarken kuş delikanlıya korkup korkmadığını sorar. Delikanlı da dürüst ve mertçe korktuğunu söyleyince “Ey dostum, ben olduğum sürece sen korkma. Sen yiğitliğin sayesinde çok daha kötü tehlikelerden kurtuldun. Ben eski dostun ak kurt.” Diye cevap verir kuş. “Ala aygırla bu kum dağına kadar gelip de dağa tırmanamadığından dolayı sana acıdım da Simurg kuşu suretinde geldim. Ben şimdi seni Kafdağı’nın tepesine bırakacağım. Ondan sonrasına benim gitmeme izin yok. Kendin bir şekilde gidip anneni bulursun” diyerek kahramana yardım eder. Delikanlı üç ay sonra bu dağın ardına ulaşarak dünya büyüklüğünde bakır bir saraya varır. Sarayın kırk bir tane köle kız bir masanın üzerinde insan eti yoğuruyormuş. Kahraman korkar ama yine de eşiğe gelip kapıyı çalar. Orada güzeller güzeli bir kız açar kapıyı. Bu kız delikanlıyı eve alsam mı diye evin hanımına sorar. Evin hanımı da izin verir. Delikanlıyı misafir ederler. Kahraman başından geçen olayları tek tek bu sarayın hanımına anlatır. Bu hanım kahramana annesini bulursa mutlaka yanına gelmesini uğramadan gitmemesini söyler. Bu yüzden güzeller güzeli kız ile delikanlıyı evlendirir. Delikanlı annesini bulmak için tekrar yola çıkar. Bu sefer gümüş bir saray çıkar karşısına kapıyı çalar. Burada da çok güzel bir kız açar kapıyı ve hanımına danışır. Hanımı delikanlıyı misafir

edip kız ile nikahlandırır. Delikanlı buradan da çıkıp annesini aramak için yola çıkar ve bu sefer de altın bir saraya varır. Orada da insan eti soyan kızlar görünmekteymiş ama kahraman cesaretini toplayarak bu eşikten girer. Kapıyı peri kızı gibi bir kız açar ve evin hanımından izin alarak delikanlıyı eve alır. Evin hanımı ile konuşan delikanlı ona hangi şehirden olduğunu sorar ve bu evin hanımı devin kaçırdığı padişahın karısı yani kahramanın annesi olduğu konuştuğu ortaya çıkar. Annesi de bu delikanlıyı tanıyarak konuşurlar ve eve dönmek için hazırlık yaparlar. Annesi kahramanın yeteri kadar güçlü olmadığını söyler (Karagöz, 2021, s. 144-166).

2.1.2.10. Karıncalar padişahı

Karıncalar çalışkanlığı ile akla gelen halk anlatmalarında sıkça karşılaşılan bir semboldür. Karıncalar aynı zamanda dayanıklılık ve iş birliği sembolü olarak görülmektedir. Karıncaların yuva inşa etme becerileri ve bir arada çalışma yetenekleri, halk edebiyatında toplumsal değerlerin vurgulanmasında sıkça kullanılmaktadır. Karıncaların yuva kurma becerileri ile yüce ana arketipi örtüşmektedir. Karıncalar aynı zamanda halk anlatmalarında küçük ve güçsüz olanın büyük ve güçlü karşısındaki direnişini de temsil etmektedirler. Bu yönüyle masallardaki eğitsel iletiler ele alınırken bu sembol kullanılmaktadır.

Mehringiya adlı Özbek masalında kahraman ejderhadan kırk gün mühlet aldıktan sonra yola çıkar. Bir yerde pek çok karıncanın yolda yürüdüğünü görür. Karıncalara basmamak için uzun süre yolun kenarında oturarak onların geçmesini bekler. Akşamüzeri karıncaların geçişi bitince karıncaların padişahı delikanlının yanına gelmiş ve: “Ey yiğit, neden burada oturuyorsun, diye sormuş. Oğlan “Ben karıncalara basmamak için geçmelerini bekliyorum, demiş. Karıncaların padişahı “Çok teşekkür ederiz, gün gelir biz de sana yardım ederiz” diyerek bir avuç saman vermiş. Bu samanlar kahraman padişah tarafından sınanırken yakılır ve kahraman bu sayede darıları toplar. Karıncalar padişahının verdiği saman sayesinde görevini başarılı bir şekilde yerine getirmiş olur (Fedakâr, 2011, s. 421-425).

Özbek masalındaki kahramanın karıncaları ezmeden yoldan yürümesi karıncaları küçük görmeyip merhamet göstermesi kahramanın ödüllенmesini sağlamaktadır.

2.1.2.11. Kuş

Kuşlar, Türk kültüründe önemli bir sembol olarak yer almakta, halk edebiyatı ürünlerinde sıkça kullanılan canlılardır. Kuşların özgürlüğü sembolize ettiği söylenebilmektedir. Gökyüzünde istedikleri gibi uçabilen kuşlar, insanların özgürlük arayışını ve hürriyet hasretini temsil etmektedirler. Kuşların uçuşu, sınırların ötesine geçme isteğini ve hayal gücünün sınırlarını sembolize etmektedir. Bu bağlamda masallarda kahramanları bir yerden bir yere ulaşma görevi yardımcı kahraman ve bağışçı olan kuşlar sayesinde gerçekleştirilmektedir. Yani kahramanı bir eşikten başka bir eşığe götüren unsur olarak değerlendirilebilmektedirler. Masallarda; konuşabilen, yolu gösteren, arkadaşlık eden veya insan formuna dönüşen kuşlara sıkça rastlanmaktadır. Kuş sembolü genellikle olumlu kavramlarla ilişkilendirilmekte ve dişiliğin, doğurganlığın, yaratıcılığın, bilgeliğin ve ruhun sembolü olarak algılanmaktadır (Kara-Tekgül, 2020, s. 130-131).

Dostluk adlı Kazak masalında bir genç adam dilenen mavi kuşa bakınca kuyruğunun ve kanadının yolundugunu görür. Babasına sorar babası da “Oğlum bu kuşu on beş gün besle, ondan sonra istediğin tarafa uçar.” Der. Genç kuşu besler kuyruğu ve kanadı çıkan mavi kuş uçmadan önce gence “Başın darda kalırsa beni bul, ben filan yerde otururum.” Günlerden bir gün gencin babası da karısı da ölmüş. Genç de mavi kuşu aramaya çıkmış. Genç günlerce yürür ve yolda bir adamla karşılaşır. Adam nereye gittiğini sorar. Genç de mavi kuşu aradığını söyler. Yaşadıklarını anlatır. Adam: “Onun küçük bir mavi sandığı var, onu iste. Onu büyük bir sandığın içine koymuştu. Onu alırsan mutlu da olursun, zengin de olursun.” der. Genç adam merhameti sayesinde mutlu ve geçimli bir hayat sürer (Alptekin, 2003, s. 251-254).

Üçügey Ücüyen adlı Yakut masalında Üçügey Ücüyen onun kardeşi Kuhagan Hocugur birlikte yaşarlar. Büyük kardeş Üçügey Ücüyen dışarı çıktığında Kuhagan Hocugur gökteki yedi turna ile oyunlar oynar. Üçüncü gün büyük kardeş merak eder ve pire kılığına girip küçük kardeşi ne yaptığını izler. Üçügey Ücüyen, ak turnaların arasında dansçıların en ateşlisi olan ak turnalardan birine saldırır. Geri kalan altı ak turna bacadan uçup gider. Üçügey Ücüyen ak turnanın bir tüyünü koparır. O güzel bir kadına dönüşür. Ak turnanın tüyünü ve kanadını askıya asar. Kadın burada yaşamaya başlar. Günün birinde Üçügey Ücüyen ava gider. Evdeki kadın Kuhagan Hocugur’a “Genç, sen benim tüyümü kanadımı görüyor musun?” der. O da “Görüyorum, ağabeyimin karısı!” der. “Bana vermek için ne istersin?” diye sorar. O da “Ağabeyimin

karısı! Bana kurbağa, bok böceği, kurtçuk ver” diye cevap verir. Kadın ona bütün böcekleri toplayarak verir. Kuhagan Hocugur tüyü getirir ve kadına verir. Bu tüyü ve kanadı takan kız göğşe uçar. Abisine olanları anlattığında ve Kuhangan Hocogur abisinden dayak yer. Abisi al donlu uzun kısa kuyruklu ata binerek üst dünyaya karısının peşinde gider. Üst dünyada uçarken bir balaganda bir kuş görür bu irkilen kuş Üçügey’e bağırır. “Çı- çıp!”. Kuş insan gibi konuşmaya başlar. “Üçügey Ücüyen! Sen karını mı arıyorsun? Eğer senin burada olduğunu öğrenirse gelmez. Kakım ol, çocuğun beşiğinin altına yat. Çocuğu iyice çimdikle, o çok ağlasın. O zaman o samimi biriye gelir!” diyerek onunla konuşur. Kuşun söylediği gibi Üçügey Ücüyen kakım olur. Çocuğun beşiğine yaklaşır, onu çimdikler, hafifçe ısırır. Çocuk ağlamaya başlar. Yedi ak turna uçup gelir. Kadın aşağı iner, çocuğu beşikten alır. “Yavrum! Neden böyle ağlıyorsun?” der. Oturur, ona memesini verir. Üçügey Ücüyen kadına saldırır. Tüyünü koparır, yakar. Kadın ise dişlerini gıcırdatıp ölür. Bu adam için felaket olur. Tüyü yakınca kadın ölür. Üçügey Ücüyen ölen karısını kurtarmak için Gök kuşağı efendinin kızı Ürgüük Şaman, Ay efendinin kızı Iydangalaah Şaman ve Güneş efendinin kızı Küögel Şaman’ın yanına gider ve onlarla evlenmek istediğini söyler onlardan çeyiz ister onlar da hazırlık yapar ve beklerler. Üçügey Ücüyen yolun ortasına kendi kıyafetlerini ölmüş karısına giydirir ve üç şaman da kocası zannettikleri ak turnayı diriltirler. Kadını gören şamanlar zenginliklerini orta dünyada bırakarak üst dünyaya çıkarlar. Gök kuşağı efendinin kızı üç kez yatan insanın üzerinden uçar, onu baygın duruma getirir. Ay efendinin kızı üç kez yatanın üzerinden uçar, onu uyku durumuna getirir. Güneş efendinin kızı üç kez kocası zannettiği kişinin üzerinden geçer. Böylece kadın “Ben bayılmış mıydım uyuyor muydum?” diyerek kalkar ve dirilir (Duranlı, 2010, s. 241-245).

Gülenber Hanım adlı Anadolu masalında Bir zamanlar, karısı ölen bir çiftçi varmış. Oğlu ve kızı yetim kaldığı için tekrar evlenmiş. Bahar geldiğinde, adam tohum ekecekmiş. Karısı, darıları kavurup tarlaya ekerse daha iyi biteceğini söylemiş. Adam da karısının dediğini yapmış ama darı bitmemiş. Kadın, tarlanın bir başında oğlunu, bir başında kızını kesip kanlarını karıştırırsa darının biteceğini söylemiş. Adam da çocukları yıkayıp, karınlarını doyurmasını ve sonra karısının dediğini yapacağını söylemiş. Çocuklar sofrada yemeklerini yerken bir güvercin gelmiş ve bir lokma karşılığında bir sır vereceğini söylemiş. Oğlan lokma vermezken, kız vermiş ve güvercin gerçekleri anlatmış. Çocuklar güvercin den aldıkları sır sayesinde üvey

annelerinden kurtulmuşlar dağa kaçmış. Oğlan kardeşine bir kulübe yapmış, avlanıyormuş. Üvey anne, çocukların peşine bir kocakarı takarmış. Onları öldürüp kanlı gömleklerini getirmesi karşılığında bir kese altın vereceğini söylemiş. Kocakarı çocukları bulur, kız yalnız kulübede oturmaktadır. Kızın yanına gider ve yalnız oturacağına kardeşinden Gülenber Hanım'ın çekmecesini istemesini, böylece o çekmeceye bakınca dünyadaki her şeyi görüp canının hiç sıkılmayacağını söyler. Akşam kız, kardeşine bunları söyler ve onu ikna eder. Kardeşi yola çıkar. Oğlanın karşısına yolda bir dede çıkar, buranın kötü bir yer olduğunu söyler. Hızır oğlana dua eder, oğlan yolundan dönmez. Oğlan Gülenber Hanım'ın penceresine gider ve "Gülenber Hanım çekmecenı getir." der ve beline kadar taş kesilir. Tekrar söyler boğazına kadar taş kesilir. Tekrar söyleyince Gülenber Hanım çekmeceyi getirir. Oğlan çekmeceyi kardeşine götürür. Kız çekmeceyi açınca içinde bin türlü bülbül öter, güller açar, dünya sanki çekmecededir. Üvey anne kocakarıyı yine yollar. Kocakarı bu sefer kıza, Gülenber Hanım'ın yanlarına gelmesini, kardeşiyle evlenip onları zengin etmesini söyler. Akşam olur, kardeşine bunları söyler. Kardeşi yine Gülenber Hanım'ın yanına gider ve "Gülenber Hanım gel bize gidelim." der dizlerine kadar taş kesilir. Tekrar der, boğazına kadar taş kesilir. Biraz sonra Gülenber Hanım gelir ve "Bütün sihirler bozulsun da bütün millet uyanısın." der. Tüm taş kesilenler canlanır. Oğlanla birlikte yola çıkar. Gülenber Hanım peri padişahının kızıdır. Kapandığı yerden Hızır'ın duasıyla kurtulur. Perilere emreder ve bir konak yaptırır. Orada oturmaya başlarlar. Üvey anne yine kocakarıyı bunları öldürtmesi için yollar. Kocakarı iki cellat tutar, yolda kalmış gibi yapıp eve girer. Gece herkes uyurken cellatları içeri alır. Gülenber Hanım sopayla kocakarının başına vurur ve kapının önüne atar. Üvey anneyi de öldürtür, çocukların babaları da onlarla yaşamaya başlar (Seyidoğlu, 1975, s. 221-231).

Gülağa'nın Kızı adlı Azerbaycan masalında Gülbala isimli bir adam, eşi, üç kızı ve oğlu Gülağa ile birlikte bir arada yaşamaktaydı. Gülağa, ailesini fakirlikten kurtarmak amacıyla anne ve babasından izin alarak yola çıkmaya karar verir. Bu sırada, adaletli bir padişahın üç oğlu olan şehzadeler, babalarından izin alarak ava çıktılar. Ancak, geceyi geçirmek için tercih ettikleri meşelik mağarada bir ejderha bulunuyordu. Şehzadeler dinlenmek için mağaraya gelince ejderha onları yutar. Ejderha, birinin kanadı siyah, birinin kanadı beyaz, birinin kanadı sarı olan, uçluklarında bazen aydınlık bazen karanlık çıkaran kargaları da yer. Şehrin birinde üç

tacir ve oğulları vardır. Tacirlerin oğulları, rüyalarında Hindistan'daki üç kız kardeşten her birine aşık olur. Ailelerinden izin alarak yola çıkan gençler, Hindistan'a varır. Kızlarla bir dere kenarında karşılaşır ve birbirlerine evlilik sözü verirler. Ejderhanın kardeşi gelince kızlar oğlanları güvercine çevirir. Ejderha güvercinleri yakalayıp yutar. Gülağa'nın yolu ejderhaların mağarasına düşer. Ejderhaların birini öldürür, diğerini de üç kılıç darbesiyle bayıltır. Gülağa ejderhaların karınlarını yarıp içinden güvercinleri ve kargaya dönüşen şehzadeleri çıkarır. Gülağa ve kuşlar dönüş yoluna çıkar. Gülağa gittikten sonra annesi ölmüş, babası başka biriyle evlenmiştir. Üvey anne kız kardeşlerini evden kovmuştur. Gülağa olanları haber alır ve kız kardeşleriyle yaşamaya başlar. Hindistan'daki kızlar günden güne sararıp solarak nişanlılarını beklemektedir. Gülağa kuşların insan gibi sohbet ettiklerini ve her karganın kız kardeşlerinden birinin omzuna konduğunu görür. Bunun sırrını büyük kargaya sorar. Büyük karga aslında şehzade olduklarını onları yutan ejderhanın sihirle kendilerini bu hale getirdiği söyler. Ayrıca kız kardeşlerine aşık olduklarını da ekler. Gülağa güvercinleri çağırır, onların da hikâyesini öğrenir. Güvercinler ve kargalar kendilerini büyüden kurtarması için Gülağa'dan yardım ister. Kuşlar ejderhaların üç canının olduğunu ve ancak ejderhaların ölümüyle bu büyüden kurtulacaklarını söylerler. Gülağa isteklerini kabul edip onlarla beraber yola çıkar. Kuşlar ejderhaları görünce ağlamaya başlarlar. Ejderhalar kuşları görünce, onları tekrar yutarlar. Gülağa hiçbir şey yapamadan geri döner. Bir müddet sonra olayın geçtiği yere tekrar gider. Kuşların ağladığı yerde bir ağaç bitmiştir. Ağacın üstünde, Gülağa'ya yol gösterecek yazılarla donatılmış üç kılıç bulunmaktadır. Gülağa, bu kılıçları alır ve kararlılıkla yola çıkar. Meşelikteki bir mağaraya girer ve mağaranın içinde bir yumağa sarınmış bir ihtiyar bulunur. İhtiyar, Gülağa'yı caydırmaya çalışır, ancak Gülağa, kararlılıkla ilerlemeye devam eder. İhtiyar, Gülağa'ya üç adet la'linin ejderhaları ayıltacağını, aynı zamanda kuşların gözyaşlarından yapılmış kılıçlarla onları öldürebileceğini söyler. Gülağa söğüt ağacının dibinde yatan büyük ejderhanın gözüne lâl tutup ayıltarak onu öldürdükten sonra onun altında yatan küçük ejderhanın da burnuna lâl tutup onun uyandıracaktır. Yalnız ikinci ejderhayı birinci darbede öldüremezse dizine kadar, ikinci darbede öldüremezse beline kadar, üçüncü darbede de öldüremezse tamamen altın olacaktır. İhtiyar, ejderhaları ayıltacak lâlleri de Gülağa'ya verir. Gülağa yola çıkar. Gülağa söğüdün dibinde yatan birinci ejderhanın gözüne lâl tutup onu ayıltır ve öldürür. İkinci ejderhanın burnuna lâli tutup onu da ayıltır. Birinci ve ikinci seferde değil ama üçüncü seferde onu da öldürür. Gülağa güvercinleri ve kargaları,

ejderhaların karnından çıkarır. Kuşlar insana dönüşürler. Kargaya dönüşen şehzadeler Gülağa'nın kardeşleriyle evlenirler. Güvercin kılığına dönüşen tacir oğulları da Hindistan'daki kızlarla evlenir (Hafizoğlu, 2005, s. 236-242).

İki Gardaş adlı Azerbaycan masalında Fakir bir adam; karısı, oğulları Seyid ve Se'di beraber yaşıyormuş. Adam diken kırarken yumurtasıyla bir kuş bulmuş. Kuşu da yumurtayı da evine götürmüş. Kadın yumurtayı pazara çıkarmış. Yumurtayı alan adam, bunu yumurtlayan kuşun kafasını yiyenin padişah, ciğerini yiyenin her gece yüz bin altının sahibi olacağını biliyormuş. Adam kadına bir yemek pişirmesini, yemeğin üstüne kuşun kafasını ve ciğerini koymasını söylemiş. Yiyeceğini bu yemeğin karşılığında, kadına para vermiş. Çocuklar okuldan gelmiş. Seyid kuşun başını, Se'di de ciğerini yemiş. Kadın olanları adama hikâye etmiş. Adam çocukları öldürüp midelerinden kafayı ve ciğeri çıkarmasını istemiş. Çocuklar evden kaçmış. Üzerinde “İki kişiyseniz, her biriniz ayrı yoldan gidin!” yazan bir yol ayrımında vedalaşmışlar. Seyid bir şehre gelmiş. İnsanlar meydanda devlet kuşunun başlarına konmasını bekliyorlarmış. Kuş Seyid'in başına konmuş ve Seyid tahta çıkmış. Se'di İraneyi Cengi adlı, akıllı ve güzel bir kıza âşık olmuş. Ona her gün yüz altın vermiş. Kız, kitaplardan Se'di'nin sırrını öğrenmiş. Se'di'ye çokça şarap içirip, onu kusturmuş. Çıkan ciğeri kendisi yemiş. Se'di'yi de dışarı atmış. Se'di Seyid'i bulmak üzere yola çıkmış. Yolda üç devle karşılaşmış. Devler atalarından kalan mirası bölememişler. Miras görünmezlik tacı, yemek veren sofraya ve istediğin yere anında, götüren halıymış. Se'di'den mirası bölmesini istemişler. Se'di devleri oradan uzaklaştırmış. Tacı ve sofrayı alıp halıya binerek ortadan kaybolmuş. Se'di, İraneyi Cengi'nin yanına gitmiş. İraneyi Cengi hile ile tacı, sofrayı ve halıyı almış. Se'di insandan uzak bir yerde düşünürken, üç güvercin gelmiş. Se'di ile kardeşinin hikâyesini söyleyip anne ve babasının kör olduğu haberini vermiş. Güvercinler Se'di'ye çınarın kabuğundan yapacağı aracın denizde ona yol göstereceğini; çınar yaprağının anne-babasını iyileştireceğini; çınarın dalını da istediği hayvana çevirebileceğini söylemişler. Se'di İraneyi Cengi'yi katıra dönüştürmüş. Ciğeri şarap içirip kusturmak suretiyle ondan almış. Se'di yola çıkmış. Bir yere gelmiş. Bu yerin padişahının kızı, dilsiz ve sağırdı. Padişah herkesten derman arıyormuş. Se'di'yi de çağırtmış. Tahtını ve kızını vereceğini söyleyerek, görevi ona vermiş. Çınar ağacının yapraklarıyla kız iyileşmiş. Şah kızını Se'di'ye vermiş, onu padişah yapmışlar. Se'di karısıyla yola çıkmış. Kardeşi Seyid'i de alıp memleketine dönmüş. Anne ve babasını iyileştirmişler. Kendilerine ev

yaptırmışlar. Padişah ölmüş, Seyid’yi padişah yapmışlar (Hafizoğlu, 2005, s. 266-272).

2.1.2.12. Kartal

Kartal, kuşlar arasında özel bir yere sahip olan büyük, güçlü ve göz alıcı bir türdür. Kuşların kralı olarak kabul edilen bu etkileyici yaratık, ululuk ve güç sembolü olarak kabul edilir. Türk kültüründe kartalın önemli bir yeri vardır. Türklerin milli simgeleri arasında yer almaktadır. Göktürk ve Uygur döneminde kartalların hükümdar ya da beylik timsali olduğu bilinmektedir. Selçukluların sembolü olan çift başlı kartal bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yaşar Çoruhlu kartal için Gök Tanrı’nın simgesi olarak ona ve bazı yırtıcı kuşlara kurban sunulduğunu söylemektedir (2000, s. 132). Kartalın koruyucu yönü yüce ana arketipi ile de örtüşmektedir.

Beş İnekli Yaşlı Kadın Beyberikeen adlı Yakut masalında bir yaşlı kadının beş ineği vardır. Bu inekler buzağılama dönemine kadar hep sütü olur ve yaşlı kadın geçimini bu ineklerden sağlar. Bir gün beş inek kaybolur. Yaşlı kadın yola çıkar aramaya koyulur. Yolda bir kuzgun hanım ile karşılaşır. Kuzguna ineklerini sorar. Kuzgun “Taah- tuuh!... Hayır, söylemeyeceğim! Sen beni ineklerin ot kalıntılarından kovup, sopayla sırtıma vurdun” diyerek yaşlı kadına ineklerin yerini söylemez. Biraz daha gider ve kuzgun bey ile karşılaşır. Kuzgun beye kaybettiği ineklerinin yerini sorar kuzgun da “Hayır, eğer, bilsem de söylemem. Senin ineğin düşük yaptığında sen beni sondan kovdun, bana kuru inek gübresi attın ve beni ölümüne incittin. Söylemem! Hayır, çulap- çalıp” der ve ihtiyar kadına ineklerin yerini söylemez. Biraz daha gittikten sonra ağacın tepesinde vakurla oturan erkek kartal ile karşılaşır ve ona ineklerinin yerini sorar. “Tabi ... Biliyorum! Buradan dosdoğru doğruya git, orada tilki açıklığı var. Bu açık alanın güneşli tarafında çok güzel altın bir tepe var. Burada kökleri toprağın derinliklerine gitmiş, dalları yeryüzüne dek eğilmiş çok kalın bir ağaç var. Bu ağacın altında beş buzağısıyla beş inek yatıyor. Oraya git” diyerek ineklerin yerini söyler. Yaşlı kadın Beyberikeen hem ineklerini hem de yanlarında beş tane buzağı bulur ve çok sevinir. Aynı zamanda orada farklı renkte güzel bir ot görmüş ve onu da eve götürmüş. Yaşlı kadın otu yorgana sarar ve inekleri gütmeye başlar. İki ineği sağlar evde düşen bir yüksüğün çınlamasını duyunca koşar ve sağdığı tüm sütler devrilir. Eve gidip yorganı açar ki ot, ot olarak yorganın içinde duruyor. Tekrar ineği sağmaya gider ve sağarken düşen bir inek sesi gelir. Yine gidip bakar ki yorganın içindeki ot ot olarak orada durmakta. Tekrar ineği sağmaya oturur ve “Ne çınladı” diye

düşünürken bu sefer de evde düşen bir makas sesi gelir. Yaşlı kadın “Ne oldu? Benim sütü dökmem için sesler mi çıkıyor!” diye düşünür ve inekleri sağmaya devam eder. Bu şekilde sağmaya devam ederken evden bir bebek sesi gelir. Yaşlı kadın bakmaya giderken sağdığı sütler devrilir. Kadın eve gidip bakar ki yorganın içinde çok güzel bir bebek var. Bebeği kucağına alır ve inekleri sağmaya devam eder bu son kalan sütler ile de bebeği besler. Bebeği büyütür, bebekle beraber üstündeki süslü elbise de büyür. Günlerden bir gün Hara Haan oğlu yuvarlak sopayla oyun oynarken yaşlı kadın Beyberikeen’in evinin çatısına düşürür. Bu oğlan sopayı almaya gelince evin içindeki güzeller güzeli kızı görür ve onunla evlenmek ister. Yaşlı kadından bu kızı ister. Oğlan kalım nasıl olacak diye sorar ve yaşlı kadın da “İki besili boğa, iki tavlı kısrak getir. O zaman kızı götürürsün!” der. Hara Hanın oğlu bu güzel kızı alır ve evine götürmek için ata bindirir. Kendisi de düğüne misafirleri çağırmak için sonradan geleceğini söyler. Genç kıza “Sen yalnız git, ben düğüne misafirleri çağırayım ve diğer yoldan gideyim. Sen doğu yolundan gideceksin, o yol ikiye ayrılıyor. Birinci yolun başında samur kürkü, diğer yolun başında ayı kürkü asılı olacak. Ayı kürkü asılı yoldan gitme. Eğer oradan gidersen temiz olmayan kıza varırsın. Sen samur kürkü asılı yoldan git, o zaman evime varırsın” der. Genç kadın yola çıkarken farklı kabilenin kıyafetlerinde giyerek yola çıkar ve uzunca yol gider. Yolda uyur ve yanlış yolda gider. Gittiği yolda karşısına burnuyla kütükleri kıran abaası (şeytan) kız ile karşılaşır. Bu kız gelini evine götürür ve misafir eder. Abası kız yemek getirmeye gitmiş, ayı kız onu takip etmiş. Şeytan kız evin sağ ve sol yanından insan eti getirir. Geline bu etten verir ama kız yer gibi yapıp bu etleri yemez. Şeytan kız sonrasında gelinin üzerindeki kıyafetleri denemek istediğini söyleyince gelin korkusundan kabul eder. Abası kız güzel kızın derisini soyup kendisine takar. Kıyafet ve süslerini takar ve güzel kızı kilere atar. Sonrasında Hara hanın sarayına doğru yola çıkar. Hara han gelini hakkında bir kehanette bulunur “Gelinimiz atını nereye bağlayacak? Eğer kız iyi, akıllıysa o zaman atı son at bağına bağlar. Eğer kötü, aptal bir kızsı ilk at bağına bağlar. Buna bakın” der ve gelinin kılığına giren şeytan kız ilk at bağına bağlar. Kızla oğlan yatınca oğlan göğsüne dokunmuş yamuk. Neden yamuk diye sorunca. Beyberikeen süs taktı ondan yamuldu diye cevap verir. Oğlan sırtına dokunur kızın sırtı da yamuk Neden yamuk diye sorar. Yaşlı kadın Beyberikeen sırt süsü takmıştı ondan yamuk diye cevap verir. Sonra kızın kafasına dokunur kafası da yamuk. Neden yamuk diye sorar. O da annem kafama süsler taktı ondan böyle yamuk diye cevap verir. Adam karısının ellerine dokunmuş bakmış ki elleri de yamuk, yine sormuş ellerin neden yamuk diye. Yaşlı

anam parmaklarına hep yüzük aktı ondan yamuk diye cevap verir. Oğlan ve güzel kızın kılığına giren şeytan kız karı koca olmuşlar ve bir süre böyle yaşamışlar. Bu kız ne yapsa bozulur, ne ekse bitmez, ne pişirse ekşi olmuş. Hara hanın bir süre sonra malı mülkü bitmiş fakirleşmiş. Yaşlı kadın Beyberikeen bir gece rüyasında kızının başına gelenleri görmüş. Kadın hemen şeytan kızın evine koşmuş orada kızını bulmuş. Evine götürüp iyileştirmiş. Zaman geçmiş ve Hara hanın oğlunu misafir etmişler. Bu kız olanları han oğluna anlatmış. Han oğlu şeytan kıza cezasını vermiş, güzel kızla evlenmişler ve zenginlik içinde yaşamışlar (Duranlı, 2010, s. 231-236). Bu masalda yaşlı kadın ineklerini kaybedip yola çıktığında dişi ve erkek kuzguna zamanında kötülük ettiği için onlardan bilgi alamaz. Ama erkek kartal vakur duruşuyla betimlenir ve yaşlı kadına yardım eder. Kartal hem yol gösterir hem de yaşlı kadının oradaki bir ot sayesinde kızı olmasının yolunu açar. Bu yönüyle kartal hem yol gösterip akıl verir hem de yaşlı kadının bir kızı olmasını sağlar. Aynı zamanda yaşlı kadının yorganın içinde sakladığı ot ile inekleri sağıp her baktığında sütleri dökülür ve yaşlı kadın sabrı ile imtihan edilir. Sonunda sabırlı davranır ve sabırla inekleri sağmaya devam ettiği için yorganın içinde bir bebek bulur.

Yeraltı Diyarının Kartalı adlı Anadolu masalında bir baba ve üç çocuğu vardır. Baba bir gün hastalanır ve üç oğlundan birine hastalığının nedenini söyler. Baba, hastalığının nedenini öğrenmek için Hazeran-Bülbüllerini Uyuz Padişahı'ndan geri getirilmesini ister. Üç kardeş yola çıkar ve yol üçe ayrılır. Her biri ayrı yolu seçer. Büyük kardeş “giden gelir”, ortanca “giden ya gelir ya gelmez”, küçük kardeş ise “giden gelmez” yazılı yolu seçer. Küçük kardeş ejderha ile karşılaşır ve onu gürzü ile öldürür. Daha sonra bir konağa varır ve orada Gülperi adında bir kızla tanışır. Gülperi, ona yılanlar padişahı Şahmeran tarafından öldürüleceğini söyler ve oğlanı yanına alır. Oğlan yoluna devam eder ve Gülperi'nin kardeşi Gülizar ile karşılaşır. Onu da yanına alır. Daha sonra Gülbahar adındaki başka bir kardeşle karşılaşır ve onu da alacağını söyler. Oğlan yoluna devam ederken bir adamı gözlemler. Adam iplik sarmaktadır ve ona “yakını uzak, uzak yakın” sözünü açıklar. Oğlan ipliği saran adamın yanından ayrılır ve Uyuz Padişahı'nın sarayına ulaşır. Uyuz Padişahı ve saray halkı Uyuz hastalığına yakalanmıştır ve kırk gün boyunca uyumaktadır. Oğlan saraya girer ve üç Bülbül'ü alır. Ardından Padişah'ın yüzünü açar ve onun yüzü açıldığında çok güzel bir kız ortaya çıkar. Kız uyanmaz ve yüzünü örttüğünde, oğlan saraydan ayrılır. Oğlan, üç kızı almak üzere yola geri döner. Ancak yolculukları sırasında bir kuyuya gelirler.

Büyük ve ortanca kardeşler sırayla kuyuya inerler, ancak yandıklarını söyleyerek çıkarılırlar. Küçük kardeş kuyuya iner ve yandığını söyler. Ancak aşağıda ona yardımcı olan ak ve kara koçlarla karşılaşır. Koçlar, ayağının yandığını fark ederler ve kara dünyaya gitmek istediğini söylerler. Oğlan kara koçun sırtına biner ve kara dünyaya ulaşır. Kara dünyada bir koca kadınla karşılaşır ve su ister. Su kırmızıdır çünkü suyun başında bir dev yaşar ve her gün bir kızı yer. Kız, dev öldürdüğünü söyler. Padişah, dev öldüren kişiye kızını vermek istediğini söyler. Olayı öğrenen herkes gelir ve soyunur. Ancak oğlan, kızını istemez ve “Ak dünyaya çıkmak isterim” der. Padişah, oğlanın dileğini kabul eder ve ak dünyaya ulaşması için bir kartalın olduğu yeri söyler. Oğlan, kartalın olduğu yere gider ve bir ağaçtaki yılanı öldürür. Kartalın yavrularını kurtarır. Kartal, oğlanın yardımı için ona kanatlarıyla gölge yapar. “Kartal gelir oğlanı parçalayacakken çocukları olayı anlatır, kartal da kanatlarını gerip oğlan uyanıncaya kadar gölge yapar. Oğlan uyanır dileğini söyler, o da kırk camız eti ve su ister. Oğlan bunları kartalın sırtına yükler. Kartal “lak” dedikçe et, “luk” dedikçe su verir. Ak dünyaya çıkmaya biraz kaldığında et tükenir, oğlan bacağından bir parça kesip kartala verir. Ak dünyaya çıkınca kartal oğlanın topallayarak gittiğini görünce ağzından oğlanın etini çıkarıp verir. Oğlan da eti yapıştırır ve eskisi gibi yürümeye devam eder, vedalaşırlar. Ayrılmadan önce kartal, oğlanın parçalanmış bacağına iyileştirmiş olur. Oğlan ak dünyaya çıktığında kara koç tarafından yukarı çıkarılır ve vedalaşırlar (Boratav, 2017, s. 96-102).

2.1.2.13. Boğa

Boğa, gücün ve dayanıklılığın simgesi olarak görülmektedir. Dede Korkut hikayelerinde Boğaç han yiğitliği ve gücü temsil etmektedir. Boğa ile mücadele edip onu yenmesi çok güçlü olduğunu anlatmaktadır. On iki hayvanlı Türk takviminde bir yılın boğa yılı olması Türk kültüründe boğanın önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Ot Sagınn’ Ah adlı Yakut büyü masalda bir gencin anne ve babası öldükten sonra onlardan kalan Ot Sagınn’ adlı bir boğası ile kalır. Komşuları Harah Haan gence boğaya su vermesini ister. Boş durursa boğasını keseceğini söyler. Genç boğaya su verirken boğa birden konuşur ve “Genç hazırlan ve benim yüksek sırtıma bin” der. Genç boğaya biner ve bir yerde saklanırlar. Boğa saman yiyerek yaşar gence de çeşit

çeşit yiyecek, ekmek, şeker, et, yağ getirerek besler. Bir ay böylece yaşayıp giderler. Alaca boğa “Genç, şimdi bu akşam bizi bulacaklar. Beni götürüp yiyecekler. Senin için kara günler geldiğinde bu mektubu oku” diyerek boğa kayın ağacı bir mektup verir. Boğa bunu söyledikten sonra Harah Haanın askerleri boğayı keserler ve alaca boğanın etlerini parçalayarak haşlayıp yerler. Gence de vermezler. Genç boğasını kaybettiği için üzülürken koynunda sakladığı mektubu açıp okur. Mektubu okurken bir anda dalar sanki taş kesilmiş gibi olur ve o an ağzından “Harah Haan yaşlı adamla yaşlı kadın yatağa çok sıkı yapışsın” sözleri çıkar. Harah Haan ve yaşlı kadın yatağa yapışır. Genç sözleri kendisinin söylediğine inanamaz. Harah Haan “Genç, sen ne oturuyor, ne yapıyorsun?” der. Genç uyku sersemliğiyle oldu herhalde diye düşünür. Bir sessizlikten sonra “Damadıyla kızı yatağına yapışsın” der. Bu sefer damadıyla kızı da yatağa yapışır. “Harah Haan’ın iki hizmetkârı sıkı yapışsın!” der hizmetkarlar da yapışır. Delikanlı ne yaptığına kendisi de şaşırır. “Ben ne yaptım! Görüyorsunuz, sadece oturuyorum, değil mi?” der. Harah Haan gence “Ey delikanlı. Beyaz alınlı boğayı al ve şaman Kıkıllan’a git. Onu tükürmeye dua etmeye zorla” der ve şaman gelir. Şaman kendi kendine “Yiyecek belirmiş. Demek ki benim az şansım, talihim kaldı” diye düşünerek delikanlı ile yola koyulur. Şaman yolda giderken delikanlıya dinlenmeyi teklif eder. Delikanlı Şaman’ın sopasını silerken konuşurlar ve delikanlı “Kereh ağacının parçası şamanın gerisine yapış!” diye emir verince sopa şamana yapışır. Şaman kahramana bütün mal varlığını vermeyi teklif edince kahraman şamanı serbest bırakarak zengin bir hayat sürer (Duranlı, 2010, s. 261-264).

2.1.2.14. Ayı

Ayı Türk topluluklarında orman ve orman ruhunun simgesidir. Türk mitolojisinde kurt adını anmanın tabu olması gibi ayı adı da tabu olmuştur. Aynı zamanda ayının Başkurtlar tarafından ata kabul edildiği bilinmektedir. Yakutların ise ayı kafatası üzerine ant içmeleri, şamanların ongon yani yardımcı ruh olarak ayıyı kullanmalarının Türk kültüründe ayının önemli bir rolü olduğunu göstermektedir (Çoruhlu, 2000, s. 140).

Tıva sahasından derlenmiş Kara-Sağış Kardeşler masalında Ak Sağış ve Kara Sağış kardeşlerin annesi, çocuklarına ölmeden önce mezarını istediği yere gömmelerini ister. “Yaşlandım, bedenim yorgun ve hasta, çok geçmeden ölürüm

oğullarım. Öldüğümde, keçe kepeneye koyup alacalı urgana bağlayıp, batı tarafa gidersiniz. İp urgan koptuğunda beni oraya bırakırsınız. Cesedimi başka bir yere defnetmeyin” der. İki kardeşten Ak sağış annesinin vasiyetini yerine getirdiği için ödüllendirilir. Ak Sağış annesini gömüp başında uyurken kötü ruh gelir ve annesini koruyacağını söyler. Bu balbala bir vurduğunda, bir gümüş para tükürür.” Kara sağış ise kötü olduğu ve kardeşinin mallarına göz dikip aç gözlülük yaptığı için cezalandırılır. Kara Sağış kardeşinin koyunlarını yer fakat kendi koyunlarını kardeşiyle paylaşmaz. Ak sağış tilki, ayı ve kurt sayesinde padişahın sorunlarının sebebinin tesadüfen öğrenir ve bu şekilde hem ülkeye yönetici olur hem de zengin olur. Kara sağış bunlara nasıl sahip olduğunu merak edince Ak sağış ona anlatır fakat Kara sağış kötü olduğu için ödüllendirilmez, cezalandırılır. Tilki, ayı ve kurt onu yer (Aça, 2007, s. 399-406)

Hilekâr Horoz adlı Kazan Tatar masalında horoz yolda altın bir yüzük bularak bu yüzüğü boynuna takar. Bir zengin adam ile karşılaşır, bu zengin bir adam yüzüğü bir haftalığına ister ve karşılığında horoza darı verir. Horoz, yüzüğü geri istediğinde zengin vermez ve horozu kovar. Horoz ikinci kez yüzüğü istemeye giderken, yolda. Bir ayıya rastlar; ayı, horozun içine girer, biraz gittikten sonra bir kurda rastlar kurt, horozun içine girer. Horoz biraz daha gider ve bir tilkiye rastlar tilki de horozun içine girer. Horoz zengin adamdan tesadüfen bulduğu yüzüğünü ister ve zengin adam vermez. Horozu ölsün diye atların içine ahıra kapatırlar. Bu sırada ayı, horozun içinden çıkarak ahırdaki atları öldürür. Sonraki gün kazlar horozu öldürsün diye horozu kazların yanına kapatırlar. Bu sefer de tilki, horozun içinden çıkarak bütün kazları öldürür. Üçüncü gün horozu koyunların ve keçilerin yanına kapatırlar. Kurt, horozun içinden çıkar ve hepsini öldürür. Sonraki gün, horozu kuyuya atarlar, horoz suyu yutar. Beşinci gün horozu kızgın bir sobaya atarlar, horoz içindeki suyu çıkarıp, sobayı ve ocağı söndürür. Horoz; ayı, tilki ve kurdu içinden çıkarır, zengin adamı ailesi ile birlikte öldürürler. Zenginliklerine sahip olurlar (Gültekin, 2013, s. 465-466). Bu masalda ayı, tilki ve kurt kahramanın içine girerek ona yardım ederler.

2.1.2.15. Balık

Balık sembolizmi, birçok kültürde yaygın olarak görülmektedir. Verbitsky’in derlediği Türk yaradılış efsanesinde başı tam kuzeye yani karanlık yere çevrili olan bir balıktan söz edilmektedir. Radloff’un derlediği yaradılış efsanesinde ise kişiöğlunun

suyun altından toprak getirmesi ve toprağın bir kısmının ağzında kaldığı bilinmektedir. Balıkların yaşam yeri olan suyun Türklerin yer-su- atalar kültü ile bağlantılıdır (Ögel, 2014a, s. 432-436). Balık, derinliğin, bilinçaltının ve gizemin arketipsel bir sembolüdür. A. İpek Gökeri, Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması adlı tezinde balinanın karnı ile ilgili olarak; “Başlangıç anına (ana rahmine) dönüşü simgeler ki bu da yeniden doğmak için ölmek anlamına gelir...bu yerler bilinçdışının genelinde yansıtan Yüce Ana kökbiçiminin simgesel anlatımıdır.” (Gökeri, 1979, s. 113) demektedir. Campbell, balinanın karnını, kahramanın eşikten geçişte kendini yok etme biçimi olduğunu söylemektedir (Campbell, 2010, s. 108). Bu bağlamda bağışçı olarak balığın kahramanın eşikten geçme ve başka bir eşiğe geçme konusunda yardımcı olduğu görülmektedir.

İhtiyar Balıkçı ve Su Perisi adlı Uyur masalında bir ihtiyar balıkçı vardır. Bu ihtiyar balıkçı her gün balık tutmaya gider, her seferinde ağına iki balık gelirmiş. Balıklardan birini karısıyla yer birini de satar geçimlerini sağlarmış. Ağına bir gün tesadüfen bir balık takılmış ve bu balık konuşmaya balıkçıyla başlamış. “Ben denizdeki balıkların padişahıyım, demiş altın balık. Benim günde bir sefer su yüzeyine çıkıp gezme âdetim var idi, ama üç günden beridir her gün senin ağına düştüm. Eğer beni bugün de salarsan seni muradına erdireceğim.” Kahraman balığa merhametli davranıp onu denize bıraktığı için balık padişahı ona bir sandık ve sandığın içinden çıkan perisini bağışlamış. “Öyle ise bende bir sandık var. Onun içinde su perisi diye adlandırılan, balık da insan da olabilen akıllı, güzellikte yeryüzünde dengi olmayan bir kız var. O sandığı sana vereceğim, sen onunla yaşam kaygısından kurtulursun. Ama senin yeryüzüne çıktıktan sonra kesinlikle sandıktaki kızın söyledikleri doğrultusunda iş yapman gerek” diyerek ihtiyar adama bu sandığı ve içindeki peri kızını bağışlamıştır (Yalçınkaya, 2018, s. 1492-1498).

2.1.2.15. Kaz

Kazlar, halk masallarında, atasözlerinde ve öykülerde sıkça karşılaşılan bir kanatlı hayvandır. Anlatmalarda kazların sürü halinde yol alması, aile üyelerinin bir arada kalma isteğini yansıtmaktadır. Ögel’in Strahlenberg’den aktardığına göre “Yakut’lara göre, yaratıklardan (Creatur) biri kutsal sayılır ve her kabile ile soyda bu

hayvandan türediklerine inanırlardı. Bunlar, boyların kutsal saydıkları kuğu, kaz, karga v.s. gibi hayvanlardı. Bunun içinde, bu hayvanlar hiçbir suretle yenmezdi. Fakat o hayvanın boyundan gelmeyenler için bir mesele yoktu. Başkaları pek alâ diğer boyun kutsal hayvanım yiyebilirlerdi” (Ögel, 2014a, s. 33). Bu bilgiden hareketle kazların Türkler için kutsal olduğu söylenebilir.

Vur Tokmak adlı Kazak masalında yaşlı adam geçimini av için tuzak kurarak sağlar. Bir gün kapana kaz sıkışır. Yaşlı adam kazı affeder ve bir yıl sonra kaz kendisine tekrar geleceğini ve ne isterse yapacağını söyler. Kaz yaşlı adama “Sen beni serbest bırak. Benden ne istersen onu bir sene sonra al.” Bir sene sonra yaşlı adam yolda karşılaştığı deveciye develer kimin der, deveci Kazbay’ın diye cevap verir. Yolda çobana denk gelir ve çobana sorar, çoban koyunların sahibinin Kazbay olduğunu söyler. Yaşlı adam Kazbay’ın başka neyi var diye sorar. Çocuk çoban cevap verir. “Kazbay’ın üç iyi varlığı vardır. Biri piş kazanım, piş derse çeşitli yemek pişer. İkincisi kus eşeğim kus dediğinde eşeği altın kusar. Üçüncüsü ise vur tokmağım vur dediğinde o insanları döver.” der. Kahraman kazın aslında Kazbay olduğunu yoldaki çobandan öğrenir ve yolda karşılaştığı çocuklara Kazbay’ın verdiği üç nesneyi emanet eden yaşlı adam kandırılır ve son olarak vur tokmağı sayesinde çocukların onu kandırdığını anlamış olur. Üç eşyayı da kendisi alır bu sayede hem zengin olur hem de mutlu bir hayat sürer. Anlatının gidişatını bağışçının kendisine sağladığı bilgi ve kaz olan bağışçının kendisine bahsettiği nesneler değiştirir (Alptekin, 2003, s. 143-146).

2.1.3. Olağanüstü Bağışçılar

2.1.3.1. Dağ iyeleri

Eski Türk inanç sisteminde kutsal sayılan varlıklardan biri de iyelerdir. Göze görünmeyen iyelerin ilk anlamı olan “koruyucu ruh”, doğal objelerin temsilcisi olup, onların sembolik ifadesi sayılan mitolojik varlıklardır. Türk etnik-kültürel geleneğinde iyeler Tanrı, Tanrıça vb. gibi ilahi bir varlık olarak algılanmamış; koruyucu bir ruh olarak görülmüştür. Arkaik düşünceye göre, gözle görünen ne varsa, hepsinin bir ruhu veya perisi bulunmakta ve bugünkü dilde bunlara “iye” denilmektedir. Bu iyeler oldukları yerin sahibi sayılmaktadır. Bunlardan biri de dağ iyeleridir. Dağ iyeleri sadece dağları korumakla kalmamakta aynı zamanda şamanlara yardım etmekte, onları korumakta ve cezalandırmaktadır. Dağ iyeleri koruyucu ruh olmasının yanı sıra

kötücül özellikleri de bulunmaktadır. Bunlar ile ilgili inanışlar, arkaik efsane, hikâye, masal, dua ve beddua gibi halk edebiyatı metinlerinde korunmuştur (Potapov, 2012; Beydilli, 2005, s. 273-276).

Altay Türklerinin Yoksulun Yolculuğu adlı masalında Şıvık adında yoksul bir adam Mana adında da bir hanımı vardır. Bu adam kışları insanların evinde yaşar yazları da geçimini av yaparak sağlar. Bir gün bu yaşlı adam ava çıktığında uzaktaki bir dağa çıkıp bir gece o dağda konaklayarak talkanla suyu karıştırıp saçmış, büyük dağların iyelerinin adını zikretmiş. Dağ iyeleri çıkıp “Ne oldu ihtiyar, sana ne lazım?” diye sorarlar. Yaşlı adam da av gerek kaç kere ava çıktıysam avlayamadım diye cevap verir. Dağ iyeleri “Peki, ihtiyar sana bir av verelim, o hayvanı avlayıp dönersin, eve döndüğünde, o hayvanı verip bir at satın alırsın, o atı tanrıya kurban edersin, o zaman sen zengin yaşarsın” derler ve kaybolurlar. Yaşlı ve yoksul adam sevinerek ava çıkar yalnızca bir tane sincap avlayabilir. Yaşlı adam üzülerek eve döner. Başından geçenleri hanımına anlatır. Zengin olmanın yolunu bulduğunu söyler. Hanım da sevinir. Sincap ile atı takas edecek bir zengin ararlar. Bir zengin bulurlar, zengin de sen bu sincapla beraber kızını da verirsen atı veririm der. Şıvık karısına ve kızına durumu anlatınca kız kabul eder. Yoksul adam atı kurban etmek için bir kam arar. Kamı alıp gelinceye kadar ata karısı bakıp besler. Kam yaşlı adama üç gün hizmet etmesi karşılığında atı kurban olarak keseceğini söyleyince Şıvık kabul eder. Kam ile adam beraber eve gittiklerinde Mana’nın atı kaçırdığını görürler. Kam Şıvık’ ın ata ulaşamayacağı kadar uzak bir nehirden geçtiğini görür ve sizin atınıza tanrı binmiştir, der ve “Mart ayı çıktığında dağın başına çıkıp, gün doğana kadar baksan, tanrıya rastlarsın” diye yol gösterir. Yaşlı adamın karısı “zengin bir yaşam iste” der ve adam dağın başında bekler. İstekleri gerçekleşmez. Yaşlı adam yıldız olup göğe çıkmış, karısı kurbağa olup göle dalmış (Dilek, 2007, s. 538-540).

2.1.3.2. Allah

İnsanlık tarihi boyunca dua, insanların bir üst varlığa olan inancını ve bağlılığını ifade etmenin bir yolu olmuştur. Ayrıca dualar, birçok insan için manevi bir bağlantı kurmanın ve ihtiyaçlarını dile getirmenin bir yolu olarak görülmektedir. İslam inancına göre, dua her şeyin yaratıcısı olan Allah’a yöneltilmektedir. Allah’a samimiyetle yaklaştığında ve dileğini içtenlikle ifade ettiğinde, dualar Allah tarafından işitilir ve kabul edilir. Müslümanlar; duygu, istek ve ihtiyaçlarını ifade ederken aynı

zamanda bu eylemi Allah’a olan teslimiyetlerinin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda bakıldığında birçok isteğin, bağışın temelinde Allah’ın olduğu görülmektedir.

Umay Günay, Elazığ Masalları ve Propp Metodu adlı çalışmasında Propp Metoduna Yapılan Eklèmeler bölümünde sihirli vasıta ve yardımcının kazanılmasında önemli yer tutan D,E,F fonksiyonlarının bir bütününü temsil ettiğini söylemektedir. Aynı zamanda bağışçının Türk masallarında hem vericinin hem de yardımcının fonksiyonlarını icra eden, masal anlatanlar ve dinleyenler tarafından tek bağışçı yani tek verici olarak kabul edilen “Allah” kavramı üzerinde durmuştur. Dini hikâye olmayan pek çok masalda masal kahramanının karşılaştığı güçlükleri aşmalarında çoğunlukla Allah’ın iyi kulları olmaları ile açıklanacağını söylemektedir. Masallarda Allah’ın adını anarak ise başlayan kahramanların işleri daima yolunda gitmektedir. Allah ile masal kahramanları arasındaki fonksiyonlar Propp’un elde ettiği veriler arasında bulunmadığından D,E,F fonksiyonun sınıflandırmalarına yeni birer ek yapmıştır. D fonksiyonunun alt şekline 11. Fonksiyonu eklemiştir. Kendi ifadesiyle “11. Allah’a Yalvarma (D11). Allah’a yalvararak yardım isteyen kimse dini görevlerini yerine getirdiği takdirde Allah’ın denemesine karşı olumlu cevap vermiş olur. İnsanlar sıkıntılı durumlara düşmeden de dini ödevlerini yerine getirmek mecburiyetindedirler. Bu inanca göre Allah insanları her an denemektedir.” diyerek açıklamaktadır. Günay Anadolu masallarından örnekler vererek hangi masallarda Bağışçı olarak Allah’ın bahşetmesini örneklendirmiştir (2011, s. 50-51).

Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın adlı Anadolu masalında bir adam vardır. Bir kolu gümüş, bir kolu altın olan bir kadını alır. Bu kadın, dünyada namahrem bir yüz görmemiş kadar temizdi. Adam bir gün hacca gitmeye karar verdi ve eşine, “Ben gidiyorum, seni namahrem görmesin diye yanına bir kız al. Ben dönene kadar kızla otur.” dedi. Adam hacca gittiğinde, bir gece yağmur, kar ve tipiyle kaplı bir gecede bir atlı kapıya geldi. Atlı, içeri alınması için yalvardı ve hizmetçiye, “Allah rızası için, bu hayvanla ben aç ve donmak üzereyiz. Bizi içeri alın.” dedi. Hizmetçi, hanımına haber verdi, kadın ise, “Getir, misafir odasına koy, yemek ver. Atına da arpa ver.” dedi. Atlı içeri alındı, yemek ve konaklama sağlandı. Sabah ayrılırken, yemek kaplarına iki taş bıraktı. Hizmetçi kadına durumu anlattığında, kadın, “Yatağı içeri alma, namahrem yattı, orada kalsın. Taşlara dokunma, elimizde bulunsun.” dedi. Adam hacdan döndüğünde, kadın ona olanları anlattı. Adam öfkeleni ve kadının

kollarını kesti. Kadın, “Beni bir dağın başına bırak, dünyada Allah'ın kulu beni görmesin. Kurt yesin, ne yerse yesin, benim ahıma yazık. Ben bu kadar emek çektim, sen de bana böyle ettin.” dedi. Adam kadını ormana bıraktıktan sonra, kadın dua etmeye başladı. “Yarabbim, Allah rızası için kollarım kesildi. Eğer ben senin iyi kulunsa, sen de benim kollarımı iyileştirirsin.” diye yalvardı. Allah'ın emriyle bir kolu altın, diğer kolu gümüş oldu. Kadın, güzellikle dolu bir haldeydi. Bir gün ihtiyar bir kadın, ineğini otlatırken kadını buldu. Onu evlat edinmeye karar verdi. Padişahın oğlu bu güzel kadını görünce ona aşık oldu. Kadını istedi, altınlarını verdi. Evlenip mutlu bir yaşam sürdüler (Türkeş-Günay, 2011, s. 81-82).

Nahircı ile Oğlu adlı Anadolu masalında yıllar önce, Mehmet Ağa adında çocuğu olmayan bir sığır çoban, Allah'a dua etmek için bir mağaraya gider. Duaları sırasında, taşların arasından bir “eşek sıpası” çıkar ve insan gibi konuşarak kendisine evlat olacağını ve Allah tarafından gönderildiğini söyler. Allah kahramanın duasını kabul ederek ona bir eşek sıpası göndermiştir. Eşek sıpası, Mehmet Ağa'nın yanında kalmaya başlar ve babasının işlerini başarıyla yaparak herkesin sevgisini kazanır. Köy halkı, bu olağanüstü yaratığın Mehmet Ağa'nın evlat olduğuna inanır. Mehmet Ağa, Bey'in güzel kızını, eşek sıpasına istemeye karar verir. Ancak Bey, kızını vermek için Mehmet Ağa'dan oldukça zorlu isteklerde bulunur. Mehmet Ağa, eşek sıpasının yardımıyla bu istekleri yerine getirir. Her seferinde, mağaradaki Arap'tan yardım alarak Bey'in taleplerini karşılar. Son olarak, Bey'in isteği üzerine kız için muhteşem bir saray inşa edildiğinde, Bey kızını Mehmet Ağa'ya verir. Düğün büyük bir coşkuyla yapılır ve herkes mutlu olur. Eşek sıpası, derisinden çıkıp yakışıklı bir delikanlı olur ve kızına gerçek kimliğini açıklar. O, peri padişahının oğlu olduğunu, ancak ceza olarak insanların arasına gönderildiğini ve bir “ifrit” in sürekli onu takip ettiğini söyler. Bu nedenle kızından sırrını kimseye söylememesini ister. Ertesi gün, kız, sırrı açıklar ve bu sırada bir gürültü kopar. Eşek sıpası, tehditkâr bir “ifrit” tarafından kaçırıldığını söyler ve kızına, onu bulabilmesi için ayağına bir demir çarık giymesi gerektiğini açıklar. Kız, ayağına demir çarığı giyer ve kocasını aramak için yola çıkar. Uzun bir yolculuktan sonra, demir çarık delinir ve baş parmağı çıkar. Tam bu sırada bir su başında kocasıyla karşılaşır. Ancak mutlu bir şekilde bir araya gelmelerine izin verilmez. İfrit onları öldürmeye karardır. Ancak kız dua etmeye başlar, oğlan da “âmin” der ve birer güvercin olup birlikte uçarlar. Memleketlerine dönerler ve sonsuza dek mutlu bir şekilde yaşarlar (Şimşek, 2001, s. 94-102).

Ahmet Ağa adlı Anadolu masalında bir Ahmet ağa varmış. Bu Ahmet ağanın çocuğu yokmuş. Ahmet ağa daima Allaha yalvarıyor: “Yarabbim, bana bir çocuk ver.” Ailesi kocasına: “Ahmet ağa, hayırlıysa versin, hayırsızsa vermesin.” “Yo kadın, Allah versin de hayırlısı da bir hayırsızı da.” Bunlar gene bir gün böyle konuşurlarken bacadan bir yılan düşüyor. Bunlar yilandan korkup kaçmağa başlıyorlar, yılan dile geliyor: “Kaçmayın, siz Allahtan evlat istediniz işte Cenabı Alları da beni size gönderdi.” (Türkeş-Günay, 2011, s. 232-236).

2.1.3.3. Erlik

Celbegen’in Yedi Başı adlı Altay masalında bir Celbegen’in üç tane başı vardır. Celbegen’in başının birisi nasıl yiyecek bulacağını düşünmek için, ikinci başı konuşmak için, üçüncü başı da ağlamak veya gülmek içindir. Ama Celbegen türkü söylemek için de bir baş ister. Tanrı’dan ister ama tanrı bir baş vermez bunun sebebi tanrının kutsal kitanında Celbegen diye bir yaratık olmamasıdır. Celbeden de yer altının hükümdarı Erlik’ten istemeye karar verir. Ama bir defa Erlik’ ten bir şey istediğinde onun altın piposunu çaldığı aklına gelir. Yine de Erlik’ e bir mektup yazar. Mektuba “Yer altını yöneten hürmetli efendimiz! Beni affedin. Sizden yardım diliyorum. Benim üç başlı olduğumu biliyorsunuz. Fakat türkü söyleyecek başım yok, ne olur yardım edin, ölmezsem sizin için melek otu toplarım...” yazar. Erlik mektubu okuyunca kahkahalarla gülmeye başlar ve aklına çalınan piposu gelir. Erlik, şeytan elçiler vasıtasıyla Celbegen’in yalvarmasını görmek istediğini söyleyerek söyler. Sonrasında bir mahkeme kurulur ve Celbegen gelir. Katip şeytan kağıttan Erlik’in piposunu çaldığı için Celbegen’in başını kesmek gerektiğini okur. Erlik ise “Evet, Celbegen kötü suç işlemiş de olsa, o bize benziyor... O da bizim gibi etle besleniyor. Bana göre ona baş vermek lazım” diyerek kaç baş vermek gerek diye düşünür ve şeytanların üç baş verelim derler. Erlik ise Celbegen’e dört baş daha verelim der. “Yaşadığı yer yedi vadiliyse, Celbegen’in de yedi başlı olması lazım” diyerek kendisi ile övünür (Dilek, 2007, s. 551-553).

2.1.3.4. Simurg

İslamiyet’ten sonra çok popüler olan bazı kuşların İslamiyet’ten önceki diğer bazı efsanevi kuşlarla ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu ilişki kimi zaman isim

değişikliği kimi zaman da aynı kuşun değişik kültürlerdeki farklı çeşitlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anka ya da Zümrüdüanka kuşu genellikle İran kaynaklı olan Simurg ile aynı sayılmıştır. Bu her iki efsanevi kuşun aynı zamanda Hint mitolojisindeki Garuda kuşu ile alakasının olduğu söylenmiş ve aynı zamanda bu kuşun, Türklerin milli sembollerinden kartal, Kara-kuş, Tuğrul gibi yırtıcı ve avcı kuşlarla ilişkisinin olabileceği ileri sürülmüştür (Çoruhlu, 2014, s. 7). Farsça bir kelime olan Simurg “otuz kuş” anlamına gelmektedir. Simurg, Tanrı’ya ulaşma ve kişinin kendi içsel gerçekliğini keşfetme yolculuğunu simgelemektedir. Otuz kuşun Simurg’u bulmak için uzun bir yolculuğa çıkmalarını anlatan hikâyede kuşlar, Kaf Dağı’na yaptığı yolculuk sırasında farklı zorluklarla karşılaşır ve her bir zorlukta bazı kuşlar yolculuğu bırakıp yuvalarına geri döner. Sonunda Kaf Dağına varan otuz tane kuş, Simurg’un mevcudiyetinin kendileri olduğunu keşfederler (Korkmaz, 2012).

Özbek Türklerinin Simurg adlı masalında bir avcının üç oğlu vardır. Avcı, çocuklarına avcılığın bütün inceliklerini öğretmiş. Bir gün oğulları ava çıkmış. Vakit geç olunca iki kardeş uyurken büyük oğlan yemek yapmış ama o da uyuyunca bir kocakarı gelip yemeği yemiştir. Oğlanlar, sabah olup uyandıklarında ne olduğunu anlamamışlar. İkinci gün ortanca oğlan yemeği pişirdiğinde o gün de aynı şeyler olmuş. Üçüncü gece en küçük bahadır, serçe parmağını kanatıp üstüne tuz basmış ve uyumamış. Kocakarıyı yakalamış kellesini kesmiş, kelle yuvarlanmış bir mağaraya düşmüş. Sabah üç oğlan da mağaraya gitmiş. Orada bir çukur varmış, iki kardeş de aşağıya inmeyi denemiş ama başaramamışlar. Küçük oğlan aşağıya tek başına inmiş. Delikanlı mağarada bir kız ile karşılaşmış, “Ey insanoğlu, sen buraya nasıl geldin? Bu yalmağız beni yeryüzünden kaçırıp buraya getirdi. Pek çok kişi buradaki hücrelerde hapsedilmiş. Bu hücreler mal ve eşya dolu. Buradan hemen git, yoksa seni de esir eder” demiş. Kız kırk hücrenin anahtarını alarak hücreleri tek tek açar ve en dipteki hücreden bir sandık alır. Sandığın içinden bir kutu çıkarmış ve kutunun içinden pamuğa sarılı, canlı bir kurdu ona uzatmış ve küçük oğlan bu şekilde kızın yardımıyla kocakarıyı öldürmüştür. Karanlık yer bir anda aydınlanmış. Küçük oğlan kızını bir sandığa koyarak yukarıdaki abilerinden kızını çekmelerini istemiş. Ağabeyleri kızını yukarı çekmiş ama kız çok beğendikleri için oğlanı aşağıda bırakmışlar. Oğlan, aşağıda çift süren yaşlı bir adam görmüş. Adam “Simurg’un yavrularını yiyen ejderhayı öldürmüş, Simurg ona bir tulum su, bir çuval et hazırlamış, et isterse su, su isterse et vermesini tembihleyip sırtına oturtmuş ve yola çıkmışlar. Yolda et bitince oğlan baldırından et

kesip vermiş. Yukarı çıkınca Simurg, dilinin altındaki eti baldırına yapıştırıp oğlanı iyileştirmiş. Küçük oğlan, ağabeylerini kız için kavga ederken bulmuş ve ikisine de birer tokat atıp kız ve ağabeyleriyle birlikte eve dönmüş. Olanları duyan babası, küçük kardeşlerine ihanet eden iki oğlunu evden kovmuş ve kırk gün kırk gece düğün yaparak küçük oğlunu evlendirmiş (Fedakâr, 2011, s. 361-364).

2.1.3.5. Şahmaran

Halk arasında “Şahmeran” ve “Şahmaran” olarak bilinen insan başlı, yılan gövdeli bu mitik yaratığın adı, Farsçada “yılanların şahı” anlamına gelen “Şah-ı mârân”dan gelmektedir. Bununla birlikte Ashâb-ı Kehf efsanesindeki yedi kişiden, adı “hükmetmek, hükümdar olmak” anlamına gelen “Yemliha” da Şahmaran’ın adlarından biridir. Tarihî kaynaklara bakıldığında Şahmaran’ın Hint, Yunan, İran, İbrani ve Arap kaynaklarından izler taşıdığı görülmektedir. Anadolu ve Mezopotamya kültürlerindeki yılan kadın kültünün de Şahmaran’ın oluşmasında etken olduğu düşünülmektedir (Uğurlu, 2008, s. 1697).

Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde farklı varyantlarıyla anlatılan Şahmaran hikayesinin efsane, hikaye ve masal biçimlerinde anlatılmaktadır. Şahmaran, gizemli ve olumlu yönleriyle öne çıkar. Sözünde durmayan insanlara karşı affedici ve iyiliksever özellikleriyle dikkat çekmektedir (Çıblak, 2007, s. 191-192). Şahmaran, farklı kültürlerde yaşayan ve günümüzde Orta Asya topluluklarının renklerini alan bir efsanedir. Masal, efsane, inanç, resim altı sanatı, kilim ve halı dokumaları gibi farklı el işçiliklerinde bulunur (Mant, 1998, s. 16). Şahmaran aynı zamanda hastaları iyileştiren ve bilge bir sembol olarak kabul edilir. Dünyanın değişik bölgelerinde, kadını temsil eden, doğurganlık ve bereketi sembolize eden yılan, evrensel bir semboldür. Anadolu’da, genç kızların çeyizlerine işleme olarak eklendiği görülür. Halk resimlerinde cam altı, taş baskısı, boyama, işleme ve örme teknikleriyle yaygın olarak görülen Şahmeran motifinin koruyuculuğuna inanılır. Bu motiflerin kötülükten, yangın ve afetlerden koruduğuna, bereket, uğur ve bolluk getirdiğine, bu nedenle de gücü temsil ettiğine inanılır (Şentürk, 1997, s. 40-41).

Yılan Padişahı Şahmaran adlı Kazan-Tatar masalında bir fakir adam, bir ağaç dibinde otururken, eline demirden bir şey değer ve orada bir bal küpü bulur. Bulduğu balı satar ve bu şekilde geçinmeye başlar. Sonra komşusuna da haber verir ve balı

birlikte satarlar. Bakı buldukları yerde bir mağara vardır kahraman buraya girer ve Şahmaran ile burada karşılaşır. Yılanlar bunu yemek istediğinde, Şahmaran, yemelerine izin vermez ve bir süre yılanlarla birlikte yaşar. Evini özleyen delikanlıyı, Şahmaran, kendisini gördüğünü kimseye söylememesi karşılığında, serbest bırakır. Şehrin padişahı hastalanır büyücüler padişahın iyileşmesi için Şahmaran'ı gören biri olması gerektiğini söylerler. Padişah bir hamam yaptırır, herkesi çağırır ve delikanlının vücudundaki lekelerden Şahmaran'ı gördüğünü anlarlar delikanlı da mecburen durumu itiraf eder. Fakir delikanlı Şahmaran'ın yanına gider. Şahmaran delikanlıya kızar ama başına gelenleri anlatınca ona kendisini pişirmesini istediklerinde, üçe bölmelerini, birinci kaynayan ile son kaynayanın yerlerini değiştirmelerini söyler. Delikanlı, Şahmaran'ı getirir, üçe ayırıp, pişirir ve birinci ile üçüncü kaynayanın yerlerini değiştirir. Büyücü üçüncü kaynayan diye birinciye içer ve ölür. Delikanlı üçüncü kaynayanı içer ve kaynamakta olan yılan parçalarının konuştuklarını anlamaya başlar. Yılan parçalarından baş kısmını yiyenin, başının iyileşeceğini, iç parçasını yiyenin, içinin iyileşeceğini, son olarak kuyruk parçasını yiyenin ayaklarının iyileşeceğini söyler. Padişah, hepsinden yer ve iyileşir. Kahraman fakir delikanlı bütün hayvanların dilini anlamaya başlar şifacı olur (Gültekin, 2013, s. 478-485).

Anadolu sahasından Avcı Ali adlı masalda Avcı Ali sarılan iki yilandan çirkinini öldürmek isterken, yanlışlıkla güzel olanını yaralar. Bu yılan, yılanlar padişahının kızıdır. Şahmaran, Avcı Ali'yi öldürtmek için askerlerini yani yılanlarını oraya gönderir. Şahmaran yılanları, Avcı Ali'yi öldürmek için beklerken, onun bu olaydandolayı çok üzüldüğünü ve güzel yılanın da bir sevgilisinin olduğunu öğrenirler. Gerçeği öğrenen padişah, yılanlara Avcı Ali'yi yanına getirmelerini söyler. Yılanlar, Avcı Ali'yi getirirken; "Padişah, senden ne istediğini sorarsa, sadece tükürüğünü iste" diye tembihlerler. Yılanlar padişahı, Avcı Ali'nin tükürünce, o bütün hayvanların dilini öğrenir. Ancak bu sırrı başka birine söylerse öleceğini söylerler. Avcı Ali, yeni doğan iki cılız koyunun, bin koyuna anne ve baba olacaklarını konuşmalarından öğrenerek hemen onları satın alır. Bir gün, kuşların konuşmalarına gülen Avcı Ali'ye hanımı gülmesinin sebebini sorar. Avcı Ali de, söylediği taktirde öleceğini söyler ve onun için önce kefenini ve suyunu hazırlamasını belirtir (Şimşek, 2001, s. 23-26).

2.1.3.6. Peri

Peri kızları, mitoloji ve masallarda büyüleyici, esrarengiz varlıklardır. Peri kızları, dünyanın çeşitli kültürlerinde farklı adlarla anılmasına rağmen genellikle doğanın güzelliklerini sembolize ederler. İnsana yardım eden ya da tuzaklarla onları test eden güçlü ve zarif kadın varlıkları olarak tasvir edilmektedirler. Türk masallarının başlıca figürlerinden biri olan peri kızlarının; kadın gücünü, doğanın güzelliklerini ve insanın içsel gelişimini temsil ettiği düşünülebilir. Bakire kızlar ile peri kızlarını özdeşleştiren Evrim Ölçer Özünel peri kızları hakkında şu şekilde bilgi vermektedir:

“Bu kızların çoğu, doğaüstü mekanları, büyüsel nitelikler taşımayan sıradan erkeklerle evlenerek terk etmelerine karşın, evliliklerinin ilk evresinde özellikle kocaları zor durumda kaldığında büyü yoluyla onlara yardım ederler. Bu konumları, peri kızlarını olağanüstü öğeleri kullanabilen bakire kızlar olarak tanımlamayı da mümkün kılar. Peri kızları tüm bakire kızlar gibi nihai amaçları olan doğru erkeğe ulaştıkları zaman olağanüstü özelliklerini gene ailenin bütünlüğünü korumak ve kocaya yardım amaçlı kullanırlar.” (2006, s. 80).

Peri kızları, Türk masallarındaki kahramanlar için önemli bir yardımcı rolünü üstlenmektedir. Bu yardımın birkaç temel yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki bilgi ve yönlendirmedir. Peri kızları, kahramanlara genellikle önemli bilgiler sunmakta ve yol göstermektedir. Bu sayede kahramanlar, yolculukları sırasında karşılaşacakları tehlikeleri öğrenmekte ve onları aşarak hedefine ulaşmaktadır. Bir diğer yardım biçimi ise peri kızının doğa üstü yetenekleriyle kahramana yardım etmesidir. Doğa üstü yeteneklere sahip olan peri kızları, bu yetenekleri kullanarak kahramanların zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır. Peri kızları, kahramanları test etmek için bazen zorlu görevler vermektedir. Kahramanlar, bu testleri başarıyla tamamladıklarında peri kızlarının yardımını almaktadır.

Menekşe Yaprığından İncinen Kızım adlı Anadolu masalında evvel zaman içinde bir anne ile kızı vardır, anne doksan kız ise yetmiş yaşındadır. Anne bahçede gezerken kızına “Menekşe yaprağından eli incinen kızım” diyerek seslenir. O esnada memleketin padişahı atının üstünde evin yanından geçerken bu sözleri duyar. Annesine gidip bu kızı kendisine istemesini söyler. Görücüler kadının evine gelir kadın nişan yüzüğünün kızı görmeden anahtar deliğinden kızın parmağına takılmasını söyler. Bir hafta sonra düğün kurulur. Damat gelinin yaşlı biri olduğunu görünce gelini pencereden aşağıya fırlatır. Gelin pencerenin altındaki ağacın dallarına takılı kalır. O ağacın altında periler, padişahlarının oğlunu getirirler. Peri Şehzade’nin boğazına bir

kemik saplanmıştır. Şehzade gelinin ağaçta asılı kaldığını görünce güler ve boğazındaki şişlik gider. Padişah perilere emir verir ve oğlunun bu sıkıntıdan kurtarının her dileğini yerine getirmelerini söyler. Peri kızları kocakarıya gençlik, güzellik, boy, huy gibi pek çok güzel özellik hediye ederler. Ertesi sabah padişah pişman olur ağacın altına gider ve bakar ki dalların arasında çok güzel bir kız vardır ve onunla evlenir (Boratav, 2018, s.145-147)

Dev Kızı, Müflis Adamın Oğlu ve İmam adlı Kazan Tatar sahası masalında zengin bir adam vardır ve bütün malını içki içerek bitirir, müflis adamın oğlu medresede okur. Parası biten müflis adam, “Para veren olsa, başımı da kestiririm” der. Adam böyle deyince bir dev gelir “Kendisinin bilmediği şeyi vermesi” karşılığında, içindeki para hiç bitmeyen bir kese ile bir mektup, verir. Üç yıl sonra medresede okuyan oğlu döner ve mektubu bulur; oğlan deve satıldığını öğrenip yola çıkar. Yolda bir dev karısıyla karşılaşır. Dev karısı, oğlana bir mektup verir ve onu bir eve gönderir. Oğlan evde güzel bir kızla karşılaşır, mektubu kıza verince kız, kendisini çocukken devin kaçırdığını anlatır. Oğlan, devin yanına gider. Dev, oğlandan isteklerde bulunur. Büyük bir ormandaki ağaçları kesmesini, bir değirmen kurmasını, buğdayları öğütmesini, ekmek yapmasını, değirmenin yanına bir elma ağacı dikmesini ve elmaların da sabaha kadar olgunlaşmasını ister kız, perilerini çalıştırarak işi bitirir. Altı atını sulamasını ister; kız, oğlana altı atın kendisi ile birlikte altı kız olduğunu söyler ve kendisine binmesini tembihler. Delikanlı ata biner, demirciden çivi ve çekiç alırlar, ama oğlan at şeklinde gelen devin kafasına çiviye çakamaz, dev kurtulur, atları sularlar ve devin isteğini yerine getirirler, Sevdiği kızı alıp, hamama girmesini ister. Kız, devin kendilerini öldüreceğini anlar ve birlikte kaçarlar. Dev onları takip ettirir, kızla oğlan arkalarından gelenlerden: Kız sürüye dönüşür oğlan ise çobana dönüşür. Kız köye ve camiye dönüşür. Oğlan da müezzine dönüşür. Kendisi gelen devden de kız göle, oğlan da kurbağa dönüşerek, kurtulurlar. Kızla oğlan, köylerine dönerken, oğlan kızdan beklemesini, araba alıp, geleceğini; kız da kardeşlerine sarılmamasını tembihler. Eğer kardeşlerine dokunursa kızı unutacağını söyler. Oğlan, eve döner ve kızın dediğini yapmaz. Kardeşine sarılır ve kızı unuttur, delikanlının ailesi başka bir kızı oğlana istemeye hazırlanırlar. Kız da oğlan gelmeyince, yaşlı bir kadının evine yerleşir. Köyün imamı kızı görünce kızı çok beğenir. Üç gün sabah namazına geç kalır kızın güzelliği sebebiyle üç imam kovulur. Oğlanın düğünü olur. Kız da ekmek yapıp götürür, yaptığı ekmeği kesince, içinden iki güvercin çıkar, biri “Unuttun, unuttun.”

diğeri de “Unutmadın, unutmadın.” diye öterler oğlan güvercinler sayesinde kızı hatırlar. Kızla oğlan evlenirler. Buğday ekme zamanı gelince delikanlı kız perilerin yardımıyla tarlayı sürer. Peri kızı sayesinde rahat bir yaşama kavuşurlar (Gültekin, 2013, s. 468-570).

2.1.3.7. Cin

Türk kültüründe dini ve mitolojik bağlamda en yaygın bilinen demon cindir. Cinler, mitolojilerde ve inançlarda gözle görülemeyen ve ilahi niteliklere sahip olduğuna inanılan varlıklardır ve genellikle kötü ve korkutucu olarak tanımlanırlar. Cin kavramı düşünsel olarak çok eski dönemlere kadar izlenebilse de İslam kültürü içinde daha fazla tanımlanmış, anlatılmış ve inanılmıştır. İslami çerçevede cinler, ciddi bir kültürel öneme sahip varlıklar olarak kabul edilmiştir. Özellikleri, tasvirleri, kökenleri ve mitolojik sistemlerdeki yeri hakkında farklı kaynaklarda farklı bilgiler yer alsa da genel olarak cinlerin insan benzeri bir topluluk olduğu, dumansız ateşten yaratıldığı ve insan gibi ibadet etmekle yükümlü olduğu bilinmektedir. Cinlerin özgür iradeleri sayesinde iyi ve kötü arasında seçim yapabildikleri de kabul edilen bir gerçektir. Cinlerin tasvirleri de farklılık göstermektedir. Bazı kaynaklarda cinlerin insan benzeri, bazı kaynaklarda ise hayvan benzeri olduğu belirtilmektedir. Cinlerin insanlarla etkileşimleri de farklı şekillerde tasvir edilmektedir. Bazı kaynaklarda cinlerin insanlara zarar verdiği, bazı kaynaklarda ise insanlara yardım ettiği bilgisi yer almaktadır. Kökenleri hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda cinlerin İblis’in soyundan geldiği, bazı kaynaklarda ise cinlerin farklı bir yaratılış hikayesi olduğu belirtilmektedir (Sarpkaya, 2014, s. 14-19).

Kazan-Tatar masalı olan Altın Mum adlı masalda bir terzinin söz dinlemeyen Allahverdi adlı yetim bir çocuk vardır. Abrik adındaki biri annesinden çocuğu alır. Abrik çocuğu götürürken acıkınca çuvalı sıvazlar ve Allahverdinin karnını doyurur. Canı oyun isteyince atlarla oynatır. Abrik, kuru odunları toplayarak, ateş yakar, ateşin içinde çeşitli hayvanlar vardır. Allahverdi, bu hayvanları seyrederek eğlenir. Bir yere giderler. Bu yerde Abrik içinden bir şeyler okumaya başlar, yer yarılr ve derin bir çukur oluşur. Abrik, Allahverdi’ye bir kılıç vererek, aşağıya inmesini, birinci kapının ardındaki beş başlı devi ve ikinci kapının ardındaki yedi başlı devi öldürmesini, sobanın içindeki altın mumu alıp, getirmesini, başka bir şeye dokunmamasını söyler.

Allahverdi Abrik'in verdiği kılıçla devleri öldürür ve altın mumu alır. Abrik başka bir şeye dokunmamasını tembihlese de Allahverdi fesini mücevher ve altınlarla doldurur oradan aldığı altın bir yüzüğü de parmağına takar. Abrik, mumu ister, ama Allahverdi kendisini çıkarmasını bekler, sonunda Abrik, Allahverdi'ye tuzak kurar ve onun üzerini toprakla kapatır ve kaçır. Allahverdi, toprağın altında sıkışınca, eli parmağındaki yüzüğe değır, altın yüzük cini ortaya çıkar ve Allahverdi cine eve gitmek istediğini söyler cin onu evine götürür. Allahverdi, altın mumu annesine vererek yüzüğü temizlemesini ister. Kadın, muma dokununca altın mum cini ortaya çıkar, kadın korkusundan bayılır. Allahverdi, altın mum cininden altı altın tabak ve kırk yıl yetecek kadar yiyecek ister. Cin bunu yerine getirir. Padişah, kızının eş seçme töreni vardır. Allahverdi bu kızı görünce aşık olur. Allahverdi annesine bir tabak altın verir ve padişahın kızını istemeye gönderir. Kadın, korkusundan saraya giremez ve altınları, pencerenin altına gömerek, geri döner. ikinci kez bir tabak altın verir ve padişaha gönderir, kadın aynı şekilde altınları gömer ve geri döner. Üçüncü kez bir tabak altınla gönderir. Padişah, kadını görür ve içeri çağırarak kadını dinler. Allahverdi, padişahın daveti üzerine saraya gider ve padişahla konuşur. Padişah, vezirlerine danışır; bir vezir altı odalı altın bir ev yaparsa kızı vermelerini tavsiye eder. Allahverdi, yapabileceğini, ama bir duvarını kendilerinin yapması için bırakacağını söyler. Allahverdi, geceleyin altın mum cinin çağırır ve cinler, altı odalı altın bir ev yaparlar, bir duvarını boş bırakırlar. Padişah, halkın bütün altınlarını toplasa da eksik duvarı tamamlayamaz; Allahverdi, duvarı kendisi tamamlar ve kızla evlenir. Allahverdi'yi komşu köye, balta yapması için çağırırlar, onun yokluğunda Abrik gelir ve altın mumu ele geçirerek, altın evi ve kızı da yanında götürür. Allahverdi, altın yüzük cinini çağırır ve onun yardımıyla Abrik'in olduğu yere gider. Abrik'in karısının yardımıyla eve girer ve onu öldürerek, altın mumu ele geçirip, evini ve karısını geri getirir. Tekrar düğün yaparlar ve padişahın yerine Allahverdi, padişah olur. Mum altın çıkarır ve mumun çıkardığı altınlar sayesinde kahraman zengin olur ve padişahın kızıyla da altın mumun mucizeleri sayesinde evlenir (Gültekin, 2013, s. 795-805).

Anadolu sahasında İyilik ve Kötülük adlı masalda ailelerinden bıkan “İyilik ve Kötülük”, dünya yolculuğuna çıkarlar. Yolda, önce “İyilik” in azığını yerler. Sıra, “Kötülük” ün yemeğine gelince o, bir bardak suyu, bir göz karşılığında vereceğini söyler. İki bardak su karşılığında, iki gözünü de veren “İyilik”, arkadaşından ayrılp bir incir ağacının dibine oturur. Biraz sonra, ağacın yanına cinler gelip; incir ağacının

yaprakları suda ıslatılıp göze sürüldüğü taktirde, körlüğün giderileceğini ve ağacın yanındaki taş kırıldığında, bütün dünyaya yetecek suyun çıkacağını söylerler. Konuşmalara kulak misafiri olan “İyilik”, yanına bir miktar yaprak alarak, “Körler Ülkesi” ne gider. Orada, önce padişahın kızının gözlerini açar. Daha sonra, yine cinlerin söylediklerini yaparak, işaret edilen taşı kaldırıp, ülkeyi suya kavuşturur. Yanında getirdiği yapraklarla da, bütün insanların gözlerini açar. Artık rahata kavuşan “İyilik” arkadaşı “Kötülük” ü buldurup idam ettirir, kendisi de padişahın kızı ile evlenir (Şimşek, 2001, s. 49-51).

2.1.3.8. Kötü ruh

Ak Sağış ve Kara Sağış adlı Tıva masalında Ak Sağış ve Kara Sağış kardeşlerin annesi, çocuklarına ölmeden önce mezarını istediği yere gömmelerini ister. “Yaşlandım, bedenim yorgun ve hasta, çok geçmeden ölürüm oğullarım. Öldüğümde, keçe kepeneye koyup alacalı urgana bağlayıp, batı tarafa gidersiniz. İp organ koptuğunda beni oraya bırakırsınız. Cesedimi başka bir yere defnetmeyin” der. İki kardeşten Ak sağış annesinin vasiyetini yerine getirdiği için ödüllendirilir. Ak Sağış annesini gömüp başında uyurken kötü ruh gelir ve annesini koruyacağını söyler. Bu balbala bir vurduğunda, bir gümüş para tükürür.” Kara sağış ise kötü olduğu ve kardeşinin mallarına göz dikip aç gözlülük yaptığı için cezalandırılır. Kara Sağış kardeşinin koyunlarını yer fakat kendi koyunlarını kardeşiyle paylaşmaz. Ak sağış tilki, ayı ve kurt sayesinde padişahın sorunlarının sebebinin tesadüfen öğrenir ve bu şekilde hem ülkeye yönetici olur hem de zengin olur. Kara sağış bunlara nasıl sahip olduğunu merak edince Ak sağış ona anlatır fakat Kara sağış kötü olduğu için ödüllendirilmez, cezalandırılır. Tilki, ayı ve kurt onu yer (Aça, 2007, s. 399-406).

2.2. Bağışlanma Nedeni

2.2.1. Baba Vasiyetini-İsteğini Yerine Getirme

Bu başlık 31 İşlev içinde 12. İşlev olan “Kahraman Büyülü Bir Nesneyi ya da Yardımcıyı Edinmesini Sağlayan Bir Sınama, Sorgulama, Saldırı, vb. İle Karşılaşır” işlevinde değerlendirilmektedir. Propp yöntemine göre bağışçı olan baba kahramandan istekte bulunur ve ona bir görev verir. Kahraman bu görevi başarı ile tamamlarsa ödüllendirilir. “Ölüm döşeğindeki bir baba, oğullarından üç geceyi mezarın başında

geçirmelerini ister. En küçüğü bu isteği yerine getirir ve bir at hediye eder.” Sembol olarak “D3E3F1(179)” şeklinde gösterilmektedir (Propp, 2018, s. 41).

Simurg (Karakuş) adlı Kazan Tatar masalında kahramanın babası ölmeden önce “zor durumda kalırsan bu sandığı aç” diyerek vasiyet eder. Kahramanın kızı bir çiçek ister ve kahraman onu bulmak için yola çıkar. Kahramanın babasının ölmeden önce vasiyet edip verdiği sandığın içinden çıkan düdük, üç tel saç ve sopa çıkar. Bu yolculukta Simurg’un kahramandan istediği şeyleri yerine getirmesinde bu nesneler yardımcı olur. Aynı zamanda Simurg çiçek karşılığında kızı ister ve yaşlı adam kabul eder. Kahramanın kara bir kuşa kızını vermesi, buna razı gelmesi sonucunda Simurg kanat çırpıp yakışıklı bir delikanlı olur ve kızla evlenirler (Gültekin, 2013, s. 488-49).

Bir Uygur masalı olan Altın Kılıç’ta üç kardeş vardır. Bu kardeşlerin ikisi kız biri de erkektir. Babaları çok hastayken oğlunu yanına çağırarak üvey annelerinden hayır gelmeyeceğini iki kardeşini de kapıya gelen dilencilerle evlendirmesini söyler. Sonrasında “Kazıktaki altın kılıcı sana miras bırakıyorum. Ben öldükten sonra altın kılıcı alıp kible tarafındaki kapıdan sefere çık. Sana bir şey gerekirse iki rekât namaz kıl ve kılıca emret, o zaman dileğin gerçek olur” der ve bir altın kılıç verir (Yalçınkaya, 2021, s. 1354-1359). Kahraman babasının isteğini yerine getirmeyip üvey annesiyle evde kalmayı tercih etmiş olsa hiçbir zaman yola çıkıp anlatının sonunda elde ettiği tecrübe ve becerileri kazanmamış olacaktı. Yine babasının vasiyetini yerine getirmeyip kardeşlerini dilenciye değil de başka birine verseydi anlatının sonunda kendisine yardım edecek kişileri bulamayacaktı.

Közödöy adlı Altay masalında kahramanın babası bağışçıdır. Ölmeden önce oğullarına şöyle vasiyet eder “Ben aylı, güneşli dünyadan ayrıldığımda, beni Ak-Kajat’ın eteğine götürerek siz üçünüz sırasıyla birer gece benim yanımda bekleyin, sonra size söyleyeceklerimi de iyi dinleyin”. Üç kardeşten sadece en küçük kardeş her gece babasının kabrine gider. Kahramanın babası ölmeden önce üç oğluna vasiyet eder fakat iki büyük oğlan verdikleri sözü tutmaz. Sadece küçük oğlan verdiği sözü tutar. İki büyük oğlan kabre gitmez ve Közödöy üç gece boyunca babasının kabrinde bekler. Abileri Közödöy’e mezarın başında kendilerinin yerine beklemesi karşılığında palto vereceklerini söylerler. Büyük abi kara çuhadan, küçük abi ise tilki yakalı palto vereceğini söyler. İki kardeş küçük kardeşlerine verdikleri sözü tutmazlar. Közödöy abilerine kızmaz ve babasının isteğini sadece o yerine getirir bu nedenle babası bütün bilgileri ona bağışlar (Dilek, 2007, s. 361-367).

Arık-Bökö adlı Altay masalında ailenin tek çocuğu olan kahraman anne ve babasının isteklerini yerine getirir. Annesi ve babası ev isterler, Arık-Bökö ev yapar. Odun ve su verir, yemek verir. Hürmetli davranır ve bu nedenle bağışçı ile karşılaşır (Dilek, 2007, s. 380-385).

Ak Sağış ve Kara Sağış adlı Tıva masalında Ak Sağış ve Kara Sağış kardeşlerin annesi, çocuklarına ölmeden önce mezarını istediği yere gömmelerini ister. “Yaşlandım, bedenim yorgun ve hasta, çok geçmeden ölürüm oğullarım. Öldüğümde, keçe kepeneğe koyup alacalı urgana bağlayıp, batı tarafa gidersiniz. İp urgan koptuğunda beni oraya bırakırsınız. Cesedimi başka bir yere defnetmeyin” der. İki kardeşten Ak sağış annesinin vasiyetini yerine getirdiği için ödüllendirilir. Ak Sağış annesini gömüp başında uyurken kötü ruh gelir ve annesini koruyacağını söyler. Bu balbala bir vurduğunda, bir gümüş para tükürür.” Kara sağış ise kötü olduğu ve kardeşinin mallarına göz dikip aç gözlülük yaptığı için cezalandırılır. Kara Sağış kardeşinin koyunlarını yer fakat kendi koyunlarını kardeşiyle paylaşmaz. Ak sağış tilki, ayı ve kurt sayesinde padişahın sorunlarının sebebinin tesadüfen öğrenir ve bu şekilde hem ülkeye yönetici olur hem de zengin olur. Kara sağış bunlara nasıl sahip olduğunu merak edince Ak sağış ona anlatır fakat Kara sağış kötü olduğu için ödüllendirilmez, cezalandırılır. Tilki, ayı ve kurt onu yer (Aça, 2007, s. 399-406).

Bostancı Dede adlı Anadolu masalında kahraman babasının vasiyetini yerine getirerek kırk gün babasının mezarı başında nöbet tutar. Kahraman bu nöbet esnasında bağışçı ile karşılaşır (Boratav, 2018, s. 223-233).

Altın Toplu Sultan adlı Anadolu masalında kahraman babasının vasiyetini yerine getirir. Padişah, ölüm döşeğindeyken, kızlarının nasıl evleneceğini vasiyet eder. Vasiyeti şöyleymiş: “Ben ölmeden önce, kızlarımı isteyenlere verin, ama onları kimin ilk istediğini takip edin.” Birinci kızını isteyen, doksan yaşında bir ihtiyarmış. İkinci kızını isteyen de aynı şekilde yaşlı bir adamdır. Üçüncü kızı isteyen ise küçük oğlandır. Büyük oğlan ve ortanca kardeşler, kızlarını vermemek için direnirler, ancak küçük kardeş vasiyeti yerine getirir. Bir gün, küçük şehzade bir rüyada ayın on dördü gibi güzel bir kız görür ve ona âşık olur. Kızın yüzünü hatırlayabilmek için yola koyulur. Altı ay boyunca yolculuk ederken sonunda yorgun düşer ve bir çeşmenin yanında dinlenir. Kahraman yolculuğu boyunca karşılaştığı kişilerin kardeşleri ile evlendirdiği kimseler olduğunu öğrenir. Masalda kahramanın, babasının vasiyetini yerine getirip

başından geçen olaylarla bu sayede baş edebildiğini görebiliriz (Boratav, 2018, s. 215-222).

2.2.2. İhanet Eden Kişiye Kin Tutmama

Saldaçak ile Tırmujaar adlı Altay masalında kahraman, abisi Saldacak kurnazlık yapar. Kızıl at Tırmujaar'ın, kara at ise Saldaçak'ın atıdır. Abisi kızıl atı kesip birlikte yedikten sonra kaçır. Abisi kendisini bırakıp gitmesine rağmen ona karşı kötülük düşünmez. Abisini aramaya başlar bulamayınca bilmediği bir yola gider. Gittiği ormanda gezinirken tesadüfen vaşak, porsuk, samur ve sincap ile karşılaşır. Alacağı bilgilerin hayvanları öldüren susuzluğu giderecek şey porsuktaki sihirli değnek ile mümkündür. Bu sayede padişah (Kırış-kaan) kızını Tırmujaar'a verir, malından mal ayırır, servetinden servet böler ve kahraman zengin olur (Dilek, 2007, s. 371-373).

Bu masalda kahraman tok gözlü olduğu için, abisi ile yemeğini paylaştığı onun hakkında kötü düşüncelere sahip olmadığı için ormandaki evde hayvanların konuşmalarını duyar. Kahraman edindiği bilgileri sadece kendi çıkarı için kullanmak yerine hana söyler. Böylece hem ülkedeki kıtlık sonlanır hem de kahraman han tarafından ödüllendirilir. Han kızı ile mutlu ve zengin bir şekilde yaşamını sürer. Her şeyini kaybeden abisi kahramanın yanında dönüp bu kadar zenginliği nasıl kazandığını sorduğunda ona başından geçenleri eksiksiz şekilde anlatır. Abisi ise kurnazlık edip kardeşinin atını yiyip kaçtığı, sonrasında açgözlü davranıp onun sahip olduğu şeylere kendisi de çaba sarfetmeden bir şeylere sahip olma peşine düştüğü için kötü bir yaşam sürer.

İyilik ve Kötülük adlı Kazak masalında İyilik adlı kişi Kötülük adlı kişinin ihanetini görmesine karşın nasıl zengin olduğunu, başına ne işler geldiğini ona anlatır (Alptekin, 2003, s. 157-160).

2.2.3. Affedici Olma-Af Dileme

Vur Tokmak adlı Kazak masalında yaşlı adam kapana sıkışan kazı affeder ve bir yıl sonra kaz kendisine tekrar geleceğini ve ne isterse yapacağını söyler. Kaz yaşlı adama “Sen beni serbest bırak. Benden ne istersen onu bir sene sonra al.” Bir sene

sonra yaşlı adam yolda karşılaştığı deveciye develer kimin der, deveci Kazbay'ın diye cevap verir. Yolda çobana denk gelir ve çobana sorar, çoban koyunların sahibinin Kazbay olduğunu söyler. Yaşlı adam Kazbayın başka neyi var diye sorar. Çocuk çoban cevap verir. “Kazbay'ın üç iyi varlığı vardır. Biri piş kazanım, piş derse çeşitli yemek pişer. İkincisi kus eşeğim kus dediğinde eşeği altın kusar. Üçüncüsü ise vur tokmağım vur dediğinde o insanları döver.” diyerek kahramanın bu nesneleri nasıl kullanacağını da anlatır (Alptekin, 2003, s. 143-146).

Tak-Tuk Baston adlı Altay masalında hırsız, ihtiyarın evinin önünden kaz çalar, hırsız yakalanınca af diler ve onu affederse ihtiyara yardım edeceğini söyler. “Ah, ihtiyar beni bırak, sana bir yardımım olur.” demiş hırsız. “Hayır, artık yeter, tek kazımı yedin, şimdi sıra ikincisinde mi? Benim kazımı geri vermeden seni bırakmam.”. Hırsız “Öyleyse beraber gidelim.” demiş. Kahraman hırsızı affeder affedici davranır bu nedenle nesneler bağışlanır (Dilek, 2007, s. 488-490).

2.2.4. Davete İcabet Etme-İkramı Geri Çevirmeme

Alakan ile Oğulları adlı Altay masalında Alakan'ın beş oğlu vardır. Büyük oğlunun adı Ergek, ikincisi Us, üçüncüsü Ortan, dördüncü oğlunun adı Çeçen, beşinci oğlunun adı da Çıçalkay'dır. Alakan geçimini Teke Bay'a deri işleyerek sağlar. Oğullarına büyükten küçüğe doğru teke baya deri götürmesini söyler. Dört oğlu yolda karşılaştıkları ak başlı ihtiyar kadının davetini reddeder. İhtiyar “Eve girip bitli, sirkeli yarma çorbası iç.” diye sorar. Oğlanlar da “Ben sizin bitli, sirkeli yarma çorbanızı içene kadar, Teke Bay'ın yağlı yemeğini yerim.” derler. En küçük oğlan Çıçalkay ise deveti reddetmez. “Hal hatır sorup da, eve davet edene niçin girmeyeyim.” der. Ak başlı ihtiyar kahramanın davetini ve ikramını geri çevirmez. Yaşlı kadın bu nedenle kahramana yemekler ikram eder. Bu sayede ak başlı yaşlı kadın kahramana teke bayın yanında karşılaşacağı zorlukları aşması için bilgi verir. Bütün kardeşler tek tek ak başlı ihtiyar ile karşılaşır ve eve davet ettiğinde hiçbiri daveti kabul etmediği için dört kardeş Teke Bay'ın tuzağına düşer ve köpek saldırır. Hepsi sonunda kuyuya düşer. Kahraman ise bağışçının sınamasını başarılı bir şekilde geçer ve ak başlı ihtiyar kadın ona yardım eder. Kahraman Teke Bay'ın köpeğini taş ile öldürerek abilerini kurtarır (Dilek, 2007, s. 497-503).

2.2.5. Öksüz-Yetim Yardıma Muhtaç Olma

Ot Sagının' Ah adlı Yakut masalında kahramanın annesi ve babası öldükten sonra onlardan kalan bir alaca boğanın kendisine verdiği mektup sayesinde etrafından göreceği kötülüklerden korunur. “Yapış!” emri vererek düşman hükümdarı, hükümdarın ailesini ve şamanı bir yere yapıştırır ve bu şekilde kendisini koruyabilir. (Duranlı, 2010, s. 261-264).

Bir Uygur masalı olan Hasiyetli Ak Gül'de bir padişah vardır ve bu padişahın kızı çok güzeldir. Kız hasta olur ama bu sırada kıza gelen talipler çok olunca padişah kızına fikrini sorar. Kız da hiç kimseden korkmayan batur bir er olsun, beni kim iyileştirirse ben onunla evlenirim der. Yetim bir yiğit bu kıza âşık olur ve onun hastalığına şifa bulmak için yola koyulmuş. Bu yiğit yolda ilerlerken acıkır ve bir bahçeye dalarak onun meyvelerini yer. Bu sırada dev sıfatlı bir yaşlı devin korkunç sesini duyarak korkup bayılır. Bu yaşlı kadın, yetime neden buraya geldiğini sorar. Yetim ise af dileyip hem yetim hem de âşık olduğunu söylemiş. Yaşlı kadın yiğidi bu yoldan dönen kimselerin olmadığını ve bu yoldan dönmesini söylemiş. Yiğit kararlı davranıp yolundan dönmeyeceğini söyleyince yaşlı kadın bu yiğide yardım etmeye kadar verir. “Hey oğlum, iraden söylediğin gibi ise doğuya doğru yürü. Çölün kumluğunda bir has bahçe var. Bağın sahibi “Ketrancı”dır. Kıza o cadı kast etti, onun kaderini bir tane ak güle bağlamış, o her haftada bir kere sihri okuduğunda kızı titreme basar ve başı ağrıyarak kendinden geçer. Sen bağa gir, ak gülden bir tane kopar ve çabucak geri dönüp kıza ver. Kız gülü alına takarsa hemen iyileşir. Kız senin hasretinle yanıp seni arayacak. Bu sırrı ben hiç kimseye söylemedim. Sen çok cefa çektiğin için sana söyledim. Yolun açık olsun, demiş ve çocuğa yolda yesin” der ve bir torba erik kurusu verir (Yalçınkaya, 2018, s. 1465-1468)

Neznay (Bilmiyorum) adlı Başkurt masalında kahraman zor durumda kaldığında ve masum olduğu için yardım eder. Kahramanın babası ticaret için evden gidince annesi öğretmen ile buluşur. Kahraman bunu görür. Baba geleceği zaman öğretmen kadın ile plan yapar. Kadına hasta rolü yapmasını söyler. Baba gelince kadın hasta yatmaktadır ve şifasının öğretmende olduğunu söyler. Öğretmen de kahraman ile atın butlarının kesilmesini karısının ancak bu şekilde iyileşeceğini söyler. At bu olanları görüp kahraman anlatmış ve onlar da plan yapmışlar. At kahramana “kesileceğimiz zaman benim üstüme bin, son kez binmek istediğini söyle baban izin verecektir, bana vurunca ben seni kaçıracağım” der. Kahraman ata sert şekilde vurunca

at koşar. Kahramanın arkasına kedi ve köpek de takılır ve böylece oradan kaçarlar. Kahraman mağdur ve masum ve yardıma muhtaç olduğu için at ona yardım etmiş. At kahramana yolculuğu boyunca işine yarayacak savaş elbisesinin yerini söyler ve akıl verir (Karagöz, 2021, s. 599-611).

Bir Altay masalı olan Annuşka öksüz bir kızıdır. Babası başka bir kadınla evlenir ve üvey annesinin de bir kızı vardır. Annuşka üvey annesi ve üvey kız kardeşi Mariya'ya sürekli hizmet eder. Gök İnek adlı Altay masasında kahraman evin üvey kızıdır. Togus-kös adlı üvey annesinin Mariya adlı bir kızı vardır. Üvey anne Annuşka adlı üvey kızına sürekli kötülük eder ve kıza görevler verir. Kız çaresiz verilen görevlerini yerine getirmeye çalışır. Bir gün Annuşka inek otlatmaya gittiğinde Togus-kös ona çok fazla keten verip şöyle demiş. “Bu ketenlerin hepsini eğireceksin.” der. “Bu kadar çok keteni nasıl eğireyim, eğiremem, Togus-kös yine beni dövecek” diyerek ağlamaya başlar. Bu sırada ölen annesinin yadigarı gök ineği insan gibi konuşmaya başlar ve ona yardımcı olur. Annuşka evin eski hanımının kızıdır ve inek ona işkence edilmesine üzülür bu nedenle yardım eder. Gök inek “Niçin ağlıyorsun Annuşka? Hangi felakete düştün, balam? Annen varken iki gözünden yaş gelmezdi, ovanın çiçeği gibi büyüdün. Şimdi senin ayakların çıplak, yürümekten derilerin yarılmış. Sırtındaki paltonun tamamı yama olmuş. Ağlama Annuşkacık, ben sana yardım ederim” diyerek ketenleri yemeye başlar. Üvey annesi gök ineği öldürünce Gök İnek Annuşka'dan ölmüş bedeninden parçaların gömülmesini ister. Bedeninin gömülmüş parçalarının olduğu yerden at arabası ve elbise çıkar. Temizlenir ve kiliseye gider kralın oğluyla karşılaşır. Annuşka adlı öksüz kızın annesinin yadigarı olan bu inek, kahramanın üvey annesinden ve üvey kardeşinden zarar görmesini engeller. Bu kız yardıma muhtaç ve öksüz olduğu için gök inek kıza acır ve bu şekilde yardım eder (Dilek, 2007, s. 528-531).

Anadolu sahasından Gülenber Hanım adlı masalda iki kardeşin annesi ölür ve babaları yeniden evlenir. Üvey anneleri bu iki kardeşin babasına ve iki kardeşe kötülük etmektedir. Güvercin öksüz olan bu kardeşlere üvey annelerinin kötü düşünce ve isteklerini söyleyerek onları uzaklaştırmaktadır (Seyidoğlu, 1975, s. 221).

Bacı Bacı Can Bacı adlı Anadolu masasında bir adamın kızı ve oğlu vardır. Ancak üvey anneleri bu çocukları istememektedir. Bir gün, üvey anne çocukları yakmak istediğini söylerken küçük oğlan bunu duyar. Oğlan bu kötü planı öğrendikten sonra ve iki kardeş annelerinin mezarına giderler. Mezarın içinden bir ses gelerek ve

çocuklara, bir fırça, bir tarak ve bir sabun almalarını ve üvey annelerinin adamları peşlerinden gelene kadar bu nesneleri atmak için sırayla tıraşı, fırçayı ve en sonunda sabunu atmaları gerektiğini söyler. Bu sayede kardeşler kurtulurlar (Boratav, 2018, s. 103-108).

2.2.6. Saçı (Kansız Kurban) Verme

Altay Türklerinin Yoksulun Yolculuğu adlı masalında Şıvık adında yoksul bir adam Mana adında da bir hanımı vardır. Bu adam kışları insanların evinde yaşar yazları da geçimini av yaparak sağlar. Bir gün bu yaşlı adam ava çıktığında uzaktaki bir dağa çıkıp bir gece o dağda konaklayarak talkanla suyu karıştırıp saçmış, büyük dağların iyelerinin adını zikretmiş. Dağ iyeleri çıkıp “Ne oldu ihtiyar, sana ne lazım?” diye sorarlar. Yaşlı adam da av gerek kaç kere ava çıktıysam avlayamadım diye cevap verir. Dağ iyeleri “Peki, ihtiyar sana bir av verelim, o hayvanı avlayıp dönersin, eve döndüğünde, o hayvanı verip bir at satın alırsın, o atı tanrıya kurban edersen, o zaman sen zengin yaşarsın” derler ve kaybolurlar (Dilek, 2007, s. 538-540).

2.2.7. Cesur Olma (Kaçmamak vb.)

Ecmen Batur adlı Uygur masalında kırk oğlu olan bir padişah kırk kızı olan bir padişah bulup oğullarını evlendirmek ister. Kırk kızı bulduğu zaman oğullarını alıp yola çıkar. Ulaştıkları ülkeden dönerken bir ejderhanın evde kalan bir oğlunu kaçırdığını öğrenir ve Ecmen Batur abisini kurtarmak için cesur davranır ve yola çıkar. Yolculuk bu şekilde başlar. Bağışçı olan ak sakallı adam bu yolculukta kahramanın karşısına çıkar (Yalçinkaya, 2018, s. 1437-1442).

Altı Kız Babası adlı Anadolu masalında uzak memleketlerden birinde altı kız olan bir adam yaşamaktadır. Bir gün, bu adam kahveye gitmiş ve orada tanımadığı birisi tarafından “Merhaba, altı kancık babası!” diye karşılanmış. Adam bu saygısızlığa karşılık vermemiş ve sessizce kahveden ayrılmış. Ertesi gün aynı kişi yine aynı sözleri söylemiş. Üçüncü gün, adam bu durumu küçük kızına anlatmış ve ona bu sefer ne yapması gerektiğini sormuş. Küçük kız da cesurca “Merhaba, altı köpek babası!” demiş. Adamın cevabı, bir başkasını daha kızgın hale getirmiş ve bir iddiaya dönüşmüş. Diğer adam, “Benimkiler köpek olsa da Beyoğlu’nun cebinden altın elma çalarlar” demiş. Adam yine sessiz kalmış ve eve dönmüş. Küçük kız da, “Ben de

alırım, merak etme” demiş. Ertesi gün kahvede iddiayı kabul edenler arasında kavga çıkmış. Kadıya gidip sorunlarını çözmesi için başvurmuşlar. Kız da erkek kıyafetleri giyerek diğer adamın oğluyla birlikte yola çıkmışlar. Ancak, bir köprüye geldiklerinde atlar köprüyü geçmek istememiş. Bu durumda kızla erkek, konuşarak geri dönmeye karar vermişler. Kız durup abdest alırken, atının gözlerini bağlayarak köprüden geçmeyi başarmış. Erkek ise aynı şeyi yapamayarak geri döner. Kız, akşamın ilerleyen saatlerinde bir köye varmış ve orada bir ihtiyar kadınla karşılaşır. Genç kız babasının kötü söz duymasını kabullenemez bey oğlunun cebinden altın elmayı almak için yola çıkarak cesur davranır. Erkekle yarışarak cesur davranır ve sudan geçerken abdest alır ve köprüden geçmeyi başarır. Bu sayede kahramanın karşısına bir ihtiyar kadın yani bağışçı çıkar ve ona rehberlik eder.

Nahırcı ile Oğlu adlı Anadolu masalında Mehmet Ağa adında bir çoban çocuksuzdur ve Allaha çocuğu olsun diye dua eder. Allah’a dua etmek için bir mağaraya gider. Dua ederden taşların arasından bir “eşek sıpası” çıkar ve insan gibi konuşarak kendisine evlat olacağını ve Allah tarafından gönderildiğini söyler. Eşek sıpası, Mehmet Ağa’nın yanında kalmaya başlar ve babasının işlerini başarıyla yaparak herkesin sevgisini kazanır. Köy halkı, bu olağanüstü yaratığın Mehmet Ağa’nın evlat olduğuna inanır. Yıllar sonra eşek sıpası büyür evlenmek ister ve babası bir beyden kızını ister. Eşek sıpası evlenince genç bir delikanlıya dönüşür (Şimşek, 2001, s. 94-102).

Yatalak Mehmet adlı Anadolu masalında Padişah üç kızına da onu ne kadar sevdiklerini sorar. En küçük olanı tuz kadar sevdiğini söyler. Padişah bu duruma sinirlenerek kızı cellatlara verir. Cellat kıza kıyamaz ve onu ormanda bırakır. Ormanda ihtiyar bir kadın kızı evine alır ve evinde bir delikanlı olduğunu söyler. Bu delikanlı yatalaktır ve annesi yıllardır oğluna bakmaktadır. Kız ihtiyar kadın evden gidince delikanlıyı denemek için sopayla ona vurur ve delikanlı ayağa kalkar. Genç kız kadına durumu anlatır ve kadın bu duruma sevinir, kız bu delikanlıyı işe gönderir. Mehmet, izin ister ve yola çıkarlar. Kervan yolda bir kuyuya gelir ve su kurumuştur. Mehmet’i kuyuya iner. Kuyuya inen Mehmet, ak sakallı bir dervişle karşılaşır. Derviş, Mehmet’e bir Arap ile karşılaşacağını ve onun ne dediğini dikkatle dinlemesini söyler. Arap’la karşılaşan Mehmet, onun sorularına doğru yanıt verir ve ödül olarak üç nar alır. Mehmet, narları alır ve tekrar yukarı çekilir. Yatalak Mehmet’in yukarı çıkmasına

herkes çok şaşırır, Mehmet kuyudaki Arap'ın sınamasından başarılı olmuştur (Boratav, 2008, s. 136-144).

Zümrüdü Anka Kuşu adlı Anadolu masalında Kahraman üç kardeş içinde hırsızı yakalayan tek çocuktur. Büyükler cesaret edemeyince, küçük kuyudan aşağı inip hem devi öldürür hem de oradaki üç kızı yukarı gönderir. Abileri küçük çocuğun bu başarısını kıskanarak onu kuyu dibinde bırakırlar. Aşağıdaki üç kızdan en küçüğü kahramana sihirli kıl ve altın tepsisi verir. Kahraman cesur olduğu için kuyudaki kızlar ile karşılaşır ve başına gelen kötü olayları bağışçının verdiği nesneler vasıtasıyla atlatır (Şimşek, 2001, s. 52-59).

2.2.8. İyilik Yapma- Kötülük Yapmama

Beş İnekli Yaşlı Kadın Beyberikeen adlı Yakut masalında yaşlı kadın diğer hayvanlara kaybettiği beş ineğin yerini sorar ama yaptığı kötülükler sebebiyle hayvanlar ona yardım etmez. Kuzgun hanım “Hayır, söylemeyeceğim! Sen beni ineklerin ot kalıntılarından kovup, sopayla sırtıma vurdun! Söylemeyeceğim!” der Erkek kuzgundan yardım isteyince “Hayır, eğer, bilsem de söylemem. Senin ineğin düşük yaptığında sen beni sondan kovdun, bana kuru inek gübresi attın ve beni ölümüne incittin. Söylemem!” der. Yolda erkek kartal ile karşılaşır ve ona da ineklerinin yerini sorar. Erkek kartal da “Tabi ... Biliyorum! Buradan dosdoğru doğuya git, orada tilki açıklığı var. Bu açık alanın güneşli tarafında çok güzel altın bir tepe var. Burada kökleri toprağın derinliklerine gitmiş, dallan yeryüzüne dek eğilmiş çok kalın bir ağaç var. Bu ağacın altında beş buzağısıyla beş inek yatıyor. Oraya git” diyerek kahramana yol gösterir. Bu gösterdiği yol ve bilgi sayesinde yaşlı kadının bir de kızı olur. Yaşlı kadının erkek kartala bir kötülüğü dokunmadığı için kartal ona yardım eder ve ineklerin yerini söyler (Duranlı, 2010, s. 231-236).

Avcı Ali adlı Anadolu masalında Avcı Ali adında bir adam, arkadaşlarıyla ava çıkar. Ava giderken karşısına çıkan iki sarmaşık yılan görür. Avcı Ali yılanlardan çirkin olanını öldürmeyi düşünür. Ancak istemeden yanlışlıkla güzel olanı yaralar. Bu güzel yılanın aslında yılanlar padişahının kızı olduğunu öğrenir. Yılanlar padişahı, Şahmaran, Avcı Ali'yi cezalandırmak isteyerek askerlerini (yılanlarını) Avcı Ali'nin üzerine yollar. Ancak, yılanlar beklerken Avcı Ali'nin bu durumdan çok üzgün olduğunu ve güzel yılanın da bir sevgilisi olduğunu öğrenmişler. Şahmaran, gerçeği

öğrenince askerlerine Avcı Ali'yi yanına getirmelerini emreder. Avcı Ali Şahmaran'ı değil çirkin yılanı öldürmek istediğini ve kötü niyetli olmadığını yılanlara anlatır. Bu şekilde kurtulur ve hayvanlarla konuşabilme yeteneği kazanır (Şimşek, 2001, s. 23-26).

Menekşe Yapağından İncinen Kızım adlı Anadolu masalında bir anne ile kızı vardır, anne doksan yaşında, kız ise yetmiş yaşındadır. Bir gün bahçede gezerken anne kızına “Menekşe yapağından eli incinen kızım” diyerek seslenir. O sırada memleketin padişahı evin yanından geçerken bu sözleri duyar. Hemen annesine giderek bu kızı kendisine istemesini söyler. Görücüler kadının evine gelir kadın nişan yüzüğünün kızı görmeden anahtar deliğinden kızın parmağına takılmasını söyler. Bir hafta sonra düğün kurulur. Damat gelinin yaşlı biri olduğunu görür gelini kucakladığı gibi pencereden fırlatır. Gelin pencerenin altındaki ağacın dallarına takılı kalır. O ağacın altında periler, padişahlarının oğlunu getirirler. Peri Şehzade'nin boğazına bir kemik saplanmıştı. Şehzade gelinin ağaçta asılı kaldığını görünce güler ve boğazındaki şişlik gider. Padişah perilere oğlunun bu sıkıntıdan kurtaranın her dileğini yerine getirmelerini söyleyerek emir verir. Peri kızları kocakarıya gençlik, güzellik, boy, huy gibi olumlu ve güzel özellikler bahşederler. Ertesi sabah padişah pişman olur ağacın altına gider ve bakar ki dalların arasında çok güzel bir kız vardır ve onunla evlenir (Boratav, 2008, s. 145-147). Burada kahraman kötü niyetli davranıp kin tutmadığı ve şehzadeye kötülük etmediği için ödüllendirilir.

2.2.9. Azat Etme-Kurtarma

Ab-ı Hayat adlı Uygur Türk masalında kahraman perizatlar padişahının şehzadesi olan yılanı, ejderhadan kurtarır. Yılan şehzadeye dönüşünce mümin adamı gençleştiren ve ömrünü sonsuz kılan abı hayat suyunu verir. “Ben perizatlar padişahının şehzadesi idim. Bu ejderha ise kara dişli bir dev, bana âşık idi. O benim kendisiyle birlikte olmamı talep etti. Ben reddettikten sonra o beni öldürmek için kovalarken, senin iyiliğinle kurtuldum. Bu iyiliğini asla unutmam, neye ihtiyacın var? Ne istersen şunu hemen önünde hazır edeyim” diyerek kahramana ab-ı hayat suyunu verir ve kahraman ölümsüz olur. Aynı masalda geyik bağışçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mümin adam yaralı olan geyiğin sesini duyunca şehzadenin verdiği abı hayat suyundan bu geyiğe içirir ve geyik sağlığına kavuşur. Geyik sağlıklı olunca

mümin adama sen benim hayatımı kurtardın sen benden ne istersin diye sorar. Mümin adam merhametli olduğu ve geyiğe merhamet ettiği için geyik de kendi tüyünü mümin adama bağışlar (Yalçınkaya, 2018, s. 1251-1258).

TulaaYah Uol adlı Yakut Türk masalında kahraman fırtına çıkınca bir eve sığınır ve o evin çalışanı olarak yaşamaya başlar. Öksüz genç eve girdiği yerde bu insanların yanında birkaç yıl boyunca yaşar ve onların işçisi olur. Öksüz çocuk işçilik yaptığı için ona anahtar vermişler. Öksüz çocuk bu anahtarla kasırga gider gitmez ambarı açmış. O ambarın içine baktığında orada bir sandık duruyormuş. Genç sandığa yaklaşmış, onu açmış ve gümüş bir tabutun durduğunu görmüş. Genç tabutu açtığında ondan bir kız çıkmış ve “Sen beni ölümden kurtardın, bundan sonra da ben sana yardım edeceğim” diyerek gider. Kahraman bu sandığı açıp kızı kurtardıktan sonra yaşamı değişir (Duranlı, 2010, s. 239-241).

İhtiyar Balıkçı ve Su Perisi adlı Uygur masalında bir ihtiyar balıkçı vardır ve bu ihtiyar balıkçı her gün balık tutmaya gidermiş, her seferinde ağına iki balık gelirmiş. Balıklardan birini karısıyla yermiş birini de satar geçimlerini sağlamış. Ağına bir gün tesadüfen bir balık takılmış ve bu balık konuşmaya başlamış. “Ben denizdeki balıkların padişahıyım, demiş altın balık. Benim günde bir sefer su yüzeyine çıkıp gezme âdetim var idi, ama üç günden beridir her gün senin ağına düştüm. Eğer beni bugün de salarsan seni muradına erdireceğim.” Kahraman balığa merhametli davranıp onu denize bıraktığı için balık padişahı ona bir sandık ve sandığın içinden çıkan perisini bağışlamış. “Öyle ise bende bir sandık var. Onun içinde su perisi diye adlandırılan, balık da insan da olabilen akıllı, güzellikte yeryüzünde dengi olmayan bir kız var. O sandığı sana vereceğim, sen onunla yaşam kaygısından kurtulursun. Ama senin yeryüzüne çıktıktan sonra kesinlikle sandıktaki kızın söyledikleri doğrultusunda iş yapman gerek” diyerek ihtiyar adama bu sandığı ve içindeki peri kızını bağışlamıştır (Yalçınkaya, 2018, s. 1497-1502).

2.2.10. Uyumama- Nöbet Tutma

Simurg adlı Özbek masalında yaşlı bir avcının üç oğlu vardır. Bu üç kardeş ava çıkarlar ve ava çıktıkları zaman her gece biri yemek yapar, büyük abi yemek yapar ve yalmağız (her şeyi yutan bir efsanevi yaratık, cadı) yemeği yiyip kazanı ters çevirir büyük abi uyuyakalır. Sabah anlayamazlar, ertesi gün küçük abi aynı durumu yaşar.

Üçüncü gece yemeği en küçük oğlan pişirir, küçük oğlan uykusu gelince serçe parmağını kanatıp üstüne tuz basar ki uykusu gelmesin. Küçük oğlan parmağının acısından hiç uyumaz ve gece yarısı yalmağız kocakarının kellesini keserek kallesinin düştüğü yere işarek bırakır. Sabah abileri uyandığında olanları anlatır (Fedakâr, 2011, s. 488-491).

Ebulkasım adlı Özbek masalında kahraman üç kardeştir. Üç kardeş de her gece darılarını çalan hırsızı yakalamak için nöbet tutar. En küçük kardeş olan Ebulkasım üçüncü gece başını suya sokar ve gece uykusuz kalarak hırsızı yakalar. Kara Dev, atının yelesinden bir tutamı Ebulkasım'a verir ve uçarak kendi memleketine gider (Fedakâr, 2011, s.405-410).

Bostancı Dede adlı Anadolu masalında kahraman ve iki kardeşi babalarının vasiyetini yerine getirerek mezarları başında nöbet tutarlar. Fakat büyük olan iki kardeş korkarlar. Üçüncü gece, küçük şehzade mezarı beklemeye başlar. Uzakta bir ateş gören kahraman ateşin yanına gider ve devleri uyurken görür. O sırada bir plan yapmış ateşin azaldığını fark etmişler ve mezarın olduğu yere gelmişler. Ancak halkadan dolayı şehzadeye ulaşamamışlar. Devler, şehzadeden yardım istemişler ve onunla birlikte saraya gitmişler. Devler birbirlerinin üzerine çıkmışlar ve şehzade de en üstteki devi boynunu vurarak öldürmüştü. Devi öldürene dilediğini vereceğini söyleyen padişah üç kızını da kahramana verir. Kahraman kardeşlerinin yanına giderken bir ihtiyar adam ile karşılaşır ve anlatımın seyri bu şekilde canlanmış ve çözülmüş olur (Boratav, 2018, s. 223-233).

2.2.11. Dua Etme-Allah'a Sığınma

Anadolu Sahasından Yılan Bey adlı masalda çocuğu olmayan padişahın duası kabul olur, karısı hamile kalır. Sultan bir yılan doğuracaktır, doğuma gelen ebelerin hepsini yılan öldürür. Üvey kızından kurtulmak isteyen kadın kızını yılan ebeliğe gönderir. Tanrıya dua edip çeşme başında uykuya dalan kıza rüyasında bir derviş yardım eder. Kız yolda giderken bir çeşme görür. Çeşmeden abdest alıp iki rekât namaz kılar ve Allah'a "Allah'ım benim canımı al, oraya gitmeyeyim yahut bana bir kolaylık göster orada yüzüm kara çıkmasın." der. Duası kabul olur ikinci rekâtta kız uykuya dalar. Rüyasına bir derviş girer ve "Kızım ağlama, bu çeşmenin başında iki büyük çubuk var. Bu çubukları al. Bu çubuklardan biri kırmızı biri yeşildir. Gider o

hastayı dışarı çıkarır has bahçeye alırsın. Önüne kalbur saman koyarsın, kadının arkasına geçersin, çocuk yılandır herkesi sokar. Onu oradan kimse alamaz. Başını uzattığı zaman yeşil çubukla vurursun, kadın kurtulur. Sana da hiçbir şey olmaz.” der.

Bir Kazan Tatar masalında yoksul delikanlının parası biter. Geçimi için bir şeyler araması sonucu bal bulur, balı komşusu ile paylaşır. Cömertlik gösterir. Bal satmaya başlar ve bal her gittiğinde çoğalır. Komşusuna da birlikte bal satmayı teklif eder. Sonrasında toprağı eşeler ve eline kapı kolu değer. Böylece tevekkül edip burada bir şey vardır deyip içeri girer, kahraman tevekkül ettiği zaman bağışçıyla karşılaşır. Kahraman para kazanmak için çaba gösterir ve sonrasında Şahmaran ile karşılaşır. Şahmaran yerini söylememesi karşılığında delikanlıyı eve gönderir. Padişahın derdine Şahmaran çaredir ve Şahmaran’ı gören kişi sadece delikanlıdır. Delikanlı Şahmaranı gördüğü için alaca lekeli. Lekesinden tanınan bu genç Şahmaran’ı gördüğünü mecburen söyler ve padişahı Şahmaran’ın yanına götürmek zorunda kalır. Kahraman bundan sonra Şahmaran ile konuşur, Şahmaran parçaların ne yapılacağını anlatır. Şahmaran’ın parçaları üçe bölünür Şahmaranın üç kasede kaynayan üç parçası ayrı hastalıklara şifa olur her parçası kahramana ayrı bir yetenek kazandırır. Bu bilgiyi kahramana yine Şahmaran verir (Gültekin, 2013, s. 470-485).

Balıkçı Hakim’in Oğlu adlı masalda kahraman padişahın ilk iki isteğini yerine getirir. Padişahın son isteği kahramanın havuz yapmasıdır. Kahraman bunu gerçekleştirmek için yol yürür bol yürür ve yolun sonunda koyunlar biter, eşekler de yürüyemez duruma gelir. Oğlan ne yapacağını bilemediği anda, “Başıma ne gelirse Allah’tan” deyip demir çarığı giyer ve demir asaya dayanarak yola devam eder (Fedakâr, 2011, s. 411-417). Kahraman yola çıkar ve nereye gideceğini bilemez. Bu esnada Allah’a sığınır ve yolda yorularak uykuya dalar. Rüyasında bir aksakallı görür o da kahramana yardım eder, yol gösterir.

Nardaniye Hanım adlı Anadolu masalında Nardaniye Hanım’ın annesi ölür ve babası yeni biriyle evlenmek ister. Hocası Nardaniye Hanım’a babam beni alsın deyince kız da babasına bunu söyler. Babası ile hocası evlenir ama zaman içinde üvey anne kızı kıskanmaya başlar. Üvey anne kızından kurtulmak için plan yapar. Kadın kocasına yalvarır: “Bu da kızdır, gençtir; varsın gitsin, biraz eğlensin”. Meğer, evde zehir gibi tuzlu bir poğaçaya yapmış. Bir testiye de su doldurarak içine bir yılan yavrusu koymuş. Kız poğaçayı yer. Biraz zaman geçer ve kız susar. Diğer testiye, buz gibi suyu kana kana içer, yılanı da yutar. Kızın karnındaki yılan giderek büyür. Üvey anne kızın

babasına kızın hamile kaldığını söyleyerek kız iftira atar. Babası da kızı bir dağa götürür. Kızını dizinde uyutur ve bir arı kovanını kendisinin yerine koyar ve kız ninni zannedip uyur. Kız uyanınca ağlar ve ne yapacağını bilemez. Orada dere kenarında “Şurda bir abdest alayım, Allaha sığınayım. Bakalım Allah ne gösterir,” der. Dereye eğilmiş abdest almış. Karnının içinden ses gelmeye başlamış. Derenin içinden de başka bir ses buna cevap vermiş. Bir de ne görsün, ağzından, bir yılanla yavruları çıkmış. Kız içindeki yılanlar çıkınca rahatlar bir yer bulurum belki diye yola koyulur. Gittiği yerde kırk haramiler ile karşılaşır. Kırk haramiler bu kızı kardeşleri olarak yanlarına alır. Kız kardeşleri ne getirirse pişirir. Bacı kardeş olurlar. Bu kızın üvey annesi “Ayım, ayım, sen mi güzel, ben mi güzel?” der. Ay da: “Ne sen güzel, ne ben güzel, ille de Nardaniye Hanım güzel” diye cevap vermiş. Kadın bir sepet kiraz alır, hepsini zehirler. Takar koluna sepeti. Kocasının gösterdiği yerden aşağıya doğru yürür. Gider, gider, uzakta bir ev görür. Kıyafetlerini değiştirir ve orada Nardaniye hanımı görür. Ona zehirli kirazlarından verir. Kız da 40 tane kuşuna kızıdan kiraz ister ve kız da kirazdan verir. Kirazı yiyen kuşların öldüğünü görür. Kız şaşırır. Kardeşleri eve gelince kızın ağladığını görürler. Kız da olanları anlatır. Kardeşleri “Sen sağ ol, kardeş, biz sana daha güzellerini getiririz derler. Sakın bir daha kapıdan geçen bir şeyden alma... Ya sen ölseydin?” diye kızı kapıdan geçenlerden bir şey alma diye tembihlerler. Kız üzülmesin diye yine a Biraz zaman geçer ve üvey anne aya tekrar sorar “Ayım, ayım, sen mi güzel, ben mi güzel?” der. Ay da: “Ne sen güzel, ne ben güzel, ille de Nardaniye Hanım güzel” diye cevap verir. Ay böyle deyince üvey anne Nardaniye Hanım’ın ölmediğini anlar ve tekrar evine gider. Bu sefer de zehirli sakız verir ve kızı zehirlenmeyi başarır. Kız sakızı çiğnerken boğazında kalır ve yere yığılır. Eve gene kırk haramiler kızın yerde yığılı olduğunu görürler ve altından bir tabut yaparak bu kızı gittikleri yere götürür sırtında taşırlar. Bir gün karşılarına padişahın oğlu şehzade çıkar ve kırk haramilere ne yaptıklarını ve bu tabutta ne olduğunu sorar. Şehzade de bu tabutu alarak saraya götürür. Burada tabutu açar ki içinde çok güzel bir kız yatmakta. Odaya bir kapı kilidi yaptırarak burada saklar. Bir gün saraydaki ihtiyar adam odaya girer ki içerde çok güzel bir kız vardır. Kızın boğazındaki sakızı eliyle çıkararak kızı diriltir. Kız kendine gelince nerede olduğunu sorgular ve kardeşleri ile kuşlarını sorar. Şehzadeye haber verirler ve şehzade çok sevinir. Şehzade kırk haramilere haber verir. Kız başından geçenleri şehzadeye anlatır ve kızın babasını saraya davet ederler. Babası da çok üzgündür. Nardaniye Hanım ve babası barışırlar. Şehzade ile Nardaniye Hanım

evlenir ve mutlu bir şekilde yaşarlar. Üvey annesini de cezalandırırlar (Boratav, 2018, s. 114-120).

Yıldırım Padişahı adlı Anadolu masalında bir padişahın karısı ölmeden önce yüzüğünü padişaha vererek ben ölünce bu yüzük kime olursa onunla evlen diyerek vasiyet eder. Padişah eşi ölünce yüzüğü herkese dener ve en sonunda kızının parmağına olur. Kız bu duruma çok üzülür ve annesinin vasiyeti olduğu için bu durumu kabul etmek zorunda kalır. Düğün gecesi biraz dışarı çıkıp hava almak ister. Gider, abdest alır, iki rekât namaz kılar, durur Allaha yalvarmaya. Bir de arkasına döner bakar ki, ne görsün, duvar açılmıştır. Koşar, koşar, bir havuz kenarına varır. Ötede büyük bir saray. Kız burada havuzun başında bekler ve güvercinler ile karşılaşır. Allaha dua ederek babası ile evlenmekten kurtulur ve güvercinler ile karşılaşarak başka bir olay dizisinin içine girer (Boratav, 2009, s. 203-208).

2.2.12. Taht-Makamda Gözü Olmama

Bir Özbek masalı olan Gülperi’de kahraman olan Ekber yıllar sonra sahip olunan bir evlattır. Babası ve annesi onu çok iyi bir şekilde yetiştirir. Ekber Padişah olan babası ölmeden tahta oturmak istemez. Babasına saygılı davranır. Bu taht teklifini düşünmek için babasından izin alıp yola çıkmak istediğini söyler. Kahraman yolda bir yaşlı adamla karşılaşır. Bu yaşlı adam kahramana yolculuğa çıkmadan at yapıp verir. Tekrar yola çıktıktan sonra kahraman bir yaşlı adamla daha karşılaşır ve yaşlı adam onu vazgeçirmeye yolundan çevirmeye çalışır. Kahraman “Olmaz dede, mert olup yola çıktım, dönersem namert olurum, Gülperi’nin yolunda ölmeye razıyım.” demiş. Bu sözünden sonra yaşlı adam kahramana yol göstermiştir (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

2.2.13. Yemeğini Paylaşma/Cömert Olma

Kuş Arayan Han oğlu adlı Kazan Tatar masalında üç kardeş vardır. Padişah babalarının kırk ambar altın ve gümüşü vardır. Kırk ambarın ikisi kaybolunca padişah bu hırsızı bulanla tahtını paylaşacağını söyler. Şehzadeler bu duruma karşı çıkarak nöbet tutmak isterler. Büyük oğlan gece yarısına kadar uyumaz gece yarısından sonra uyur. Ortanca oğlan da abisi gibi gece yarısına kadar uyumaz gece yarısından sonra uyur ve hırsızı yakalayamaz. En küçük şehzade ise nöbet tutarken uyumaz ve ambarın kapağını açan kuşun tüyünü babasına götürür. Bunun üzerine üç kardeş yola çıkarlar.

Yolda karşılarına bir direk çıkar. Bu direkte sağa giden çok zengin orta yola giden orta zengin sola giden geri dönmez yazılıdır. Büyük abi sağ yola ortancası ortaya küçük kardeş ise “Allah’ın emrinden çıkmak olmaz” diyerek soldaki yola girer. Büyük kardeş sağdan gittiği yolda bir kazana aş pişirir ve tam yerken bir kurt ile karşılaşır. Kurt ile yemeğini paylaşmadığı için kurt büyük oğlana “Şu yerden gideme, önündeki yemeğini bitirip, çarlığını ye!” der ve ortanca kardeşin gittiği orta yola gider. Orada ortanca kardeş de kazanda yemek pişirir. Tam yerken karşısına kurt çıkar. Ortanca kardeş de abisi gibi yemeğini kurtla paylaşmaz ve kurt ona “Şu yerden gideme, önündeki yemeğini bitirip, çarlığını ye!” der ve küçük oğlanın gittiği yola gider. Küçük oğlan da kazana yemek pişirip yerken kurt ile karşılaşır ve sol yoldan giden küçük kardeş kazanın yarısını kurda verir yarısını da kendisi yer. Kurt o zaman küçük oğlana nereye gittiğini sorar. Küçük oğlan da kuşu aramaya gittiğini söyler. Kurt delikanlıya “İleride bir köy var, orada yaşayan halkın kuşu bu, der. Bu köyün kenarında bir kavak ağacı var, bu kavağın üstünde bir altın yuva, yuvanın üstünde de bu kuş vardır. Bu kavağın yanında yedi kişi bekçi duruyor, kavağın yanında ateş yanıyor” diyerek bir kağıt verir (Gültekin, 2013, s. 511-519). Kurt üç kardeşi de sınar ve en küçük kardeş yemeğini bölüştüğü onunla konuştuğu için ona yardım eder. Bir kağıt vererek kahraman amacına ulaşmadan onu yalnız bırakmaz.

Altay masalı arasında yer alan “İnci Başlı Kız” adlı masalda iki kız kardeş vardır. Normal başlıklı kız gezmeye çıkar ve yolda bir sürü çobanı ile karşılaşır. Sürü çobanı kıza “kurbağa eti mi yersin koyun eti mi?” diye sorar. Kız da “koyun eti verirsen koyun eti kurbağa eti verirsen kurbağa eti yerim” diye cevap verir. Sürü çobanı kıza koyun eti pişirip vermiş. Biraz daha yol gidince inci başlıklı kız bu sefer de inek çobanı ile karşılaşır. İnek çobanı kıza “Kertenkele eti mi istersin inek eti mi” diye sorar. Kız “kertenkele eti verirsen kertenkele inek eti verirsen at eti yerim” der. Çoban inek eti pişirip verir. Kız çıkıp biraz daha yürür. Bu sefer de bir at çobanı ile karşılaşır. At çobanı kıza “Yılan eti mi yersin At eti mi” diye sorar. Kız “benim için önemli değil, ne versen yerim, at eti versen de yerim, yılan eti versen de yerim” der ve çoban at eti pişirir. Kıza tekrar sorar “Altın sandık mı istersin, ağaç sandık mı istersin?”. Kız “Benim için önemli değil, insan (gönlünden) neyi verirse alırım.” der ve çoban kıza bir sandık verir. “eve gidene kadar açma” diye tembihler. Kız sandığı açınca içinden çeşit çeşit kıyafetler ve süsler çıkar. İnci başlı kız da aynı sınamalardan geçer ama sınamalardan başarılı bir şekilde geçemez (Dilek, 2007, s. 543).

İyilik ve Kötülük adlı Anadolu masalında İyilik adlı kişi Kötülük adlı kişiye cömert davranır azığını paylaşır fakat yine de ondan kötülük görür. Sonrasında karşısına çıkan bağışçı kahraman cömertlik gösterdiği için çıkmaktadır (Şimşek, 2001, s. 49-51).

2.2.14. Fedakâr Olma (3 Yoldan Tehlikeli Olana Gitme)

Bülbülgoya adlı Uygur masalında bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah bir gün gezinirken bülbülgoya gülüne âşık olur. Uzun zaman kimseye söylemez ve hasta olur. Sonunda çocuklarına durumu anlatır ve çocukları kuşu bulmak için yola çıkarlar. En küçük kardeşleri daha çok küçük olduğu için padişah onu göndermek istemez ama o ısrarla gitmek ister. Sonunda padişah ona izin verir. Kardeşler yol gider dağ tepe aşar ve taşların üzerinde yazılar yazar. Biri “giden döner yolu” biri “giden ya döner ya dönmez yolu” biri de “giden dönmez yolu” yazılıdır. Her biri bir yola gitmeye karar verir. Küçük kardeş “giden dönmez yolu”nu seçer , ortanca ağabey “giden ya döner ya dönmez yolu”nu büyük ağabey ise “giden döner” yolundan gider. Döner kardeşin taşın üstüne döndüğü tarihi not almasını tembihlerler birbirlerine. Çok küçük olmasına rağmen cesur ve fedakâr davrandığı için kahraman bağışçı ile karşılaşır. Kahramanın bu girdiği yer yemyeşil ve suların olduğu bir yerdir. Fakat çocuk bu yerde günlerce yemek yemez ve acıkır. Bu yüzden tenceredeki yemekten almak için elini kepçeye uzatır, kepçe “tak” edip çocuğun alnına değer; olgunlaşan elmaları yemek için elini dala uzatırken yapraklar “şak” diye ona vurur. Buna şaşırان çocuk atını otlaması için salıverip kendisi göl boyundaki güllerin arasında dinlenmek için uzanınca uykuya dalmış ve düşünde bir yaşlı adam görmüş (Yalçınkaya, 2018, s. 1393-1405).

Büyük Yılan adlı Altay masalında bir avcı ava çıktığı zaman çadırının yanında büyük bir yılan görür. Avcı yılanın başı çadırın önünde kuyruğu çadırın arkasında olduğu için ne yapacağını şaşırmış ve korkmuş. Ne olursa olsun diye düşünüp cesaretli davranır ve çadıra girer. Avcı karnını doyururken yılan “Bana bin, benimle beraber geleceksin” diyerek avcıyı götürür. Bir kaya başına gelirler yılan taşı yalar ve avcıya da işaret eder (Dilek, 2007, s. 545-546).

En Küçük Çocuk adlı Kırgız masalında üç kardeş babasının rüyasında gördüğü, ağlayınca gözlerinden mercan dökülen kuşu görür ve yola çıkar. Büyük olan iki kardeş beraber yola çıkar ama uzun zaman gelmezler. En küçük çocuk ise abilerinin

peşinden gider. Onları bulur ve karşlarına üç yol çıkar. Bu yollar “Gidilirse dönülür”, “Gidilir dönülür mü, dönülmez mi belli olmaz” ve “Gidilirse dönülmez” yoludur. Küçük kardeş gidilirse dönülmez yoluna girer. Bu yolculuk esnasında ihtiyar kadın kahramanı geyiğe dönüştürür. Kahraman geyik iken peri kızını görür ve ona âşık olur. Peri kızı da annesinin yani ihtiyar kadının geyiğe dönüştürdüğü en küçük oğlanı insana dönüştürür. “Kahrolası anam ey, daha gencecik, nazlı bir delikanlıyı geyiğe çevirmişsin, seni taş yürekli,” demiş annesine. Ağaç kovadaki suya ak taş koyup kara taşı çıkarmış. Yedi defa okuyup üfleyerek çocuğu eski haline getirir (Karadavut, 2006, s. 189-202).

Yeraltı Diyarının Kartalı adlı Anadolu masalında üç kardeş yola çıkarlar ve bir süre sonra yol üçe ayrılır. Büyük “giden gelir”, ortan “giden ya gelir ya gelmez”, küçük de “giden gelmez” yazılı yola giderler. Küçük kardeş epey yol alır atını bağlar ve uykuya dalar. Gürültüye uyanır, bir ejderha ona doğru gelir oğlan gürzü ile bunu öldürür.”. Küçük kardeşin tehlikeli yola gitmesiyle birlikte masal zenginleşir ve kahramanın yolculuğu başlamış olur (Boratav, 2017, s.148-154).

2.2.15. Merhametli Olma

Bir Uygur masalı olan Ab-ı Hayat’ta Mümin adam yaralı olan geyiğin sesini duyunca şehzadenin verdiği abı hayat suyundan bu geyiğe içirir ve geyik sağlığına kavuşur. Geyik sağlıklı olunca mümin adama sen benim hayatımı kurtardın sen benden ne istersin diye sorar. Mümin adam merhametli davranıp geyiğe abı hayat suyundan verdiği için geyik de kendi tüyünü mümin adama bağışlar (Yalçınkaya, 2018, s. 1251-1258).

Bir Uygur masalı olan Batur Kız adlı masalda yedi kardeşten sadece kız olan Batur Kız’dır. Babaları gözünü kaybettikten sonra “Yavrularım, kim ki beni seviyorsa, Rum şehrinden göz ilacını alıp getirir” der. Oğullar da “Ey baba, “Parayı say, her şeyi al. Para varsa ilacını bulup getiririz” diyerek babalarından para alıp giderler. Bir kardeş hariç diğerleri gittikleri yerde parayı savurmuşlar ve hiçbir şey yapmadan geri dönerler. Ağabeylerinin eli boş döndüğünü gören kız kardeşleri babasının yanına gider ve Rum eline gitmek istediğini söyler. Yaşlı adam da kızın başını okşayarak şu ilacı alıp gözümü açarsan senden bin kere razı olurum diyerek kıza izin verir. Yaşlı ailelerden de on kızı kızıyla beraber yoldaş olsunlar diye yola gönderir. Sonrasında

Batur kız babasının yanına verdiği on kızı azat eder. Mal mülk verir ve yolunuza devam edin diyerek serbest bırakır. Sonrasında Batur kızın bütün katırlarını bir ejderha yer ve kızın sesi çıkmadan yoluna devam eder. Ejderha kıza “neden bana kızmadın” diye sorar. O da “Sen açmışsın, acıdım, öyle olmamış olsaydı seninle dövüşürdüm. Babam üstelik kördür. Rum padişahının hazinesinde bir ilaç var imiş, onu alıp, babamın gözünü açmak için acele ediyorum” der. Ejderha bu yüzden kıza yardım eder. Ejderha: “Ey iyi atanın iyi yavrusu, öyleyse üstüme bin, demiş ejderha, iyi niyetle yola çıktığın için Rum şehrine kendim seni götürüp bırakacağım.” diyerek kahramanı ulaşacağı yere ulaştırır. Sonrasında kahramana yol gösterir ve başına gelecek olan felaketleri bilir buna uygun şekilde yönlendirme yapar (Yalçınkaya, 2018, s. 1375-1379).

Dostluk adlı Kazak masalında bir genç av avlarken taşın üstünde bir mavi kuş görür. Bu kuşun yaralı ve tüylerinin yolunmuş olduğunu görünce babasının yanına gider. Babası da “Oğlum bu kuşu on beş gün besle, ondan sonra istediğin tarafa uçar.” der. Kahraman bu mavi kuşu besler ve iyileştirir. On beş gün sonra kuşu bırakınca kuş “Başın darda kalırsa beni bul, ben filan yerde otururum” diyerek uçar. Kahraman kuşa merhametli davranıp iyileştirdiği için mavi kuş mavi sandığı ve içindeki güvercinleri kahramana verir (Alptekin, 2003, s. 251-254).

Kırk Damat adlı Özbek masalında kahraman arık kazan halka acır merhamet eder ve abileri tarafından dışlanır. Ağabeyleri ona “Bizi hanımsız bıraktın” diye bağırarak vurmuşlar. Küçük oğlan bir süre ağlamış ve arığın kenarında uyuyakalmış. Seher vakti yaşlı bir adam oraya gelmiş, çocuğu uyandırmış ve ona: Oğlum, neden burada yatıyorsun, diye sormuş. Oğlan olanları yaşlı adama anlatmış. Yaşlı adam: “Oğlum, üzülme, bu arığı kazmak zor bir iş değil. Sana bir nasihat vereceğim, eğer bunu yaparsan kazılan arığın bir tarafı yaz, bir tarafı kış olacak. Ağabeylerin düğüne gittiğinde sen gitme, onlarla bıçağını yolla. Ağabeylerin gelinleri alıp geri dönerken yolu yarılacaklarında yağmur yağmaya başlayacak, yağmurdan sonra kar, kardan sonra ise taş yağacak. O zaman, bembeyaz bir kervansaray görünecek, bu eve sakın kimse girmesin çünkü hava hemen açacak. Babanı iyice tembihle” demiş. Sonra adamın elindeki asa bir ata dönüşmüş, adam ata binmiş ve oğlana; “Gözünü yum!” demiş. Biraz sonra; “Gözünü aç!” demiş. Çocuk gözünü kapatıp açtığında altı aylık yol uzunluğundaki arığın bir anda tamamlandığını ve iki padişahın sularının birbirine karıştığını görmüş. Yaşlı adam, oğlana tekrar; “Gözünü yum!” demiş. Sonra yeniden;

“Gözünü aç!” demiş. Oğlan gözünü kapatıp açtığı anda kendisinin yeniden ağladığı arığın başında olduğunu görmüş. Yaşlı adam bir anda gözden kaybolmuş. Oğlan, tekrar arığın başında yatarak uyumuş. Ertesi gün büyük oğlanlar oraya geldiklerinde arığın bitmiş olduğunu ve suların aktığını görmüşler. Oğlan, babasına “Arığı ben kazdım ve suları birbirine kavuşturdum” demiş. Kahraman Arık Kazan halka merhamet eder ve yaşlı adam bu sebeple kahramanın karşısına çıkarak padişahın istediği arığı oluşturur (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

2.2.16. Aç Gözlü Olmama

Kazak Türklerine ait İyilik ile Kötülük masalında, İyilik ve Kötülük adında iki kişi vardır. Kötülük, iyiliğin atı ile yola çıkmak isteyince İyilik adlı kişi ata sırasıyla binerek varacakları yere gitmek ister. “Öyleyse sen şimdi bu ata bin ve biraz yol gittikten sonra attan inip atı da bir direğe bağlayıp kendin yaya yoluna devam et. Ondan sonra ben o ata ulaşım onunla biraz yol alıp, bir yol boyuna bağlayıp giderim. Böylece ikimiz gideceğimiz yere sırayla binerek gidelim. İkimiz de binersek ata zor olur.” diyerek hem atı düşünür hem de Kötülük adlı kişiye yardımcı olur bu nedenle Kurt, Aslan ve Tilki’nin konuşmalarını duyar. İyilik adlı kişi Kurt Aslan ve tilkinin evindeki etli çorbadan bir kaşık alır ve sadece tadına bakar. Fakat masalın sonunda İyilik adlı kişi, Kötülük adlı kişiye nasıl zengin olduğunu sorduğu zaman ona etli çorbadan bir kaşık almasını söyler. Kötülük adlı kişi ise çorbadaki bütün etleri ve kemikleri yer. Bu nedenle aslan, kurt ve tilki onu yerler. İyilik adlı kişinin çorbanın sadece tadına bakmasını söyler ama o kazandaki tüm yemekleri bitirir (Alptekin, 2003, 157-160).

2.2.17. Hasta Olan Bağışçıyı İyileştirme

Ab-1 Hayat adlı Uygur masalında Yaşlı mümin adam Kahraman perizatlar padişahının şehzadesi olan yılanı ejderhadan kurtarır. Yılan şehzadeye dönüşünce mümin adamı gençleştiren ve ömrünü sonsuz kılan abı hayat suyunu verir. “Ben perizatlar padişahının şehzadesi idim. Bu ejderha ise kara dişli bir dev, bana âşık idi. O benim kendisiyle birlikte olmamı talep etti. Ben reddettikten sonra o beni öldürmek için kovalarken, senin iyiliğinle kurtuldum. Bu iyiliğini asla unutmam, neye ihtiyacın var? Ne istersen şunu hemen önünde hazır edeyim” der ve bu yaşlı mümin adam “Bana

hiçbir şey gerekmiyor, bu günlerde odun toplayıp odun satmakta zorlanıyorum, gençliğimi çok özleyorum” der. Şehzade de müminin bu arzusunu öğrenince “Dede, ben seni öz arzuna ulaştıracağım, elini bana verip gözünü yum” demiş. Mümin elini verip gözünü yummuş. O an göğsü yükselerek uçmaya başlamış. Onlar bu şekilde süzülürken ılık rüzgâr Mümin’i pek keyiflendirmiş. Bu şekilde bir hayli uçmuşlar. Delikanlı “Dede, bu Ab-ı Hayat’tır, bu sudan üç avuç içersen gençliğin geri gelir” demiş. Mümin sudan üç avuç içip gençliğini geri kazanınca delikanlı, ona bir kap verip “bu Ab-ı Hayat’tan bir kap alıp git, çünkü herhangi bir hasta bu suyu içerse şifa bulur” demiş (Yalçinkaya, 2018, 1251-1258).

2.2.18. Bağışlanan Karşılığında Bir Şey Verme (Para vb.)

Salam Torhan adlı Kazan Tatar masalında kahraman tilkiye tavuk verir bunun karşılığında tilki kahramanın evlenmesine yardım eder. Kahramana tenge (madeni para) verir ve bu tenge çoğalır (Gültekin, 2013, s. 455-460).

Uygur masalı olan Baki’nin Sözü Satın Alışı adlı masalda padişahın oğlu Baki Kahramanın annesi öldükten sonra üvey annesinin eziyetine dayanamaz ve babası bu olanları öğrenince Baki’ye bin dirhem verir ve onu gönlünü hoş tutması için gezmeye gönderir. Baki yolda karşılaştığı apak sakallı bir yaşlı adama “bana hikmetli bir sözün varsa söyle” der. Yaşlı adam “bin dirhem verirsen söylerim” der. Bu olay yolda iki kere daha tekrar etmiş. Kahraman bağışçıdan bu nasihatleri elde etmek için her bir nasihate bin dirhem verir. Bu dirhemleri padişah babasından alır ve üçüncü nasihatten sonra eve giderse üvey annesinin olanları öğreneceğinden korktuğu için tekrar eve dönmez ve nereye gittiğini bilmeden yola koyulur. Yürür yürür ve sonunda güçten düşerek bir kayanın üzerinde yatar. Yoldan geçen bir tüccar kahramanı görür ve onu eve götürür. Ona “Yavrum, yoksul misafir imişsin. Böyle perişan bir halde gezeceğine bana yoldaş olup deve sürersen, aş dersen aş, kıyafet dersen kıyafet veririm, demiş”. Baki bu tüccar ile ticaret yapmaya başlar. Bu tüccar ile ticaret yaparken aldığı her nasihat bir işe yarar. (Yalçinkaya, 2018, s. 1371-1374).

Bir Kazan Tatar masalı olan Dev Kızı, Müflis Adamın Oğlu ve İmam’da kahramanın babası “Para veren olsa, başımı da kestiririm” der ve karşısına bir dev çıkar. Müflis adama bilmediği bir şey söylemesi karşılığında içinde hiç para bitmeyen bir kese ve mektup verir. Üç yıl geçtikten sonra kahraman eve döner ve babasının onu

deve verdiğini öğrenir. Devin yanına giderken bir dev karısıyla karşılaşır ve bu kadın ona bir mektup verir ve bir eve gönderir. Bu evde bir kız ile karşılaşır. Kız çok önceden devin kendisini buraya kapattığını söyler. Kahraman devin isteklerini yerine getirmek için çabalar ve masalın sonunda başarılı olur (Gültekin, 2003, s. 496-508).

2.2.19. Bağışçı ile Kahramanın Benzer Olması

Bir Altay masalı olan Celbegen'in Yedi Baş'ında Celbegen üç başlıdır ama türkü söylemek için de bir baş ister. Bunun için Tanrı'dan isteyemeyince Erlik' ten istemeyi düşünür ve mektup yazar. Erlik önceden piposunu çaldığı için önce mahkemeye çıkarır. Sonra “Evet, Celbegen kötü suç işlemiş de olsa, o bize benziyor...O da bizim gibi etle besleniyor. Bana göre ona baş vermek lazım” diyerek Celbegen'e kaç baş vermek gerek diye düşünür. Şeytanlar üç baş verelim derler. Erlik ise Celbegen'e dört baş daha verelim der. “Yaşadığı yer yedi vadiliyse, Celbegen'in de yedi başlı olması lazım” diyerek kendisi ile övünür (Dilek, 2007, s. 551-553).

Tıva masalı olan Dokuz Kızıl Atlı Öksüz Oğlan'da kahraman öksüz bir çobandır. Bir alaca at bulur. Kahraman Han'a bulduğu alaca tayı ganimet olacağını düşünerek padişaha götürür. Han ise bu tayı beğenmez ve çobana “At görüntüsü yok, kötü at getirmişsin. İster bırak, ister kendine at kıl!” demiş. Öksüz çoban padişaha hile yapmadan padişaha tay bulduğunu söyler bunun sonucunda bağışçı kahramanın karşısına çıkar. Padişah beğenmediği atı kahramana verir. Öksüz çoban alaca atı büyütür ve bakımlı hale getirir. Vezir bu çobanın atını fark edip padişaha haber verince. Kahramanın karşısına çıkan Buzağı çobanı yoksul ihtiyar, çoban ile benzediği için yardım eder: “Seninle ben ikimiz biriz, benzeriz. Öyleyse, bu gece seni öldürüp dokuz kızıl atını yağmalamak istiyorlar.” der ve kahramana başına gelecek olan olayı haber verir (Aça, 2007, s. 380-398).

2.2.20. Aklını Kullanma

Üçügey Ücüyen adlı Yakut masalında iki kardeş vardır. Bu iki kardeşin küçük olanı ak turnalar ile oynasırken büyük olan kardeş akıllı davranır. Ak turnaların arasında dansçıların en ateşlisi olan ak turnalardan birine saldırır ve bu ak turna ile evlenir. Sonrasında ak turnanın tüyünü koparınca o güzel bir kıza dönüşür. Üst dünyaya kaçan ak turnayı tekrar bulmak için bir kuşun yol göstermesiyle ulaşan

kahraman Üçügey, kuş tüyünü yakınca karısı ölür. Sonrasında şamanları kandırarak ölen karısını kendi kılığına sokup şamanlar ve kullandığı aklı sayesinde karısını diriltir. (Duranlı, 2010, s. 241-245).

Kazan Tatar sahasına ait Altın Elma adlı masalda padişahın üç oğlu bir de altın elma veren elma ağacı vardır. Bir padişahın üç oğlu ve nadir olarak altın elma veren bahçesi vardır. Padişah altın elmalara bekçi koyar. Padişah, elmaları sayar ve ikisinin kaybolduğunu anlayınca, bekçiyi hapse attırır. Padişah halkı toplar ve altın elmaları çaldırmayana padişahlığının yarısını vereceğini söyler, padişahın üç oğlu buna itiraz eder ve kendilerinin bekleyebileceğini söyler. Elma bahçesine, büyük oğlu bekçi durur, oğlan gece yarısına kadar dayanır ama gece yarısından sonra uyur hırsız yakalayamaz oğlan da korkar ve kaçır. Ortanca oğlu bekçi durur, o da abisi gibi gece yarısından sonra uyuduğu için yakalayamaz ve o da korkup kaçır. Küçük oğlu elma bahçesini beklemek için babasından üstünde hem kendisinin hem de babasının adının yazılı olduğu ağır bir taş alır ve elmaları beklemeye gider. Sabah vakti bir kuş gelir ve elmayı çalacağı sırada oğlan, elindeki taşı atar, kuşu yaralar. Kuş, insan şekline dönüşür ve kaçmaya başlar (Gültekin, 2013, s. 557-567). Kahraman aklını kullanarak üstünde hem babasının hem de kendisinin adının yazılı olduğu bir taş yaptırır. Bu taş sayesinde hem hırsız kuşu yakalar hem de sahte kahraman olan diğer iki kardeşin tuzaklarının ortaya çıkmasını sağlar.

Teke-Boro Ata Binen Tektemey adlı masalda Tektemey Karatı-kaan'ın vergisini ödemek için para aramaktadır Kahraman nasıl para kazanırım diye düşünür ve akıllıca davranarak akıl danışmaya karı koca ihtiyarın yanına gider. Bu şekilde edindiği bilgiler sayesinde Karatı-kaan ile mücadele edebilir (Dilek, 2007, s. 522-524).

2.2.21. Dürüst Olma

Altın Balta adlı Kazak masalında fakir komşusu zenginden baltasını isteyip odun kesmeye gider. Değirmende baltayı suya düşürür. Fakir adam değirmenciye yalvarır ve baltasını vermesini ister. İhtiyar da değirmeni durdurur. Ve sudan altın başlı baltayı çıkararak: “Baltan bu mu?” diye sorunca Fakir: “Hayır bu değil.” demiş. İhtiyar ikinci defa elini suya sokmuş ve gümüş başlı baltayı çıkarmış ve: “Baltan bu mu?” diye fakire sormuş. Fakir de: “Bu değil.” diye cevap vermiş. Değirmenci üçüncü defa elini suya soktuğunda kara demir baltayı çıkarmış. O zaman fakir: “Eh, işte bu benim

baltam.” demiş. Değirmenci fakire “Yavrum maddiyatçı değil, temiz kalpli dürüst insanmışsın. Bu yüzden bu baltayı benden hediye olarak al. Bunun senin gibi fakirlere yararı çok olur. Bu balta elinde bulunduğu sürece geçimin iyileşir ve kısa zamanda herkesin olduğu hale gelirsın.” diyerek ve ona altın baltayı vermiş. Kahraman dürüstlüğü sayesinde altın baltayı alır. Bu altın balta sayesinde kahramanın geçimi kolaylaşır (Alptekin, 2003, s. 218-219).

2.2.22. Kararlı Olma

Gülperi adlı Özbek masalında kahraman olan Ekber yıllar sonra sahip olunan bir evlattır. Babası ve annesi onu çok iyi bir şekilde yetiştirir. Ekber Padişah olan babası ölmeden tahta oturman istemez. Babasına saygılı davranır. Kahraman bir yaşlı adamla karşılaşır. Bu yaşlı adam kahramana yolculuğa çıkmadan at yapıp verir. Tekrar yola çıktıktan sonra kahraman bir yaşlı adamla daha karşılaşır ve yaşlı adam onu vazgeçirmeye yolundan çevirmeye çalışır. Kahraman “Olmaz dede, mert olup yola çıktım, dönersem namert olurum, Gülperi’nin yolunda ölmeye razıyım.” demiş. Kahraman bu şekilde yolundan dönmeyip kararlı davrandığı için bağışçı ona yardım eder. Kahramanın bu sözünden sonra yaşlı adam kahramana Gülperi’ye ulaşması için yol göstermiştir (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

Bir Kazan Tatar masalı olan Eygeli Batur masalında küçük olmasına rağmen kahraman babasının kaybolan mallarını aramaya çıkar. Yolda sohbete koyulan ağabeyleri babalarının kaybolan mallarını aramayı unuturlar. Kahraman amacından sapmaz kocakarıyla yani bağışçıyla bu nedenle karşılaşır. Kocakarı Eygeli Batur’a dev ile savaşp iki başını kestikten sonra tilki ile kılıcı göndereceğini söyler. “Eğer iki başı kesmezsen kılıcı vermem” der. Eygeli Batur iki başı kesince kılıcı verir (Gültekin, 2013, s. 545-556).

En Küçük Çocuk adlı Kırgız sahasından derlenen masalda kahramanın karşısına çıkan kız babasının rüyasında gördüğü kuşu bulması için gidilecek yolu bilir ama kahramana bu zorlu yolu anlatarak onu test eder. Kız “O, babanın düşünde gördüğü kuş benim kuşumdu. Fakat onu perilerin hanı zorla aldı. Perinin şehri çok uzak, gidersen ölürsün, gitme.” der. Kahraman kararlı davranınca kız “Bu tarafı kırk günlük yol, öbür tarafta ise kargaşa var, buradan geçemezsin. O tarafta kırk gün dağları aşmak lazım, aşamazsın, aşsan da oradan aşağı inemezsin. Dağlardan aşağı inmek kırk

günlük yol. Eğer buralardan geçersen, başı göğe uzanan bir çınar var, onda Alp Karakuş'un yuvası var. O, yılda bir defa yavru çıkarır ve onu da ejderha yermiş. Eğer ejderhayı öldürüp Alp Karakuş'un yavrularını kurtarırsan amacına ulaşırsın. Bunların hepsini gerçekleştirmeye gücün kuvvetin yetmez, boşuna ölürsün, gitme!" diyerek kahramanı başına gelecekler konusunda uyarır. Ama kahraman kararlı davranarak bu kuşu bulmak için yola çıkar. Kız bu kararlılığı görünce kahramana gül azık verir. Bu gül azık sayesinde kahramanın işleri kolaylaşır (Karadavut, 2006, s. 189-202).

Bir Özbek masalı olan Gülperi'de kahraman olan Ekber yıllar sonra sahip olunan bir evlattır. Babası ve annesi onu çok iyi bir şekilde yetiştirir. Ekber Padişah olan babası ölmeden tahta oturmak istemez. Babasına saygılı davranır. Bu taht teklifini düşünmek için babasından izin alıp yola çıkmak istediğini söyler. Kahraman yolda bir yaşlı adamla karşılaşır. Bu yaşlı adam kahramana yolculuğa çıkmadan at yapıp verir. Tekrar yola çıktıktan sonra kahraman bir yaşlı adamla daha karşılaşır ve yaşlı adam onu vazgeçirmeye yolundan çevirmeye çalışır. Kahraman "Olmaz dede, mert olup yola çıktım, dönersem namert olurum, Gülperi'nin yolunda ölmeye razıyım." demiş. Bu sözünden sonra yaşlı adam kahramana yol göstermiştir (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

Yedi Kardeşler adlı Anadolu masalında kız abilerinin olduğunu öğrenir ve abilerinin peşinden gidip onları bulmak için annesinin vazgeçirmesine rağmen kararlı olur ve yola çıkar. Kız, "Onların yanına gideceğim..." deyince. Anası: "Kızım, nasıl gidersin? Yolda canavarlar vardır, dağda devler olur, seni bir yudumda yutuverirler." diye çok söylemiş, dönmemiş. Bağışçı anne ise kızına külden bir eşek ve eline de bir değnek verir ve abilerine ulaşması için bunu nasıl kullanacağını anlatır. (Boratav, 2009, s. 109-113).

2.2.23. Sadakatli Olma

Ab-ı Hayat adlı Uygur masalında Mümin padişahın kızı melikeyi kurtardıktan sonra padişah mümine ödül olarak kızı ile evlenmesini teklif eder. Mümin bu teklifi karısı olduğu için reddeder. "Karıma, helalime ihanet edemem" der. Yola çıkıp tekrar ormanda yürürken karşısına bir yaralı kaplan çıkar. Kaplan ormanda at seslerinden korkarak bir ağaç kovuğuna saklanmaya çalışırken kafası sıkışmış. Kaplan bu halde acı çekerken karşısına mümin adam çıkmış ve ona başından geçenleri sormuş. Mümin kaplana yardım edip sudan verdiği için kaplan da ona kendi bıyığını verir. "Eğer başına

bir bela gelir de bana ihtiyacın olursa işte şu tüyümü yak ben yanında hazır olurum, deyip bıyığından bir tane yolup ona vererek orman içine girip gitmiş”. Bu masalda kahraman eşine sadık kalıp genç kız ile evlenmeyi kabul etmez (Yalçinkaya, 2018, s. 1247-1254).

Şahzade ve Meleyke Hatun adlı Azerbaycan masalında üvey annesi şehzade olan Camal ile evlenmek ister ama Camal bu kötü ve uygunsuz davranışı ağır sözler söyleyerek reddeder. Babasına sadakatli ve dürüt davranır. Evden çıkıp 40 odalı kapının kırkıncısında olan Meleyke Hatun için yola düşer ve burada karşısına çıkan tüccar ve ihtiyar kadın sayesinde karşısına çıkan olumsuzluklarla baş edebilir (Hafizoğlu, 2005, s. 37-51).

2.2.24. Bağışçının Sınırını Geçmeme

Tatar sahasına ait Ak Kurt adlı masalda padişah karısıyla çölde gezerken kum fırtınası çıkar ve bir dev padişahın karısını kaçıır. Kahramanın iki abisi annesini aramaya çıkarlar. Padişah oğullarına at ve asker verir. Bu iki kardeş bir ormanda giderken atlarını otlatmak için dururlar. Bir ak kurt onları selamlar ve buradaki otları eddikleri için onlara kızar. Ak kurt onlara kızar ve ormandan çıkmalarını söyler. Ak kurt onlara tılsım okur ve taş olurlar. Padişahın ortanca oğlu da annesini ve abisini aramak için yola düşer. Su için bir ormana girdiklerinde atlarını otlatırlar ak kurt onların da karşısına çıkar ve onlara da tılsım okuyup taş eder. En küçük oğlan da abilerinin ve annesinin peşinden yola çıkmak için babasından izin ister. Ormanda giderken atını sulatmak için durdurur ama otlarını yemesin diye başını kavak ağacına yukarıya bağlar. Tüfeğini çıkarır ve tam kuş avlayacakken ak kurt gelir. Kahramana ne yaptığını sorar. Kahraman atını suladığını fakat at otu yemesin diye yukarıya bağladığını söyler. Uzun yoldan geldiğini anlatır. Ak kurt ile sakince anlaşarak konuşur. Bu sebeple ak kurt onu cezalandırmaz. Sonrasında kahraman ormanda istediği yemişleri yiyebileceğini ve istediği hayvanı avlayabileceğini söyleyip izin verir (Karagöz, 2021, s. 144-166).

2.2.25. Çalışkan Olma

TulaaYah Uol adlı Yakut Türk masalında Öksüz bir genç olan kahraman fırtına çıkınca bir eve sığınır ve o evin çalışanı olarak yaşamaya başlar. Öksüz genç

eve girdiği yerde bu insanların yanında birkaç yıl boyunca yaşar ve onların işçisi olur. Öksüz çocuk işçilik yaptığı için ev sahipleri ona anahtar vermişler. Öksüz çocuk bu anahtarla kasırga gider gitmez ambarı açmış. O ambarın içine baktığında orada bir sandık duruyormuş. Genç sandığa yaklaşmış, onu açmış ve gümüş bir tabutun durduğunu görmüş. Genç tabutu açtığında ondan bir kız çıkmış ve “Sen beni ölümden kurtardın, bundan sonra da ben sana yardım edeceğim” demiş ve gitmiş. (Duranlı, 2010, s. 239-241).

2.2.26. Aldatılma

Hilekar Horoz adlı Kazan Tatar masalında Horoz zengin adama bir haftalığına yüzüğünü verir, karşılığında darı alır. Zengin adam yüzüğü getirmez. Kahraman aldatılır. Horoz hakkını almak için yola çıkar yolda bağışçılarla karşılaşır. Bu yüzden karşısına bağışçılar çıkar (Gültekin, 2013, s. 465-466).

2.2.27. Adaletli Olma

Kırk Damat adlı Özbek masalında kahramanın karşılaştığı iki aslan yemeklerini bölüşemedikleri için kavga ederler. Kahraman adaletli bir şekilde yemeklerini böldüğü için aslan kendi tüyünden verir. Bu sayede ilerleyen zamanda padişahın sınamasında kahraman aslanların tüyünü yakar. Tüy yanınca aslanlar gelirler ve ikinci görev olan öküz etlerini yeme görevini tamamlarlar. Bu şekilde kahraman melikeye kavuşur (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

2.2.28.Kardeşlerinin Peşine Düşme

Yedi Kardeşler adlı Anadolu masalında kahraman 6 abisi olduğunu sokakta oynarken arkadaşlarından öğrenir ve abilerini bulmak için annesinden izin ister. Kız 7 abisine ulaşmak için annesine yalvarır. Annesi de bu kıza külden bir eşek verir ve kahraman kız yola koyulur. Annesinin verdiği eşek ile abilerinin mağarasına ulaşır (Boratav, 2018, s. 109-113).

2.3. Bağışlanma Mekânı ve Zamanı

2.3.1. Mekân

İnsan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan mekânlar sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda kültürel ve mitolojik anlamlarla da sıklıkla görülmektedir. Türk halk edebiyatında mekânlar, olağanüstü varlıkların yaşadığı veya görüldüğü yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Orman, mağara, göl-su kenar, dağ vb. mekânlar, doğanın sınırlarını barındırırken aynı zamanda insanlarla olağanüstü varlıklar arasındaki etkileşimi yansıtmaktadır.

Kahraman-mekân etkileşimi, masallarda derinlemesine işlenen ve hikayelerin temel taşlarından biridir. Mekân, karakterlerin deneyimlerini, dönüşümlerini ve içsel yolculuklarını içerisinde barındıran yerlerdir. Doğanın güçleri, döngüsü, sınırları ve anlatısı kahramanların evrimini yansıtmanın etkili bir yolunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma çerçevesinde ele alınan mekânlar kahramanın bağışçıyla ile karşılaştığı, yolculuğunda ona yardım edecek nesneleri, bilgileri aldığı ve kahramanın erginlendiği yerler olarak tespit edilmiştir.

Masallarda mağara, kuyu, mahzen, bilinmeyen bir ülke, ada, orman, labirent, denizaltı hatta bir ev ya da evin bahçesi gibi yerler bilinçdışının bir sembolü olarak yer almaktadır. Bilinçdışının zengin örneğini oluşturan bu çeşitli yerlere girişi kahramanın yeniden doğum için ölmesinin bir sembolüdür. Kahraman, yeniden doğumunu da simgeleyen bu yerlerde “eşiğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyenin içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür” (Campbell, 2010, s. 107).

2.3.1.1. Mezarlık

Mezarlık, ölümün ve sonun sembolüdür fakat aynı zamanda sonsuzluğun ve yeniden doğuşun da sembolüdür.

Ak sağış Ve Kara sağış adlı Tıva masalında bağışçı olan Ak sağış ve Kara sağış kardeşlerin annesi, çocuklarına ölmeden önce mezarını istediği yere gömmelerini ister. “Yaşlandım, bedenim yorgun ve hasta, çok geçmeden ölürüm oğullarım. Öldüğümde, keçe kepeneye koyup alacalı urgana bağlayıp, batı tarafa gidersiniz. İp urgan koptuğunda beni oraya bırakırsınız. Cesedimi başka bir yere defnetmeyin” diyerek vasiyet eder. En küçük çocuk annesini gömüp başında uyurken kötü ruh gelir

ve annesini koruyacağını söyler. Bu balbala bir vurduğunda, bir gümüş para tükürür (Aça, 2007, s. 399-406).

Közödöy adlı Altay masalında Ak Kajat'ın eteğinde üç oğlanın babasının kabri. Kahramanın babası bağışçıdır. Ölmeden önce oğullarına şöyle vasiyet eder “Ben aylı, güneşli dünyadan ayrıldığımda, beni Ak-Kajat'ın eteğine götürerek siz üçünüz sırasıyla birer gece benim yanımda bekleyin, sonra size söyleyeceklerimi de iyi dinleyin”. Sadece kahraman her gece babasının kabrine gider (Dilek, 2007, s. 361-367).

Bacı Bacı Can Bacı adlı Anadolu masalında iki kardeş üvey annelerinden kaçıp kendi annelerinin kabrinin başında olanları anlatmaktadırlar. İki kardeş dua ederken annelerinin sesi gelir ve onlara fırça tarak ve sabun verir (Boratav, 2018, s. 103-108).

2.3.1.2. Orman

Orman, doğanın vahşi ve güçlü yönünü temsil eder. Ağaçlar, bitki örtüsü, hayvanlar ve akarsularla dolu bu doğal alan, yaşamın kaynağıdır. Aynı zamanda koruyucu bir tarafı olan orman ana arketipi ile özdeşleşmektedir. Karanlık bir mekan olan ormanlar kahraman için aydınlığı ifade etmektedir. Çünkü kahramanlar, burada bağışçı sayesinde yeniden hayat bulmaktadır. Bu mekanda karmaşa çözülerek kurtuluş ve başarı sağlanır.

Hamur Batur adlı Kazan Tatar masalında Hamur Oğlan, dünyayı dolaşmak için çıkar gider. Gün gider, hafta gider, ay gider, yıl gider; bir iğne boyu yol gider. Bu bir kara ormana varıp, girer. Buna, bir ayağını kösteklemiş bir kişi rastlar (Gültekin, 2013, s. 606-610).

İşçi ile Sihirbaz Kız adlı Kazan Tatar masalında kahraman fakirleşir, iş aramaya gider. Yolda karşılaştığı bir adam belirli bir ücret karşılığında bunu işe alır ve işi yapamazsa ömür boyu çalışacağına dair sözleşme yaparlar. İşe alan kişi, kahraman olan işçiye kırk tavşan verir ve bu tavşanları kaybetmeden gütmesini ister. İşçi, tavşanların tavşanlar kaçarır. Ormanda ağlayan işçinin yanına ak sakallı bir ihtiyar gelerek ıhlamur ağacından bir dal keser bu dala kırk çentik atar. Kırk çentiği tıkırdatınca tavşanların toplanacağını söyleyerek kahramana bilgi verir (Gültekin, 2013, s. 684-689).

2.3.1.3. Mağara

Mağara Türk destanlarında türeyişin gerçekleştiği mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hunların mağaralara saygı duydukları ve bu mağaraların yanına kayın ağacı diktikleri bu şekilde kutsal bir mekan oluşturdukları bilinmektedir. Mağarada tanrıya kurban adanmakta ve ata mağarası olarak da kabul edilen mağaralar olduğu bilinmektedir (Ögel, 2013, s.21). Türk mitolojisinde mağara türeyişle ilişkilendirilmektedir. Mağara, kuyu, yer altı gibi yerler ana rahmini temsil etmektedir. Bu bağlamda mağara yüce ana arketipi ile bağdaşmaktadır. Kahramanın mağarada bağışçı ile karşılaşması ve ödüllendirilmesi bu noktada önemlidir çünkü mağara yeniden doğuşu temsil etmektedir. Jung bununla ilgili olarak; “Bir kaya, mağara, ağaç, memba, derin bir kuyu, vaftiz kurnası gibi kaplar, gül ya da nilüfer çiçeği gibi çanak biçimli çiçeklerle ilişkilendirilebilir. Muhafazasından dolayı sihirli çember ya da mandalanın, anne arketipinin bir biçimi olabileceği anlamı çıkar.” (Jung, 2015, s.123) demektedir.

Simurg adlı Özbek masalında Küçük oğlan, kılıçla yalmağızın kellesini keser. Yalmağızın gövdesi bir yere, kellesi bir yere yuvarlanır. Küçük oğlan yuvarlanan kellenin peşinden koşar. Yalmağızın kesik kellesi yuvarlanır ve ormandaki bir mağaraya girer. Küçük oğlan yalmağız kocakarının kellesinin düştüğü yere bir işaret koyar ve gövdesini gömer. Sonra ağabeylerinin yanına giderek yeniden yemek pişirir ve ağabeylerinin uyanmasını bekler. Sabah ağabeyleri uyandığında onlara gece olanları anlatır. Yemeklerini yedikten sonra, yalmağız kocakarının kellesinin yuvarlandığı mağaranın önüne gelirler. Mağara oyuktur ve yerin altına doğru uzanmaktadır. En küçük delikanlı beline ip bağlar ve aşağıya inmeye başlar. Mağaranın içi zifiri karanlıktır fakat uzaktan bir lambanın ışığı vardır. Bahadır ışığın yanına gidip baktığında, orada bir ev, evin içinde bir kız olduğunu görür. Bu kızı yukarı çıkardıktan sonra abileri onu mağarada bırakır. Kahraman bir süre yürüdükten sonra yaşlı bir adam karşısına çıkarak ona yol gösterir (Fedakâr, 2011, s. 361-364).

Nahırcı ile Oğlu adlı Anadolu masalında kahraman mağarada dua ederken Allah onun karşısına bir eşek sıpası çıkarır. Adamın karşısına çıkan eşek sıpası daha sonra bir delikanlı olur (Şimşek, 2001, s. 94-102).

Bostancı Dede adlı masalda kahraman babasının mezarında nöbet tutarken bağışçı ile karşılaşmaktadır (Boratav, 2007, s. 223-233)

Tepegöz adlı Azerbaycan masalında arslan İskender'e arslanın kendi mağarasında bir ok ve kendi tüyünden verir. Ok sayesinde Tepegöz'ü gözünden öldürecektir, tüyü yakınca da karanlık dünyada kahraman kurtulacaktır (Hafizoğlu, 2005, s. 306-316).

2.3.1.4.Ev-çadır

Ev, insanların güvenli ve sıcak bir sığınak arayışını sembolize etmektedir. Ev, aile ve toplumun temeli olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda güvenliği, aidiyeti ve içsel kimliklerini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda kahramanın bağışçı ile karşılaştığı mekanlardan olan ev güven ve koruyuculuk ortamını temsil etmektedir. Yüce ana arketipi ile bağdaşan bu mekan kahramana yol göstericiliğin yapıldığı mekanlardır.

İyilik ile Kötülük adlı Kazak masalında İyilik adlı kişi Kötülük adlı kişinin ihanetine uğrar. Atını ve tüm yiyeceğini Kötülük alıp kaçar. İyilik ise uzun yollar yürür ve bir eve gelir. “İçeri girmiş ve bakmış ki kimse yok. Ancak ortada bir büyük kazan asılı duruyormuş.” Bu kazandaki yemeğin sadece tadına bakar ve eve gelenlerden saklanarak onları dinlemeye başlar. Kurt, aslan ve tilkinin evinde dinlenirken ev sahipleri girince saklanır ve bilgileri tesadüfen edinir (Alptekin, 2003, s. 157-160).

Saldaçak ile Tırmujaak adlı Altay masalında iki kardeş olan Saldaçak ile Tırmujaak av avlamaya giderler. Saldaçak Tırmujaak'ın ihanetine uğrar ve tüm yiyeceğini ve atını çalıp kaçar. Saldaçak yollar aşar ve yolda gördüğü barakaya girer. Bu baraka ev vaşak, porsuk, samur ve sincaba aittir. Burada oyuğa saklanarak Vaşak, porsuk, samur ve sincabın konuşmalarını dinleyerek padişahın ülkesindeki olumsuzlukları çözer ve böylece rahat bir yaşama kavuşur (Dilek, 2007, s. 371-373).

Altı Kız Babası adlı Anadolu masalında kahraman kız rakibiyle beraber altın elmayı almak için yola koyulur. Yol sonunda bir eve varır. Eve varınca bakar ki evin önünde bir ihtiyar kadın. “Nine, demiş kız, ben Tanrı misafiriyim. Beni bu gececik evinde misafir eder misin?” Ninenin de kimsesi yoktur “A kızım, gel.” der ve böylece bağışçı ihtiyar kadın ile karşılaşmış olur (Boratav, 2017, s. 159-167).

Yedi Kardeşler adlı Anadolu masalında küçük kız abilerinin olduğunu öğrenip onları aramak için yola çıkmak ister eve annesinin yanına giderek bu istediğini dile getirince annesi ona külden eşek verir (Boratav, 2018, s. 109-113).

2.3.1.5.Göl kıyısı-su kenarı-arığın kenarı- dere kenarı

Su kenarı, insanların temel ihtiyaçları olan su, gıda ve barınma ile ilişkilendirilirken, aynı zamanda dinlenme, huzur ve yenilenmenin sembolüdür. Su, yaratıcılık, temizleyicilik, yenileyici özelliklerine sahiptir. Yaratılış mitlerinde her şey su ile başlamaktadır. Yani her şey yok iken su vardır ve ebedi olan da sudur. Bu bağlamda sonsuz ile su arasında bir bağ kurulabilmektedir.

Teke-Boro Ata Binen Tektemey adlı Altay masalında Karatı Kaan'ın vergisini ödemek istemeyen kahraman, göl kıyısındaki iki yaşlı ihtiyara akıl danışmaya gider. (Dilek, 2007, s. 522-524).

Gülperi adlı Özbek masalında kahraman Ekber rüyasında gördüğü kızı aramak için yola çıkar ve bu yolda ağacın dibinde bir pınar ve pınarın başında aksakallı yaşlı bir adam oturmaktadır. Bu yaşlı adam kahramana Gülperi'ye nasıl ulaşacağını anlatır (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

Kırk Damat adlı Özbek masalında kırk oğlu olan padişah kırk kızı olan bir padişah bulur ve düğün yapmak ister. Kırk kızı olan padişah ülkelerden birbirine doğru bir arık kazdırılmasını ister bu şartla kızlarını verecektir. Kırk oğlu olan padişah halkına arık kazdırmaya başlar. Halk bu durumdan dolayı söylenince küçük oğlan halkı özgür bırakır. Diğer otuz dokuz kardeş bu küçük çocuğa kızarlar ve döverler. Kahraman zor durumda kalıp ağladığı zaman bir yaşlı adam gelir bu arığın kenarına gelir ve selamlaşırlar (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

Yılan Bey adlı Anadolu masalında kahraman ile bağışçı bir çeşmede karşılaşırlar. Padişahın karısının doğumuna ebe olarak giden kız yolda giderken bir çeşme görür. Çeşmeden abdest alıp iki rekât namaz kılar ve Allah'a "Allah'ım benim canımı al, oraya gitmeyeyim yahut bana bir kolaylık göster orada yüzüm kara çıkmasın." der. Duası kabul olur ikinci rekâtta kız uykuya dalar. Bu rüyada derviş ona yol gösterir ve padişahın yılan doğuracak olan karısını doğurarak başarılı olur. (Seyidoğlu, 2016, s. 11-18). Burada çeşme abdest alınan ve temizlenen yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın burada bağışçı ile karşılaşması arınmayı, saflığı ve iyiliği sembolize etmektedir.

Nardaniye Hanım adlı Anadolu masalında kahramanın üvey annesi ona oyun oynar ve testinin içine yılan koyarak yılan yavrusu içmesini sağlar. Kızın karnı büyüyünce ona hamilelik iftirası atar ve babası kızı dağa bırakıp gelir. Kızın karnı büyür ve bir dere kenarına giderek abdest alır hem de dua eder. Bu esnada dereden bir ses gelir ve kız yılanları kusakarak kurtulur (Boratav, 2018, s. 114-120).

2.3.1.6. Kır

Salam Torhan adlı Kazan Tatar Salam Torhan yaz günü kırdan yataarken, yanına bir tilki gelir ve bir tavuk verirse, kendisini evlendireceğini söyler (Gültekin, 2013, s. 455-460).

2.3.1.7. Dağ

Türk kültüründe dağ, tepe ya da yüksek yerler büyüklüklerinden ve göğe olan yakınlıklarından dolayı tanrı olarak kabul edilmişlerdir.

Yoksulun Yolculuğu adlı Altay masalında ava çıkan ihtiyar bir adam dağda saç saçar ve dağ iyeleri ile karşılaşır. Karşılaştığı iyelere zengin olmak istediğini, av istediğini söyler (Dilek, 2007, s. 538-540).

2.3.1.8. Değirmen

Değirmenler su ile kahraman arasında arınmayı temsil eden bir semboldür. Kahraman değirmende bağışçı ile karşılaşır sınanır ve sınamadan başarılı olunca ödüllendirilir. “Hayat suyu bütün dünya mitolojilerinde en önemli bir motiftir. Ölen insanların herhangi bir suretle dirilmesi veya herkesin kendi hesabına bir ölümsüzlüğe erişmesi, bütün insanlığın istediği bir özlemdir. Altay ve Anadolu masalları ölüp de kutsal ve sihirli bir güçle yeniden dirilenlerle doludur... Eski Türklerde yeniden can veren bu suya hayat suyu derlerdi.” (Ögel, 2014a, s. 120).

Altın Balta adlı Kazak masalında Fakir komşusu zenginden baltasını isteyip odun kesmeye gider. Değirmende baltayı suya düşürür. Fakir adam değirmenciye yalvarır ve baltasını vermesini ister. İhtiyar da değirmeni durdurur. Ve sudan altın başlı baltayı çıkararak kahramana ona ait olup olmadığını sorar. kahraman dürüst davranır

ve baltanın ona ait olmadığını söyler. Değirmenci gümüş baltayı çıkarır ve ona ait olup olmadığını sorar kahraman yine dürüst davranır. Değirmenci bu defa kara baltayı çıkarır kahraman bu baltanın kendisine ait olduğunu söyler. Değirmenci kahraman dürüst davrandığı için altın baltayı ona verir. Kahraman böylece zengin bir yaşam sürer (Alptekin, 2003, s. 218-219).

2.3.1.9. Taş üstü

Dostluk adlı Kazak masalında evvelki zamanlarda bir genç av avlarken bir taşın üzerinde dinlenen mavi bir kuş görür. Avcı, kuşa doğru yaklaşmasına rağmen kuş uçamaz. “Bu kuş ne yapıyor?” diyerek kuşu yakalayıp bakınca kanat ve kuyruğunun yolunup hiçbir şeyi kalmayan kuş olduğu anlaşılır. Adam, mavi kuşu bu halde görünce kuşa acıyarak onu evine getirir ve babasına gösterir. Babası da kuşa bakarak: “Oğlum bu kuşu on beş gün besle, ondan sonra istediğin tarafa uçar.” demiş (Alptekin, 2003, s. 251-254).

2.3.1.10. Aydınlık bir yer

Yılan Padişahı Şahmaran adlı Kazan Tatar masalında Bal olmasa bile oraya gitmek istemiş: “Yine olmaz mı” diye. Bir gün yine çıkıp, gitmiş. Tevekkül edip, aşağıya inmiş. “Bir hikmet vardır orada.” demiş. Dünce, eline kapı kolu gibi bir kol değmiş. Kolu bulunca, bu düşünmüş: “Burada mutlaka bir şey vardır.” Der. Tevekkül edip, açıp bakar ve dünya gibi aydınlık bir yer görür. Orada yığın yığın yılanlar yatıyormuş. Yılanların ortasında, kerevet gibi bir şeyin üstünde ak çarşaf. Bunun üstünde bir ak yılan görür (Gültekin, 2013, s. 478-485).

2.3.1.11. Sokak

Hilekar Horoz adlı Kazan-Tatar masalında horoz bir gün sokakta dolaşırken altın bir yüzük bularak boynuna takar. Zengin bir adam horozu görür: “Altın yüzüğünü bir haftalığına bana ver, ben sana darı vereyim.” diyerek anlaşma yaparlar. Horoz ve zengin adamın sokakta yaptığı bu anlaşma anlatının düğümünü oluşturmaktadır (Gültekin, 2013, s. 465-466).

2.3.1.12. Köy

Üvey kız adlı Kazan-Tatar masalında kız ailesi tarafından sevilmez ve dışlanır. Bir gün üvey abisi onu ormana götürür ve orada bırakmak için plan yapar. Üvey abisi kızı ormanda bırakıp kandırınca kız ağlaya ağlaya bilmediği bir yola gider ve gittiği yerde bir köy görür. “Burada köy varmış.” diye çok sevinir, atını hızlıca sürerek gider. Köyün kenarında küçücük bir evde bir kocakarının oturduğunu görür. O ubırlı kocakarıdır (Gültekin, 2013, s. 768-774). Masalda kandırılan ve aldatılan kızın tesadüfen çıktığı yolda bir köye rastlaması anlatının seyrini değiştirmektedir. Çünkü burada karşılaştığı ubırlı kocakarı onun yaşamını etkileyecek olan nesneler bahşedecektir. Bu açıdan kahramanın ormanda abisi tarafından terkedilip köyde ubırlı kocakarı tarafından korunması önem arz etmektedir.

2.3.1.13. Kuyu

Kuyular yer altına ait unsurlardır. Kuyuda hem olumsuz hem de olumlu özellikler bulunmaktadır. Karanlık ve yutan olması olumsuz bir özellik gibi görünse de çoğu zaman kahraman için koruyucu ve şefkatli anne rolündedir. Kahramanın yeniden doğuşu kuyuda ya da kuyudan çıktıktan sonra gerçekleşmektedir. Kuyunun derinliği kişinin iç dünyasındaki derinliği çağrıştırmaktadır. Kahraman kuyudaki derinlik ile içsel yolculuğundaki derinliği elde eder ve birey olma sürecinde başarılı olur. Masallardaki kuyu Yüce Ana arketipi ile ilişkilidir. Kuyu, kahramanlar için koruyup kollayan rolündedir. Karanlık mekân olan kuyu kahramana göre aydınlıktır. Çünkü bu kuyuda bağışçı ile karşılaşmaktadır. Kuyuda bağışçı sayesinde yeni bir yaşamın ilk adımını atmakta ve karmaşık giden olaylar çözüme kavuşmaktadır.

Tılsımlı Mum adlı Kazan Tatar masalında Allahverdi adında söz dinlemeyen bir genç vardır. Bir yere varınca Abrik içinden bir şeyler okumaya başlar, yer yarılar ve derin bir çukur oluşur. Abrik, Allahverdi'ye bir kılıç vererek, aşağıya inmesini, birinci kapının ardındaki beş başlı devi ve ikinci kapının ardındaki yedi başlı devi öldürmesini, sobanın içindeki altın mumu alıp, getirmesini, başka bir şeye dokunmamasını söyler. Allahverdi devleri öldürür, altın mumu alır; ayrıca, fesini mücevher ve altınlarla doldurur, altın bir yüzüğü de parmağına takar (Gültekin, 2013, s. 795-805).

Yatalak Mehmet adlı Anadolu masalında kahraman bağışçı ile kuyuda karşılaşmaktadır. Derviş Arap'ın soracağı soruları bilerek kahramana akıl verir (Boratav, 2008, s. 136-144).

2.3.1.14. Ağacın tepesi-incir ağacının dibi, ağaç dalı

Yaşlı kadın Beyberikeen kaybolan ineklerini aramak için yola koyulmuş. Yolda karşılaştığı hayvanlara ineklerini sorar. O giderken ağacın tepesinde vakurla oturan erkek kartalı görmüş. “Tabi... Biliyorum! Buradan dosdoğru doğuya git, orada tilki açıklığı var. Bu açık alanın güneşli tarafında çok güzel altın bir tepe var. Burada kökleri toprağın derinliklerine gitmiş, dallan yeryüzüne dek eğilmiş çok kalın bir ağaç var. Bu ağacın altında beş buzağısıyla beş inek yahyor. Oraya git demiş erkek kartal.”. Kökleri toprağın derinliklerine giden, dalları yere eğilen ve kalın gövdeli bu ağaç, Beyberikeen'in ineklerine koruyuculuk ve ineklerin buzağılamasını sağlaması nedeniyle de bir tür bereket sembolü görevi görmüştür. Bu açıdan yüce ana arketipi ile ilişkilidir. Ayrıca ağacın dibinde büyüyen güzel görünümlü, farklı renkte yaprakları olan ota da yuva olan bu ağaç, hem Beyberikeen hem de Hara Haan'ın oğlunun kaderinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Menekşe Yaprğından İncinen Kızım adlı Anadolu masalında kahraman ağacın tepesinde mahsur kalır ve iyi niyetli davranıp şehzadeyi öldürmediği için padişah tarafından Peri kızlarına emir verilir bu sayede genç ve güzel bir hanım haline gelir (Boratav, 2008, s. 145-147).

İyilik ve Kötülük adlı Anadolu masalında İyilik adlı kişi maya ağacının dibinde cinlerin konuşmasını duyar. Cinler aralarında körlerin maya yaprağını ıslayıp gözlerine sürdüklerinde gözlerinin açılacağını konuşurlar. İyilik adlı kişi de bu bilgiyi öğrenince Körler Ülkesindeki bu sıkıntıyı giderir (Şimşek, 2001, s. 49-51).

Papağan adlı Anadolu masalında kahraman padişah babası tarafından evden kovulur ve cellat ona kıyamayıp ormana bırakır. Kahraman ağacın dibinde uyurken bağışçı olan derviş yanına gelerek ona 41 anahtar verir ve yol gösterir (Boratav, 2017, s. 116-126).

2.3.1.15. İnsan ayağının değmediği yer

En Küçük Çocuk adlı Kırgız masalında “Çocuk, nehir yataklarını geçip dağ yamaçlarında dolaştığı sırada karşısına bir geyik sürüsü çıkmış. Bunlar o kadar çokmuş ki, çocuğun gitmesine engel olmuşlar. Çocuk, ejderha gibi ısıklık çalıp bağırınca birazcık duralamışlarsa da tekrar yolu kapatmışlar. Bu sefer oğlan kaplan gibi sürünün içine dalmış ve geyikler ikiye bölünerek yolu açmışlar. Böylece çocuk gece dinlenip gündüz yol alıp sonunda “gak” eden karganın, “guk” eden kuzgunun bulunmadığı ıssız bir yere gelmiş. O sırada gözleri fal taşı gibi açık, saçları darmadağınık yaşlı bir adam ortaya çıkmış (Karadavut, 2006, s. 189-202).

2.3.1.16. Yol

Yol, insanların keşfe çıkma arzusunu ve serüven ruhunu sembolize etmektedir. Anlatılarda kahraman bilinmeyene doğru yola çıkar farklı deneyimler yaşar. Yol sembolü, insanın içsel arayışını, büyüme ve öğrenme isteğini ifade etmektedir. Yol, keşif, serüven ve dönüşümün arketipsel bir sembolüdür. Aynı zamanda, yolculuklar, değişim ve dönüşümün sembolü olarak kabul edilmektedir.

Kuş Arayan Han Oğlu adlı Kazan Tatar masalında kurt üç kardeşin karşısına kazanın başında çıkar. Yolda üç kardeş de yemek yemek için durduklarında, yanlarına bir kurt gelir (Gültekin, 2013, s. 511-519).

Yine Kazan Tatar masallarından olan Kırk Oğlanlı Adam masalında büyük oğlan uzun bir yol gider. Gide gide, bir şehre varır. Şehrin kenarında bir kocakarının yanına durarak ona ne aradığını söyler. Kocakarı şehirde onun aradığı gibi kızların olduğunu söyler. (Gültekin, 2013, s. 649-655).

Kara Tavuk adlı Anadolu masalında fakir hamal yoksulluktan bıkmış vaziyette yolda giderken karşısına bir derviş çıkar kahramana kamçı ve bilgi verir (Boratav, 2017, s. 90-95).

2.3.1.17. Darı tarlası

Ebulkasım adlı Özbek masalında üç kardeş “Bir gün lazım olur” diye düşünerek hayvanların ahırlarının karşısındaki boş bir yere darı ekmişler. Darılar büyüdüğünde ne olduğunu bilmedikleri bir şey her gece darıları yemeye başlar.

Ebulkasım bunu yiyen devi yakalar ve bu ak dev Ebulkasım'a kendi tüyünde verir (Fedakâr, 2011, s. 405-410).

2.3.1.18. Üst dünya

Üçügey Ücüyen adlı Yakut masalında Üst dünya Üçügey Ücüyen Al donlu uzun- kısa kuyruklu ata binerek karısını aramak için üst dünyaya gider. Aşağıda yüzen bulutlarda uçtu. Burada hem yer hem gök hem ev vardır. Üçügey Ücüyen bu eve uçup girdi. İrkilen kuş bağırarak insan gibi konuşmaya başlar ve kahramana gideceği yolu gösterir (Duranlı, 2010, s. 241-245).

2.3.2. Zaman

Zaman, insanlık için en gizemli ve karmaşık kavramlardan biridir. Hayatın akışını belirleyen, geçmişini anılarla dolu ve geleceği belirsiz olan zaman, felsefi, bilimsel ve kültürel açıdan birçok tartışmanın merkezinde yer almaktadır.

Masallar, zamanın sınırlarını aşan büyümlü dünyalardır. Zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek olarak ifade edilen dilimleri masallarda iç içe geçmiştir. Geçmiş, karakterlerin köklerini, deneyimlerini ve hikayelerini; gelecek, umutları, belirsizlikleri ve karakterlerin hedeflerini; şimdi ise anıları ve içsel dönüşümleri barındırmaktadır. Masallar, bu zaman boyutlarını bir araya getirerek kahramanların içsel yolculuklarını, deneyimlerini ve dönüşümlerini yansıtmıştır.

2.3.2.1.Kahraman yola çıktığı zaman

Vur Tokmak adlı Kazak masalında kahraman kapana sıkışan kazı affeder. Kaz da kendisine zorda kalışa yardım edeceğini söyler. Bir sene zaman geçer ve kahraman kazın yanına yola çıkar. Yolda karşılaştığı çoban ve çocuk Kazbay'dan ne istemesi gerektiğini söyler ve kahramanın yaşamı bu şekilde değişir (Alptekin, 2003, s. 143-146).

Gülperi adlı Özbek masalında Ekber adındaki genç delikanlı rüyasında gördüğü Gülperi adlı kız bulmak için babasından izin alarak yola çıkar. İhtiyar adam ile bu yolculukta karşılaşmaktadır (Fedakâr, 2011, s. 378-389).

Parıldama Sırlı Tabak adlı Özbek masalında Padişahın kırk hanımı vardır ama hiç çocuğu yoktur. Vezirler kırk birinci hanımı almasını tavsiye edince padişah evlenir ve hanımı bir kız bir oğlan doğurur. Padişahın diğer hanımları bunu kıskanır ve bir ebeye altın vererek padişaha “hanımın iki tane enik doğurdu” diyerek kandırırlar. Padişah hanımı ve iki eniği gömmelerini emreder. Ebe ise iki çocuğu ormana bırakır. İki enik hanımı besler, ormandaki ayı çocukları bulup mağarasına götürür ve o besler. Kız da oğlan da büyürler. Padişah ve kızı yıllar sonra karşılaşınca padişahın hanımları ebeden bu zor durumu çözmesini isterler. Ebe de kıza abinden parıldama sırlı tabağı alıp getirmesini iste diyerek kız ile konuşur. Kahraman parıldama sırlı tabağı bulabilmek için yola çıkar. Bu yolda yaşlı bir adam kahramana yol gösterir. “Tamam oğlum, gideceksen git, buradan biraz ilerde büyük bir çınar ağacında kıvırl bir at bağırl, o ata bin. Şu görünen tepeye vardığında attan in ve tepenin her yerine çukur kaz. Tekrar ata binerek; “Parıldama sırlı tabak, ben sana ortak” diye bağırl. O şey dere gibi büyük bir arıkta akar, o arıktan çıkıp seni kovalamaya başlar. Sen arkana bakarak atı kamçıyla ve oradan kaç. O sana yetişemeyince yerine geri dönmeye başlar. Geri dönerken bir kısmı, senin daha önce kazdığın çukurlarda kalır. Sen de dönüp çukurlarda kalanı alırsın. Eğer sana yetişirse vücudunu eriterek akıtır ve alıp götürür” (Fedakâr, 2011, s. 425-432).

Baki'nin Sözü Satın Alışı adlı Uygur masalında kahraman üvey annesinin eziyetinden kaçır ve bir yola çıkar. Bu çıktığı yolda yaşlı bir adam ile karşılaşır ve kahramanın yaşamı bu ihtiyardan aldığı öğüt ile değişir (Yalçınkaya, 2018, s. 1371-1374).

Batur Kız adlı Uygur masalında altı kardeşin içindeki tek kız kahramandır. Babalarının gözü görmez. Abileri gittikleri yoldan dönmeyince Batur kız Rum eline ilaç bulmak için yola çıkar. Çıktığı bu yolculukta bağışçı ile karşılaşır (Yalçınkaya, 2018, s. 1375-1379).

Bülbülgoya adlı Uygur masalında Uygur masalında üç kardeşin içinden en küçüğü “gidip dönülmez” yoldan gittiği zaman bu yolda bağışçı ile karşılaşır. (Yalçınkaya, 2018, s. 1393-1405)

Ecmen Batur adlı Uygur masalında kırk kardeşin içinden en küçüğü abisini merak edip yola çıktığı zaman ak sakallı bir ihtiyar ile karşılaşır (Yalçınkaya, 2018, s. 1437-1442).

Ak Kurt adlı Tatar masalında annesini ejderha kapan kahraman annesini bulmak için yola çıkar. Çıktığı bu yolculukta bağışçı olarak bir ak kurt çıkar ve kahramana yol gösterir (Karagöz, 2021, s. 144-166).

Dokuz Kızıl Atlı Öksüz Oğlan adlı Tıva masalında kahraman Öksüz Oğlan, yiyip içip Bolçaytlıg Bora Tey' e doğru yürür, burada buzağı çobanı kır başlı ihtiyar ile karşılaşır. Bu ihtiyar da çobandır ve kahramana yol gösterir (Aça, 2007, s. 380-398).

Yedi Kardeşler adlı Anadolu masalında küçük kız altı abisini bulmak için yola çıkmak ister. Bu durumda annesi yola çıktığında ona külden bir eşek verir (Boratav, 2018, s. 109-113)

Gülenber Hanım adlı Anadolu masalında abisi kız kardeşi için Gülenber hanımın çekmecesini isteyip yola çıktığı zaman Hızır karşısına çıkıp ona bilgi verir. (Seyidoğlu, 1975, s.221-231).

Altın Toplu Sultan adlı Anadolu masalında şehzade rüyasında bir kız görür ve ona âşık olur. Rüyasındaki kızı bulmak için yola çıkar. Yola çıktığı zaman karşısında çıkan kimseler babasının vasiyetine uyup kardeşleriyle evlendirdiği kimselerdir (Boratav, 2007, s. 215-222).

Altı Kız Babası adlı Anadolu masalında en küçük kız babasının kötü söz duymasına dayanamayıp erkek kılığına girerek bir erkek ile yarışa katılır. Altın elmayı bulmak için yola çıkarlar kahramanın bu yolculuğunda karşısına ihtiyar kadın olan bağışçı çıkarak kızı yol gösterir (Boratav, 2017, s.159-167).

2.3.2.2.Kahraman avdayken

TulaaYah Uol adlı Saha-Yakut masalında kahraman ava gider ve ava gittiğinde bir fırtına çıkar. Sığınmak için bir eve girer ve orada yaşlı kadın ile karşılaşır (Duranlı, 2010, s. 239-241).

Ab-ı Hayat adlı Uygur masalında kanaatkâr bir çift vardır. Bu çift yaşamlarını bir eşekle ve av yaparak geçirirler. Adam bir gün fundalıkların arasında yürürken fırtına kopar ve inleyen bir ses duyar. Yaralı olan bir yılan görür. O anda yılan saldıran bir ejderhayı başından keserek öldürür ve yılan yakışıklı bir şehzadeye dönüşür (Yalçinkaya, 2018, s.1251-1258).

2.3.2.3. Kahraman zor durumda kaldığı zaman

Balıkçı Hakim'in Oğlu adlı Özbek masalında kahraman tuttuğu balığı vezir yerine padişaha götürünce vezir kahramandan çeşitli isteklerde bulunur. Kahraman ilk iki isteği gerçekleştirir. Üçüncü isteği gerçekleştirirken yol yürüyüp bol yürür, ayakları kabarır ve giysileri yırtılır. Yorgunluktan bir tepenin üstünde uyuyakalır. Kahraman garip bir rüya görür. Rüyasında, alaca bir çapan giymiş orta boylu, aksakallı bir ihtiyar oğlanın yanına gelir ve ona hâl hatır sorar. Oğlan, ağlayarak kendisinin ne yapmak için nereye gittiğini ne zamandan beridir uçsuz bucaksız çöllerde avare avare dolaştığını ihtiyara anlatır (Fedakâr, 2011, s. 411-417).

Gök Koç adlı Özbek masalında Bahtiyar koyunları güderken ne yapacağını bilmez durumda ağlarken annesinden yadigâr kalan gök koç bahtiyar ile konulur ve ona yoldaşlık eder (Fedakâr, 2011, s. 370-373).

Annuşka adlı Altay masalında kahraman üvey annesinin ve üvey kardeşinin zulmünden çok sıkıntı ve zorluk çekip çare aradığı zaman annesinden yadigâr kalan gök inek konuşur ve Annuşka'ya yardım eder (Dilek, 2007, s. 528-531).

Kırk Damat adlı Özbek masalında kırk oğlu olan padişah kırk kızı olan bir padişah bulur ve düğün yapmak ister. Kırk kızı olan padişah ülkelerden birbirine doğru bir arık kazdırılmasını ister bu şartla kızlarını verecektir. Kırk oğlu olan padişah halkına arık kazdırmaya başlar. Halk bu durumdan dolayı söylenince küçük oğlan halkı özgür bırakır. Diğer otuz dokuz kardeş bu küçük çocuğa kızarlar ve döverler. Kahraman zor durumda kalıp ağladığı zaman bir yaşlı adam gelir bu arığın kenarına gelir ve selamlaşırlar (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

Yıldırım Padişahı adlı Anadolu masalında kahraman peri kızlarından korunmak ister. Kahraman padişah sayesinde bu perilerden kurtulur.

Papağan adlı Anadolu masalında kahraman babası tarafından ormanda zor durumda ağaç dibine bırakılmışken karşısına bağışçı derviş çıkmaktadır (Boratav, 2017, s. 116-126).

Muradına Nail Olamayan Dilber adlı Anadolu masalında kadın doğum yaparken, zor durumdayken, üç kadın gelir ve doğacak çocukla ilgili güzel dileklerde

bulunur ve dua eder. Doğan çocuk bu aileye zenginlik ve huzur getirir (Tezel, 2019, s. 34-38).

İyilik ve Kötülük adlı Anadolu masalında kahraman olan İyilik adlı kişi gözlerini ve tüm varlığını kaybeder. Zor durumda kalır ve cinlerin konuşmasını tesadüfen duyar (Şimşek, 2001, s. 49-51).

Nardaniye Hanım adlı Anadolu masalında kahraman genç kız zor durumda kalıp karnındaki yılanlar büyüdüğü zaman dere kenarında abdest alarak dua eder bu şekilde karnındaki yılanlardan kurtulmuş olur (Boratav, 2018, s. 114-120).

Yılan Bey adlı Anadolu masalında kahraman yılan doğurtmak istemez ve bir çeşme başında zor durumda kalarak Allah’a dua eder. Bu esnada karşısına çıkan derviş kahramana ne yapacağını söyler (Seyidoğlu, 2016, s. 11-18).

2.3.2.4. Bağışçı baba ölmeden önce

Simurg adlı Kazan Tatar masalında kahramanın babası ölmeden önce ona bir sandık verir (Gültekin, 2013, s. 488-491).

Altın Kılıç adlı Uygur masalında iki kız bir erkek kardeş vardır. Babaları ölmeden önce hasta iken oğlunu çağırır, vasiyet eder ve oğluna üvey annelerinden hayır gelmeyeceğini söyler (Yalçınkaya, 2018, s. 1354-1359).

Közödöy adlı Altay masalında üç kardeşin babası “Ben aylı, güneşli dünyadan ayrıldığımda, beni Ak-Kajat’ın eteğine götürerek siz üçünüz sırasıyla birer gece benim yanımda bekleyin, sonra size söyleyeceklerimi de iyi dinleyin” diyerek vasiyet eder (Dilek, 2007, s. 361-367).

2.3.2.5. Nöbetteyken bir gece yarısı

Ebulkasım adlı Özbek masalında kahraman üç kardeşten en küçüğü olan Ebulkasım kardeşleriyle beraber ettikleri darıları çalan kişiyi bulmak için nöbet tutar. Yakaladığı Ak devden bir tüy alır ve anlatının devamında karşısına çıkan zorlukları bu tüyü yakarak aşar (Fedakâr, 2011, s. 405-410).

2.4. Bağışlanan Nesne

2.4.1. Bilgi-Yol Gösterme

Vur Tokmak adlı Kazak masalında Vur Tokmak adlı Kazak masalında ihtiyar adam kapana tuzak kurup bu şekilde yaşıyormuş. Bir gün kapana bakmış ki kaz sıkışmış. Adam kapana sıkışan kaz ile konuşur. Fare yaşlı adama “Sen beni serbest bırak. Benden ne istersen onu bir sene sonra al.” deyince yaşlı adam bunu uygun görüp kazı serbest bırakmış. Bir yıl geçmiş ve yaşlı adam kazı bulmak için yola çıkmış. Yolda bir deve çobanı ile karşılaşmış. Bu kimin devesi diye sorunca Kazbay’ın diyerek cevap verir. “Bu Kazbay o kaz imiş.” deyip yaşlı adam yürümeye devam etmiş yürüdükten sonra yolda bir koyun sürüsü görüp, çobana “Bu kimin koyunları?” diye sormuş. Çocuk çoban: “Bu Kazbay’ın koyunları.” demiş. Yaşlı adam çoban çocuğa “Bu Kazbay’ın, bunlardan başka daha neleri var?” diye sorar. Çoban da kahramana “Kazbay’ın üç iyi varlığı vardır. Biri piş kazanım, piş derse çeşitli yemek pişer. İkincisi kus eşeğim kus dediğinde eşeği altın kusar. Üçüncüsü ise vur tokmağım vur dediğinde o insanları döver.” diyerek kahramana Kazbay’dan isteyeceği şeyleri ve o istediği eşyaların ne işe yaradığını anlatır (Alptekin, 2003, s. 143-146). Çobanın verdiği bilgi sayesinde yaşlı adam Kazbay’dan ne isteyeceğini bilerek yanına gider. Bu sayede piş kazanı, kus eşeği ve vur tokmağına sahip olur.

İyilik ve Kötülük adlı Kazak masalında İyilik adlı kişi İyilik ile Kötülük adında iki kişi vardır. Kötülük, İyiliğin atı ile yola çıkmak isteyince İyilik ata sırasıyla binerek varacakları yere gitmek ister. “Öyleyse sen şimdi bu ata bin ve biraz yol gittikten sonra attan inip atı da bir direğe bağlayıp kendin yaya yoluna devam et. Ondan sonra ben o ata ulaşip onunla biraz yol alıp, bir yol boyuna bağlayıp giderim. Böylece ikimiz gideceğimiz yere sırayla binerek gidelim. İkimiz de binersek ata zor olur.” diyerek hem atı düşünür hem de Kötülük adlı kişiye yardımcı olur. bu nedenle Kurt, Aslan ve Tilki’nin konuşmalarını duyar. İyilik adlı kişi Kurt Aslan ve tilkinin evindeki etli çorbadan bir kaşık alır sadece tadına bakar. Fakat masalın sonunda İyilik adlı kişi, Kötülük adlı kişiye nasıl zengin olduğunu sorduğu zaman ona etli çorbadan bir kaşık almasını söyler. Kötülük adlı kişi ise çorbadaki bütün etleri ve kemikleri yer. Bu nedenle aslan, kurt ve tilki onu yerler (Alptekin, 2003, s. 157-160). Kahraman hayvanlardan edindiği bilgi sayesinde Kurt tarafından Zengin adamın hasta yatan kızına şifanın büyük ala koyunun ciğerinden elde edeceğini öğrenir, zenginin “İyileştirene kızımı veririm” dediğini duyar. Zenginin atını yiyen aslanın bir tay

sayesinde yakalayacağını öğrenir ve zenginin “Eğer birisi atlarını sürekli yiyen aslanı yakalarsa, ona bir sürü atımı veririm” dediğini duyar. Tilkinin “Ben bir yerde altın gördüm. Filanca denen zenginin kışlağının karşısındaki kötü kışlağın ortasında bir dilim toprak altında yatan bir çanak altını her gün gözetip geliyorum.” sözünden altınların yerini öğrenir.

Beş İnekli Yaşlı Kadın Beyberikeen adlı Yakut masalında Erkek kartal yaşlı kadına bilgi verir kaybettiği hayvanların yerini söyler. “Tabi ... Biliyorum! Buradan dosdoğru doğruya git, orada tilki açıklığı var. Bu açık alanın güneşli tarafında çok güzel altın bir tepe var. Burada kökleri toprağın derinliklerine gitmiş, dalları yeryüzüne dek eğilmiş çok kalın bir ağaç var. Bu ağacın altında beş buzağısıyla beş inek yaşıyor. Oraya git” der. Böylece yaşlı kadına hem yol gösterir hem de ineklerin nerede olduğunu söyler. Bu sayede anlatının seyri değişir ve ineklerin sütüyle bir kız büyütür. Kartal hiçbir kötülük görmediği yaşlı kadına yardım eder. Bu da bize iyilik eden iyilik kötülük eden kötülük bulur gibi bir kıssadan hisse çıkarmamıza sebep olur. Kartalın verdiği bilgi sayesinde yaşlı kadın beş ineği bulur ve inekleri bulduktan sonra onların sütünden faydalanır. Kadın sütü sağarken bir kız bebek sesi gelir ve bulduğu bebeği büyütür. Bu kız büyür ve han oğlu kızı görüp âşık olur. Yaşlı kadın han oğlundan iki besili boğa, iki tavlı kısarak ister. Han oğlu düğüne misafir çağırmaya gider kıza “Sen doğu yolundan gideceksin, o yol ikiye ayrılıyor. Birinci yolun başında samur kürkü, diğer yolun başında ayı kürkü asılı olacak. Ayı kürkü asılı yoldan gitme. Eğer oradan gidersen temiz olmayan kıza varırsın. Sen samur kürkü asılı yoldan git, o zaman evime varırsın.” diyerek yolu tarif eder. Kız yolda uyuyakalır ve ayı kürklü yoldan gider. Abaası kız, kıza yolda hile yapar ve kıyafetlerini kendisi giyip han oğluyla evlenir. Han Abaası kızın uğursuzluğundan günden güne yoksullaşır. Bir gün güzel kızın annesi rüya görür ve kızını kurtarmaya gider. Kızı kurtarır (Duranlı, 2010, s. 231-236).

Üçügey Ücüyen adlı Yakut masalında kuş bilgi verir: “Üçügey Ücüyen! Sen karını mı arıyorsun? Eğer senin burada olduğunu öğrenirse gelmez. Kakım ol, çocuğun beşiğinin altına yat. Çocuğu iyice çimdikle, o çok ağlasın. O zaman o samimi biriye gelir!” (Duranlı, 2010, s. 243).

Dev Kızı, Müflis Adamın Oğlu ve İmam adlı Kazan Tatar masalında peri kızı devin sınamalarını öncesinden tahmin ederek kahramana bilgi verir (Gültekin, 2003, s. 496-508).

Kuş Arayan Han Oğlu adlı Kazan Tatar masalında Kuş Arayan Han Oğlu adlı Kazan Tatar masalında bir padişah, padişahın da üç oğlu vardır. Bu padişahın kırk ambar altın ve gümüşü vardır. Bu kırk ambarın ikisi kaybolmuş sonraki gün bir ambar daha kaybolmuş. Büyük oğlan gece nöbet tutmaya karar vermiş. Gece yarısına kadar uyumayıp gece yarısından sonra uyur nöbet tutar ama hırsız yakalayamaz. Sonraki gün ortanca oğlan nöbet tutmak ister ve o da abisi gibi gece yarısından sonra uyuyup kalır ve hırsız yakalayamaz. Sonraki gün en küçük oğlan nöbet tutmak ister ve babasından izin alır. Küçük oğlan uyumaz, gece yarısından sonra bir kuş gelir ve ambarı kaldırır sonra da uçar gider. Kuşun kanadından bir tüy yere düşer ve küçük oğlan bu tüyü alarak babasının yanına gider. Üç oğlan da bu tüyü bulmak lazım diye düşünerek aramak için yola çıkarlar. Üç yol ayrımında bir direğe rastlarlar. Bu direkte sağa giden çok zengin orta yola giden orta zengin sola giden geri dönmez yazılıdır. Büyük abi sağ yola ortancası ortaya küçük kardeş ise “Allah’ın emrinden çıkmak olmaz” diyerek sol yola girer. Büyük oğlan sağ yoldan gider ve bir yere kazan asar. Yemek pişirirken yanına bir kurt gelir büyük oğlan da bu kurdu sopayla kovalar. Kurt “Şu yerden gideme, önündeki yemeğini bitirip, çarığımı ye!” diyerek orta yola gider. Orta yoldaki kardeş de kurdu yanından kovar. Kurt “Ey delikanlı, bundan sonra gideme, yemeğin biterse, çarığımı ye!” diyerek sol yola gider. Sol yoldaki en küçük oğlan kazanın yarısını kurda verir yarısını da kendisi yer. Kurt küçük kardeşe nereye gittiğini sorar. Delikanlı da açıklar. Kurt bu delikanlıya “İleride bir köy var, orada yaşayan halkın kuşu bu, der. Bu köyün kenarında bir kavak ağacı var, bu kavağın üstünde bir altın yuva, yuvanın üstünde de bu kuş vardır. Bu kavağın yanında yedi kişi bekçi duruyor, kavağın yanında ateş yanıyor” diyerek bir kağıt verir. “İşte bu kağıdı o ateşe at, ondan sonra o kuşu aramaya git. Ben sana yine rastlarım. Ağacın üstünde duran kuşu al, yuvayı alma” diyerek kaybolur. Kahraman kurdun dediklerini yapar, kurdun verdiği kâğıdı yakınca nöbetçiler uyur fakat kahraman ağacın üstündeki kuş ile birlikte yuvayı da alır. Yuvayı alınca nöbetçiler uykusundan uyanır ve kahraman yakalanır. Hanın huzuruna çıkarılır. Han “Sen böylesine hırsız bir kişiymişsin, bundan sonra bir şehre git, orada bir Han var. Onun yedi yarış atı var, bu yarış atlarını çalıp, gel. Sonra ben sana bu kuşumu veririm.” diyerek kahramana yeni görev verir. Delikanlı yolun yarısında kurt onun yanına gelir. Kurda başından geçenleri anlatır. Kurt yuvaya dokunduğu için delikanlıya kızar. Sonrasında “Şimdi sen gidersen, hanın şehrine varırsan, orada yedi yarış atının yedi ahır vardır, yedisini yedi kişi bekleyip, duruyor. Ben sana şimdi bir kağıt vereyim. Bu ahırların yanında bir ateş

yanar durur, bu kağıdı ateşe at ve ahıra girip, atların dizgin bağlarını keserek, atları alıp, çık; dizginden çekersen, bekçiler uyanır” diyerek kaybolur. Delikanlı kurdun söylediklerini yapar verdiği kağıdı yakınca nöbetçiler uyurlar ama dizginden çektiği için bekçiler uyanır ve yakalanır. Hanın huzuruna çıkarılır han “Buradan ilerde bir hanın altın dombırası var. Onu getirirsen, ben sana yedi yarış atını veririm” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı yolda giderken kurt yine yanına gelir ve delikanlı olanları anlatır. Kurt “Neden benim sözümü dinlemedin? Şimdi sen git, ben sana bir kağıt vereyim. O şehre gidip, yerleş. Hanın evinin nerede olduğunu insanlardan sorup, öğren; dombırası neredeymiş öğren. Dombıranın olduğu yere geceleyin git, bu kağıdı o evin kapısına sürt, kapı kendisi açılır, köpekleri varsa, sana ürümez” diyerek kaybolur. Delikanlı kurdun söylediklerini yapar kağıdı sarayın kapısına dörter ve kapı açılır fakat dombırayı alınca kılına da dokunur sesler çıkmaya başlar nöbetçilere yakalanır. Hanın karşısına çıkarılır ve han delikanlıdan istekte bulunur. “Sen böylesine hırsız bir kişisin, buradan ileriye git! Bir şehirde bir han var, bu hanın kızını kaçır. Alıp, gelebilirsen, dombırayı sana veririm” der. Kahraman tekrar yola çıkar ve yolun yarısında kurt delikanlının yanına gelir. Delikanlı kurda başından geçenleri anlatır. Kurt kahramana “Sen git şimdi, yarın o hana gidersin. Han, nişan attırmaya karar vermiş, her kim bu nişanı vurursa, kızımı ona veririm demiş. Şimdi sen bu kağıdı al! Bu kağıdı silahına sürersen, sen vurursun” der ve kaybolur. Delikanlı nişan atmaya gider ve kağıdı silaha sürer böylece başarılı olur. Delikanlı kız ile evlenmeye hak kazanır. Kızı alır ama diğer ülkenin padişahına götürmek istemez. Kıza aşık olur. Delikanlı kızı da alıp ağlaşarak yola çıkarlar. Yolda kurt delikanlının yanına gelir ve kızı görmek ister. Kız çok güzel bir kızdır, kurt kıza “üff!” diyince kız çirkin bir kız olur. “bu şekilde götürürsen han kızı almaz” der ve delikanlı kızı hana görürünce han “Bu kız bana lazım değil, benim cariyelerimin hepsi de bundan daha güzel, der. Bu kızı da kendin al, fakat kızı almaya gittiğin için dombıramı veriyorum, böyle çirkin suratlı kız bana lazım değil” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı dombıra ile yola çıkmış ve yolda kurt yanına gelmiş. Dombırayı göreyim diye delikanlıdan ister ve eline alıp çalar. Dombıra çok güzeldir. Kurt bir kere dombıraya “üff!” diyerek üfler ve dombıra kötü sesli olur. Delikanlı hana bu dombırayı götürür ve kötü sesli olduğu için almaz. Delikanlıyı “Ey, bu dombıra çok kötüyümüş, onu almıyorum, lazımsa kendine al! Yol yürüdüğün için yedi savaş atımı ben sana veriyorum” diyerek gönderir. Delikanlı yedi savaş atıyla yola çıkar tekrar kurda rastlar ve kurt savaş atlarına bakarak üfürüp, savaş atlarını kötü atlara dönüştürür. Delikanlı diğer hanın ülkesine gider ve

kötü atları gören han “Ey, kötüymüş bunlar, der. Bana lazım değil, kendine al, der. Yol yürüdüğün için kuşumu alıp, git!” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı güzel kızı, kuşu, atı ve dombırayı alarak evine doğru yola çıkar. Kurt delikanlının karşısına çıkıp bütün eşyaları üfleyerek eski güzel haline getirir. Delikanlı mutlu olur ve evine döner. Kız ile düğün yaparlar ve mutlu bir yaşam sürerler (Gültekin, 2013, s. 511-518). Masaldaki kurdun kahramana kağıt vermesi kahramanın gerekli olan yerlerde kağıdı nasıl kullanacağı hakkında bilgi verir. Kahraman aradığı nesnelerin yerini ve nasıl alacağını kurdun verdiği bilgi sayesinde öğrenir.

Cimri ile Cömert adlı Kazan Tatar masalında padişahın derdine çare olacak olan şey kısır kısrağın kesilip dağıtılmasıdır. Bu bilgiyi cömerte kör cin söyler. Bu sayede kahraman padişaha kısır kısrağın etini dağıtmasını söyler ve kız iyileşir. Padişah kızını cömerte verir (Gültekin, 2013, s. 809-812).

Simurg adlı Özbek masalında Özbek Türklerinin Simurg adlı masalında bir avcının üç oğlu vardır. Avcı, çocuklarına avcılığın bütün inceliklerini öğretmiş. Bir gün oğulları ava çıkmış. Vakit geç olunca iki kardeş uyurken büyük oğlan yemek yapmış ama o da uyuyunca bir kocakarı gelip yemeği yemiştir. Oğlanlar, sabah olup uyandıklarında ne olduğunu anlamamışlar. İkinci gün ortanca oğlan yemeği pişirdiğinde o gün de aynı şeyler olmuş. Üçüncü gece en küçük bahadır, serçe parmağını kanatıp üstüne tuz basmış ve uyumamış. Kocakarıyı yakalamış kellesini kesmiş, kelle yuvarlanmış bir mağaraya düşmüş. Sabah üç oğlan da mağaraya gitmiş. Orada bir çukur varmış, iki kardeş de aşağıya inmeyi denemiş ama başaramamışlar. Küçük oğlan aşağıya tek başına inmiş. Delikanlı mağarada bir kız ile karşılaşmış, “Ey insanoğlu, sen buraya nasıl geldin? Bu yalmağız beni yeryüzünden kaçırıp buraya getirdi. Pek çok kişi buradaki hücrelerde hapsedilmiş. Bu hücreler mal ve eşya dolu. Buradan hemen git, yoksa seni de esir eder” demiş. Kız kırk hücrenin anahtarını alarak hücreleri tek tek açar ve en dipteki hücreden bir sandık alır. Sandığın içinden bir kutu çıkarmış ve kutunun içinden pamuğa sarılı, canlı bir kurdu ona uzat” demiş ve küçük oğlan bu şekilde kızın yardımıyla kocakarıyı öldürmüştür. Karanlık yer bir anda aydınlanmış. Küçük oğlan kızı bir sandığa koyarak yukarıdaki abilerinden kızı çekmelerini istemiş. Ağabeyleri kızı yukarı çekmiş ama kızı çok beğendikleri için oğlanı aşağıda bırakmışlar. Oğlan, aşağıda çift süren yaşlı bir adam görmüş. Adam “Simurg’un yavrularını yiyen ejderhayı öldürmüş, Simurg ona bir tulum su, bir çuval et hazırlamış, et isterse su, su isterse et vermesini tembihleyip sırtına oturtmuş ve yola

çıkılmışlar. Yolda et bitince oğlan baldırından et kesip vermiş. Yukarı çıkınca Simurg, dilinin altındaki eti baldırına yapıştırıp oğlanı iyileştirmiş. Küçük oğlan, ağabeylerini kız için kavga ederken bulmuş ve ikisine de birer tokat atıp kız ve ağabeyleriyle birlikte eve dönmüş. Olanları duyan babası, küçük kardeşlerine ihanet eden iki oğlunu evden kovmuş ve kırk gün kırk gece düğün yaparak küçük oğlunu evlendirmiş. Kahraman yeryüzüne çıkmanın yolunun Simurg'un yavrularını kurtarmak olduğunu öğrenir. Bunu yavruları yiyen ejderhayı öldürerek başarabilir. Bu sayede Simurg kahramanı yeryüzüne çıkarır (Fedakâr, 2011, s. 361-364).

Kırk Damat Bir Özbek masalı olan Kırk Damat adlı masalda Kırk tane oğlu olan padişah, bir oğlunu evlendirmek isteyince diğer oğulları da evlenmek ister ve padişah kırk tane kızı olan birini arar. Bu şartlara uygun bir padişah vardır ama bir şartla kızlarını vermeyi kabul eder. “Padişahınız, buradan altı aylık mesafedeki memleketinden buraya kadar arık kazdırsın ve kendi memleketinin suyunu benim memleketimin suyuyla birleştirsın” der. Yalmağız kocakarı bunları oğlu olan padişaha iletir ve o da kabul eder. Padişah şehirdeki herkese arık kazdırmaya başlar. Çalışan halk bir süre sonra şikâyet etmeye başlar ve “Padişahın oğulları evlenecek diye hepimiz evimizden barkımızdan, çoluk çocuğumuzdan ayrı kaldık” diye söylenirken kahraman duyar ve hepsine izin verip eve gönderir. Ağabeyleri ona “Bizi hanımsız bıraktın” diye bağırarak vurmuşlar. Küçük oğlan bir süre ağlamış ve arığın kenarında uyuyakalmış. Seher vakti yaşlı bir adam oraya gelmiş, çocuğu uyandırmış ve ona: Oğlum, neden burada yatıyorsun, diye sormuş. Oğlan olanları yaşlı adama anlatmış. Yaşlı adam: “Oğlum, üzülme, bu arığı kazmak zor bir iş değil. Sana bir nasihat vereceğim, eğer bunu yaparsan kazılan arığın bir tarafı yaz, bir tarafı kış olacak. Ağabeylerin düğüne gittiğinde sen gitme, onlarla bıçağını yolla. Ağabeylerin gelinleri alıp geri dönerken yolu yarılادıklarında yağmur yağmaya başlayacak, yağmurdan sonra kar, kardan sonra ise taş yağacak. O zaman, bembeyaz bir kervansaray görünecek, bu eve sakın kimse girmesin çünkü hava hemen açacak. Babanı iyice tembihle, demiş. Sonra adamın elindeki asa bir ata dönüşmüş, adam ata binmiş ve oğlana; “Gözünü yum!” demiş. Biraz sonra; “Gözünü aç!” demiş. Çocuk gözünü kapatıp açtığı anda altı aylık yol uzunluğundaki arığın bir anda tamamlandığını ve iki padişahın sularının birbirine karıştığını görmüş. Yaşlı adam, oğlana tekrar; “Gözünü yum!” demiş. Sonra yeniden; “Gözünü aç!” demiş. Oğlan gözünü kapatıp açtığı anda kendisinin yeniden ağladığı arığın başında olduğunu görmüş. Yaşlı adam bir anda

gözden kaybolmuş. Oğlan, tekrar arığın başında yatarak uyumuş. Ertesi gün büyük oğlanlar oraya geldiklerinde arığın bitmiş olduğunu ve suların aktığını görmüşler. Oğlan, babasına “Arığı ben kazdım ve suları birbirine kavuşturdum” demiş. Padişah buna çok sevinmiş. Kırk oğlan kırk kızla evlenmiş ancak kırkıncı kızı bıçakla nikahlamışlar. Kırk oğlan kızlarla yola çıkmış ama yağmur başlamış, sonra kar sonra da taş yağmaya başlamış. Bir kervansaray görünmüş ve babalarından(padişahdan) içeri girmek için izin istemişler. Padişah küçük oğlanın sözünü dinleyip içeri girmelerine izin vermemiş. Kardeşler babalarını dinlemeden içeri girmişler. İçerde yemiş içmişler ve çıkarken ejderha kapıda bu yiyip içtiklerinizin hakkını ödeyin demiş. Padişah ona ne istediğini sorunca en küçük oğlunu istediğini söylemiş. Padişah kabul etmiş. Padişah yol alırken ejderha küçük oğlanı nefesiyle kendisine doğru çekmiş. Oğlan padişaha yakınlaştığında; “Baba, getirdiğin gelini kime istiyorsan ona ver” demiş. Küçük oğlan üstlerinden uçarak geçmiş ve kervansarayın yanında duran ejderhanın önüne düşmüş. Ejderha oğlanın beline dolanarak ona “Bir günlük ömrünü mü feda edeceksin, yoksa kırk günlük ömrünü mü feda edeceksin” diye sormuş. Oğlan “Kırk günlük ömrümü feda edeceğim” der. Ejderha “O zaman falan memlekette falan Gülperi var. O kızı kırk gün içinde bana getireceksin, getirmezsene seni yerim” demiş ve mühlet alarak yola çıkmış. Oğlan, ejderhadan kırk gün mühlet aldıktan sonra yola çıkmış. Bir yerde pek çok karıncanın yolda yürüdüğünü görmüş. Karıncalara basmamak için uzun süre yolun kenarında oturarak onların geçmesini beklemiş. Akşamüzeri karıncaların geçişi bitince karıncaların padişahı oğlanın yanına gelmiş ve ona: “Ey yiğit, neden burada oturuyorsun, diye sormuş. Oğlan “Ben karıncalara basmamak için geçmelerini bekliyorum, demiş. Karıncaların padişahı “Çok teşekkür ederiz, gün gelir biz de sana yardım ederiz” diyerek bir avuç saman vermiş. Oğlan samanı almış ve tekrar yola düşmüş. Yolda giderken birbiriyle dalaşan iki aslana rastlamış. Aslanlar avladıkları tavşanı aralarında paylaşamadıkları için dalaşıyorlarmış. Oğlan, aslanlardan tavşanı almış, onu bıçağıyla ikiye bölmüş ve iki parçayı iki aslana vermiş. Aslanlar “Çok teşekkür ederiz insanoğlu, biz bu tavşanı bölüşemeyip on gündür birbirimizle dalaşıp duruyorduk. Sen bize iyilik ettin sen de bunu al, belki bir gün lazım olur” diyerek ve her ikisi de yelelerinden biraz yolarak kahramana vermişler. Kahraman tüyleri alıp tekrar yola koyulmuş. Bir köye ulaştığında yaşlı bir kadın ile karşılaşmış ve yaşlı kadın kahramana nereden geldiğini nereye gittiğini sormuş. Kahraman önce cevap vermek istememiş sonrasında yaşlı kadına padişahın kızını almaya geldiğini söylemiş. Yaşlı kadın kahramanı uyarıp zor

bir yola gireceğini söylemesine rağmen kahraman gitmek istediğini ve kararlı olduğunu söyler. Kahraman yaşlı kadını dinlemez ve padişahın kapısına giderek davul çaldırır. Padişah oğlana niyetini sorunca kızıyla evlenmek istediğini söyler. Padişah da üç şartla kızını vereceğini söyler. “Üç şartımdan birincisi şu; kırk çuval darıyı yere serptireceğim, darıları tek tek toplayacaksın. İkinci şartım da şu; babamdan kalan iki tane besili öküzüm var. Bu öküzlerin etini sabaha kadar yiyip kemiklerini bana getireceksin. Üçüncü şartım ise şudur: Kapıya yakın yerde, babamdan kalan ve yere gömülü olan dört adım boyunda bir küpüm var. O küpün ağzı açık ve içinde hiçbir şey yok. Bunun önünden geçip dönünceye kadar küpün içi altınla dolsun. İşte şartlarım bunlar, eğer becerebilirsen kızımı sana vereceğim” demiş. Kahraman darıları nasıl toplayacağını düşünür ve aklına karıncalar padişahının verdiği saman gelir. Samanı yakar ve karıncalar toplanır darıları toplar. Darıları çuvala koyar ve padişaha götürür. Halk da sevinir. İkinci görevini yani öküz etlerini nasıl yiyeceğini düşünürken aklına aslanların verdiği tüy gelir. Kahraman bu tüyleri yakınca aslanlar toplanır ve “Efendim, hizmet etmek için hazırız” derler. Aslanlar öküz etlerini yer ve kahraman bu kemikleri padişaha götürür. Halk şaşırır hem de sevinir. Fakat kahraman üçüncü görevi nasıl yerine getireceğini düşünür. Padişahın kızı, kahramanın iki görevi de yerine getirdiğini duyunca onun yoluna çıkar. Parmağındaki elmas yüzüğü verir ve kahramana “Ey yiğit, kapının yanındaki küpün yanından geçerken bu yüzüğü içine at, ama arkaya bakmadan git! Sen dönünceye kadar küpün içi altınla dolacak” diyerek yüzüğün ne işe yaradığını anlatır. Kahraman bu kızın dediklerini yapar ve üçüncü görevi de başarıyla tamamlar. Görevliler padişaha kızınız artık bu yiğidindir derler. Kahraman padişahın kızına kendi memleketine gitmeyi teklif eder ve beraber yola çıktıkları zaman kahraman padişahın kızına aslında onu ejderhaya götüreceğini yoksa ejderhanın onu öldüreceğini söyler. Kız oğlanın bu dürüst halini görür ve bunun çaresinin olduğunu söyler. “Şimdi sen koşarak saraya dön, babamın küçük odasını aç, odada bir sandık var, sandığın içinde de bir güvercin var. O güvercinin başını kes, Güvercinin boğazından bir kurt çıkacak, o kurdu öldür. O zaman ejderha da ölecek, yoksa ejderha ikimizi de yiyecek” der ve kahraman hemen padişahın sarayına gider güvercinin karnındaki kurdu öldürür. Tekrar döndüğünde ejderha ile padişahın kızının arasında üç adım mesafelik yerde cansız yattığını görür. Kızı kucağına alıp ağlamaya başladığı zaman gözyaşı kızın üstüne düşer ve kız dirilir. Sonra kahramanın memleketine gidince evlenirler ve mutlu yaşarlar (Fedakâr, 2011, s. 364-370). Masalda

arığın kazılmasında yaşlı adamın yardım etmesi ve ne yapacağını söylemesi. Sonrasında kızın bilgi vermesi kahramanın başarılı olmasını sağlamıştır.

Gök Koç adlı Özbek masalında kahramanın (Bahtiyar) annesi öldükten sonra babası bir dul kadınla evlenir. Bir de kızı vardır. Kız evde gülüp oynar fakat üvey annesi Bahtiyara yemek vermez aç bırakır, eziyet eder ve döver. Bahtiyar okula giderken okuldan alır ve koyunları güttürür. Bu kadın kendi kızına iyi bakar besler, okula gönderir. Bahtiyar bir gün koyunları güderken Gök koç onunla konuşur ve boynumuzu çevirirsen yemekler hazırlanır der ve Bahtiyar bu şekilde karnını doyurmaya başlar. Üvey annesi Bahtiyarı takip eder ve ona yemeklerin nerden geldiğini sorar. O da “Bunları senin zulmün verdi, sen beni her gün aç bırakıyordun bunun üstüne bir de dövüyordun. Ben her gün Allah’a dua edip ağlıyorum ve bu yiyecekleri alıyorum” demiş. Üvey anne gece yarısını bekler ve Bahtiyar üç kere “gök koç” diye bağırır. Gök koçun ona yardım ettiğini anlar. Hasta numarası yapıp gök koçu kestirmek istediğini söyler. Bahtiyar Gök koça olanları anlatır. O da Bahtiyara “Beni oraya götür, ayağımı gevşek bir şekilde bağla. Onlar beni kesmek için bıçak getirdiklerinde sen “Gök Koçumu kendim keseceğim” dersin. Sonra üstüme çıkıp beni sıkıca tutarsın ve bıçağı boğazıma ters sürtersin, neler olacağını o zaman görürsün, demiş. Gök Koç’un üstüne çıkmış, bıçağı boğazına sürteceği zaman Gök Koç yerden bir anda sıçrayıp kalkmış ve Bahtiyar’ı da alarak uçmuş. Onlar bir süre uçtukten sonra bir çınar ağacının tepesine konmuş. Gök Koç, Bahtiyar’a kendisinden habersiz bir şey yapmamasını tembihler, önüne yemekler koyar ve gözden kaybolur. Gök koç öldükten sonra yeni doğup büyüyen gök koç bir gün bu memleketin padişahına karşı başka bir memleketin padişahı savaş açmış ama bu memleketin padişahı bütün gücünü savaşa vermiş olsa da yenilir. Bunu gören Bahtiyar, Gök Koç ile konuşmuş. Gök Koç: “Babamın toynakları, kellesi ve derisini gömdüğün yeri açıp bir bak” demiş. Bahtiyar o yerleri açıp baktığında altın giysi, zırh, kalkan ve kılıç olduğunu görür. Bahtiyar onları giyinmiş ve altın kılıcı da beline bağlamış, Gök Koç da yuvarlanıp uçan bir ata dönüşür. Bahtiyar ata binerek savaşır ve galip gelir. Çaresiz kalan düşman çekilir. Vezir padişaha durumu anlatır ve padişah bu kişiyi arayama başlar. Sadece çoban aranmaz ve en sonunda Bahtiyar Çoban padişahın tahtının önünden geçer ve vezir yiğidi tanır. Sonra padişah inanmaz. Bahtiyar gök koçu çağırır ve kıyafetleri giyer. Padişah Bahtiyar’a inanır ve kızı Zühre ile evlendirir (Fedakâr, 2011, s. 370-373). Kahraman olan Bahtiyar, Gülperi’nin şehrine ulaşmadan önce aldığı bilgiler sayesinde o şehre

ulaşır. Şehzade Ekber birkaç gün yol aldıktan sonra dağa varmış. Dağdan gürültü ve şırıltı sesleri geliyormuş. Dağın üstüne çıktığında dağ gibi uzanıp uyuyan devleri görmüş. Devlerin nefesi, fırtına gibi uğulduyor ve taşları uçuruyormuş. Taşlar gümbürdeyerek devlerin üstüne düşüyormuş, devler ise sanki üzerlerine sinek konmuş gibi ellerini kımıldatıp uyumaya devam ediyormuş. Şehzade hiç korkmadan devlerin yanına gitmiş, hepsinin saçlarını birbirine bağlamış ve dağı aşarak aşağıya inmiş. Orada şarıldayarak çok şiddetli bir şekilde akan kan ve irin ırmağını görmüş. Irmak boyuna gitmiş, ırmakta akan kan ve irinle elini yüzünü iğrenmeden yıkamış, ırmağın suyundan içmiş ve atına binerek ırmaktan geçmiş. Şehzade şehre girmiş, yaşlı adamın bahsettiği demir kapılı köşkün önüne gelmiş. Şehzade kapının üzerinde asılı duran anahtarla kapıyı açmış ve içeri girmiş. İçeri girince, çok korkunç sesler duymaya başlamış. Oradaki yırtıcı hayvanların hepsi bir anda şehzade Ekber'e saldırmış. Yiğit büyük bir ustalıklarla hayvanlarının her birinin önüne yedikleri yiyecekleri koymuş, aralarından geçerek içeri girmiş.

Yılan Damat adlı Özbek masalında bir padişahın üç kızı vardır. Bu padişahın memleketine bir ejderha gelmiş ve padişahın bir kızı ile evlenmek istediğini eğer padişah kızın birini vermezse bu memleketi yok edeceğini söylemiş. Padişah kızlarına bu durumu anlatmış ve kızların en küçüğü baba yurdumuz kötü olmasın diyerek ejderha ile evlenmeyi kabul etmiş. Evlendiği gün ejderhanın aslında yakışıklı bir delikanlı olduğunu öğrenir ve sevinir. Bu çift yaşayıp giderken iki ablası onları ziyarete gelir. Delikanlı küçük melikeyi “Sadece sana söylüyorum, bunu sakın başkasına söyleme. Eğer birine söylersen ve o da benim yılan derimi yakarsa beni bir daha bulamazsın, eğer benim yılan derimi yakarsan benden ayrılırsın. Beni tekrar bulmak istersen demir bir asa ile demir bir çarık yaptırman gerekir. Onlar yırtılıp eskiyene kadar beni aramak zorunda kalırsın, bu senin için çok zor olur” diyerek tembihler ve ona bir yüzük verir. Bu yüzüğü sakın parmağından çıkarma diyerek de kızı tembihler. Kızın ablaları gece olunca bu yiğidin derisini yakmışlar ve yiğit bir anda ortadan kaybolmuş. Küçük melike sabah uyanıp baktığında delikanlıyı bulamaz ve çok üzülür. Delikanlının dediği gibi bir demir asa ve demir çarık yaptırır yola düşüp delikanlıyı aramaya başlar. İlk bilgiyi delikanlı verir, kıza şöyle der “Tarlaya gidip Şah Kamber öldü, ya Hüseyin! dersin, bütün mavlar sana tüylerinden verirler, o tüyleri alıp buraya getir. Yiğit yine annesinin verdiği görevi tamamlaması için kıza yardım eder “Şimdi de makas alıp gel, diyerek başka bir iş buyurmuş. Kız, bunu da Şah Kamber'e

söylemiş. Şah Kamber, kıza bu defa şöyle der “Senin kapıdan girmen gerekiyor. Kapı açılıp kapanarak kimsenin içeri girmesine izin vermez. Kapı açıldığında, ona ‘Hanlara layık bir kapısın’ dersen kapı durur, o zaman hemen içeri gir. Kapıdan geçince karşına bir köprü çıkacak ona da; ‘Hanlara layık bir köprüsün’ deyip köprüden geç içeri girdiğinde, avluda bir köpek ile bir deve göreceksin, Devenin önünde kemik, köpeğin önünde de saman var. Kemiği köpeğin önüne, samanı da devenin önüne koyarak oradan geç ve biraz aşağıya in. Orada oturan yalmağız kocakarıya selam ver. Kocakarı, senden başına bakmanı isteyince ona; ‘Sütunun yanına oturup bakayım’ de ve kocakarının saçlarını ona hissettirmeden sütuna bağla. Sonra da makası alıp oradan kaç. Böyle yaparsan hiçbir şey senin yolunu kesemez.” diyerek genç kıza yardım eder (Fedakâr, 2011, s. 400-402).

Özbek Türklerinin Topal Kurt adlı masalında bir padişahın üç oğlu vardır. Padişahın altından bir çınar ağacı vardır. Her gün bir kuş gelir ağaçtan bir yaprak alır gider. Padişah oğullarına her gün birinin bu ağaç başında nöbet tutmasını ister. Büyük oğlan çalanı göremez. Ertesi gün küçük oğlan yaprağı çalan kuşu görür ve padişaha “Baba, altın bir kuş geldi, ağacın yaprağını koparıp gitti. Ona ateş etmeye kıyamadım” der. Padişah “Kuşu bulacaksınız bulun, bulamazsanız kelleleriniz gidecek” diyerek oğullarını çınar yaprağının hırsızını bulması için yola gönderir. Büyük ve ortanca kardeş tandır ekmeği ve çörek alarak en küçük kardeş ise sadece kuru ekmek alarak yola çıkar. Üçe ayrılan bir yolun başına geldiklerinde taşların üzerindeki yazıyı görürler. Birinci yol giden gelmez, ikinci yol için giden gelir ve diğer yol için de gidene tehlike yoludur. Büyük kardeş birinci yola, ortanca ikinci yola ve en küçük kardeş üçüncü yola giderler. Küçük oğlan yürür yürür ve yolda su başında durarak kuru ekmeğini suya banıp yer. Bu sırada topal bir kurt ile karşılaşır. Küçük kardeş korkarak ekmeğini topal kurt ile bölüşür. Kurt nereye gidiyorsun diye sorunca en küçük kardeş “Gidene tehlike diyarına gidiyorum” diye cevap verir. Kurt kahramana “Gidene tehlike buradan altı aylık yol, varamazsın. Üstüme bin, gözünü yum, altı defa atlayıp seni oraya götüreyim” diyerek onu üstüne almış. Kahramana “gözünü aç” dediğinde kahraman kendisini bir taht üzerinde görür. Kurt kahramana “Kırk basamaklı bir merdivenden çıkacaksın, kuşu al ama kafesi alma” der ve kahraman kuşun kafesini de yanına alır. Bu kafeste bir çingirak vardır. Kahraman kafesi kaldırdığı an çingirak çalmaya başlar. Vezirler hemen bunu duyup çocuğu padişahın huzuruna çıkarırlar. Padişah kahramana ne için geldiğini sorunca kahraman da kuş için

geldiğini söyler. Padişah “batıda bir padişahın kızı var, o kızı bana getirirsen sana kuşu veririm” diyerek kahramanı göndermiş. Kahraman hemen topal kurdun yanına giderek olanları anlatır. Kurt oğlana çok kızar ve “O kızın bulunduğu şehir buradan sekiz aylık yol, üstüme bin, gözünü yum” diyerek kahramanı kızın bulunduğu şehre sekiz atlayışta götürür. Kurt oğlanı “Kızı alırsan başörtüsünü alma, başörtüsünü alırsan kızı alma” diyerek tembihler. Kahraman yine kurdun sözünü dinlemez ve hem kızı hem de başörtüsünü alır. Yine yakalanır. Bu ülkenin padişahı da kahramana “Falan yerde yaşlı bir yalmağız kocakarının atı var, onu bana getirirsen kızı sana veririm” diyerek onu gönderir. Kahraman yine kurdun yanına gider ve kurda “Dört aylık yolda bir at var, onu getirirsen kurtulursun diyorlar” diyerek yardım ister. Kurt “Üstüme bin, gözünü yum” diyerek dört adımda kahramanı ulaşacağı yere ulaştırır ve kahramana “Çukur kazarak içeri gireceksin, hayvan yemliğinin yanından çıkacaksın. Başını çıkardığında at kişneyecek. Yalmağız kocakarı yattığı yerde rahatsız olup dışarı çıkacak. ‘Huysuz hayvan neden kişniyorsun, ne oldu’ deyip ata vuracak ve tekrar içeri girecek” diyerek akıl verir. Kahraman bu sefer kurdun dediklerinin aynısını yapmış ve atı almış. At ile beraber kurdun yanına gelince kurt kahramana “Ey koca kafalı oğlan, bu atı padişaha verecek misin? Ben yuvarlanıp bundan daha güzel bir ata dönüşürüm. Sen padişaha “bir tane at istemiştiniz, ben iki tane getirdim, birini seçin” diyeceksin padişah beni seçecek, sen kızı ata bindirip götürürsün. Arkandan ben de gök bir güvercine dönüşerek uçup sana yetişirim” demiş Kahraman da kurt ne diyorsa onun dediğini yapmış. Kahraman at ile diğer padişahın yanına gider topal kurt güvercin olup onları takip eder. Kurt çocuğa “Ey koca kafalı çocuk, bu kızı padişaha verecek misin, ben yuvarlanıp kıza dönüşeyim, padişah beni seçer. Sen kızı da, atı da, kuşu da alıp gidersin. Ben gökgüvercine dönüşüp arkandan uçarak gelirim” der. Kahraman kurdun dediklerini yapar kızı, kuşu ve atı alarak topal kurt ile ilk karşılaştığı suyun başına gelir. Topal kurt kahramana “Bir kuş istiyordun, bu kadar şeyi alman için sana yardımcı oldum. Bana verdiğin yarım ekmeği helal et.” diyerek gözden kaybolur. Kahraman abilerini aramak için tekrar yola koyulur. Abisinin birini aşçının yanında ateşçi olarak, diğerini de bir hamamda külhan olarak bulur. Abileriyle beraber kendi yurtlarına doğru yola çıkarlar. Yolda iki büyük abi küçük kardeşlerini öldürmek için anlaşarak gözünü oyup bir kuyuya atarlar. Ülkelerine vardıklarında at, kuş ve kız susup hiçbir şey yemeden yaşamışlar Padişah bu durumu sorunca at, kuş ve kız küçük oğlunun başına gelenleri anlatmışlar. Kız padişahı küçük oğlanı attıkları kuyuya götürür ve çıkarıp tedavi ederler. İki büyük kardeş cezalandırılır. Küçük oğlan yani kahraman da kızla

evlenir ve mutlu yaşam sürerler. Kurt kahramana bilgi verir, yol gösterir “Gidene tehlike buradan altı aylık yol, varamazsın. Üstüme bin, gözünü yum, altı defa atlayıp seni oraya götüreyim” demiş. Çocuk, kurdun dediğini yapmış. Kurt; “Gözünü aç!” demiş. Çocuk gözünü açıp baktığında bir tahtın kenarında olduğunu görmüş (Fedakâr, 2011, s. 418-421).

Parıldama Sırlı Tabak adlı Özbek masalında padişahın kırk hanımdan hiç çocuğu olmaz. Vezir ona kırk birinci hanım almasını tavsiye eder. Padişahın bu hanımdan çocuğu olur. Diğer kırk hanım bunu kıskanır ve ebeye altın vererek bu çocuk yerine iki tane enik doğurdu diyerek herkesi kandırırlar. Ebe kadın padişahın çocuklarını bir mağaraya bırakır ve orada bir ayı çocukları büyütür. Padişah bir gün ava çıkınca kızı ile karşılaşır ve saraya gelip hanımlarına bu durumu anlatır. Kırk hanım ebeye tekrar altın vererek padişahın çocuklarını bulamamasını isterler. Ebe kadın kızın yanına gelip abinden parıldamalı sırlı tabak iste eğer bulamam derse otur ağla diyerek kızı tembihler. Kız da abisinden parıldama sırlı tabağı ağlayarak ister. Kahraman bu tabağı bulmak için fedakârlık yapar ve kız kardeşi için yola çıkar. Yolda karşısına yaşlı bir adam çıkar. Bu yaşlı adam kahramana yardım eder ve parıldama sırlı tabağı nasıl bulacağını anlatır: “Tamam oğlum, gideceksen git, buradan biraz ilerde büyük bir çınar ağacında kıvırl bir at bağı, o ata bin. Şu görünen tepeye vardığında attan in ve tepenin her yerine çukur kaz”. Tekrar ata binerek “Parıldama sırlı tabak, ben sana ortak” diye bağı. Yaşlı adam “O şey dere gibi büyük bir arıkta akar, o arıktan çıkıp seni kovalamaya başlar. Sen arkana bakarak atı kamçıla ve oradan kaç. O sana yetişemeyince yerine geri dönmeye başlar. Geri dönerken bir kısmı, senin daha önce kazdığın çukurlarda kalır. Sen de dönüp çukurlarda kalanı alırsın. Eğer sana yetişirse vücudunu eriterek akıtır ve alıp götürür” demiş (Fedakâr, 2011, s. 425-432). İlk bilgi “Tamam oğlum, gideceksen git, buradan biraz ilerde büyük bir çınar ağacında kıvırl bir at bağı, o ata bin. Şu görünen tepeye vardığında attan in ve tepenin her yerine çukur kaz. Tekrar ata binerek; “Parıldama sırlı tabak, ben sana ortak” diye bağı. “O şey dere gibi büyük bir arıkta akar, o arıktan çıkıp seni kovalamaya başlar. Sen arkana bakarak atı kamçıla ve oradan kaç. O sana yetişemeyince yerine geri dönmeye başlar. Geri dönerken bir kısmı, senin daha önce kazdığın çukurlarda kalır. Sen de dönüp çukurlarda kalanı alırsın. Eğer sana yetişirse vücudunu eriterek akıtır ve alıp götürür” diyerek kahramanın aradığı sırlı tabağı bulmasında yardımcı olur.

Baki'nin Sözü'nü Satın Alış adlı Uygur masalında kahraman annesi öldükten sonra üvey annesinin eziyetine dayanamaz. Baki'nin babası karısının oğluna eziyet ettiğini öğrenince oğluna bin dirhem para verip gezmeye yollar. Baki yolda apak sakallı yaşlı adamla karşılaşır. Yaşlı adama bana hikmetli bir sözün varsa söyle der. Yaşlı adam bin dirhem karşılık ister. Kahraman bin dirhem verir. Yaşlı adam hikmetli sözünü söyler. “Yavrum seferde oyuk yerde konaklama, tepede konakla” demiş. Kahraman tekrar babasının yanına gider tekrar apak sakallı yaşlı adam ile karşılaşır. Hikmetli bir söz ister yaşlı adam yine bin dirhem karşılığında “Yavrum, aş ekmek veren kişiye ihanet etme” demiş. Bir kere daha babasının yanına gidip babasından bin dirhem daha alır. Yola çıkar yine apak saçlı yaşlı adamla karşılaşır ve yine hikmetli bir söz ister. Yaşlı adam “Yavrum sabah kahvaltısız sakın kalma” demiş. Kahraman üvey annesinin olanları öğreneceğinden korktuğu için nereye olduğunu bilmediği bir yola çıkar. Yürür yürür ve sonunda güçten düşüp bir kaya dibinde yığılıp uyur kalır. Burada bir tüccarla karşılaşır ve yaşlı adamdan aldığı hikmetli sözler sayesinde tüccara ve kendisine zarar gelmez. Bu sayede zengin ve huzurlu bir yaşam sürer Baki'nin satın aldığı bilgiler kahraman tüccarla karşılaştığında tüccar bir yerde konaklamak isteyince Baki tüccarla beraber tepede konaklamış. “Bu yer oyuk imiş, tepede yatacağım.” der. Sabah her yeri sel götürür ama Baki ve tüccar hiçbir zarar görmezler. Tüccarın karısı Baki'ye göz koyar. Baki ona yüz vermez ve dürüst davranır. Tüccarın kötü kalpli karısı Baki'ye iftira atar. Bakinin ona sarkıntılık ettiğini söyler kocasına. Plan yapar ve kocasına onu Yalmavuz cadı kadının evine gönderirsek ölecektir der. O da sebze almak için Bakiyi gönderir. Baki şehirde bir dostuna rastlar ve dostuna olanları anlatır. Dostu ona gel kahvaltı yap sonra çıkarsın diye teklif edince yanında kalır. Bu sırada tüccarın kötü kalpli karısı Bakiye acıyınca kocasına olanları anlatır ve tüccar onu kurtarmak için hemen yola çıkar. Baki'nin satın aldığı ikinci ve üçüncü nasihat sayesinde iftiradan kurtulmuş olur (Yalçinkaya, 2021, s. 1371-1374).

Batur Kız adlı Uygur Masalında yedi kardeşin içinde bir tane kız olan Batur Kız'ın babası gözünü kaybeder ve çocuklarına “Yavrularım, kim ki beni seviyorsa, Rum şehrinden göz ilacını alıp getirir.” der. Erkek çocuklar ise “Ey baba, “Parayı say, her şeyi al.” demişler, para varsa ilacını bulup getiririz” derler. Babalarından para alarak ilacı almak için yola çıkarlar. Gittikleri yerde parayı savururlar ve hiçbir şey yapmadan geri dönerler. Ağabeylerinin eli boş döndüğünü gören kız kardeşleri babasının yanına gider ve Rum eline gitmek istediğini söyler. Yaşlı adam da kızın

başını okşayarak şu ilacı alıp gözümü açarsan senden bin kere razı olurum der. Yaşlı ailelerden on kızı da kızıyla beraber yola gönderir. Sonrasında babasının yanına verdiği on kızı serbest bırakır. Mal mülk verir ve yoluna devam eder. Sonrasında bütün katırlarını bir ejderha yer ve kızın sesi çıkmadan yoluna devam eder. Ejderha kıza neden bana kızmadın diye sorar. O da “Sen açmışsın, acıdım, öyle olmamış olsaydı seninle dövüştürdüm. Babam üstelik kördür. Rum padişahının hazinesinde bir ilaç var imiş, onu alıp, babamın gözünü açmak için acele ediyorum” der. Ejderha bu yüzden kıza yardım eder. Ejderha: “Ey iyi atanın iyi yavrusu, öyleyse üstüme bin, iyi niyetle yola çıktığın için Rum şehrine kendim seni götürüp bırakacağım. “der ve kahramana yardım eder. Bu masalın sonunda ejderha kızın abisi çıkar. Kızın başından geçen olaylar onun başından da geçer ve cadı onu sihirle ejderhaya dönüştürür. Ejderha da kıza yardım ettikten sonra beraber yurtlarına dönerler. Ejderha “Ata-anasına sevgisi sonsuz olan, onları canından ayırmayan oğul ya da kız beni bu sihirden kurtardı. Canım baba, sizin için kız kardeşim çok cefa çekti, sözünü yerine getirdi.” diyerek cadının sihrini kız kardeşinin bozduğunu söyler. Kahramanın bağışçı olan ejderhadan aldığı ilk aldığı bilgi şu şekildedir. “Şimdi muhafızlar uyuyor, hazineye korkmadan gir. Hazinenin ilaç odasında kutuda da kâğıtta da ilaç var. Kutudaki ilacı alırsan kâğıttaki ilaca el uzatma, kâğıttaki ilacı alırsan kutudaki ilaca el uzatma.” Kahramanın aldığı ikinci bilgi şöyledir: “Han kızı bir uyuduğunda kırk gün uyur. O otuz dokuz günden beridir uyuyor, yarın tan attığında uyanacak, kızın yanına girdiğinde, kendisine dokunursan örtüsüne dokunma, örtüye dokunursan kendisine dokunma. Kızın yatak odasının girişinde iki ev var, evler pamukla dopdolu, koynuna ve yanlarına pamuk doldurduktan sonra melikenin yattığı eve gir. Merdivenlerin yanına ziller asılmış, zillere pamuk tıka, çalması” der. Bu bilgi kahramanın yapması gerekenler noktasında önemlidir. Üçüncü bilgi “Cadı uyuyor, demiş ejderha, buradan tünel kazıp yemliğin altından başını çıkar. Tulpar seni görünce kişner. Cadı: ‘İnsan kokusu geliyor.’ deyip dört tarafa bakacak, bulamayınca gelip yine yerinde yattığında sen başını yine çıkar, o sırada tulpar daha da sert kişneyecek. Cadı tulpara öfkelenip: ‘Hey insafsız hayvan, beni iki sefer endişelendirdin yine böyle yaparsan seni yerim!’ der ve yatmak için çıkıp gider. Sen işte o sırada başını çıkarıp: ‘Ey zatı ulu tulpar, sana su yerine süt, yem yerine gök kişmiş verip bakacağım. Bu zalimin elinde azap çekmenin haceti yok. Ben seni alayım.’ diyeceksin, bu sırada tulpar başını eğip sakın durur. Yemliğin yanında altın işlemeli eyer takımları var, tulparı derhal eyerle, sonra yedeğe alarak benim yanıma gel.” der. Ejderhanın verdiği dördüncü bilgi “Şimdi muhafızlar uyuyor, hazineye

korkmadan gir. Hazinesinin ilaç odasında kutuda da kâğıtta da ilaç var. Kutudaki ilacı alırsan kâğıttaki ilaca el uzatma, kâğıttaki ilacı alırsan kutudaki ilaca el uzatma.” şeklindedir. Kız ejderhanın nasihatini dinleyerek hazineye girer, hazineden ilaç odasına gider. Kutudaki ve kâğıttaki ilaçlar birbirinden hoş koktuğu için kız hangisini alacağını bilemeyip tevekkül eder ve iki ilacı da eline alır. Birden acayip, korkunç güröldeyen sesler duyulur, kız şaşırır. Muhafızlar onu tutup şahın karşısına getirirler: Padişah kıza burada ne aradığını sorar, kız “babam kör oldu onun için ilaç almaya geldim” dese de padişah ona “Kurnazlık yapıyorsun. Peki sana inanıyorum, lâkin bana Enedir Han’ın kızını alıp getirirsen ilacı sana veririm ve seni de azat ederim, yoksa başını teninden ayırıp atarım” demiş. Kız kırk gün zaman isteyerek yola çıkmış. Ejderha kız ne olduğunu sormuş. Kız “Her iki ilacı da alayım, derken yakalandım, kutular tılsımlı imiş” demiş. Ejderha “olan olmuş gidelim” demiş ve tekrar yola çıkmışlar. Kısa zamanda varmışlar. Diğer padişahın ülkesine varmışlar. Ejderha kıza “Han kızı bir uyuduğunda kırk gün uyur. O otuz dokuz günden beridir uyuyor, yarın tan attığında uyanacak, kızın yanına girdiğinde, kendisine dokunursan örtüsüne dokunma, örtüye dokunursan kendisine dokunma. Kızın yatak odasının girişinde iki ev var, evler pamukla dopdolu, koynuna ve yanlarına pamuk doldurduktan sonra melikenin yattığı eve gir. Merdivenlerin yanına ziller asılmış, zillere pamuk tıka, çalmasın” diyerek bilgi vermiş. Kız ceplerine pamuk doldurup zilleri pamukla tıkamış ve melikenin yattığı eve girmiş. Melike tatlı uykudaymış, kırk hizmetçi onun etrafında onu korumak için yatıyormuş. Melikenin başında büyük bir örtü varmış, örtü melikeden güzel, melike örtüden güzel imiş. Kız melikeyi de örtüyü de birlikte götürmüş, tam şu sırada korkunç gürleme sesleri yükselmiş, her taraf sallanmaya başlamış, kapılar kapanmış, kız yakalanmış. Bu yer de tılsımlanmış. Öfkelenen han kıza neden geldiğini sormuş. Kız: Atam gözlerini kaybetti, ilaç aramaya Rum şehrine gittim ve yakalandım. Rum padişahı: “Enedir Han’ın melikesini alıp getirirsen ilaç veririm.” dedi. Bu sebepten geldim, demiş kız. Bu ülkenin padişahı kıza “Sözünde doğruluk var gibi. Batı tarafında Kuhikap denen yer var, o yerde bir cadı yaşıyor. Onun bir kara tulpar atı var, şunu getirirsen kızımı veririm, yoksa başını alırım, demiş Enedir Han. Git dört günlük mühlet verdim” diyerek gönderir. Kız ejderhaya olanları anlatmış. Ejderha ile beraber yine yola çıkmışlar. Ejderha kıza bu ülkede karşılaşacağı olaylar ve alması gereken önlemler hakkında şu şekilde bilgi verir “Cadı uyuyor, demiş ejderha, buradan tünel kazıp yemliğin altından başını çıkar. Tulpar seni görünce kişner. Cadı: “İnsan kokusu geliyor.” deyip dört tarafa bakacak, bulamayınca gelip yine

yerinde yattığında sen başını yine çıkar, o sırada Tulpar daha da sert kişneyecek. Cadı Tulpara öfkelenip: “Hey insafsız hayvan, beni iki sefer endişelendirdin yine böyle yaparsan seni yerim!” der ve yatmak için çıkıp gider. Sen işte o sırada başını çıkarıp: ‘Ey zatı ulu tulpar, sana su yerine süt, yem yerine gök kişmiş verip bakacağım. Bu zalimin elinde azap çekmenin haceti yok. Ben seni alayım.’ diyeceksin, bu sırada tulpar başını eğip sakın durur. Yemliğin yanında altın işlemeli eyer takımları var, tulparı derhal eyerle, sonra yedeğe alarak benim yanıma gel” der. Kız ejderhanın söylediklerini doğru yapıp, sonunda tulparı ejderhanın yanına alıp getirmiş. Ejderha kızla tulparı sırtına bindirerek uçup Enedir Han’ın şehrine getirir. Ejderha “Ey kız, bu tulparı kendin al, ben bir yuvarlanıp tıpkı şu tulpara dönüşeceğim. Sen beni hana ver, han kızını sana verir. Melikeyi alıp git, ben arkadan geleceğim, demiş” Kız kabul etmiş. Ejderha bir yuvarlanıp tulpara dönüşür ve kız onu hana takdim ederHan kızını vermiş. Kızla melike tulpara binip Rum şehrine revan olmuşlar. Han atı eyerleyip altın üzengeye sol ayağını koyup, sağ ayağını tam kaldırırken tulpar sineğe dönüşüp gözden kaybolmuş... Ejderha çok geçmeden kızlara yetişmiş. Onlar Rum şehrine ulaşırlar. Ejderha bir yuvarlanmış, Enedir Han’ın melikesinden de güzel bir kıza dönüşür. Kızlara “Beni şaha takdim edin ve ilaçları alın, demiş ejderha. Kız onu Rum şahına verip ilaçları alıp kendi yurduna revan olmuş. Ondan sonra şah ele büyük toy vermiş. Toy bittikten sonra kız bir yuvarlanıp böceğe dönüşüp gözden kaybolmuş... Ejderha kızlara yetişip iki kız ve tulparı üstüne bindirip kızın yurduna gelmiş. Kız babasının huzuruna girip ilacı babasının gözüne sürmüş, gözü açılmış aydınlık dünyayı yeniden görmüş (Yalçınkaya, 2018, s. 1370-1375).

Bülbülgoya adlı Uygur masalında padişah Bülbülgoya kuşuna aşık olur. Padişahın üç oğlu vardır. Çocuklarına durumu anlatır. Çocukları da bu kuşun peşinden gider. En küçük çocuğun yaşı küçük olduğu için göndermek istemezler. Küçük çocuk ısrarla gitmek ister. Bunun üzerine üç kardeş yola çıkarlar. Bir taşın üzerinde üç yolun kavşağında bir yolda gidilir dönülür yolu bir yolda gidilir ya dönülür ya dönülmez yolu biri de gidilir dönülmez yoludur. Büyük kardeş ilk yolu ikinci kardeş ortanca yolu küçük kardeş te son yolu tercih eder. Kahraman yolda giderken acıkır. Bir tencereye elini daldırır. Tak diye kapanır tencere. Olgunlaşan elmaları almak ister elmalar şak diye vurur. Sonunda kahraman bir göl kenarında uyuyakalır. Rüyasında apak giyinen, beyaz sarık sarınan, apak sakallı bir yaşlı adam görür. Yaşlı adam kahramana yol gösterir akıl verir. “Zor bir şeyi aramaya gelmişsin çünkü o devler padişahın yan

bağında, sen şimdi onun uzağındaki bağda durmaktasın. Onu almak için gelen nice insanoğlu devlerin elinde ölüp gitti lâkin senin bir çaresini bulman mümkün. Onun için şöyle yap: Her gün öğle vaktinde yanındaki şu göle iki güvercin uçarak gelip bu suya dalıp oynar, bunlar işte şu devler padişahının kızları. Sen hissettirmeden onların kıyafetlerini al ve ellerindeki yüzükleri almaya çalış. Yüzükleri almadan kıyafetlerini geri verme, yoksa kendin helak olursun.” demiş İhtiyar adam, en küçük oğlana “zor bir şeyi aramaya gelmişsin çünkü o devler padişahın yan bağında, sen şimdi onun uzağındaki bağda durmaktasın. Onu almak için gelen nice insanoğlu devlerin elinde ölüp gitti lâkin senin bir çaresini bulman mümkün. Onun için şöyle yap: Her gün öğle vaktinde yanındaki şu göle iki güvercin uçarak gelip bu suya dalıp oynar, bunlar işte şu devler padişahının kızları. Sen hissettirmeden onların kıyafetlerini al ve ellerindeki yüzükleri almaya çalış. Yüzükleri almadan kıyafetlerini geri verme, yoksa kendin helak olursun” der ve onu yolculuğu boyunca karşılaşacağı olaylar konusunda uyarır.Devler padişahının kızının en küçük çocuğa verdiği bilgi Bülbülgoaya’nın bulunduğu yeri ve nasıl alacağını söylemesidir: “Bülbülgoaya babamın elindedir ve yerini sana söyleyeceğim. İşte şu görünen dağın bağrında oldukça güzel yan bağımız var. Bülbülgoaya o bağın ortasındaki güllerin içindeki altın kafeste duruyor. O bağa insanoğlunun ayağı ulaşamaz, eğer bir çaresini bulup girdiği takdirde de canlı çıkamaz. O işi fakat cuma gecesinde yapmak mümkün, çünkü cuma günü babam ava çıkıp, geç geri döner ve akşamında da rakı şarap içip, uzun eğlenceden sonra uyuyup kalır, bağın muhafızları da mest olduklarından uyuyup kalırlar. İşte o sırada bağa girmek mümkün. Lâkin bağın içinde kaplan ve aslanlar var, onlar çok tehlikelidir. Elindeki bu yüzüğü bağdaki kaplan ve aslanlar tanır. Onlar bu yüzüğü gördüklerinde sana hiçbir zarar vermezler. Bülbülgoaya’yı kafesiyle birlikte al, ama kafesi açma, eğer kafesi açarsan, Bülbülgoaya kakhaha atıp güler ve leşker ve muhafızlar uyanırlar. Onlar tenini parça parça edip kaplanlara ve aslanlara verecekler.” Kahraman ak sakallı dedenin söyledikleri sayesinde devler padişahının kızlarından yüzüklerini alır. Yüzükleri aldıktan sonra iki kız da kahramanın cesaretinden dolayı ona aşık olurlar ve aralarında kavga ederler. Her ikisi de genç ile olmak isteyince kadıya giderler. Kadı büyük kardeşe aşık olur ve küçük kız ile delikanlıyı gönderir. Delikanlı devler padişahının kızıyla bir ömür mutlu yaşar (Yalçinkaya, 2021, s. 1393-1405).

Hasiyetli Ak Gül adlı Uygur masalında padişahın güzel kızına aşık olan yetim bir genç vardır. Padişahın kızı hasta olur. Babası kızını evlendirmek ister ve kızına

nasıl bir eş istediğini sorar. Kız da “hiç kimseden korkmayan batur bir er olsun, beni kim iyileştirirse ben onunla evlenirim” diyerek cevap verir. Yetim bir yiğit bu kıza âşık olur ve onun hastalığına şifa bulmak için yola koyulmuş. Bu yiğit yolda ilerlerken acıkır ve bir bahçeye dalarak onun meyvelerini yer. Bu sırada dev sıfatlı bir yaşlı devin korkunç sesini duyarak korkup bayılmış. Bu yaşlı kadın yetime neden buraya geldiğini sorar. Yetim ise af dileyip hem yetim hem de âşık olduğunu söyler. Yaşlı kadın yiğidi bu yoldan dönen kimselerin olmadığını ve bu yoldan dönmesini söyler. Yiğit kararlı davranınca yaşlı kadın kahramana yol gösterir. “Hey oğlum, iraden söylediğin gibi ise doğuya doğru yürü. Çölün kumluğunda bir has bahçe var. Bağın sahibi “Ketran Cadı”dır. Kıza o cadı kast etti, onun kaderini bir tane ak güle bağlamış, o her haftada bir kere sihri okuduğunda kızı titreme basar ve o başı ağrıyarak kendinden geçer. Sen bağa gir, ak gülden bir tane kopar ve çabucak geri dönüp kıza ver. Kız gülü alnına takarsa hemen iyileşir. Kız senin hasretinle yanıp seni arayacak. Bu sırrı ben hiç kimseye söylemedim. Sen çok cefa çektiğin için sana söyledim. Yolun açık olsun” diyerek delikanlıya yolda yemesi için bir torba erik kurusu vermiş (Yalçınkaya, s. 1465-1468).

Ak Kurt adlı Tatar masalında kahraman yola çıktığında ak kurt, delikanlıya “Ya delikanlı, senin yolun uzun. Ben bildiğim kadarıyla yolları sana öğreteyim. Belki benim öğrettiklerim senin işine yarar. İşte burası benim ormanım. Şuradan üç gün üç gece yol git. Bu benim ormanımdan çıkıp üç gün üç gece gittikten sonra dev padişahının yerine varacaksın. O devin yerinden de üç gün üç gece gittikten sonra altmış kulaç kalınlığında bir altın kavak ağacına rastlayacaksın. O altın kavak ağacının altında küçükçe bir göl var. Göle varınca bir çukur kaz, ağabeyini o çukurda bırak. Sen de kavağın bir yanına çukur kazıp kendini gizle. Yalnız iki gözün açık kalsın. Birkaç saat sonra bir yılkı sürüsü gelip bu gölden su içer. Onlar gittikten bir saat sonra da gök gürleyip yer sallanır, fırtınalar kopar. Altmış kilometre uzaklıktan gelen ayak sesleri işitirsin. Sonra altmış kulaç büyüklüğünde bir ala aygır gelip altmış kulaçlık altın kavak ağacına sürtünmeye başlar. Sürtünmekten yorulunca çok susar, göldeki suyun hepsini içip bitirir. Sonra ağacın yanına gelip tekrar sürtünmeye başlar. Gölde su bittiğinden balıklar öylece toplanıp kalırlar. Ağabeyin bu balıkları kendi çukuruna koysun. Bu balıklar ona azık olur. Aygır uzun bir sürtünmeden sonra altmış kulaçlık kavak ağacını kırar. Kavağın çatır çutur yıkılan sesiyle sen kaldığın çukurdan hızlıca çıkıp ala aygıra binmeye çalış. Binemezsen yelesinden tut, yelesinden tutamazsan

kuyruğundan tutmaya çalış. Eğer sen bunları yapabilirsen belki anneni bulabilirsin. Sen ala atın bir yanından tutabilirsen o ateşe girerse ateşe, suya girerse suya gir. Tuttuğun yerden elini bırakma. Eğer bırakırsan o anda helak olursun. Bu zahmetlere dayanabilirsen anneni bulursun. Dayanamazsan anneni bulamazsın” diyerek kahramana annesini nasıl bulacağını ve nelerle karşılaşacağını, karşılaştığı şeylerle nasıl baş edeceğini anlatır (Karagöz, 2021, s. 144-166).

Neznay adlı Başkurt masalında bir çiftin tek oğlu vardır. Adam geçimlerini sağlamak için ticaret yapar ve şehir dışına gider. Kadın komşuları olan öğretmenle buluşmaya başlar. Çocuk annesi ve babasıyla beraber aldıkları at ile gününü geçirir. At, öğretmen ile çocuğun annesini görür ve çocuğu zehirli yemekle öldüreceklerini duyar. Çocuk yemeği yemez ve yaşar. Öğretmen plan yapar ve çocuğun babası dönünce annesi hasta numarası yaparak çocuğun ve atın butlarının kadına yedirmesi gerek diye çocuğun babasını kandırırlar. At ve çocuk kaçma planı yaparlar. At çocukla beraber kaçtıktan sonra çocuğa ““Burada çok büyük bir taş var. Böyle bir taş. Kafdağı’nın arkasında bile yok. Bu taşı kaldırabilirsen onun altında ateşte yanmayan, suda batmayan, kılıç işlemeyen bir savaş elbisesi var. Elbisenin yanında kılıç da var. Ne pahasına olursa olsun, bunları almak gerek” deyince taşı aramaya başlarlar. Taşı bulurlar ve çocuğun gücü bu taşı kaldırmaya yetmez. At o zaman “Sen taşı böyle kaldıramazsın. İlk önce benim sol kulağımdan girip sağ kulağımdan çık” der. Çocuk atın kulağından girip çıkınca güçlü bir delikanlıya dönüşür. Delikanlı taşı kaldırır ve at kahramana şöyle söyler “Şimdilik bu elbiseler sana gerek değil, burada dursunlar. Gerek olduğunda gelip alırsın. Bizim ayrılık vaktimiz geldi. Bana ihtiyacın olduğunda ben sana kendim gelirim. Yani sen ıslık çalıp beni çağırırsın. Şimdi sen uzaklara doğru yoluna devam et. Yolda hiç kimseyle konuşma. Bir top ile değnek yap. Değnekle topa vura vura git. Böyle gide gide çok güzel bir şehre varırsın. Orada çok güzel bir padişah sarayı var. Sarayda üç kız var. Onlar padişah kızıdır. Seni görmeleriyle ‘Bana da bana!’ diye senin için kendi aralarında kavga etmeye başlarlar. Kavga ettikleri sırada arkandan gelip seni kovalamaya başlarlar. Ama sen kızlardan en küçüğüne yakalan. En güzeli, en akıllısı odur. Küçük kıza yakalanınca onunla konuşma. ‘Neznay (bilmiyorum)!’ diye devamlı aynı sözü tekrarlayıp dur.” (Karagöz, 2021, s. 599-611).

Altay Türk masalı olan “Közödöy” adlı masalda kahramanın babası ölmeden önce üç oğluna vasiyet eder fakat iki büyük oğlan verdikleri sözü tutmaz. Sadece küçük oğul verdiği sözü tutar. İki büyük oğlan babalarının kabrine gitmez, nöbet

tutmaz. K      y ise    gece boyunca babasının kabrinde bekler. Abileri K      y'e nöbet tutması karşılığında ona palto vereceklerini söylerler. Büyük abi kara çuhadan, küçük abi ise tilki yakalı palto vereceğini söyler. Abileri verdikleri sözü tutmaz. K      y abilerine kızmaz ve babasının isteğini sadece o yerine getirir bu nedenle babası bütün bilgileri ona bağışlar. Baba kısa sürede dirilerek K      y'e mutlu ve uzun bir yaşam süreceğinin müjdesini verir. Ak Kajat'ın eteğinde    oğlanın babasının kabrinde kahramanın babası K      y'e bir mağarayı tarif eder ‐Tasenir adlı kayanın altında bir mağara var. Bir gün ihtiyacın olursa, o mağaraya gidip, toprağa, suya, aya ve güneşe dua et, yiyecek sa  ı sa   ba   eğip, dua et o mağaranın kapısı açılır‐ oraya nasıl gireceğini anlatır. Bir şeye ihtiyaç duyduğunda Ak Kajat Dağı'na sa  ı sunmasını     tler. O mağaranın içinde bulunan sihirli tulpar, argımat atını kahramana vererek onun işlerini kolaylaştırır (Dilek, 2007, s. 361-367).

Altay sahasından derlenen Saldaçak ile Tırmuujak adlı masalda iki kardeş vardır. İki kardeş geçimini av yaparak sağlamaktadır. Bir gün fırtına çıkar ve abisi Tırmuujak'a ‐Kardeşim, böyle açlıktan kırılmaktansa senin kızıl atını keserek yiyelim. İkimiz benim kara atıma bineriz‐ der. Kurnazlık edip kardeşinin tek yiyeceğini ve atını kestiren abi atıyla kaçar gider. Tırmujak uyanınca abisini bulamaz ama yine de onun hakkından kötü düşünmez ‐Ee, ağabeyim Saldaçak, herhalde kalkıp, kara atı aramaya gitmiş‐ diye düşünür. Atı da abisini de aramaya koyulur. İkisini de bulmayınca bilmediği bir yola çıkar. Çok sık bir ormana girmiş ve orada ağaçtan yapılan bir ev görür. Eve girmiş ve orada insanın sığabileceği bir oyuk görmüş, oradan da içeri girmiş ve gizlenmiş. Kim gelecek diye beklerken içeriye bir sincap girmiş. Sincap günüm çok güzel geçti birçok   am fıstığına rastladım, der. Sonra samur konuşur benim de günüm çok güzel geçti karışıma birçok sıçan rastladı. Porsuk gülerek ben de çok iyi doydum bir kısmı otlakta kaldı diye söyler. ‐Ben sihirli bastonumla birçok kandık kazdım. Tamamını da yiyemedim‐ demiş. Vaşak da ‐sen o bastonunu iyi muhafaza et, (birisi bu söylediklerini) duyup onu çalmasın‐ diyerek nasihat eder. Porsuk, samur, vaşak ve sincap kendi aralarında konuşmaya ba  lamı  lar. Tırmuujak da onları dinlemiş. Vaşak çok su bulunmadığı için hayvanların kırıldığını o yerde hayvanları yiyerek karnını doyurduğunu anlatmış. Samur ‐Su nereden bulunur?‐ diye sormuş. Porsuk da ‐Kırıla  -kaan'ın kara su çıkan yerinde büyük bir ta   devrilip onu kapattığı için su kesilmiş. O taşı benim sihirli bastonumla devirip, kaldırma imkânı var‐ demiş ve birbirlerine akıl vermişler. Sincap birisi konuştuklarını duyar diye konuşmayı keselim diye tavsiye

verir. Tırmujak, hayvanlardaki sihirli bastonu onlar uyuduğu zaman sessizce çalar ve Kırış-kaan'ın ülkesine doğru yola koyulur. Hanın yardımcıları neden geldiğini sorunca “Ben Kırış-kaan'ın hayvanlarına suyun yetmediğini, hayvanların kanının kuruyup, öldüğünü duydum” diyerek yardım etmek için geldiğini söyler. Kırış han “Suyu bulup, benim ölen hayvanlarımı kurtarırsan, ben sana kızımı veririm, malımdan mal bölüp veririm, servetimden servet veririm, suyu bulamazsan seni öldürürüm” der. Tırmujak Karasuu'ya gider ve başındaki suyun başının bir taş ile kapalı olduğunu görür. Tırmujak taşı sihirli değneğiyle devirir ve böylece su akar. Kahraman, hayvanların konuşmasından nasıl doyduklarını duyar, sihirli bastonun yerini öğrenir bu sayede rahat bir yaşama kavuşur (Dilek, 2007, s. 371-373).

Altın Mötök adlı Altay masalında Altın Mötök (Altın Horoz) adlı Altay masalında Karatu-Kaanın üç kızı vardır. Büyük ve ortanca kız Sarı-ul ile evlenmeyi kabul etmezler. En küçük kız ise Sarı-ul tarafından kaçırılır. Bir gün kız atları sulamaya götürür ve atların neden su içmediğini düşünür ve sudaki pisliğini gören küçük kız pisliği temizlemek için uzağa fırlattığında Sarı-ul onu kaçıtır ve evine götürür. Sarı-ul eve gelince köpek kılığına girer. Evde dinlenir ve köpek derisini çıkarıp sandığa koyar ve ava gider. Kızı da kılık değiştirdiğini kimse bilmesin diye tembihler. Bir gün kızın kardeşi evlerine misafir olur. Kocanı merak ediyoruz diye küçük kızın aklını çelerler. Köpek derisinin bir kısmını yakarlar. Sarı-ul'un karısı köpek derisini güçlükle söndürür ve sandığa koyar. Bir bakar ki kapı da kocası yaralı bir halde. Sarı-ul karısına artık beraber olamayız diyerek onu bırakıp gider. Kız da ağlayarak yola düşer. Uzunca bir yol yürüdükten sonra kız çadır evde altın horoz adlı bir ihtiyar ile karşılaşmış. Kız ihtiyar adama hikayesini anlatmış. Altın Horoz adlı ihtiyar ise “Şimdi sana diyeceklerimi topla, bir çuval et, iki tane deve gözü, iki tane de baston al; bunları bir ata yükleyip bu kara dağ boyunca git, bir göle varınca orada iki ördek göreceksin. Yarısı yanmış olan ördek senin kocandır.” diyerek kahramana bilgi verir, yol gösterir. Yolda Altın Horoz adlı ihtiyarın söylediklerini yapmış ve kocasına kavuşmuş (Dilek, 2007, s. 425-426).

Alkan ile Oğulları adlı Altay masalında Kahraman Çıçalkay beş kardeşin içinde en küçüğüdür. Babaları Alakan Teke Bay'a deri işleyerek geçimini sağlar. Oğullarından büyükten başlayarak işlediği derileri Teke Bay'a götürmesini ister. Büyük dört oğlan sırasıyla yola çıkar. İhtiyar kadın “Eve girip bitli, sirkeli yarma çorbası iç.” diyor dört oğlan bu teklifi reddeder. “Ben sizin bitli, sirkeli yarma

 orbanızı içene kadar, Teke bay'ın yağlı yemeğini yerim." der. Fakat küçük  ocuk ihtiya r kadının teklifini reddetmez ve "Hal hatır sorup da, eve davet edene niçin girmeyeyim" der. İhtiyar kadın bu nedenle kahramana çeşit çeşit yemekler ikram eder ve ak ba lı ihtiya r kadın ona Teke Bay'ın yanında karşılaşacağı zorlukları a ması için bilgi verir. İhtiyar oğlana " imdi dinlenip doydun, gücünü topladın" der sonra bilgi verir. "Teke bay'a gidip, selamla tığında para almaya geldim de. Karısı kurut, tereyağı verdiğinde kocası   yle der "Onları ateşe koy, odun kestikten sonra gelip karnını doyur. Sen onları alınca ye." Teke bay   yle der " yice doymadıysan dışarıda çadırın önünde dört boynuzlu bir koç var; onu getirip kara kazanda pişirip ye. Sen evden çıkıp etrafta dolanırken sana gök it saldırır. Sen onu taşla  ld r.  iti a san, ko  seni s ser. Sen onu iki boynuzundan tutarak, yıkıp, yüklenip eve getirerek kesip kara kazanda pişir. Çitin içindeki derin kuyuda duran dört ağabeyini çıkarıp doyur." der. Yaşlı kadının verdiği bilgiler sayesinde kahraman Teke Bay'dan isteyeceği şeyleri bilir (Dilek, 2007, s. 497-503).

Annuşka adlı Altay masalında kahraman evin üvey kızıdır. Togus-k s adlı üvey annesinin Mariya adlı bir kızı vardır. Üvey anne Annuşka adlı üvey kızına sürekli kötülük eder ve kıza görevler verir. Kız çaresiz verilen görevlerini yerine getirmeye çalışır. Bir gün Annuşka inek otlatmaya gittiğinde Togus-k s ona çok fazla keten verip   yle demiş. "Bu ketenlerin hepsini eğireceksin." der. "Bu kadar çok keteni nasıl eğireyim, eğiremem, Togus-k s yine beni dövecek" diyerek ağlamaya ba lar. Bu sırada ölen annesinin yadığarı gök ineği insan gibi konuşmaya ba lar ve ona yardımcı olur. Annuşka evin eski hanımının kızıdır ve inek ona işkence edilmesine üzülür bu nedenle yardım eder. Gök inek "Niçin ağlıyorsun Annuşka? Hangi felakete düştün, balam? Annen varken iki gözünden ya  gelmezdi, ovanın çiçeği gibi büyüdün. Şimdi senin ayakların çıplak, yürümekten derilerin yarılmış. Sırtındaki paltonun tamamı yama olmuş. Ağlama Annuşkacık, ben sana yardım ederim" diyerek ketenleri yemeye ba lamı . Bu sefer de Annuşka ketenleri Gök inek yedi diye ağlamaya balar. Fakat Gök inek geğirdiği zaman keten ipler eğrilir. Annuşka mutlu olur. Togus-k s Annuşka'ya ne kadar keten verirse o kadar eğirmeye ba lamı . Tokus-göz bu durumu merak edip Annuşka'yı takip etmiş. Bunu sezen Gök inek Annuşka'ya "Yarın erken üvey annen Togus-k s gelip seni takip edecek. Geline: "Benim başımın bitlerini ayıkla." der. Sen onun bitlerini öldürürken 'Bir gözün uyusun diye söyle'" demiş. Tokus- k s Annuşka'ya çok fazla keten vermiş ve eğirmezs  kafasının yerine ayaklarını

ayaklarının yerine kafasını bağlayacağını söylemiş. Togus-kös ağaç dallarının üstüne oturur ve Annuşka'dan çok gözlü başının bitlerinin ayıklanmasını ister. Annuşka bitleri ayıklamaya başlar. Bir bit bulunca: “Bir gözün uyusun.” diye fısıldamış. Böyle diyince Togus-kös'ün bir gözü kapanmış. Sekiz bit bulmuş, Togus-kös'ün sekiz gözü de uykuya dalmış. Sonra Annuşka ne kadar bit arasa da dokuzuncu biti bulamaz. Annuşka onun başını ne kadar sıkıp: “Dokuzuncu gözün uyusun.” dese de, onun dokuzuncu gözü uyumayıp, ne olup bittiğini izlemiş. Gök inekse keten liflerini yiyerek geçirip ip yumaklarını ağızından çıkarmış. Dokuzuncu göz her şeyi görmüş. Tokuz-kös eve döndüğünde çok hasta olmuş gibi yaparak “Gök ineğin ciğerini yersem iyileşirim” der kocasına. Kocasını kabul eder. Annuşka bu duruma çok üzülür. Gök inek ise “Ağlama, sen bana acıma, fakat benim etimden bir küçük parça olsun yeme, bir kaşık çorbamı da içme. Yalnızca benim başımı aşık kemiklerimi alarak yere göm.” diyerek Annuşka'ya yol gösterir. Ne yapacağını söyler. Tokus-kös Gök ineğin ciğerini yiyip iyileşmiş gibi yapar. Annuşka çok üzülür ve ağlayarak Gök ineğin dediklerini yapar. Gök ineğin başını ve aşık kemiklerini gömer. Günlerden bir bayram günü Tokus-kös ve kızı Mariya kiliseye gitmek için hazırlanırlar. Annuşka da gitmek ister ve hazırlanır fakat üvey annesi izin vermez. Annuşka ağlarken bodruma gömdüğü baş ve aşık kemiklerinin olduğu yerden bir ışık çıkar. Işığın içinden altın arabalı bir at ve sandık çıkar. Annuşka hemen temizlenip giyinerek kiliseye gider. Kilisedeki herkes hayran hayran onu izler. Kağanın oğlu Annuşka'ya aşık olur. Annuşka üvey annesi ve üvey kardeşinden daha erken evde olmak için aceleyle evden çıkar. Aceleyle çıkarken ayakkabısı kırılır ve kağanın oğlu bu ayakkabıyı alır. Annuşka eve gelir eski kıyafetlerini giyer. Üvey annesi ve üvey kardeşi Annuşka'nın kilisedeki halini tanımazlar ve kilisede olanları anlatırlar. Kağanın oğlu Annuşka'yı bulmak için ev ev gezip elindeki ayakkabıyı dener. Kağanın oğlu eve gelince Tokus-kös ve kızı Annuşka'yı saklarlar ama kağan Annuşka'yı bulur ayakkabıyı dener ve olur. Annuşka ile evlenir. Üvey annesi ve üvey kardeşi ağlarlar. Günlerden bir gün Annuşka babasının evine misafirlğe gelir. Sofra kurarlar ve şaraplar içilir. Kağanın oğlu sarhoş olunca Tokuz-kös Mariya'yı giydirerek kağanın oğluyla gönderir. Annuşka'yı da banyoda kilitleyip yakar. Kağanın oğlu sabah uyanıp olanları fark eder ve Tokuz-kös ile Mariya'yı cezalandırır. Annuşka'yı iyileştir ve Babası ile Annuşka'yı yanına alır huzur içinde yaşarlar. Bu masalda Gök inek evin eski hanımını tanıdığı için kahramana yapılan haksızlıklara karşı onun yanında durur. Masalda kahraman zor durumda kaldığı zamanda Gök inekle konuşur ve onun yardımını görür. Gök inek ketenleri yutar

ve geçirerek ketenleri eğirir. Bu sayede kahraman üvey annesinin zulmünden kurtulur. Aynı zamanda Gök inek kahramanın arkadaşı olur. Bağışçı olarak Gök inek kahraman için kendisini feda ederek ölmeye razı olur. Ölmeden önce kahramana başını ve aşığını gömmesini söyler. Sonrasında bu yerden altın arabalı at, sandık ve içinde kıyafetler çıkar. Bilgi: İneğin sihrini tokus-köz anlar ve kırdı kızla ineği takip eder. Annuşkaya başındaki bitleri ayıkla ve uyu diye fısılda der. Her biti bulduğunda tokus-kösün bir gözü uyur fakat dokuzuncu biti bulamaz ve bir gözü ineğin sihrini görür. Eve gidince kocasına ineği kesmesini hastalığına şifa olan şeyin ineğin ciğeri olduğunu söyler. Annuşkanın tek arkadaşı olan İnek ölmeden önce Annuşka'ya "Ağlama, sen bana acıma, fakat benim etimden bir küçük parça olsun yeme, bir kaşık çorbamı da içme. Yalnızca benim başımı aşık kemiklerimi alarak yere göm." der. Kız söylenenleri yapar ve bayram günü ineğin gömüldüğü yerden ona altın arabalı at ve giysi çıkar. Bağışçı Gök İnek'in ölmeden önce verdiği bilgiler sayesinde kahraman kiliseye gider ve prens ile karşılaşır, masalın sonunda prens ile evlenir (Dilek, 2007, s. 528-531)

Tıva Halk masalı olan Dokuz Kızıl Atlı Öksüz Oğlan masalında kahraman çoban öksüz oğlan bir tay bulur ve Padişaha layık bir tay diye düşünerek ona götürür. Padişah da ister senin olsun ister sal gitsin diyerek önemsemez. Çoban bu tayı büyütüp çoğaltır ve dokuz tane kızıl atı olur. Bunu gören bir hizmetkar hana konuşmuş ve çobanın o tayı büyüterek çoğalttığını anlatmış. Öksüz Oğlan, at çakıya gelip atını bağlayıp dururken, buzağı çobanı yoksul yaşlı adam "Seninle ben ikimiz biriz, benzeriz. Öyleyse, bu gece seni öldürüp dokuz kızıl atını yağmak istiyorlar. Hanın evine konman olmaz" diyerek padişahın atları yağmalayacağını haber verir. Yani kahramanın başına gelecek kötü durumdan onu korur. Başka ülkenin padişahı kurt kılığına girip atlarını kahramanın atlarını yediğinde ondan isteyeceği şeyleri söyler. "Malın ortasından mal, etin ortasından et almanın sana faydası olmaz. Üç cins tabağının darısını, üç ağacını, taş bileğini, ayağının dibinde bağlanıp yatan kızıl alacalı itini, ağzı-önü belirsiz altın sandığını alırım, de oğlum" diyerek bunları nasıl kullanacağını söylemiş (Aça, 2007, s. 390-403).

Ak Sağış ve Kara Sağış adlı Tıva masalında Ak Sağış ve Kara Sağış kardeşlerin annesi, çocuklarına ölmeden önce mezarını istediği yere gömmelerini ister. "Yaşlandım, bedenim yorgun ve hasta, çok geçmeden ölürüm oğullarım. Öldüğümde, keçe kepeneye koyup alacalı urgana bağlayıp, batı tarafa gidersiniz. İp urgan koptuğunda beni oraya bırakırsınız. Cesedimi başka bir yere defnetmeyin" der. İki

kardeşten Ak sağış annesinin vasiyetini yerine getirdiği için ödüllendirir. Ak Sağış annesini gömüp başında uyurken kötü ruh gelir ve annesini koruyacağını söyler. Bu balbala bir vurduğunda, bir gümüş para tükürür.” Kahraman saklanır ve tilkinin konuşmasını dinler tilki şöyle der “Karatı-Haan’ın kızı Aldın-Çungulak prenses rakı içip bileziğini düşürmüştü. O bileziği hanın obasının batı tarafından ulu kara çamın dibine bırakan kişi benim. Kız üzülüp hastalanmış. Lama, kam dua havanelini tutup göğe atıverdiğinde onu yiyip dururum.” Der. Kurda sorarlar kurt: “Yine o han, pınarın kaynağını kirletmiş, kaynak tıkanıp kurumuştur. Hayvanlar susuz kalıp ölüvermiş, onların leşlerini yiyip yaşarım” der. Bu sefer ayıya sorarlar. Ayı da “Bu çadırımızın batı tarafından Bolçaytlıg Bora-Tey üstünde oba avlusu gibi büyük sedir ağacı var. Onun kozalağı hiç tükenmez, onu yiyip dururum” der. Kahraman bu hayvanlardan tesadüfen öğrendiği bilgiler sayesinde padişahın yaşadığı sorunları çözerek rahat bir yaşam sürer. Kara sağış ise kötü olduğu ve kardeşinin mallarına göz dikip aç gözlülük yaptığı için cezalandırılır. Kara Sağış kardeşinin koyunlarını yer fakat kendi koyunlarını kardeşiyle paylaşmaz. Ak sağış tilki, ayı ve kurt sayesinde padişahın sorunlarının sebebini tesadüfen öğrenir ve bu şekilde hem ülkeye yönetici olur hem de zengin olur. Kara sağış bunlara nasıl sahip olduğunu merak edince Ak sağış ona anlatır fakat Kara sağış kötü olduğu için ödüllendirilmez, cezalandırılır. Tilki, ayı ve kurt onu yer. Ak Sağış ilk aldığı bilgi sayesinde tilkinin karnının nasıl doydüğünü ve padişahın kızının bileziğinin gömülü olduğu karaçamda olan yeri söyler ve kız kurtulur. Kurtardığı kız ve ak sağış ile evlenirler. Kahramanın edindiği ikinci bilgi sayesinde pınarın etrafındaki kozalakları temizletince pınar akar ve hayvanlar bu sudan içer, ülke bereketlenir. Kahramanın edindiği üçüncü bilgiyle pınarın etrafındaki hayvan leşleri temizletince pınar akar ve hayvanlar bu sudan içer, ülke bereketlenir (Aça, 2007, s. 399-406).

Yılan Bey adlı Anadolu masalında kahraman zor durumda kalıp dua ederken karşısına bir derviş çıkar. Ona padişahın karısını nasıl doğurtacağını tarif eder. Kız çeşme başında ağlarken derviş: “Kızım ağlama, bu çeşmenin başında iki büyük çubuk var. Bu çubukları al. Bu çubuklardan biri kırmızı biri yeşildir. Gider o hastayı dışarı çıkarır has bahçeye alırsın. Önüne kalbur saman koyarsın, kadının arkasına geçersin, çocuk yılandır herkesi sokar. Onu oradan kimse alamaz. Başını uzattığı zaman yeşil çubukla vurursun, kadın kurtulur. Sana da hiçbir şey olmaz.” der. Yılanı doğurtur. Yıllar geçer damatlık yaşa gelince üvey annesi bu kız gelini olsun diye yılan damada

gönderir. Kız yine çeşmenin başında zor durumda kalıp dua eder ve karşısına derviş çıkar. Kıza: “Kızım ağlama, korkma. Ne kadar elbisen varsa giyin. Çoraplarını giyinin başını ört. Arabaya bin, çık git. Orada sana derler ki, üzerindikileri çıkar, buradan giydirelim. Sakın kabul etme. Akşam olur seni içeri verirler. O zaman yılan, yılan beyim sen bir kat derinden çık, ben bir kat elbisemden çıkayım dersin. O bir kat derisinden çıkar, sen bir kat elbiseni çıkarırsın. O bir kat derisinden çıkar sen bir kat başörtünü açarsın. O, peri padişahının oğludur. Sultan heveslendi diye Allah onu padişaha verdi. O peridir. Sizin gözünüze yılan görünür.” der. Kız dervişin tavsiyelerini dinler ve Dervişten yardım gören kız yılanla evlenir, kızın çıkardığı her elbiseye mukabil bir kat deri çıkaran yılan yakışıklı bir delikanlı olur. Harbe giden Yılan Bey karısını, anasına babasına emanet eder. Kıskanç üvey ana kocasının ağzından mektup yazarak kızı evden kovdurur. Evi terk eden kız mezarlıkta ölümden kurtardığı ağanın oğlu ile evlenir, iki çocuğu dünyaya gelir. Yılan Bey askerden dönüp karısının başına gelenleri öğrenince onu aramaya çıkar. İki koca da kadına sahip çıkınca müftüye başvururlar. Müftünün kararı üzerine secim hakkı kadına bırakılır. Kadın Yılan Beyi seçer, onunla döner (Seyidoğlu, 2016 s. 11-18).

Gülenber Hanım adlı Anadolu masalında güvercin üvey annelerin iki kardeş hakkındaki kötü düşüncelerini söyleyerek onları evden uzaklaştırmaktadır. Bu sayede kardeşler yeni ve bilmedikleri bir yola çıkmaktadır (Seyidoğlu, 1975, s.221-231).

Yatalak Mehmet adlı Anadolu masalında Mehmet adlı kahraman kuyunun dibine inince orada bir ihtiyar adam ile karşılaşır. İhtiyar adam Mehmet’e “Oğlum, sen daha yedi kat yerin dibine ineceksin. Orada bir Arap göreceksin, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte. Bu Arap’ın yanında bir dünya güzeli, karşısında da pamuk üstünde bir kurbağa vardır. Arap sana soracak: Bu kurbağa mı güzel, yoksa bu dünya güzeli mi? Sen dersin ki: Dünya güzelini bir tarafa bırak ya, şu kurbağanın gözleri beni yaktı. Haydi şimdi, güle güle, yolun açık olsun.” Bunları söyledikten sonra Mehmet’in arkasını sıvazlar, gözden kaybolur (Boratav, 2018, s. 136-144).

Şahzade ve Meleyke Hatun adlı Azerbaycan masalında üvey annesi şehzade ile evlenmek ister Camal adlı şehzade ise evden gider. Gittiği yerde 40 odalı kapının kırkıncısındaki gizemli kıza aşık olur ve onu bulmak için yola düşer. Bir koca karıya misafir olmak istemiş ancak kadın kabul etmemiş. Bunun üzerine Camal para teklif edince kadın onu evine almış. Camal, kadına orada Meleyke Hatun adlı birinin yaşayıp yaşamadığını sorunca kadın para karşılığında soruları cevaplayacağını söyler. Kadın

para aldıktan sonra Zerger'in kızı olduğunu söyler. Camal kadına Meleyke Hatun'un evini sorduğunda kadın yeni giysileri karşılığında evi kimseye sezdirmeden Camal'a gösterir. Camal, çoban kılığında Zerger'e gidip üzerinde melek resmi bulunan altından bir hançer yaptırmak istediğini söyler. Zerger önce kızından bahsedildiğini zannedip kızısa da daha sonra Camal'ın melekten bahsettiğini anlar. Hançeri yapar fakat melekler kadar güzel olduğu için kendi kızını resmeder hançere. Camal hançeri Zerger'e bağışlar. Zerger de hançeri kızına verir. Kız hançeri yaptıranın kendisine aşık olduğunu anlar. Camal Zerger'e üzerinde, hançerdeki melekle kendisinin el ele tutuştuğunu gösteren bir resim bulunan altından bir şamdan yaptırmak ister. Zerger şamdanı yapar. Camal şamdanı Zerger'e bağışlar. Meleyke şamdanı yaptıranın kendisi için geldiğini anlar. Meleyke Hatun babasından bunları yaptıran adamı, misafir olarak eve getirmesini ister. Babasını ikna etmek için adamın parasını ancak bu şekilde elinden alabileceklerini söyler. Zerger Camal'ı konuk olarak çağırır. Camal kabul eder, çoban kıyafetlerini çıkarıp güzelce giyinir. Zerger'in evine gider. Camal Yemen Şehri'nde bir ay daha kalacağını söyleyip, Zerger'den bunun için kendisine bir otağ diktirmesini ister. Zerger Camal'ın kendisine maliyetin iki katı kadar para vereceğini duyunca kabul eder. Otağ tamamlanır. Camal ustaya üstü kapalı olarak bir tünel yapmasını söyler. Usta bunu da tamamlar. Zerger dükkana gittikten sonra her gün Camal tünelden Meleyke Hatun'u görmeye gider. Bir gün Meleyke Hatun'a gitmek istediğini söyler. Meleyke Hatun kabul eder. Camal kızdan hançeri alıp zergere götürerek, dostuna ait olduğunu ve satmak istediğini söyler Zerger eve gidip Meleyke Hatun'a hançeri ne yaptığını sorar. Meleyke Hatun hançeri tünelden almış ve yerine asmıştır. Babasına gösterir. Adam dükkana gelen kadar hançeri yine dükkanda hazır ederler. Camal şamdanı satmak için Zerger'in yanına götürmüştür. Şamdanı da tünelden götürüp getirerek Zerger'e satar. Camal Meleyke Hatun'u Zerger'in dükkanına götürür ve evlenmek istediğini söyler. Zerger kızın kendi kızı olduğunu düşünüp eve gider. Kız tünel vasıtasıyla babasından önce evde olur. Bu durum üç kez yinelenir. Sonunda Zerger kızı başkası zanneder. Zerger (kızı olduğunun farkına varmadan) Meleyke Hatunda Camal'ı evlendirir. Camal akşam olunca Zerger'e evlendiği kızın Meleyke Hatun olduğunu, kendisinin de şehzade olduğunu ifade eder. Camal ve Meleyke, Meleyke'nin nişanlısını kandırarak dönüş yoluna çıkarlar. Tacirin yanına gelirler. Tacir Meleyke Hatun'u kendisine almak istemesi üzerine Camal, Meleyke Hatun'u da alarak kendi ülkesine kaçar. Tacir, Camal'ı babasına şikayet ederek, karısını kaçırdığını söyler. Padişah Camal'm öldürülmesi için buyruk verir. Camal, padişaha her şeyi

anlatır. Padişah Camal'm boynunu vurdurmaktan vazgeçip tacirin boynunu vurdurur. Üvey annesini bağışlar. Camal ve Meleyke Hatun'a 40 gün 40 gece düğün yapılır (Hafizoğlu, 2005, s. 37-51).

Tepegöz adlı Azerbaycan masalında İskender karanlık dünyadan aydınlık dünyaya geçmek ister ve karşısına ihtiyar adam çıkarak ona: "Bu mağaranın şerg terefinde ganadlarından bağlanmış bir zümrüd guşu var. Eğer onun ganadlarını açıp tilsimden azad elesen, o bizi ışıglı dünyaya çihardar: O guşu azad elemek için bu mağaranın sahibini öldürmelisen." diyerek bilgi verir (Hafizoğlu, 2005, s. 306-316).

İlyas'm Nağılı adlı Azerbaycan masalında İlyas'a annesi nasihat verir. İlyas'm annesinin nasihati her şeyi eşit olarak paylaşan insanlarla dost olmasıdır. İlyas, annesinin öğüdünü dinleyerek yola çıkar. Bir şehre gelirler ve kazandıkları her şeyi eşit olarak paylaşma sözü verirler (Hafizoğlu, 2005, s. 121-131).

Gülağa'nın Nağılı adlı Azerbaycan masalında kuşlar kahramana ejderhaların üç canının olduğunu ve ancak ejderhaların ölümüyle bu büyüden kurtulacaklarını söylerler. Gülağa isteklerini kabul edip onlarla yola çıkar (Hafizoğlu, 2005, s. 236-242).

İki Gardaş adlı Azerbaycan masalında güvercinler Se'di'ye çınarın kabuğundan yapacağı aracın denizde ona yol göstereceğini; çınar yaprağının anne-babasını iyileştireceğini; çınarın dalını da istediğı hayvana çevirebileceğini söylemişler. (Hafizoğlu, 2005, s. 266-272).

2.4.2. Yüzük

Yüzük, gücün hem olumlu hem de tehlikeli yönlerini sembolize etmekle beraber gücün kötüye kullanılması veya kişisel zaferin simgesi olarak kullanılabilmektedir. Yüzüğün yuvarlak ve döngüsel bir şekli vardır, hiçbir başlangıcı veya sonu yok gibidir. Bu nedenle yüzük, yaşamın döngüsünü ve sonsuzluğu sembolize etmektedir. Bu bağlamda yüzük sonsuzluğu simgelemektedir.

Yüzük, iki kişinin birliğini ve bağlılığını sembolize eden güçlü bir semboldür. Bununla birlikte yüzük sadakati simgelemektedir. Dundes, Structuralism and Folklore adlı makalesinde dairesel bir yüzüğün uzatılmış bir parmağın üzerinden kayması, evliliğin cinsel olarak tamamlanması için homeopatik bir model sağladığını söylemektedir (Dundes, 2007, s. 134). Bu bağlamda Kırk Damat masalında

kahramanın eş adayının kahramana yüzük vermesiyle olay örgüsünün değiştiğini görmekteyiz. Bu yüzük kahramana verildikten sonra kahraman ile eş adayı evlenirler. Yılan Damat adlı masalda ise yiğit delikanlı eş adayına yüzük verir ve bu yüzüğün sihri sayesinde evlenmek için engelleri aşarlar ve evlenirler.

Kırk Damat adlı Özbek masalında “Kırk Damat” adlı masalda yaşlı adamın kahramana yol gösterdiği ve ona yardım ettiği görülmektedir. Kırk oğlu olan padişah kırk kızı olan bir padişah ile dünür olmak ister. Kırk kızı olan padişah bir şartla kızlarını kırk oğlu olan padişaha vermeyi kabul eder. Kırk kızı olan padişah “Benim kızlarımı vermeye niyetim var ama bir şartım var. Padişahınız, buradan altı aylık mesafedeki memleketinden buraya kadar arık kazdırsın ve kendi memleketinin suyunu benim memleketimin suyuyla birleştirtsin” der. Yalmağız koca karı da bu isteği kırk oğlu olan padişaha iletir. Padişah bunun üzerine halkı arık kazdırmak için görevlendirir. Bir süre sonra halk padişahın oğulları evlenecek diye neden çalışıyoruz diyerek söylenirler. Kırk oğlanın en küçüğü bunu öğrenince halk işi bıraksın diyerek emir verir. Diğer otuz dokuz kardeş de en küçük çocuğa kızarlar. En küçük oğlan tek başına ülkeyi terk eder. Bir arığın, su kenarının dibinde uyuyakalır. Uyanınca karşısında bir yaşlı adam görür. Yaşlı adam kahramana neden ağladığını sorar. Kahraman başından geçenleri anlatınca kahramana “Sana bir nasihat vereceğim, eğer bunu yaparsan kazılan arığın bir tarafı yaz, bir tarafı kış olacak. Ağabeylerin düğüne gittiğinde sen gitme, onlarla bıçağını yolla. Ağabeylerin gelinleri alıp geri dönerken yolu yarılادıklarında yağmur yağmaya başlayacak, yağmurdan sonra kar, kardan sonra ise taş yağacak. O zaman, bembeyaz bir kervansaray görünecek, bu eve sakın kimse girmesin çünkü hava hemen açacak. Babanı iyice tembihle.” der. Kahramanın ülkesi ejderha tarafından kuşanır ve en küçük oğlanı alması karşılığında ülkeyi rahat bırakacaktır. Padişah oğlunu verir. Ejderha bir ülkenin melikesini 40 gün içinde getirmesi karşılığında küçük oğlanın canını bağışlayacağını söyler. Kahraman yola çıkar ve çıktığı yolda karınca ve aslandan sihirli nesneler alır. Padişahın verdiği görevlerde bu sihirli nesneler önemli bir rol oynar. Son görevde padişahın kızı delikanlıya âşık olur ve başarılı olması için ona yüzük verir. Yüzüğün yerini şu şekilde söyler: “Ey yiğit, kapının yanındaki küpün yanından geçerken bu yüzüğü içine at, ama arkaya bakmadan git! Sen dönünceye kadar küpün içi altınla dolacak” Yiğit kızın dediklerini yapmış ve küpler altın dolmuş. Bu sayede melikeyle evlenmeye hak kazanır (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

Yılan Damat adlı Yılan Damat adlı Özbek masalında bir padişahın üç kızı varmış. Bu padişahın memleketine bir ejderha gelmiş ve padişahın bir kızı ile evlenmek istediğini eğer padişah kızın birini vermezse bu memleketi yok edeceğini söylemiş. Padişah kızlarına bu durumu anlatmış ve kızların en küçüğü baba yurdumuz kötü olmasın diyerek ejderha ile evlenmeyi kabul etmiş. Evlendiği gün ejderhanın aslında yakışıklı bir delikanlı olduğunu öğrenir ve sevinir. Bu çift yaşayıp giderken iki ablası onları ziyarete gelir. Delikanlı küçük melikeyi “Sadece sana söylüyorum, bunu sakın başkasına söyleme. Eğer birine söylersen ve o da benim yılan derimi yakarsa beni bir daha bulamazsın, eğer benim yılan derimi yakarsan benden ayrılırsın. Beni tekrar bulmak istersen demir bir asa ile demir bir çarık yaptırman gerekir. Onlar yırtılıp eskiyene kadar beni aramak zorunda kalırsın, bu senin için çok zor olur” diyerek tembihler ve ona bir yüzük verir. Bu yüzüğü sakın parmağından çıkarma diyerek de kızı tembihler. Kızın ablaları gece olunca bu yiğidin derisini yakmışlar ve yiğit bir anda ortadan kaybolmuş. Küçük melike sabah uyanıp baktığında delikanlıyı bulamaz ve çok üzülür. Delikanlının dediği gibi bir demir asa ve demir çarık yaptırır yola düşüp delikanlıyı aramaya başlar. Padişahın üç kızının en küçüğü ejderha ile evlenmeyi kabul eder ve yurdunu kurtarır. Fedakârlık yapar Ejderha aslında yakışıklı bir delikanlıdır. Ablaları bunu öğrenip kıskanır ve kızın kocasının derisini yakar. Yakışıklı damat kaybolur. Kız yolda üç çobanla karşılaşır ve onlara sürü kime ait diye sorar Şah Kamber’in cevabını alır. Kız anlar ve yüzüğü Şah Kamberin testisine atar. Şah kamber kızı tanır ve evlenmek için annesine götürür. Annesi kızı çeşitli görevler verir. Oğlan da görevleri nasıl başaracağını anlatır kızı. Yüzük sayesinde Şah Kamber’i bulur (Fedakâr, 2011, s. 400-402).

Arık Bökö adlı Altay masalında Arık Bökü adlı Altay masalında kahraman anne ve babasının isteklerini yerine getirir. Ev isteyen anne babasına ev yapar. Annesine babasına hürmetli davranır. Av avlamak için Ak-kajat adlı yerde dolanırken karşısına Ces-Kobor adlı ihtiyar çıkar. Bu ihtiyar “Buraya niçin geldiğini biliyorum.” demiş. Mağaranın baş köşesinde kancaya asılı yetmiş kulaç kıl halatı uzatıp: “Bunu al, sana hediye ediyorum. Bu halatı kement yapıp fırlatsan, her zaman mutlu olursun.” Arık-Bökö yaşlı adama yürekten dua edip, vedalaşarak, sık ormana, yüksek dağın başına çıkıp, tulparın üstünde oturarak kıl halatı savurduğunda, Karatı-kaan’ın ileri baksa ay yüzlü, beriye baksa güneş yüzlü kızı Erke-Koo karşısına çıkmış. Erke-Koo Arık-Bökö’yü çok beğenmiş. Böylece ikisi birlikte yaşamaya başlamışlar. Kahramanın

karısı güzel olduğu için çok isteyeniyi vardır. Bir gün kahramanın eşi bağışçıya “Arık-Bökö size gelirse, eşin Erke-Koo göğün üçüncü katındaki babasının yurduna gitti” deyin. Arık-Bökö “beni aramak için göğ gelmesin. Babam Karatı-kaan çok sert, öfkeli biridir, ikimizin birlikte yaşamasına müsaade etmez. Yeryüzünün insanı orada yaşayamaz, onu da, beni de öldürür. Benim bu altın yüzüğümü Arık-Bökö’ye verin.” diyerek bağışçı Ces-Kobor adlı ihtiyar ile konuşur. Bu bilgi üzerine Arık-Töbö bir zaman sonra Odus-Töbö’ye yettiğinde ihtiyar Ces-kobor mağaradan çıkarak selamlaşıp, Erke-Koo’nun söylediklerini eksiksiz anlatıp, onun altın yüzüğünü Arık-Bökö’ye vermiş. Bu yüzük sayesinde nehirde ses çıkararak gösterir ve kahraman Erke-koo’yu (karısını) bulur aynı zamanda kahraman öfkeli kayınbabasından korunabilir (Dilek, 2007, s. 380-385).

Sihirli yüzük kahramana yardımcı olan en önemli nesnelerdendir. Üç Bacı adlı Anadolu masalında kahraman yüzüğü yaladığı zaman karşısına bir Arap çıkar ve isteklerini yerine getirir. Bu masalda kahraman sihirli yüzükten çıkan Arap’ın yardımıyla Nurşen Hanım’ın balığı, ışığı, tazısı, ceylanı ve son olarak kendisini getirmeyi başarmaktadır. “Oğlan varıyor bakıyor ki ne görsün? Balık oynuyor, ışık yanıyor, tazı ceylanı kovalıyor. Ev çok güzel. Kız kardeşi öyle neşeli. Artık bu Nurşen Hanım ile tanışıyorlar” (Şimşek, 2001, s. 212-223).

2.4.3. Tarak

Tarak, düzensizlikten düzene, karmaşıklıktan basitliğe geçişi sembolize etmektedir. Masallarda da bağışçının kahramana tarak vermesiyle kahramanın karşılaştığı zor görevlerin üstesinden geldiği görülmektedir.

TulaaYah Uol adlı Yakut masalında Yakut masalı olan “TulaaYah Uol” masalında kahraman TulaaYah Uol adlı öksüz gençtir. Bu genç bir gün ava gider ve avdayken bir fırtına çıkar. Yani kahraman zor durumda kalır. Kahraman sığınmak için bir eve girer ve o evde solda yatakta oturan yaşlı kadın görür. Yaşlı kadın ona “oğlum mu getirdi seni” diye sorar. Dışardan bir adam girip “ben bu genci hızlı getirdim” der. Bir süre genç yaşlı kadının evinde yaşar. Kahraman ambarda bir sandık görür ve açar. İçinden bir kız çıkar. Kahraman olanları yaşlı kadına anlatır ve yaşlı kadın. Öksüz genç yaşlı kadına gitmiş ve anlatmış. Bunu duyan yaşlı kadın “Bu kızı oğlum getirdi, kızı kurtardığın için o seni öldürür. Bu yüzden hemen buradan git” diyerek ona gideceği

tarafı gösterir. Kadın ona bir tarak verir ve tarağın ne işe yaradığını anlatır. “Giderken kasırganın gürültüsünü duyarsan bunu geriye at!”. “Sonra daha ileriye git, denize var, o zaman bunu at” deyip ona bir boncuk verir. “O zaman bir köprü gelir ve onu geçersin. Daha sonra nereye gideceğine kendin karar verirsin” der yaşlı kadın. Genç gider ve birden kasırganın sesini duyar. Genç tarağı geriye atar. Tarak büyük bir taş döner. Yaklaşan kasırga durur. Kahraman tarak sayesinde yolu geçebilir (Duranlı, 2010, s. 239-241).

Bacı Bacı Can Bacı adlı Anadolu masalında iki kardeş üvey annelerinde kaçıp annelerinin mezarında ağlayarak durumlarını anlatırlar. Mezarlıktan gelen ses tarak, fırça ve sabun verir. Tarağı atınca şitime(diken) olur. Fırçayı atınca her yer yılan olur. Sabunu atınca koca bir umman olur. Çocuklar hem giderler, hem de dönüp dönüp arkalarına bakarlar. Adamların yaklaştığını görünce tarağı atarlar. Arkaları şitime1 gibi diken olur. Askerler o dikenlikten geçinceye kadar çocuklar epey yol alırlar. Bir zaman daha yürürler, dönüp bakarlar ki adamlar yaklaşmış, bu sefer fırçayı atarlar, arkalarında her yer yılan olur. Adamlar yılanlardan kurtulup geçinceye kadar gene bir hayli yol alırlar ... En sonunda, gene askerlerin iyice yaklaştığını görünce sabunu atarlar: Artlarında bir koca umman peyda olur. Gelenler çocuklara yetişmek için kendilerini suya atarlar, kimi boğulur, kimi geri döner. Çocuklar da böylece kurtulurlar (Boratav, 2018, s. 103-108).

2.4.4. Sihirli Baston-Sopa

Saldaçak ile Tırmujaak adlı Altay masalında Altay sahasından derlenen Saldaçak ile Tırmuujak adlı masalda iki kardeş vardır. İki kardeş geçimini av yaparak sağlamaktadır. Bir gün fırtına çıkar ve abisi Tırmuujak’a “Kardeşim, böyle açlıktan kırlmaktansa senin kızıl atını keserek yiyelim. İkimiz benim kara atıma bineriz” der. Kurnazlık edip kardeşinin tek yiyeceğini ve atını kestiren abi atıyla kaçır gider. Tırmujak uyanınca abisini bulamaz ama yine de onun hakkından kötü düşünmez “Ee, ağabeyim Saldaçak, herhalde kalkıp, kara atı aramaya gitmiş” diye düşünmüş. Atı da abisini de aramaya koyulmuş. İkisini de bulmayınca bilmediği bir yola çıkmış. Çok sık bir ormana girmiş ve orada ağaçtan yapılmış bir ev görmüş. Eve girmiş ve orada insanın sığabileceği bir oyuk görmüş, oradan içeri girmiş ve gizlenmiş. Kim gelecek diye beklerken içeriye bir sincap girmiş. Sincap günüm çok güzel geçti bir çok çam

fıstığına rastladım, der. Sonra samur konuşur benim de günüm çok güzel geçti karşıma birçok sıçan rastladı. Porsuk gülerek ben de çok iyi doydum bir kısmı otlakta kaldı diye söyler. “Ben sihirli bastonumla birçok kandık kazdım. Tamamını da yiyemedim” demiş. Vaşak da “sen o bastonunu iyi muhafaza et, (birisi bu söylediklerini) duyup onu çalmasın” diyerek nasihat eder. Porsuk, samur, vaşak ve sincap kendi aralarında konuşmaya başlamışlar. Tırmuujak da onları dinlemiş. Vaşak çok su bulunmadığı için hayvanların kırıldığını o yerde hayvanları yiyerek karnını doyurduğunu anlatmış. Samur “Su nereden bulunur?” diye sormuş. Porsuk da “Kırlaş-kaan’ın kara su çıkan yerinde büyük bir taş devrilip onu kapattığı için su kesilmiş. O taşı benim sihirli bastonumla devirip, kaldırma imkânı var” demiş ve birbirlerine akıl vermişler. Sincap birisi konuştuklarını duyar diye konuşmayı keselim diye tavsiye verir. Tırmuujak, hayvanlardaki sihirli bastonu onlar uyuduğu zaman sessizce çalar ve Kırlaş-kaan’ın ülkesine doğru yola koyulur. Hanın yardımcıları neden geldiğini sorunca “Ben Kırlaş-kaan’ın hayvanlarına suyun yetmediğini, hayvanların kanının kuruyup, öldüğünü duydum” diyerek yardım etmek için geldiğini söyler. Kırlaş han “Suyu bulup, benim ölen hayvanlarımı kurtarırsan, ben sana kızımı veririm, malımdan mal bölüp veririm, servetimden servet veririm, suyu bulamazsan seni öldürürüm” der. Tırmuujak Karasuu’ya gider ve başındaki suyun başının bir taş ile kapalı olduğunu görür. Tırmuujak taşı sihirli değneğiyle devirir ve böylece su akar. Buradaki susayan hayvanlar su içmişler ve böylece de kıtlık ve hayvanların ölümü engellenmiş olur. Han Tırmuujak’ın yaptıklarını görünce ona verdiği sözü tutar ve böylece kahraman hanın kızı ile evlenir, zenginleşir ve mutlu yaşamaya başlar. Kahramanın abisi de bir zaman sonra yemeği bitince kardeşinin yanına döner. Döndüğünde kardeşinin zenginleştiğini görür ve bunun nasıl olduğunu kardeşine sorar. O da her şeyi olduğu gibi kardeşine anlatır. Saldaçak kardeşinin yaptığı gibi bu ağaç eve gider ve kardeşinin saklandığı yere saklanır. Hayvanlar eve gelir ve yine kendi aralarında birinin onları dinleyip hana haber verdiğini konuşurlar her biri yiyecek bir şey bulamadığını anlatırlar. Kahramanın abisi sessizce olanları dinlerken bir süre sonra saklandığı yerden hayvanlar onu bulurlar. Onu öldürmek üzereyken kahraman abisini kurtarır ve abisine “Bir insanın hayatını kıskanmamak gerek, ağabey! İnsanı kötü görüp, aç gözlülük etmemek gerek” diye nasihatte bulunur. Sihirli baston sayesinde ormandaki susuzluğu giderecek olan kayayı kaldırılır (Dilek, 2007, s. 371-373).

Ösküs-Uul İle Emey-Aru asayı alıp “tap” dersin, büyük nehirleri geçersin, büyük dağları aşarsın (Dilek, 2007, s. 453-456).

2.4.5. Altın Oklu Yay

Arık Bökö adlı Altay masalında Arık Bökö’nün babası oğluna “Tulpar atın dizginini tutacak gücüm kalmadı. Altın oklu yayın kılını çekecek gücüm kalmadı. Tulpar atıma sen bin, altın oklu yayımı sen al.” diyerek kendi eşyalarını oğluna vermektedir (Dilek, 2007, s. 380-385).

2.4.6. Yetmiş Kulaç Kıl Halat

Arık Bökö adlı Altay masalında bağışçı yaşlı adamdır. Kahraman Arık-Bökö evi yapıp, ana babasına odun, su getirip vermiş, kendisi Ak-Kajat adlı yerde hayvan, kuş avlamaya çıkmış. Yaklaşık bir ay dolaşmış, fakat avlayacak hayvan bulamayınca Odus-Töbö adlı yerde mağarada yaşayan Ces-Kobor adlı ihtiyarın yanına gitmiş. Arık-Bökö’yü gören ihtiyar: “Buraya niçin geldiğini biliyorum.” demiş. Mağaranın baş köşesinde kancaya asılı yetmiş kulaç kıl halatı kahramana vererek “Bunu al, sana hediye ediyorum. Bu halatı kement yapıp fırlatsan, her zaman mutlu olursun.” der. Arık-Bökö misafirperver ihtiyara yürekten dua edip, vedalaşarak, sık ormana, yüksek dağın başına çıkıp, tulparın üstünde oturarak kıl halatı savurduğunda, Karatı-kaan’ın kızı Erke-Koo ile karşılaşmış. Erke-Koo Arık-Bökö’yü çok beğenir ve evlenir muratlarına ererler (Dilek, 2007, s. 380-385).

2.4.7. İpek Bez

Arık Bökö adlı Altay masalında “Ne oldu?” diye sorduğunda tulpar at şöyle cevap vermiş. “Sen niçin bu kadar uzun uyudun? İki pehlivan arkadaşın, Apselem ile Apanay, Cer-Eezi’ nin yurdunda kaldılar.” Arık-Bökö hemen karısı Erke-Koo’nun yanına gider ve “Bir zamanlar biz CerEezi’nin yerinde savaşıırken benimle beraber gelen iki pehlivan arkadaşım ölmüştü, onları bulup diriltmenin çaresi nedir?” diye sorar. Erke-Koo: “Bu ak ipek bezi sallayıp ararsan, cesetlerini bulursun. Bu kıvıllı ipek havlunun üstüne büyü yaparsan, arkadaşların dirilir.” demiş. İpek bez sayesinde kahramanın arkadaşları dirilir (Dilek, 2007, s. 380-385).

2.4.8. İki Çakıl Taşı

Bir Altay masalı olan, Ösküs-Uul İle Emey-Aru'da Celbegenle karşılaşan Ösküs iki çakmak taşını çaktığında, birbirine benzeyen yedi demir yiğit ortaya çıkar. Bu yiğitler “Ne yapalım, ÖsküsUul.” diye sorunca Ösküs-Uul onlara şöyle şunları söyler “Celbegen’i karısıyla birlikte öldürün.” Yedi demir yiğit yedi başlı Celbegen’i karısıyla birlikte öldürüp görünmez olurlar. Yedi başlı Celbegen’in Karalday adlı oğlu yetip gelmiş, ay gibi baltasını kaldırıp, Ösküs-Uul’a vurmak için gelmiş. Ösküs-Uul iki çakmak taşını çaktığında, birbirine benzeyen yedi demir yiğit görünmüş, “Ne emrediyorsun ÖsküsUul.” diye sormuşlar. Ösküs-Uul onlara şöyle demiş: “Yedi başlı Celbegen’in Karalday adlı oğlunu öldürün!”. Birbirine benzeyen yedi demir yiğit çekip Karalday’ı yedi parçaya ayırmışlar, sonra yok olmuşlar. Tekrar acı bir nara duyulmuş ve Celbegen’in diğer oğlu Ösküs’ü tehdit ettiğinde Ösküs-Uul bronz asasını alarak “tap” dediğinde büyük nehirleri bilmeden geçmiş, yüksek dağları aşmış. Ösküs başarılı olmuş ve Ak-Bayın yanına dönmüş. Ak-Bay tekrar bir istekte bulunmuş “Şimdi kara dağın koltuğunda erkek kara ayı var, sen onu diri alıp gel, ben onu kapımda köpek yapacağım.” İki çakmak taşını alarak çaktığında birbirine benzeyen yedi demir yiğitler önünde görünmüş, “Ne emrediyorsun, Ösküs-Uul.” diye sormuşlar. “Kara kıldan halatını geri çekin, kara erkek ayıyı götürmek için bana yardım edin.” demiş Ösküs-Uul. Demir adamlar yardım etmiş ve bu şekilde kahraman önüne çıkan zorlukları aşmış (Dilek, 2007, s. 453-456).

2.4.9. Sandık

Dostluk adlı Kazak masalında Genç adam dilenen mavi kuşa bakınca kuyruğunun ve kanadının yolundğunu görür. Babasına sorar babası da “Oğlum bu kuşu on beş gün besle, ondan sonra istediğin tarafa uçar.” der. Genç kuşu besler kuyruğu ve kanadı çıkan mavi kuş uçmadan önce gence “Başın darda kalırsa beni bul, ben filan yerde otururum.” Günlerden bir gün gencin babası da karısı da ölmüş. Genç de mavi kuşu aramaya çıkmış. Genç günlerce yürür ve yolda bir adamla karşılaşır. Adam nereye gittiğini sorar. Genç de mavi kuşu aradığını söyler. Yaşadıklarını anlatır. Adam: “Onun küçücük bir mavi sandığı var, onu iste. Onu büyük bir sandığın içine koymuştu. Onu alırsan mutlu da olursun, zengin de olursun.” der. Bu sandık sayesinde mutlu bir yaşam sürer (Alptekin, 2003, s. 251-254).

Üvey Kız adlı Kazan Tatar masalında Üvey kız adlı Kazan- Tatar masalında çok eski zamanda bir kişinin iki evladı vardır. Biri üveydir. Üvey olan kızdır. Öz evlat üvey kızını kıskanır. Kıza ormana gidelim sen de meyve toplarsın der. Kızı kandırır ve kendisi eve döner. Üvey kız ağlaya ağlaya yola düşer. Yuvarlandı gitti yumağım sen gördün mü diyerek bir çobana rastlar. Çoban sürüsünü otlatırsa kıza bir at vereceğini söyler. Kız sürüyü otlatır. Otlata otlata yol gider. Bir ateşi görür ve oraya doğru gider. Oraya gidince Ubırlı kocakarı ile karşılaşır. Ubırlı kocakarı kıza uzaktan gelmişsin benim kızım ol der. Sonrasında kızını test eder. Kız ile hamama giderler. Kocakarı ben gidemiyorum beni sürüyerek götür der. Kız kocakarıyı kaldırarak götürür. Kocakarıyı yumuşakça keseler. Kızdan saçını taramasını ister. Kız saç taradıkça kocakarının saçından altın, gümüş, inci, mercan, mücevher dopdolu. Kocakarı hamama bıraktığı mücevherleri arpa koymuştum kurumuş mu diyerek kızını sınar. Kızın dürüst olduğunu anlayınca. Ona yol gösterir ve yeşil bir sandık verir. Evine varmadan açmaması için tembihler Kız, evine dönerken, köpekler havlar, kızın zenginleşip, döndüğünü söylerler, diğerleri inanmazlar. Kız eve gelince, yeşil sandığı açarlar, sandığın içinde çeşitli mücevherlerle dolu olduğunu görürler. Kendi kızlarının böyle zengin olması için onu da ormana bırakmaya karar verirler ve ağabeyi aynı şekilde onu da ormana terk eder. Kız, karşılaştığı çobanların sürülerini gütmeyi ve hiçbir hayvanı alamaz, başarısız olur. Yaşlı kadının isteklerini kocakarının söylediği gibi yerine getirir ve altınları çalar. Ubırlı kocakarı, kızın dürüst olmadığını anlayınca, ona bir siyah sandık verir ve evine yollar. Kız dönerken, köpekler bu kez de zenginleşmeye giden kız ölüp, geliyor diyerek, havlarlar, diğerleri inanmazlar. Eve gelince, siyah sandığı açarlar, sandıktan bir kara yılan çıkar ve kızını öldürür. Yeşil sandık altın, gümüş doludur. Zenginlikle ödüllendirilme vardır, kara sandık ise yılan doludur, ölüm ile cezalandırılma (Gültekin, 2013, s. 768-774). Yeşil sandık iyiliği çağrıştırırken siyah renk kötülüğü ve ölümü çağrıştırmaktadır.

İnci Başlı Kız adlı Uygur masalında Birisi inci başlı diğeri normal başlı olan iki kız kardeş vardır. Normal başlı kız gezerken kendisine koyun, inek ve at çobanının verdiklerini At çobanı kıza içinde güzel giyimler olan bir sandık verir. İnci başlı kız da böyle bir sandık almak için yola çıkar. İnci başlı kız yolda çobanların kendisine teklif ettikleri yiyecekler konusunda onları rahatsız eden cevaplar verir. At çobanının verdiği sandıktan çıkan yılan ve kertenkeleler inci başlı kızını öldürür. Altın sandık: İçinden giysiler ve süsler çıkmış. Kız zengin ve mutlu yaşamış. Ağaç sandığın içinde

kurbağalar, kertenkeleler, yılanlar çıkmış. Kızı öldürmek istemişler ve İnci başlı kız öldürmüşler (Yalçinkaya, 2018, s. 543).

İhtiyar Balıkçı ve Su Perisi adlı Uygur masalında İhtiyar balıkçı her gün balık tutmaya gidermiş, her seferinde ağına iki balık gelirmiş. Balıklardan birini karısıyla yemiş birini de satar geçimlerini sağlamış. Ağına bir gün tesadüfen bir balık takılmış ve bu balık konuşmaya başlamış. “Ben denizdeki balıkların padişahıyım, demiş altın balık. Benim günde bir sefer su yüzeyine çıkıp gezme âdetim var idi, ama üç günden beridir her gün senin ağına düştüm. Eğer beni bugün de salarsan seni muradına erdireceğim.” Kahraman balığa merhametli davranıp onu denize bıraktığı için. Balık padişahı ona bir sandık ve sandığın içinden çıkan perisini bağışlamış. Sihirli bir sandık ve içinde bir su perisi çıkar. Balıkçının verdiği sandık ve içinden çıkan su perisi. Bu su perisi yaşlı balıkçıyı gençleştirir. Sonrasında mülküne mülk katar. Padişahın ve vezirin oyunlarını bozup balıkçıya padişahın tahtını, malını ve kırk hatununu kazandırır. Sonrasında balıkçı adam kıza kibirlendiği için elindeki her şeyi kaybeder (Yalçinkaya, 2018, s. 1497-1502).

2.4.10. Kara Taş

Alakan İle Oğulları adlı Altay masalında Alakan adlı kadın beş oğlunu sırasıyla azık getirmesi için Teke bay’a gönderir. İlk dört çocuk yollarında gördükleri ihtiyar bir kadının davetini kabul etmeyip, Teke bay’a giderler. Teke bay ilk dört çocuğun hepsini kuyuya atar. Alakan’ın en son çocuğu olan Çıçalkay kardeşlerinin peşinden Teke bay’a gitmek için yola çıkar. Çıçalkay, yolda ağabeylerinin reddettiği ihtiyarın evine girer. Çıçalkay, bu iyiliksever büyücü kadının yemeklerini yer. Verdiği kazan gibi kara sihirli taşı kaldırıp attığın zaman iti öldürür. Teke bay’ın yanına gider. Çıçalkay, Teke bay’ı öldürüp kardeşlerini kurtarır. Hep beraber evlerine dönerler (Dilek, 2007, s. 497-503).

2.4.11.Sihirli Su- Su Kabı

Teke-Boro Ata Binen Tektemey adlı Kazan Tatar masalında Karatı-kaan’ın vergisini ödemek için para arayan kahraman akıl danışmaya karı koca ihtiyarın yanına gider. Sihirli su: Tektemey parmağının ucuyla kabın ağzını açmış. Açınca, kaptan su

akmış, akmış, ateş sönmüş. Karatı-kaan'ın evine su dolmuş. Su iyice artmış, evin yarısını doldurmuş (Gültekin, 2013, s. 522-524).

2.4.12. Altmış Kukla Bebek

Karatıkaan: “Ormanda ayı var, kaç yaşında olduğunu doğru söyle, bilersen karın sende kalır.” Karısı altmış kukla bebek yapmış, hepsini eleğe koyup kocasına vermiş. Kocasın Ösküs-Uul’u ayıya göndermiş. Ayı: “Ben altmış iki yaşımdayım, böyle bir halkı hiçbir zaman, hiçbir yerde görmedim.” Altmış kukla bebek: Ayıdan yaşını öğrenir (Dilek, 2007, s. 559-560).

2.4.13. Uzuu

Celbegen adlı devin üç başı vardır. Celbegen Erlik’e mektup yazarak türküy söylemek için bir baş ister. Erlik kendi yardımcılarını toplar. Yapılan toplantıdan Celbegen’e yedi baş verilmesi kararlaştırılır (Dilek, 2007, s. 551-553).

Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın adlı Anadolu masalında adam kadını ormana bıraktıktan sonra, kadın dua etmeye başlar. “Yarabbim, Allah rızası için kollarım kesildi. Eğer ben senin iyi kulunsa, sen de benim kollarımı iyileştirirsin.” diye yalvardı. Allah’ın emriyle bir kolu altın, diğer kolu gümüş oldu (Türkeş-Günay, 2011, s.81-82).

2.4.14. Tulpar-Sihirli At

İhtiyar bir adam öldükten sonra üç oğlunun Ak-Kajat adlı tepede mezarının başında sırasıyla beklemlerini vasiyet eder. İlk iki oğlu kendi yerlerine küçük kardeş Közödöy’e nöbet tuttururlar. Üçüncü gün babası Közödöy’e tulpar argımak atının yerini söyler. Közödöy sahip olduğu güçlü ve sihirli atla Ayazak-kaan’ın kızını evlendirmek için düzenlediği üç yarışı kazanır. Közödöy Ayazak-kaan’ın kızıyla evlenir. Ayazakkaan’ın damatlarından istediği üç isteği Közödöy yerine getirir. Diğer iki damadın yalancı ve hileci olduğu anlaşılır (Dilek, 2007, s. 361-367).

2.4.15. Tuz-Un

Ösküs-Uul adlı Altay masalında Karatıkaan: “Evet bir yarış daha yapacağız, ormanda kaç ağaç var, say. Kırdaki kaç ağaç var, say.” Der. Karısı: “Sıcak tutacak elbise giy.” demiş, tabağa tuzla unu karıştırıp kocasına verir ve “Git ve bunu ormandaki ağaçlarla tavşanın kapanına sür, o sana gerekenleri söyler.” demiş. Tavşan gelmiş bunları yedikten sonra şöyle demiş: “Ormanda altmış ağaç, kırdaki seksen ağaç, unutma seksen ağaç, çukurda otuz ağaç var, böyle lezzetli bir şey yemedim.” deyince tavşanın kapanına sürdüğü tuz ve un sayesinde tavşan ormanda kaç ağaç olduğunu söyler (Dilek, 2007, s. 559-560).

2.4.16. İp-Bez

Ösküs-Uul adlı Altay masalında “Dördüncü yarış: Erlik’e verdiğim iki kara atı geri getir.” demiş. Eşi Tülgünök: “Git.” demiş. Kızıl ip vermiş, ak bez vermiş, kızıl atı eyerlemiş. O gidip Erlik’e ulaşmış. “Niçin geldin?” demiş Erlik. “Karatıkaan gönderdi, iki kara at var, alıp gel, dedi.” demiş. Erlik tutup vermiş (Dilek, 2007, s. 559-560).

Yeraltı Diyarının Kartalı adlı Anadolu masalında Bir baba ve üç çocuğu vardır. Baba bir gün hastalanır ve üç oğlundan birine hastalığının nedenini söyler. Baba, hastalığının nedenini öğrenmek için Hazeran-Bülbüllerini Uyuz Padişahı’ndan geri getirilmesini ister. Üç kardeş yola çıkar ve yol üçe ayrılır. Her biri ayrı yolu seçer. Büyük kardeş “giden gelir”, ortanca “giden ya gelir ya gelmez”, küçük kardeş ise “giden gelmez” yazılı yolu seçer. Küçük kardeş ejderha ile karşılaşır ve onu gürzü ile öldürür. Daha sonra bir konağa varır ve orada Gülperi adında bir kızla tanışır. Gülperi, ona yılanlar padişahı Şahmeran tarafından öldürüleceğini söyler ve oğlanı yanına alır. Oğlan yoluna devam eder ve Gülperi’nin kardeşi Gülizar ile karşılaşır. Onu da yanına alır. Daha sonra Gülbahar adındaki başka bir kardeşle karşılaşır ve onu da alacağını söyler. Oğlan yoluna devam ederken bir adamı gözlemler. Adam iplik sarmaktadır ve ona “yakını uzak, uzak yakın” eden yumak ipini oğlana verir. Bu ip sayesinde uzaktaki yakını olmaktadır (Boratav, 2017, s. 148-154).

2.4.17. Kazan, Tokmak, Altın

Vur Tokmak adlı Kazak masalında “Yaşlı bir adam kapanına yakalanan kazı kesmek ister, kaz ise serbest bırakılması karşılığında adamın her istediğini bir yıl sonra vereceğini söyler. Kahraman bir yıl sonra kazı aramaya giderken yolda deve ve koyun sürüsüne rastlar. Onların sahibi ise Kazbay’dır. Ayrıca yaşlı adam, çobandan Kazbay’ın bir kazanının, bir altın kusan eşeğinin ve bir tokmağının olduğunu öğrenir. Yaşlı adam Kazbay’dan kazanı alıp evine dönerken yolda çocuklara rastlar ve çocuklar kazanı değiştirirler. Adam ikinci defasında Kazbay’dan eşeğini ister, çocuklar eşeği de değiştirirler. Adam Kazbay’dan vur tokmağını ister. Yolda çocuklar vur tokmağı alırlar. Tokmak çocukları dövünce çocuklar piş kazanı, kus eşeği ve vur tokmağı yaşlı adama verirler. Piş kazanı: Piş kazanım piş deyince kazanda yemek pişer. Kus eşeğim kus deyince eşek altın kusar. Vur tokmağım vur deyince tokmak insanları döver (Alptekin, 2003, s. 143-146).

2.4.18. Kılıç

Türk mitolojisinde demir kutsal niteliklere sahiptir ve yer unsuru içinde değerlendirilmektedir. Türkler demirden yaptıkları silahlarla kendilerini korumuşlardır. Kötü ruhlardan da demir sayesinde korundukları bilinmektedir. Ölmüş insanların üzerine demir konulması bu ifadeye örnek verilebilir. Aynı zamanda demircilerin de koruyucu bir ruha sahip oldukları düşünülmüştür. Demir ile yapılan en önemli silahlardan biri de kılıçtır. Kılıcın kutsal ile olan bağlantısı Hunların kurban törenlerinde kullandıkları kutsal kılıç ile örneklendirilebilir. Çoruhlu Hunların Ching-lu bıçağı ya da kılıcı (muhtemelen meç denilen iki tarafı keskin kısa kılıç) zamanla bir ruh ya da ilah haline geldiğini söylemektedir. Bu kılıcın zamanla göğün dokuz katından birinde bulunan bir ruh haline geldiğini ifade etmektedir (Çoruhlu, 2000, s.36). Kılıç, halk anlatmalarında kahramanın gücünü ve cesaretini sembolize etmektedir. Aynı zamanda kahramanın içsel gücünün ve kendine olan inancının yansıması olarak da değerlendirilmektedir.

Altın Kılıç adlı Uygur sahasından derlenen masalın başışısı kahramanın babasıdır. Masalda iki kız bir erkek kardeş vardır. Babaları ölmeden önce hasta iken oğlunu çağırır, oğluna üvey annelerinden hayır gelmeyeceğini söyler. Ona altın bir kılıç verir. “Kazıdaki altın kılıcı sana miras bırakıyorum. Ben öldükten sonra altın

kılıcı alıp kible tarafındaki kapıdan sefere çık. Sana bir şey gerekirse iki rekât namaz kıl ve kılıca emret, o zaman dileğin gerçekleşir”. Babası öldükten sonra isteklerini yerine getiren oğlan bir yola çıkar. Oğlan yürürken acıkır ve kılıcı kullanır, namazını kılar ve kılıca yemek için emir verir. Yemekler peyda olur, dilenci ile evlendirdiği iki kız kardeşi ile karşılaşan kahramana masalın sonunda enişterisi yardım eder. Onlar sayesinde uzun yolları kısa zamanda kat eder. Kazıktaki altın kılıcı iki rekat namaz kıalarsan sonra da kibleye dönüp ne emredersen yapar (Yalçınkaya, 2021, s. 1354-1359).

Eygeli Batır adlı Kazan Tatar masalında Eygeli Batır babasının mallarını bulmak için yola çıkar. Yolda bir süre gittikten sonra, atın dizginlerini bırakır at rastgele, Eygeli’yi bir eve götürür. Eygeli, gittiği bu evde bir yaşlı bir kocakarı ile karşılaşır ve babasının sürülerini aradığını söyler. Kocakarı, kendisinin bilmediğini, bunu ablasının bilebileceğini söyler. Eygeli, sonradan karşılaştığı kocakarıya gider ve başından geçenleri anlatır. O da bir önceki karşılaştığı yaşlı kadın gibi kendisinin bilmediğini, bunu ablasının bilebileceğini söyler. Eygeli Batur, üçüncü kocakarıya gider ve kocakarı, babasının sürülerini dev perisinin kaçırdığını, kendilerini de küçükken kaçırdığını anlatır. Kocakarı, Eygeli’ye devi nerede bulacağını, devin iki başını kesmesini, ama üçüncü başını kendisinin göndereceği kılıç ile kesmesini söyler. Eygeli, kocakarının tarif ettiği ırmağın yanına varır, oradaki tilkiyi serbest bırakır ve köprünün altına saklanır. Eygeli, dev ile savaşır, devi yener ve iki başını keser, üçüncü başını tilkinin getirdiği kılıç ile keser (Gültekin, 2013, s. 545-556).

Kırk Oğlanlı Adam adlı Kazan Tatar masalında bir karı kocanın kırk oğlu vardır, kırk erkek kardeş, kırk kız kardeş ile evlenmek isterler ve büyük kardeş, kızları aramak için evden ayrılır. Yolda, insanları uyutan ejderhanın yanından uyumadan geçer ve bir şehirde kırk kız kardeşi bulur, büyük kızı alarak evine döner. Kızları bulduğunu anlatan büyük kardeş evde kalır; annesi, babası ve kardeşleri kızları almaya giderler, geri dönerken ejderha bunları uyutur. Büyük oğlan olanları öğrenir ve ejderha altın saçlı kızı getirmesi karşılığında hepsini bırakacağını söyler, oğlan kabul eder. Kahraman, yolda ağaçları koparıp atan Meşe Batır adlı biri ile karşılaşır ve o da kahramana yoldaş olur. Çok büyük taşları havaya atıp tutan Taş Batır adlı birine rastlar ve o da bunlara katılır. Bir gölün yanında bir kıza rastlar ve kız, kendisini de yanlarına almalarını söyler ve bu sayede onları gölün suyunu içerek, bunları karşıya geçirir. Padişah altın saçlı kız için kahramana şartlar sunar. Padişah güreş düzenlerler, Meşe

Batır greşı kazanır. İkinci yarış koşu yarışıdır, Taş Batır yarışı kazanır. Üçüncü yarış üç fıçı içkiyi içmeleri istenir, kız içkiyi iç­er. Padişah kızını verir ve geri dönerken. Kız, hepsini geçirdikten sonra gölün yanında kalır. Taş Batır, oğlana bir kılıç verir ve ejderhayı nasıl öldüreceğini anlattıktan sonra kahramanla beraber gitmez. Meşe Batır da onlardan ayrılır. Oğlan evine döner ve gidip, ejderhayı da öldürür, hep birlikte mutlu yaşarlar. Taş batırın verdiğı kılıç sayesinde, kahraman ejderhayı öldürür (Gl­ekin, 2013, s. 649-655).

Altın Kılıç adlı Uygur masalında bir adamın bir oğlu, iki kızı var imiş, bu adam günün birinde hastalanır ve ölür. Ölmeden önce altın kılıcı oğluna miras olarak bırakır ve şöyle nasihat eder. Altın kılıcı alıp kible tarafındaki ışı­kla sefere atlan, sana ne lazım olursa iki rekât namaz kılıp, kılıca emret. Ne diler­sen o zaman gerç­ekleşir. İkincisi, ben öldüğümde namazıma iki divane gelecek. Kendisi de altın kılıcı alarak kible tarafına doğru sefere çıkar. Yolda karnı acıktığı zaman iki rekât namaz kılıp altın kılıca, şimdi yemek hazır olsun, diye emreder. Dünyadaki yemeklerin bütün çeşitlerinden yetmiş iki türlü yemek hazır olur. Çocuk yola devam eder. Çölün ortasında bir kulübe görür. Kulübeye girince ekmek satan bir yaşlı adam ile yaşlı kadının görür. Çocuksuz olan yaşlı adam ile kadın çocuğı evlat olarak alırlar. Günün birinde yaşlı kadın oğlunu alıp şehre götürür. Çocuk şehirde gl dibinde bir kız görür. Görür görmez kara sevdaya düşer. Kıyafetleriyle gle atlar, fakat kızı bulamaz. Çocuk eve gelince olanları yaşlı kadın ve adama anlatır. Kadın onun padişahın kızı olduğunu söyler. Çocuk zorla yaşlı kadını padişahın kızını istemesi i­in gönderir. Yaşlı kadın padişahın huzuruna çıkıp onun kızını ister, padişah yaşlı kadına hakaret edip yaşlı kadını saraydan kovar. Çocuk yaşlı kadını ikinci kere saraya gönderir. Padişah yaşlı kadının öldürülmesini emreder. Vezir devreye girip el­çiye zeval olmayacağını söyler. Padişah yaşlı kadına bir daha gelmesin diye bir şart koşar. Eğ­er onun oğlu, şehrin dı­şındaki çöle on sekiz bin âlemdeki bütün meyvelerin olduğı bir bağı, onun ortasına da altından bir ev yaparsa, o zaman ona kızımı vereceğini söyler. Yaşlı kadın gelip çocuğı söyler. Çocuk kılıcın yardımıyla isteneni yapar. Yaşlı kadın padişahın yanına varıp bağı ile imaretin hazır olduğunu söyler. Padişah kızını yaşlı kadının oğluna verir. Günün birinde padişah damadıyla ava çıkar. Padişahın hatunu kızını yoklamak i­in damadının evine gelir. Kızına kocasının ne zenginliğı olduğunu sorar, kız da bir tek altın kılıcı olduğunu söyler. Padişahın hatunu kılıcı görünce onu alıp saraya götürmek ister. Padişahın hatunu yolda yaşlı bir kadına rastlar. Kadın kılıcın sı­rını biliyormuş.

Beş altın verip padişahın hatunundan kılıcı alır. Yaşlı kadın, şehrin dışına çıkıp altın kılıca, şu bağ imaretleri on aylık uzaklıktaki iki deryanın ortasına götür, diye emreder. Altın kılıç bağ isteneni yapar. Yiğit bağ ile hatununu bulmak için yola düşer. Çölde divaneye verdiği küçük kız kardeşine rastlar. Kızın kocası altı aylık yolu bir saatte geçermiş. Kızın kocası, yiğidi yarı yola kadar götürür. Yiğit çölde büyük kız kardeşine rastlar. Ablasının kocası yiğidi yarı yola kadar götürüp bırakır. Yiğit bir dağı aşar ve bağı ile imaretini görür. Yaklaşınca kedisiyle ile iti onu karşısına çıkarlar. Yiğidi onları buraya kimin getirdiğini sorar. İt dile gelip Yedi Başlı Yalmavuz'un getirdiğini söyler. İt kılıcı alıp getireceğini söyleyip gider ve kılıcı alıp geri döner. Yiğit kılıcın yardımıyla eşini ve sarayını eski yerine getirir (Yalçınkaya, 2018, s. 1354-1359).

2.4.19. Hastalık İyileştirme ve Yetenek Kazandırma

Yılanlar Padişahı adlı Kazan-Tatar masalında bir fakir adam, bir ağaç dibinde otururken, eline demirden bir şey değer ve orada bir bal küpü bulur. Bulduğu balı satar ve bu şekilde geçinmeye başlar. Sonra komşusuna da haber verir ve balı birlikte satarlar. Bakı buldukları yerde bir mağara vardır kahraman buraya girer ve Şahmaran ile burada karşılaşır. Yılanlar bunu yemek istediğinde, Şahmaran, yemelerine izin vermez ve bir süre yılanlarla birlikte yaşar. Evini özleyen delikanlıyı, Şahmaran, kendisini gördüğünü kimseye söylememesi karşılığında, serbest bırakır. Şehrin padişahı hastalanır büyücüler padişahın iyileşmesi için Şahmaran'ı gören biri olması gerektiğini söylerler. Padişah bir hamam yaptırır, herkesi çağırır ve delikanlının vücudundaki lekelerden Şahmaran'ı gördüğünü anlarlar delikanlı da mecburen durumu itiraf eder. Fakir delikanlı Şahmaran'ın yanına gider. Şahmaran delikanlıya kızar ama başına gelenleri anlatınca ona kendisini pişirmesini istediklerinde, üçe bölmelerini, birinci kaynayan ile son kaynayanın yerlerini değiştirmesini söyler. Delikanlı, Şahmaran'ı getirir, üçe ayırıp, pişirir ve birinci ile üçüncü kaynayanın yerlerini değiştir. Büyücü üçüncü kaynayan diye birinciye içer ve ölür. Delikanlı üçüncü kaynayanı içer ve kaynamakta olan yılan parçalarının konuştuklarını anlamaya başlar. Yılan parçalarından baş kısmını yiyenin, başının iyileşeceğini, iç parçasını yiyenin, içinin iyileşeceğini, son olarak kuyruk parçasını yiyenin ayaklarının iyileşeceğini söyler. Padişah, hepsinden yer ve iyileşir. Kahraman fakir delikanlı bütün hayvanların dilini anlamaya başlar şifacı olur (Gültekin, 2013, s. 478-485).

Avcı Ali adlı Anadolu masalında kahraman Avcı Ali yanlışlıkla yılanlar padişahını yaralar. Yılanlar onu hapseder ve cezalandırmak isterler. Fakat kahraman kötü niyetli olmadığı için yılanlar Şahmaran'ı Avcı Ali'nin kötü niyetli olmadığına ikna eder ve Şahmaran Avcı Ali'nin ağzına tükürür. Bunun için tek şartı kazandığı hayvanlarla konuşma yeteneğini kimseye söylememesidir. Kahraman hayvanlardan duyduğu bilgiler sayesinde zenginlik içinde yaşar (Şimşek, 2001, s. 23-26).

İyilik ve Kötülük adlı Anadolu masalında kahraman olan İyilik adlı kişi gözlerini Kötülük adlı kişiye verince kör kalır. Cinlerin konuşmasını dinlerken incir yaprağına su sürüp göze sürünce gözlerin açıldığını öğrenir ve Körler Ülkesinde körleri tedavi ederek padişahın gözüne girer ve ödüllendirilir (Şimşek, 2001, s. 49-51).

2.4.20. Kağıt

Kuş Arayan Han Oğlu adlı Kazan Tatar masalında bir padişah, padişahın da üç oğlu vardır. Bu padişahın kırk ambar altın ve gümüşü vardır. Bu kırk ambarın ikisi kaybolmuş sonraki gün bir ambar daha kaybolmuş. Büyük oğlan gece nöbet tutmaya karar vermiş. Gece yarısına kadar uyumayıp gece yarısından sonra uyur nöbet tutar ama hırsız yakalayamaz. Sonraki gün ortanca oğlan nöbet tutmak ister ve o da abisi gibi gece yarısından sonra uyuyup kalır ve hırsız yakalayamaz. Sonraki gün en küçük oğlan nöbet tutmak ister ve babasından izin alır. Küçük oğlan uyumaz, gece yarısından sonra bir kuş gelir ve ambarı kaldırır sonra da uçar gider. Kuşun kanadından bir tüy yere düşer ve küçük oğlan bu tüyü alarak babasının yanına gider. Üç oğlan da bu tüyü bulmak lazım diye düşünerek aramak için yola çıkarlar. Üç yol ayrımında bir direğe rastlarlar. Bu direkte sağa giden çok zengin orta yola giden orta zengin sola giden geri dönmez yazılıdır. Büyük abi sağ yola ortancası ortaya küçük kardeş ise “Allah'ın emrinden çıkmak olmaz” diyerek sol yola girer. Yolda kurt ile karşılaşır ve yemeğini bölüşür. Bağışçı kurt, kahramanın aradığı kuşu nerede bulacağını ve nasıl yakalayacağını küçük oğlana anlatır. Delikanlı da açıklar. Kurt bu delikanlıya “İleride bir köy var, orada yaşayan halkın kuşu bu, der. Bu köyün kenarında bir kavak ağacı var, bu kavağın üstünde bir altın yuva, yuvanın üstünde de bu kuş vardır. Bu kavağın yanında yedi kişi bekçi duruyor, kavağın yanında ateş yanıyor” diyerek bir kağıt verir. “İşte bu kağıdı o ateşe at, ondan sonra o kuşu aramaya git. Ben sana yine rastlarım. Ağacın üstünde duran kuşu al, yuvayı alma” diyerek kaybolur. Kahraman kurdun dediklerini yapar, kurdun verdiği kâğıdı yakınca nöbetçiler uyur fakat kahraman

ağacın üstündeki kuş ile birlikte yuvayı da alır. Yuvayı alınca nöbetçiler uykusundan uyanır ve kahraman yakalanır. Hanın huzuruna çıkarılır. Han “Sen böylesine hırsız bir kişiymişsin, bundan sonra bir şehre git, orada bir Han var. Onun yedi yarış atı var, bu yarış atlarını çalıp, gel. Sonra ben sana bu kuşumu veririm.” diyerek kahramana yeni görev verir. Delikanlı yolun yarısındayken kurt onun yanına gelir. Kurda başından geçenleri anlatır. Kurt yuvaya dokunduğu için delikanlıya kızar. Sonrasında “Şimdi sen gidersen, hanın şehrine varırsan, orada yedi yarış atının yedi ahır vardır, yedisini yedi kişi bekleyip, duruyor. Ben sana şimdi bir kağıt vereyim. Bu ahırların yanında bir ateş yanar durur, bu kağıdı ateşe at ve ahıra girip, atların dizgin bağlarını keserek, atları alıp, çık; dizginden çekersen, bekçiler uyanır” diyerek kaybolur. Delikanlı kurdun söylediklerini yapar verdiği kağıdı yakınca nöbetçiler uyurlar ama dizginden çektiği için bekçiler uyanır ve yakalanır. Hanın huzuruna çıkarılır han “Buradan ilerde bir hanın altın dombırası var. Onu getirirsen, ben sana yedi yarış atını veririm” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı yolda giderken kurt yine yanına gelir ve delikanlı olanları anlatır. Kurt “Neden benim sözümü dinlemedin? Şimdi sen git, ben sana bir kağıt vereyim. O şehre gidip, yerleş. Hanın evinin nerede olduğunu insanlardan sorup, öğren; dombırası neredeymiş öğren. Dombıranın olduğu yere geceleyin git, bu kağıdı o evin kapısına sürt, kapı kendisi açılır, köpekleri varsa, sana ürümez” diyerek kaybolur. Delikanlı kurdun söylediklerini yapar kağıdı sarayın kapısına dırter ve kapı açılır fakat dombırayı alınca kılına da dokunur sesler çıkmaya başlar nöbetçilere yakalanır. Hanın karşısına çıkarılır ve han delikanlıdan istekte bulunur. “Sen böylesine hırsız bir kişisin, buradan ileriye git! Bir şehirde bir han var, bu hanın kızını kaçır. Alıp, gelebilirsen, dombırayı sana veririm” der. Kahraman tekrar yola çıkar ve yolun yarısında kurt delikanlının yanına gelir. Delikanlı kurda başından geçenleri anlatır. Kurt kahramana “Sen git şimdi, yarın o hana gidersin. Han, nişan attırmaya karar vermiş, her kim bu nişanı vurursa, kızımı ona veririm demiş. Şimdi sen bu kağıdı al! Bu kağıdı silahına sürersen, sen vurursun” der ve kaybolur. Delikanlı nişan atmaya gider ve kağıdı silaha sürer böylece başarılı olur. Delikanlı kız ile evlenmeye hak kazanır. Kızı alır ama diğer ülkenin padişahına götürmek istemez. Kıza aşık olur. Delikanlı kızı da alıp ağlaşıp yola çıkarlar. Yolda kurt delikanlının yanına gelir ve kızı görmek ister. Kız çok güzel bir kızdır, kurt kıza “üff!” diyince kız çirkin bir kız olur. “bu şekilde götürürsen han kızı almaz” der ve delikanlı kızı hana görürünce han “Bu kız bana lazım değil, benim cariyelerimin hepsi de bundan daha güzel, der. Bu kızı da kendin al, fakat kızı almaya gittiğin için dombıramı veriyorum, böyle çirkin

suratlı kız bana lazım değil” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı dombıra ile yola çıkmış ve yolda kurt yanına gelmiş. Dombırayı göreyim diye delikanlıdan ister ve eline alıp çalar. Dombıra çok güzeldir. Kurt bir kere dombıraya “üff!” diyerek üfler ve dombıra kötü sesli olur. Delikanlı hana bu dombırayı götürür ve kötü sesli olduğu için almaz. Delikanlıyı “Ey, bu dombıra çok kötüymüş, onu almıyorum, lazımsa kendine al! Yol yürüdüğün için yedi savaş atımı ben sana veriyorum” diyerek gönderir. Delikanlı yedi savaş atıyla yola çıkar tekrar kurda rastlar ve kurt savaş atlarına bakarak üfürüp, savaş atlarını kötü atlara dönüştürür. Delikanlı diğer hanın ülkesine gider ve kötü atları gören han “Ey, kötüymüş bunlar, der. Bana lazım değil, kendine al, der. Yol yürüdüğün için kuşumu alıp, git!” diyerek delikanlıyı gönderir. Delikanlı güzel kızı, kuşu, atı ve dombırayı alarak evine doğru yola çıkar. Kurt delikanlının karşısına çıkıp bütün eşyaları üfleyerek eski güzel haline getirir. Delikanlı mutlu olur ve evine döner. Kız ile düğün yaparlar ve mutlu bir yaşam sürerler (Gültekin, 2013, s. 511-518).

Azerbaycan sahasına ait Şahzade ve Meleyke Hatun adlı masalda üvey annesi Camal’a aşık olup evlenmek ister. Camal bu durumu kabul etmez ve evden gider. Camal evden gider ve Sürgüne giden Camal bir tacirin evine vardı ve ondan yemek isteyip kendisi nöker tutmasını istedi. Tüccar ise onu evlatlık olarak yanına aldı. Camal, bir tacirin evine yerleşti ve orada yaşamaya başladı. Bir gün tacir uzaklara sefere gittiğinde, avradı Camal’ı otağları gezdirmeye karar verdi. Ancak en sonuncu olan kırkıncı otağı açmadı ve içinin boş olduğunu söyledi. Camal, bu otağın gizemini çözmeye çalıştı, ancak annesi oğluna o otağı göstermedi. Camal, bir süre sonra hastalandı ve hiçbir doktor derdine çare bulamadı. Annesi, Camal’a sorunca sonuncu otağın içinde ne olduğunu düşünmekten hasta olduğunu söyledi. Camal otağı girip bakınca boş olduğunu gördü ancak inanmadı. Annesine sorular sordu kadın sorulara cevap veremedi ve yukarı bakmasını söyledi. Yukarıda bir resim olduğunu gören Camal onu indirdi ve bu gizemli kıza âşık oldu. Annesi, oğluna atasının bu kıza âşık olduğunu, ne kadar uğraşsa da onu getiremediğini ifade etmiştir. Camal bu kızı getirmek için yola çıkarken tüccar ona yolda harcaması için para ve padişahın kendisini öldürmemesi için kâğıt vermiş. Camal bu kağıdı padişaha verdiğinde serbest kalmıştır (Hafizoğlu, 2005, s. 37-51).

2.4.21. Mektup

Ot Sagınn' Ah adlı Yakut masalında kahramanın anası babası ölünce komşuları Hara Haan hakimiyetine girer. Hara Haan'ın adamları onun tek boğasını kesmek isterler. Boğa ölmeden önce öksüz ve yetim gence bir mektup verir ve "Beni götürüp yiyecekler. Senin için kara günler geldiğinde bu mektubu oku" diyerek kayın ağacı bir mektup verir. Mektubu alan genç onu koynuna saklar. Boğa kesilir, genç üzümlüp koynundaki mektubu okur ve genç mektubu okuyunca söze hâkim olur. Ot Sagınn'Ah Hara Haan ve adamlarının yatağa yapışmasını sağlar. Hara Haan bu durumdan kurtulmak için kahramanı şamanı çağırmaya gönderir. Şamanı alıp gelen genç yolda şamanın boğanın gerisine yapışmasını sağlar. Bu durumdan kurtulmak için şaman bütün zenginliğini vermeyi teklif eder ve bu sayede düştüğü gülünç durumdan kurtulur. Daha sonra Hara Haan malının yarısını ve sevdiği kızını Ot Sagınn'ah'a vererek bu durumdan kurtulabilir (Duranlı, 2010, s. 261-264).

2.4.22. Mühür

Altın Elma adlı Kazan Tatar masalında bir padişahın üç oğlu ve nadir olarak altın elma veren bahçesi vardır, padişah altın elmalara bekçi koyar. Padişah, elmaları sayar ve ikisinin kaybolduğunu anlayınca, bekçiyi hapse attırır. Padişah halkı toplar ve altın elmaları çaldırmayana padişahlığının yarısını vereceğini söyler, padişahın üç oğlu buna itiraz eder ve kendilerinin bekleyebileceğini söyler. Küçük oğlan nöbet tutar ve hırsızları kovalarken bir deliğe girdiğini görür. Abileri küçük çocuğu bu deliğe sokar. Küçük çocuk aşağıya indiğinde, yolun üçe ayrıldığını görür kendisi açlık yolu. Oğlan, ölüm yoluna gider ve bir evde bakır padişahı olan güzel bir kızla karşılaşır; kızıdan, elmayı çalanın dev padişahı olduğunu öğrenir. Kız, oğlana dev nasıl öldüreceğini anlatır, oğlan da bu tavsiyelere uyarak dev öldürür. Sonra Bakır hazinesinin padişahı olan kız, oğlana dev öldürdüğüne dair bakır bir mühür verir ve oğlanı gümüş padişahına gönderir. Gümüş hazinesinin padişahı olan kız, oğlana bir mühür verir ve oğlanı altın padişahına gönderir. Altın hazinesinin padişahı olan kız da oğlana bir altın mühür verir ve kendilerini de yukarı çıkarmasını ister. Oğlan, indiği yerden kızları çıkarır, kızlar çıkınca ağabeyleri, oğlanı orada bırakırlar ve babalarına giderek, elma hırsızını öldürdüklerini, kızları da kurtardıklarını söylerler. Çukurda kalan oğlan, bu kez açlık yoluna gider ve kör bir karı kocanın yanına çoban olarak işe girer, onlara dev öldürdüğünü söylemez. İhtiyar adam, oğlana sürüleri, sağa giden ve doğru giden

yola götürmemesini, sola giden yola götürmesini tembihler. Ama oğlan ihtiyarın sözünü dinlemez, doğru yoldan gider, devin koyduğu bekçiyi öldürür. İhtiyar karı kocadan, gözlerinin açılması için doğru yoldan gidip, bir evin altında akan diri ve ölü sularından, diri suyun getirilmesi gerektiğini öğrenir. Oğlan doğru yoldan gider, oradaki bekçileri öldürür ve diri suyu alır. Yolda insana benzeyen ağaçlar görür, birine bıçak soktuğunda kan aktığını görür ve diri suyu dökünce, ağaç bir askere dönüşür; askerlerin hepsini diriltir. Geri döner ve ihtiyarların gözleri diri suyu sayesinde açılır. Devi öldürdüğünü anlatır ve kendisini oradan çıkarmalarını ister; ihtiyar, her istediğini yerine getirebilecek olan altı kulaçlık ala aygırı verir. Oğlan, ata biner ve göz açıp, yumana kadar kendi memleketine dönüp bir terzinin yanında işe başlar. Padişah, iki oğluna düğün yapmaktadır, kızlar, padişahın kendi kıyafetleri gibi kıyafetler ister; ama terziler bir türlü dikemez. Oğlanın çalıştığı terziye gelirler; oğlan, atı gönderir ve kızların kıyafetlerini getirtip, padişaha gönderir. Kızlar, kıyafetleri görünce oğlanın döndüğünü anlarlar, düğüne oğlanı da getirtirler. Oğlan düğüne gelince, üçü de oğlana hizmet etmeye başlarlar, düğünde olanlar bu durumu yadırgayınca her şeyi anlatırlar. Oğlan, elindeki mühürleri gösterir, babasının ve kendi adının yazılı olduğu taşı gösterir, babası da inanır. Oğlan ağabeylerini affeder, kendisi altın padişahı olan kızı alır ve padişah olur, ağabeylerine de bakır ve gümüş padişahı olan kızları verir (Gültekin, 2013, s. 557-567).

2.4.23. Ulaşmak İstenen Yere Ulaştırma

Batur Kız adlı Uygur masalında Evvel zamanda zengin ve yaşlı bir adamın altı oğlu, bir kızı var imiş. Günün birinde küçük oğlu ticaret yapmak için sefere çıkar. Aradan yıllar geçer geri gelmez. Atası onun derdiyle iki gözünü kaybeder. Kız mallarını yiyen ejderhaya kızmaz ve ejderha kıza yardım eder. Kız göz ilacını bulmak için yol ararken bir hanın sarayına girer. Hanın huzuruna getirilir. Öfkelenen han niçin kızımı kaçırmaya çalıştın, diye sorar. Kız olanları anlatır. Padişah “batı tarafında Kuhikap denen yerde bir cadı yaşıyor. Onun bir kara tulpar atı var, şunu getirirsen kızımı veririm, yoksa başını alırım” der. Ejderha kızı üstüne bindirip bir gece gündüzde Kuhikap’a ulaşır. Ejderha kıza atı nasıl zapt edeceğini anlatır. Kız söylenenleri yapıp atı kaçıtır. Ejderha kıza tulparı havalandırarak Enedir Han’ın şehrine gelir. Ejderha kıza tulparı sen al ben tulpar kılığına gireyim beni alıp Enedir Han’a ver, han kızını sana verir. Melikeyi alıp git, ben arkadan gelirim, der. Kız tulpara dönüşen ejderhayı

Enedir Han'a verir. Han kızını verir, kızla melike Rum şehrine revan olurlar. Han ata binmek ister. Tulpar sineğe dönüşüp gözden kaybolur. Ejderha çok geçmeden kızlara yetişir. Onlar Rum şehrine ulaşınca ejderha bir yuvarlanır, Enedir Han'ın melikesinden de güzel bir kıza dönüşür. Beni şaha verip ilacı al, der. Kız güzel kıza dönüşen ejderhayı Rum Şahı'na verip ilacı alarak yola çıkar. Şah ele büyük toy verir. Toy bittikten sonra kız bir yuvarlanıp böceğe dönüşüp gözden kaybolur. Ejderha kızlara yetişip iki kız ve tulparı üstüne bindirip kızın yurduna gelir. Kız, babasının gözüne ilacı sürer ve babasının gözü açılır. Ejderha bir silkelenir, üstündeki deriyi sıyrıp atar. Güzel ve güçlü bir yiğit peyda olur. Bu yiğit kızın ağabeyi, yaşlı adamın küçük oğlumuş. Küçük oğlan başından geçenleri anlatır. Ben Endir Han'ın kızına âşık oldum ve hana esir düştüm. O beni Kuhikap'a gönderdi. Cadının tulparını alıp getireyim, diye. Cadının eline düştüm. O beni ejderhaya döndürdü (Yalçınkaya, 2018, s. 1375-1379).

2.4.24. Altın Mum

Mum, karanlıktan aydınlığa geçişi sembolize etmektedir. Yalnızca bir aydınlanma aracı olarak değil, aynı zamanda ışığın, ruhsal aydınlanmanın ve umudun sembolü olarak derin bir anlam taşımaktadır.

Kazan-Tatar masalı olan Altın Mum adlı masalda bir terzinin söz dinlemeyen Allahverdi adlı yetim bir çocuk vardır. Abrik adındaki biri annesinden çocuğu alır. Abrik çocuğu götürürken acıkınca çuvalı sıvazlar ve Allahverdinin karnını doyurur. Canı oyun isteyince atlarla oynatır. Abrik, kuru odunları toplayarak, ateş yakar, ateşin içinde çeşitli hayvanlar vardır. Allahverdi, bu hayvanları seyrederek eğlenir. Bir yere giderler. Bu yerde Abrik içinden bir şeyler okumaya başlar, yer yarılr ve derin bir çukur oluşur. Abrik, Allahverdi'ye bir kılıç vererek, aşağıya inmesini, birinci kapının ardındaki beş başlı devi ve ikinci kapının ardındaki yedi başlı devi öldürmesini, sobanın içindeki altın mumu alıp, getirmesini, başka bir şeye dokunmamasını söyler. Allahverdi Abrik'in verdiği kılıçla devleri öldürür ve altın mumu alır. Abrik başka bir şeye dokunmamasını tembihlese de Allahverdi fesini mücevher ve altınlarla doldurur oradan aldığı altın bir yüzüğü de parmağına takar. Abrik, mumu ister, ama Allahverdi kendisini çıkarmasını bekler, sonunda Abrik, Allahverdi'ye tuzak kurar ve onun üzerini toprakla kapatır ve kaçır. Allahverdi, toprağın altında sıkışınca, eli parmağındaki yüzüğe değer, altın yüzük cini ortaya çıkar ve Allahverdi'nin cine eve

gitmek istediğini söyler cin onu evine götürür. Allahverdi, altın mumu annesine vererek yüzüğü temizlemesini ister. Kadın, muma dokununca altın mum cini ortaya çıkar, kadın korkusundan bayılır. Allahverdi, altın mum cininden altı altın tabak ve kırk yıl yetecek kadar yiyecek ister. Cin bunu yerine getirir. Padişah, kızının eş seçme töreni vardır. Allahverdi bu kızı görünce aşık olur. Allahverdi annesine bir tabak altın verir ve padişahın kızını istemeye gönderir. Kadın, korkusundan saraya giremez ve altınları, pencerenin altına gömerek, geri döner. İkinci kez bir tabak altın verir ve padişaha gönderir, kadın aynı şekilde altınları gömer ve geri döner. Üçüncü kez bir tabak altınla gönderir. Padişah, kadını görür ve içeri çağırarak kadını dinler. Allahverdi, padişahın daveti üzerine saraya gider ve padişahla konuşur. Padişah, vezirlerine danışır; bir vezir altı odalı altın bir ev yaparsa kızı vermelerini tavsiye eder. Allahverdi, yapabileceğini, ama bir duvarını kendilerinin yapması için bırakacağını söyler. Allahverdi, geceleyin altın mum cinin çağırır ve cinler, altı odalı altın bir ev yaparlar, bir duvarını boş bırakırlar. Padişah, halkın bütün altınlarını toplasa da eksik duvarı tamamlayamaz; Allahverdi, duvarı kendisi tamamlar ve kızla evlenir. Allahverdi'yi komşu köye, balta yapması için çağırırlar, onun yokluğunda Abrik gelir ve altın mumu ele geçirerek, altın evi ve kızı da yanında götürür. Allahverdi, altın yüzük cinini çağırır ve onun yardımıyla Abrik'in olduğu yere gider. Abrik'in karısının yardımıyla eve girer ve onu öldürerek, altın mumu ele geçirip, evini ve karısını geri getirir. Tekrar düğün yaparlar ve padişahın yerine Allahverdi, padişah olur. Mum altın çıkarır ve mumun çıkardığı altınlar sayesinde kahraman zengin olur ve padişahın kızıyla da altın mumun mucizeleri sayesinde evlenir (Gültekin, 2013, s. 795-805).

2.4.25. Saman

Kırk Damat adlı Özbek masalında bir padişahın kırk tane oğlu vardır. Oğullarını evlendirmek için kırk kızı olan birini aramaya başlar. Bir padişahın kırk kızını istemek için, çift hörgüçlü bir deve ile bir kocakarıyı göndermiş. Kocakarı emelini söyleyince padişah, altı aylık mesafedeki memleketinden arıklarla su getirmesini şart koşmuş. Kocakarı memleketine dönmüş ve padişaha bu şartı anlatmış. Padişah, halkını bu arıkları kazmakla görevlendirmiş ve halk arıkları yetiştirmek için gece gündüz perişan halde çılmış. Küçük oğlan, bu işte çalışan insanların perişan halini görüp şikâyetlerini işitince onlara izin vermiş. Kahraman yaşlı adam sayesinde arığı kazar. Küçük oğlan yaşlı adamın tembihlediği şeyleri yapar fakat abileri ve babası

yapmaz. Bu yüzden ejderha padişahıtan yiyip içtiklerinin karşılığını küçük oğlunu vererek ödemesini talep eder. Padişah bunu kabul etmiş ve ejderha da geçmelerine izin vermiş. On gün yol alırlar. Sonra küçük oğlanı havada uçarken görürler. Ejderha, oğlandan kırk gün içinde falan memleketin padişahının kızını getirmezse öldüreceğini söyleyip tehdit eder. Yola çıkan oğlan, bir yerde pek çok karıncanın yolda yürüdüğünü görür ve onları ezmek için geçmelerini beklemiştir. Bunun üzerine karıncaların padişahı çocuğa bir avuç saman vermiştir. Bu saman sayesinde kahraman padişahın verdiği darı toplama görevini samanları yakarak tamamlayabilir. Samanları yakınca bir sürü karınca gelir ve kahramanın toplayacağı darıları toplar (Fedakâr, 2011, s. 364-370).

2.4.26. Koçun Boynuzu

Gök Koç adlı Özbek masalında öksüz çocuk annesinden yadigar kalan gök koçun boynuzunu çevirince karnını doyurur (Fedakâr, 2011, s. 370-373).

2.4.27. Ceviz

Balıkçı Hakim'in Oğlu adlı Uygur masalında Hakim adlı yaşlı bir adam, hanımı ve oğlu varmış. Bir gün Hakim, bir altın balık tutmuş. Yaşlı balıkçı, altın balığı oğluna verip vezire göndermiş. Oğlu ise babasının sözünü dinlememiş ve altın balığı padişaha vermiş. Vezir, altın balığın kendisine verilmemesine çok kızmış ve bu balığı getirenin, balığın eşini de getirmesi gerektiğini söylemiş. Padişah da yaşlı balıkçıyı huzuruna çağırıp, kırk gün içinde altın balığın eşini getirmesini yoksa ölümle cezalandırılacağını söylemiş. Balıkçı, başına gelenlerden dolayı oğluna çok kızmış ve ikisi altın balığı bulmak için nehirde avlanmaya başlamış. Kırkıncı gün altın balığın eşini yakalamışlar. Balıkçı, altın balığı vezire vermesini tembihleyerek oğlunu göndermiş ama oğlan, balığı yine padişaha vermiş. Bunu öğrenen vezir yine çok kızmış ve padişahın, uzak memleketteki altın havuzu getirmesini istemesini sağlamış. Padişah, balıkçının oğlundan havuzu getirmesini istemiş. Yaşlı adam oğluna yapması gerekenleri tembihlemiş ve saraya yollamış. Oğlan, babasının söylediklerini yerine getirmiş. Bir ihtiyar, rüyasında oğlana havuzun devlerin elinde olduğunu söyleyerek yere atınca havuza dönüşecek bir ceviz vermiş. Saraya dönen oğlan, cevizi atıp altın

havuzu kurunca vezir yine kıskanmış ve bu defa peri padişahının kızını almaya gönderilmesini istemiş (Yalçınkaya, 2018, s. 411-417).

Kral Padişahının Kızı adlı Anadolu masalında bir padişah ve bir kral yaşarmış. Padişah, kralın kızını oğluna istemiş, ancak kral kabul etmemiştir. Padişahın oğlu, bir gün eve dönerken bir kadının testisini kırar, kadın ses çıkarmaz. Ertesi gün tekrar kırınca kadın sinirlenir ve kızını almaya gitmesini söyler. Oğlan, kralın kızını almak için yola çıkar. Gereken eşyaları alır ve yola koyulur. Yolculuğu sırasında sarp bir dağın eteğine varır ve karşısına bir ejderha çıkar. Oğlan ejderhayı okuyla öldürür ve içinden bir kız çıkar. Kız oğlanın yanına gelmek ister, ancak oğlan kabul etmez. Kız, oğlana bir ceviz verir ve onu babasına götürmesini ister. Kız aslında periler padişahının kızıdır ve cevizle geri döner. Kız, oğlana, “Cevizi açtığın zaman, cevizi yemen gerektiğinde söyle, sana sofrayı hazırlayacağım” der. Yolda acıkan oğlan, cevizi açtırır, ancak bir derviş gelir ve ondan karşılığında bir sihirli asa ister. Oğlan kabul eder. Oğlan yola devam eder ve bir başka dervişle karşılaşır. Bu derviş de karşılığında bir sihirli kabak ister ve alır. Bir başka derviş daha gelir ve bu sefer karşılığında görünmezlik sağlayan bir külah ister. Oğlan yola devam eder ve asadan ceviz ister. Ancak acıktığında cevizi yemez ve yola devam eder. Oğlan, Kral padişahın sarayına görünmez bir şekilde girer. Padişah, oğlana kahve ister ve onu içer. Ancak cariyeler, oğlanın boynunu vurmak isteyince kız müdahale eder. Oğlan, kızın odasına girer ve ikisi birbirine âşık olur. Kız, ertesi gün ölülerin ziyaret günü olduğunu ve hamama gitmeleri gerektiğini söyler. Oğlan hoca kıyafeti giyer ve cariyelere muska yazar. Kız da uçan halısına biner ve atının yanına gelir. Kızın babası, kızını kaçırıldığı için endişe içindedir. Kızı kurtaran oğlan, bir kabak açar ve içinden Arap ve askerler çıkar. Kral’ın ordusuyla savaşır ve Kral’ı esir alır. Kral, oğlanın kızını serbest bırakır. Oğlan, Kral’ın sarayına geri döner ve askerleri kabağa girmelerini emreder. Akşam, oğlanın annesi onlara cevizle sofrayı kurar ve kızın güzelliğini övüp oğullarının bu güzelliğe layık olduğunu söyler. Padişah ve karısı oğullarını öldürmeye karar verir ve cellatları gönderir. Oğlan, Arap’a cellatları öldürmelerini söyler. Kral, kızını oğluna geri verir ve oğlan padişah olur. Padişahın sarayında 40 gün 40 gece süren bir düğün yapılır (Boratav, 2017, s. 81-89).

2.4.28. Mehriyiya(h) Otu

Mehriyiya adlı Özbek masalında altı yüz kervanı olan bir tüccar varmış ve bu tüccarın çocuğu yokmuş. Tüccar yola çıkmaya karar verir. Tüccarın karısı bu yola çıkmadan karısı hamile olur. Oğlan doğduktan sonra altı yıl kimseye göstermeden büyütürler. Bir gün oğlana 40 altın verip pazara göndermişler. Oğlan kırk altınla bir köpek alır. İkinci gün verilen kırk altınla bir kedi yavrusu alır. Üçüncü gün oğlana yine kırk altın vermişler. Altınları çalan bir yılan buna karşılık kendini evine götürmesini istemiş. Yılanın babası yılan şah, dilinin altındaki mehriyiya'yı oğlana vermiş ve "Efendim taş, ben sana yoldaş" deyince dileğinin yerine geleceğini söyler. Yiğit çölleri mehriyiya ile bir melikenin yaşadığı bağa çevirmiş ve orada yaşamaya başlar. Çin padişahı, bir kocakarı göndermiş, o melikeye yiğidin sırnı sormuş. Yiğit, sırnı melikeye anlatıp mehriyiya'yı ona vermiş. Kocakarı ertesi gün hileyle mehriyiya'yı almış ve her şeyi Çin'e göndermiş. Yiğit, Çin'e gidip mehriyiya'yı ve her şeyini geri almış, kocakarıyı öldürmüştür. Sonunda yiğit eşiyle birlikte anne ve babasının yanına dönmüş (Fedakâr, 2011, s.421-425).

2.4.29. Ab-ı Hayat Suyu

Abı hayat suyu sonsuzluğu sembolize etmektedir. Kahraman bağışçının sınavasından başarılı olunca ab-ı hayat suyu ile ödüllendirilir sonsuz bir yaşama kavuşur.

Abı Hayat adlı Uygur masalında yaşlı karı koca yaşar. Yaşlı adamın ismi Mümin, yaşlı kadının ismi Melike 'dir. Onların çocukları yoktur, bir tek eşekleri var imiş. Yaşlı adam bir gün ormana gider. Yolda uyuya kalır, eşek onu derin bir yarığın içinde götürür. Aniden dehşetli bir boran yükselir. Kara duman Mümin'e göz açtırmaz. Ayağının altından bir şeyin acıklı inlemesinin duyunca bakar ki bir yılan inleyerek ona bakıyor. Fundalıkların içinden bir ejderha çıkıp Mümin'e doğru atılır. Mümin ejderhayı öldürür. Yılan güzel boylu poslu, güçlü bir yiğide dönüşür. Bu yiğit, perizatlar padişahının oğludur. Bu ejderha ise bir kara dişi bir devdir ve ona âşık olmuştur. Aşkına karşılık bulamayınca şehzadeyi yılan dönüştürmüştür. Yiğit, Mümin'e neye ihtiyacı olduğunu sorar. Mümin gençliğini çok özlediğini söyler. Yiğit, Mümin uçurup güzel manzaralı suyu berrak bir yere bırakır. Bu Ab-ı Hayat, içeni gençleştirir, hastayı iyileştirir. Yiğit ona Ab-ı Hayat'tan bir kapak alıp götürmesini söyler. Mümin

suyu aldıktan sonra yiğit onu evine bir hafta uzaklıkta bir yerde bırakır. O yürürken bir geyik kapana kısılmış ve ayağı parçalanmış olduğunu görür. Mümin geyiğin yaralarının Ab-1 Hayat suyuyla iyileştirir. Geyik ihtiyaç duyduğunda onu yardıma çağırabilmesi için ona kıllarından verir. Mümin yoluna devam eder. Herkesin yas tuttuğu bir şehre girer ve bunun nedenini yaşlı bir adama sorar. Şehrin melikesinin hastalandığını, bu yüzden insanların yas tuttuklarını öğrenir. Kâhinler, melikeye Ab-1 Hayat suyunu içen geyiğin göğsünden akan miskin ilaç olduğunu söylemişler. Mümin geyiğin kıllarını yakar ve geyik gelip melikeyi iyileştirir. Padişah Mümin'i padişahlık tahtına oturtur. Padişah kızını Mümin'e vermek ister, fakat Mümin reddeder. Mümin padişahla vedalaşıp yola çıkar. Ormanın içine bir ağacın kovuğunda bir kaplanın boynun kısılp kaldığını görür. Mümin kaplanı kurtarır. Kaplan ihtiyacın düşerse onu çağırması için bıyığından bir tane kıl yolup verir. Mümin yolda bir dağın eteğinde tüccarların konakladığını görür. Haydutların bu tüccarların yolunu kestiğini öğrenir. Mümin kaplanın tüyünü yakar, kaplan peyda olup haydutları öldürüp yolu açar. Mümin yurduna gelir. Yurdun tarumar, karısının da kör olduğunu görür. Mümin Melike'ye Ab-1 Hayat'ı içirir. Müminle Melike gençlik hallerine dönerler. Mümin, tifoya yakalanan halkı Ab-1 Hayat'la iyileştirir. Mümin tifodan ölen padişahın yerine tahta geçer (Yalçınkaya, 2018, s. 1251-1258).

2.4.29. Bıyık

Bıyık erkekliği sembolize etmektedir. Erkek ise gücü çağrıştırmaktadır. Masallarda kahramana yardım eden hayvanlar kendi bedenlerinden bir tüy verirler. Bu genellikle bıyık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uygur masalı olan Abı Hayat'ta Mümin padişahla vedalaşıp yola çıkar. Ormanın içine bir ağacın kovuğunda bir kaplanın boynun kısılp kaldığını görür. Mümin kaplanı kurtarır. Kaplan ihtiyacın düşerse onu çağırması için bıyığından bir tane yolup verir. Mümin yolda bir dağın eteğinde tüccarların konakladığını görür. Haydutların bu tüccarların yolunu kestiğini öğrenir. Mümin kaplanın tüyünü yakar, kaplan peyda olup haydutları öldürüp yolu açar (Yalçınkaya, 2018, s. 1251-1258).

Bir padişahın Semender, İskender ve Ebulkasım adlı üç tane bahadır oğlu vardır. Bir gün padişah üç oğlunu yanına çağırarak ve tecrübe kazanmaları için yanlarına birer kese altın verip onları gurbete gönderir. Gurbette dolaşırken altınları

biter, aç ve sefil halde bir köye varırlar ve köylülerin hayvanlarına bakmaya başlar. Ahırın karşısına da darı ekmişler ama bir şey her gece darıları yemeye başlar. Üç kardeş nöbet tutmaya başlarlar. İlk nöbeti tutan ağabey uyur ve Ak Dev gelip darıları atına yedirir İkinci gece, ikinci ağabey nöbette uyumuş ve Sarı Dev gelip darıları atına yedirir ve oradan gider. Üçüncü gece Ebulkasım başını suya sokar ve uyumaz uyumadığı için Kara Dev' i yakalar. Dev, atının yelesinden bir tutamı Ebulkasım'a verir ve uçarak kendi memleketine gider. Ebulkasım olanları ağabeylerine anlatmaz ve ertesi gün gizlice Ak Dev'i yakalayıp ve atının yelesinden bir parça alır. Üçüncü gece Sarı Dev'i yakalar ve onun atının yelesinden de bir tutam alır. Kardeşlerin yaşadığı memleketin padişahının üç kızı varmış ve padişah kırk basamaklı merdiven ata binerek kızlarının elindeki elmaları alan yiğitlere kızlarını vereceğini söyler. Ebulkasım, sırayla üç tutam yeleyi yakıp üç kızıdan elmasları almış. Düğün günü Ebulkasım, üç yeleyi birden yakmış ağabeylerinin de kılığını değiştirmiş ve sihirli atlara binip düğüne gitmişler. Düğün sırasında atları kaybolur. Atları bulmak için üç ayrı yöne giderler. Ebulkasım, Kaf Dağı'ndaki üç devi öldürür ve oraya padişah olur. Ebulkasım, yola çıkıp ağabeylerini bulmuş ve beraber memleketleri Özbekistan'a yola çıkarlar. Kardeşlerini başarısını kıskanan abileri, yanına bir tüfek bırakarak onu çölde terk ederler. Ebulkasım çölde rastladığı bir köre ve bir kolsuza yardımcı olmuş ve üçü yolculuk yapmaya başlarlar. Günlerden bir gün kör adam, memleketteki bir düğüne gitmek istemiş. Düğün yerine varınca kolsuz adamın öğütlerine uyup padişahın kızından su istemiş ve o sırada onun kolunu tutup çekmiş ve kardeş gibi olmuşlar. Onlar bir gün eve bir kedi getirip kıza vermişler ve ona her gün evi süpürürken bir kuru üzüm bulacağını, onu kediyle paylaşıp yemesini tembihlerler. Bir gün onlar avdayken kedi yüzünden evdeki ateş söner ve kız, bir kocakarının evinden ateş alır. Ertesi gün kocakarı eve gelmiş, kızın dizinden kanını emer ve kız hastalanır. Ebulkasım, kızı, körü ve kolsuz adamı kocakarının ağzına sokup çıkarınca hepsi düzelmiş. Kocakarıyı öldürmüşler ve herkes kendi memleketine gitmiş. Ebulkasım, kızı yurduna bırakmış kendisi de yurduna gitmiş ve ağabeylerini öldürmüş. Ebulkasım, babasının yerine padişah olur. Kara devin atının yelesinden üç tüy Ak devin atının yelesinden üç tüy bir anda üstüne ak elbiseler yüklü olan ak bir at gelir. Ebulkasım elbiseleri giymiş, ak ata binmiş ve atı kamçılıyarak, padişahın kızlarının köşkünün önüne gitmiş. Oraya vardığında padişahın kızını almak için gelenlerin atlarının köşkün on veya on beşinci basamağına kadar zorla çıktığını görmüş. Ebulkasım atı kamçılar kamçılar, at köşkün kırk basamağını bir anda çıkmış ve başını çevirmiş. Ebulkasım,

kızın elindeki elmayı alıp merdivenden aşağıya inmiş Sarı devin yelesinden üç tüy alır. (Fedakâr, 2011, s. 405-410).

2.4.30. Boncuk

Boncuklar, Türk kültüründe önemli bir konumdadır. Türkler, boncukları sadece dekorasyon için değil, aynı zamanda güç, koruma, şifa ve bağlantıyı simgelerken kullanmışlardır. Nazardan korunmak için delikli boncuklar takarak kendilerini korumaya almışlardır. Boncuk, yapısı dolayısıyla yuvarlaktır. Köşeli nesneler hareket ettirilirken daha fazla hareket edilir. Fakat yuvarlak nesneler daha hızlı ve kolay hareket ettirilir. Bu açıdan bakıldığında boncuk işleri kolaylaştırma açısından kullanılabilen bir nesne olarak düşünülebilir. Masallarda da kahramanın işini kolaylaştırdığı ve verilen görevi yerine getirmede kullanıldığı görülmektedir.

TulaaYah Uol adlı Saha bölgesinden derlenen masalda yaşlı kadın kahramana yolu daha kolay geçebilsin diye önce tarak sonra da boncuk verir. “Sonra daha ileriye git, denize var, o zaman bunu at” deyip ona bir boncuk verir. Yaşlı kadın “O zaman bir köprü gelir ve onu geçersin. Daha sonra nereye gideceğine kendin karar verirsın” diyerek kahramana hem yol gösterir hem de boncuk sayesinde köprüyü nasıl geçeceğini söyler. Genç gider ve birden kasırganın sesini duyar. Genç tarağı geriye atar. Tarak büyük bir taşla dönüşür. Yaklaşan kasırga durur. Genç denize varınca boncuğu atar ve köprüyü geçer (Duranlı, 2010, s. 239-241).

2.4.31. Maya

Altı Kız Babası adlı Anadolu masalında uzak memleketlerden birinde altı kız olan bir adam yaşamaktaymış. Bir gün, bu adam kahveye giderek orada tanımadığı birisi tarafından “Merhaba, altı kancık babası!” diye karşılanmış. Adam bu saygısızlığa karşılık vermemiş ve sessizce kahveden ayrılmış. Ertesi gün aynı kişi yine aynı sözleri söylemiş. Üçüncü gün, adam bu durumu küçük kızına anlatmış ve ona bu sefer ne yapması gerektiğini sormuş. Küçük kız da cesurca “Merhaba, altı köpek babası!” demiş. Adamın cevabı, bir başkasını daha kızgın hale getirmiş ve bir iddiaya dönüşmüş. Diğer adam, “Benimkiler köpek olsa da Beyoğlu’nun cebinden altın elma çalarlar” demiş. Adam yine sessiz kalmış ve eve dönmüş. Küçük kız da, “Ben de alırım, merak etme” demiş. Ertesi gün kahvede iddiayı kabul edenler arasında kavg

çıkılmış. Kadıya gidip sorunlarını çözmesi için başvurmuşlar. Kız da erkek kıyafetleri giyerek diğer adamın oğluyla birlikte yola çıkmışlar. Ancak, bir köprüye geldiklerinde atlar köprüyü geçmek istememiş. Bu durumda kızla erkek, konuşarak geri dönmeye karar vermişler. Kız durup abdest alırken, atının gözlerini bağlayarak köprüden geçmeyi başarmış. Erkek ise aynı şeyi yapamayarak geri dönmüş. Kız, akşamın ilerleyen saatlerinde bir köye varmış ve orada bir ihtiyar kadınla karşılaşmış. Misafirperverlikle karşılanmış ve ihtiyar kadına başından geçenleri anlatmış. İhtiyar kadın, kıza yardım etmek istemiş ve ona bir miktar maya ve bir fino köpeği vermiş. Kız yola devam etmiş ve sonunda denize ulaşmış. Mayanın yarısını denizin yüzeyine serpmiş ve deniz ikiye ayrılmış. Kız bu yolla bir saraya ulaşmış. Sarayda dolaşan beyin oğlu, kızla tanışmış. Kız, kendisini Ali olarak tanıtmış. Beyin oğlu, annesine Ali'ye âşık olduğunu söylemiş. Annesi ise “Ona âşık olduğunu ispat etmek istiyorsan, gül yaprağı koy yatağının altına. Sabah kurumuşsa, o zaman âşık olmuştun” demiş. Fino köpeği bunları duymuş ve kıza haber vermiş. Gece boyunca kız yatağında yatmamış. Ertesi sabah, gül yaprağı taze bulunca, annesi kıza başka bir test vermiş. Bu sefer kuyumcuların yanına gitmesini istemiş. Kız da inci dişi ile gidip dişini çıkarmış. Yerine inci taktıktan sonra, bıçakçıların yanına gitmiş. Annesi bu kez hamama gitmelerini söylemiş. Kız ve Beyoğlu oraya gitmişler. Beyoğlu, kızın dişini çıkarmış ve cebine saklamış. Sonunda kız ve Beyoğlu evlenmek üzereyken, beyin oğlu annesine her şeyi anlatmış. Annesi bir cadıyı çağırarak onlara iki tane kumru vermiş. Cadı, küpüne binip hızla kıza ulaşmış. Kumruları gören diğer kızlar satın almak istemişler, ancak cadı yalnızca güzel bir gülümseme atan kıza vereceğini söylemiş. Küçük kız gülümseyerek cadıyı etkilemiş ve kumruları almış. Kumruları 40 gün boyunca beslemiş ve 41. günde ikisini birden beslemiş. Kumrular, kızını alarak Beyoğlu'nun yanına gitmişler. Kız uyandığında, Beyoğlu ile nikah kıymışlar ve mutlu bir şekilde yaşamışlar. Beyin oğlu ise annesine dönmüş ve kızın hikayesini anlatmış. Bu olayın ardından, kızın memleketine telgraf çekilmiş ve herkes mutlu bir şekilde kızlarının dönmesini beklemiş. Kızın geri dönüşüyle birlikte, diğer adamın yüzüne tükürülmüş ve kızın babasına maaş bağlanmış (Boratav, 2017, s. 159-167). İhtiyar kadın kahraman ile karşılaştığında verdiği maya denizi ikiye ayırarak kahramanın saraya ulaşmasını sağlamaktadır.

2.4.32.Evlat

Nahırcı ile Oğlu adlı Anadolu masalında kahraman Allah’a bir çocuğu olsun diye dua eder. Allah da ona eşek sıpası gönderir. Bu eşek büyüyünce eşek derisinden çıkıp yakışıklı bir delikanlıya dönüşmektedir (Şimşek, 2001, s. 94-102).

Muradına Nail Olamayan Dilber adlı masalda doğum yapan bir hanımın odasına üç tane kadın gelerek doğacak çocukları için dualar ederler. Bu kız her ağladığında gözünden inci taneleri düşmektedir (Tezel, 2019, s. 34-38).

2.4.33. Dua Etmek

Gülenber Hanım adlı Anadolu masalında kız kardeşinin isteği üzerine erkek kardeş yola çıkar. Oğlanın karşısına yolda bir dede çıkar, buranın kötü bir yer olduğunu söyler. Hızır oğlana dua eder, oğlan yolundan dönmez. Oğlan Gülenber Hanım’ın penceresine gider ve “Gülenber Hanım çekmecenı getir.” der ve beline kadar taş kesilir. Tekrar söyler boğazına kadar taş kesilir. Tekrar söyleyince Gülenber Hanım çekmeceyi getirir. Burada kahramanın karşısına çıkan hızır Gülenber Hanım’ın çekmecesini getirmek için dua eder ve çekmece gelmiş olur (Seyidoğlu, 1975, s.221-231).

2.4.34.Tehlikeden Kurtarmak

Nardaniye Hanım adlı Anadolu masalında kahraman karnı yılan dolu olduğu için dere kenarında abdest alıp dua ederken karnındaki yılanları kusar ve tehlikeden kurtulur (Boratav, 2018, s. 114-120).

2.4.35.Külden Eşek

Kız abilerine ulaşmak için annesine yalvarır. Annesinin verdiği eşek ile abilerinin mağarasına ulaşır. Külden eşek “deh” diyince gider “çüş” diyince kül olur. Kız 3 kere eşeğe yanlışlıkla çüş der ve annesi her defasında külden eşek verir. Eşek 7 kardeşin olduğu mağaraya gelince kül olur (Boratav, 2018, s.109-113).

2.4.36. Nar

Yatalak Mehmet adlı Anadolu masalında Mehmet kuyuya inip suyu açacakken karşısına bir ihtiyar adam çıkıp Mehmet’e yol gösterir. Mehmet Arap’ın sorduğu “Mehmet, bu dünya güzeli mi güzel, yoksa şu kurbağa mı?” sorusuna “Aman,

bırak dünya güzelini, kurbağanın gözleri vallahi yaktı beni” deyince Arap: “Afferin sana Mehmet,” der, koynundan üç tane nar çıkarır: “Al bunları, sakın kimseye gösterme, doğru evine götür. Haydi aslanım yolun açık olsun.” der. Mehmet suyu açıp günlerden bir gün anasının ve karısının yanına gider. Yemek yerler. Yemekten sonra bunları hararet basar. Kadın: “Kızım, şu narlardan bir tanesini getir de yiyelim,” der. Kız da raftan narı alır, bıçakla kesince bir de ne baksın, narın içi, her bir tanesi bir mücevher, pırıl pırıl parlıyor. Şaşarlar kalırlar, Mehmet ile anası, “bu nedir?” diye. Ama padişahın kızı bunların kıymetli mücevher olduğunu bildiği için: “Aman, sakın kimselere söylemeyin” der. Tanelerden birini Mehmet'e verir.” Bunu yarın bir kuyumcuya götür sat” der. Mehmet’in her narının tanesine paha biçemezler. Nar tanelerinin hepsini satarak zenginlik içinde bir yaşam sürerler. Kızın padişah babasına bir gün misafirlğe giderler ve orada tuzun öneminden bahsederler. Kız ve babası barışırlar (Boratav, 2008, s. 136-144).

Dul Kadının Oğlu adlı Anadolu masalında Kuyudaki Arap, bu çocuğa: "Bu kurbağa mı yoksa bu dünya güzeli mi daha güzel?" diye sorar. Çocuk da satın aldığı nasihate göre; “Gönül kimi severse güzel odur.” Deyince Arap buna iki tane nar verir. Sorulan soruya doğru cevap verdiği için çocuk kuyudan kurtulur, kuyuya giren çıkmazmış. Çocuk narları annesiyle eşine yollar. Onlar narları kesince içinde mücevherle dolu olduğunu görürler (Türkeş-Günay, 2011, s. 162-169).

2.4.37.Güzellik, Gençlik

Menekşe Yaprğından İncinen Kızım adlı Anadolu masalında kahraman yaşlı bir kadındır. Padişah annesinin menekşe yaprğından incinen kızım diye hitap ettiğini duyunca şehzadeyle evlendirmek ister. Düğün gecesi bu kadının yaşlı olduğunu görürler. Kadın şehzadeye kötülük etmez ve ağaç başında bekler. Peri kızları bu yaşlı kadını genç ve güzel bir hanım haline getirirler (Boratav, 2008, s. 145-147).

2.4.38.Tüy-Kıl

Zümrüdü Anka Kuşu adlı Anadolu masalında kahraman en küçük kardeş kuyunun dibinde üç tane genç kız ile karşılaşır. Abileri alsınlar diye üçünü de kuyudan yukarıya gönderir. Fakat en küçük kız bu delikanlıya iki sihirli tüy ve bir altın tepsi verir. Oğlan, kılın yardımı ile koçları çağırıp yeryüzüne çıkayım derken, yanlışlıkla kara koça binip yer altına iner. -Yer altında, önce su başını tutan devi öldürerek ülkeyi

suya kavuşturur, sonra da Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yılandan kurtarır (Şimşek, 2001, s. 52-59).

Tepegöz adlı Azerbaycan masalında arslan kahramana; Tepegöz'ün ancak kendi mağarasındaki okla gözünden vurularak öldürülebileceğini söyler. Okla vurulduktan sonra da mağaranın ortasındaki kuyuya atılması gerektiğini söyler. Dara düştüğünde yakması için kendi tüyünden verir. Tüyü yaktığında, gelip onu kurtaracağını söyler. İskender Tepegöz'ü öldürmek üzere yola çıkar. İskender koyun postuna bürünüp mağaraya girer. İskender oku alır. Tepegözlü vuramaz ve Karanlık Dünya'ya düşer. Karanlık Dünya'nın girişinde insan görünüşünde bir ejderhayı öldürür. İskender ejderhanın mağarasındaki yemeklerden yerken bir ihtiyar ile karşılaşır. İhtiyar İskender'e nasıl çıkacaklarını anlatır; mağaranın sahibini öldürüp, Zümrüt Kuşu azat ederse, kuş onları Işıklı Dünya'ya çıkaracaktır. Mağaranın sahibi olan ejderhayı öldürdüğü için, ihtiyar adamın kılavuzluğunda Zümrüt Kuşu bulup, serbest bırakır. Zümrüt Kuşu'nun kanatlarının üstünde Karanlık Dünya'dan Işıklı Dünya'ya çıkarlar. İskender Tepegöz'ün yanma gider. Onu sihirli okla gözünden vurur. Tepegöz kuyuya düşmez, İskender yorulur ve arslanın tüyünü yakarak onu yardıma çağırır. Arslan İskender'e yardımcı olur, akıl verir (Hafızoğlu, 2005, s. 306-316).

2.4.39.Elma

Türk kültüründe önemli ve geniş bir yere sahip olan elma şifa kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Elma; verimliliğin, zürriyetin, ebediliğin, gençliğin, güzelliğin, kuvvetin, sağlığın sembolü olarak Türk kültüründe yer tutmaktadır. Halk anlatmalarında çocuksuzluğun giderilmesinde de hızır ve derviş gibi kimselerin kahramanlara elma verdiği görülmektedir (Şimşek, 2008, s.193-203).

Eşek Kafası adlı Anadolu masalında kahraman çocuksuzdur ve çocuğunun olmasını ister. Bir gün, çiftçi tarlada çalışırken bir Arap ortaya çıkar ve çiftçinin dileklerini kabul edeceğini söyler. Arap ona bir elma verir. Elmanın tamamını yememesini söyler. Kahraman Arap'ın verdiği talimatı unutur ve elmanın tamamını yer. Dokuz ay sonra, çiftçi tekrar tarlada çalışırken bir eşek kafası doğar. Eşek kafası büyürken, ailesi onu büyütmek için çaba harcar. Ancak, eşek kafası büyüdükçe görünümü daha insanileşir. Eşek kafası, Padişah'ın kızıyla evlenmeye karar verir ve Padişah bu teklifi kabul eder, ancak bir şartı vardır. Eşek kafası, her gece sultandan başka kimse tarafından görülmemesi şartıyla sarayı yapmayı kabul eder. Ancak, sultanın tek gözlü bir dadısı vardır ve merakına yenik düşer. Bir gece, eşek kafası ile

karşılaşır ve çığlık atar. Bu olay sonucunda sırrı açığa çıkar ve eşek kafası sarayı terk eder. Sultan, damadını kaybettiğini söyler ve bir dağın başına hamam yaptırır. Keloğlan bu hamamı duyar ve sultana sıkıntısını anlatır. Keloğlan, sultanın emriyle hamamı yapmaya gider. Bir gece, ormanın derinliklerinde garip bir olaya tanık olur. Bir grup adamların sırtlarında katırlar bulunan birbirine yapışık varlıklar olduğunu görür. Bu varlıkların yer altına indiğini takip eder ve bir odaya gelir. İlk olarak odaya eşek kası gelir, suya girer ve bir delikanlıya dönüşür. Ardından bir güvercin gelir ve suya girer, bir güzel kıza dönüşür. Eşek kafası, kızla ilgilenmez ve sabah olunca ikisi de odadan ayrılır. Keloğlan da yemeklerini yer ve oradan ayrılır. Keloğlan, sultana olan hikayeyi anlatır ve sultan hamamı ve altınları ona verir. Sultan, eşek kafasını bulur ve ondan Prenses'in durumunu öğrenir. Eşek kafası, büyük ve dikenli bir kafes yaptırarak kuşlardan kurtulmasını ve prensesi kurtarmasını söyler. Sultan kafesi yaptırır ve eşek kafası kafesi giyinir. Prensesi kurtarmak için kuşlarla savaşır ve kazanır. Kızla oğlan, padişahın yanına giderler ve 40 gün 40 gece boyunca düğün yaparlar. Sonunda, oğlan, annesini ve babasını saraya getirir ve aileleri mutlu bir şekilde bir araya gelirler (Boratav, 2017, s. 143-150).

2.4.40. Anahtar

Papağan adlı Anadolu masalında Bir padişahın güzel bir kızı vardır, ve padişah rüyalarını sabahları ona anlatmasını ister. Kız on beş yaşına geldiğinde, anlattığı bir rüya padişahı öfkelenendirir ve onu öldürmek için lala ve cellatları gönderir. Ancak lala, kıza acır ve onu serbest bırakır. Kız bir ağacın altında uyurken, bir derviş onu bulur ve kendi kızı olarak kabul eder. Derviş kızı, 41 anahtar verir ve kırk birinci odaya girmemesini söyler. Ayrıca, bir dolap gösterir ve ona "Gülboy Dadı" adında birini çağırmak istediğinde dolaba girmesini öğütler. Kızın karnı acıkır dolaba girer ve Gülboy Dadı sofrayı hemen kurar. Kız, odaları dolaşırken yasak odayı açar ve pencereden çift süren insanları görür. Bir papağan gelir ve onun öldürüleceğini söyler. Kız ağlayarak odasına çıkar. Derviş, kızın neden ağladığını sorar ve kız yasak odaya girdiği için papağanın öldürüleceğini anlatır. Derviş, bir sonraki seferde kızı kuşu takip etmesini ister ve kuş tüylerini döker. Padişahın oğlu, kuşu takip eder ve kızı bulur. Ona âşık olur. Annesi, kızı istemeye gider ve dervişin dediğini yapmasını ister. Düğün için hazırlıklar yapılır ve kızın odası kırmızıya döşenir. Ancak padişahın oğlu, annesinin altın bileziklerini köpeklere tasma olarak takar, bu da kötü bir davranıştır. Annesi tekrar gelir ve kızın odası beyaza boyanır. Daha sonra, oda yeşile boyanır ve kızın

annesi güzel işlemeli bir Kuran ile gelir. Kız derviş babasına ne olduğunu sorar ve babası onun papağanı kesmesi ve papağanın ciğerini oğlanın kafasının da kız tarafından yenmesi şartlarıyla kabul eder. Şartlar kabul edilir ve 40 gün 40 gece düğün yapılır. Papağan kesilir ve kanı iki kurnaya sürülür, altın ve gümüş akar. Bu, Allah rızası için dağıtılır. Her Pazartesi, sarayın kapıları açılır ve altın ve gümüş dağıtılır. Kızın babası İstanbul'u kaybeder ve kızı tarafından geri alınır. Kız, babasını rüyasında tahttan indiğini ve tekrar tahta çıktığını gördüğü için İstanbul'u geri alır. Sonunda, kız ve ailesi mutlu bir şekilde yaşamaya başlarlar (Boratav, 2017, s. 116-126).

SONUÇ

Masallar ile ilgili yapılan çalışmalarda, anlatılardaki kişilere ve kahramanlara yer verilmektedir. Çünkü kahramanlar anlatıdaki temel unsurlardır. Halk anlatılarının odağında kahramanın yer almasına paralel olarak, halk anlatıları üzerine yapılan çalışmalarda da odak noktası kahraman ve ona yardım eden karakterler üzerine yapılmıştır. Gerçek yaşamda kişinin tüm başarıları tek başına elde etmediğini çevresel faktörlerinde elde ettiği kazanımlarda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Masallarda da kahraman elde ettiği başarı ve kazanımları tek başına elde etmemektedir. Bağışçı anlatının başında kahramanın karşısına çıkmaktadır fakat bu karşılaşma da tesadüfen olmaz. Kahraman önemli bir özelliğe sahiptir ya da yaptığı eylemler sonucunda kahramanın karşısına bir bağışçı çıkmaktadır. Bağışçı kahramanı çeşitli şekillerde sınamaktadır. Kimi zaman cömertliğini kimi zaman dürüstlüğüne kimi zaman merhametini test etmektedir. Başarılı olan kahraman bağışçının ona verdiği bilgi ya da nesneler sayesinde anlatı boyunca karşısına çıkacak engellere uygun şekilde ödüllendirilmektedir. Bağışçıların kahramanın başına gelecek her şeyden haberdar olması onun kutsal ile olan yakınlığını göstermektedir. Masallardaki bağışçılar insanlar, hayvanlar ve olağanüstü varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Propp'un değişken unsur olarak tanımladığı bu yardımcı kişilerin Türk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Kahramanın eylemlerinin sonucu olarak ona yardım eden bağışçı, aynı zamanda anti kahramanı da cezalandıran kişidir. Bu çalışmada kahramanın elde ettiği başarıların en büyük sebebi kahramana kılavuzluk eden ona ihtiyacı olan şeyi bahşeden bağışçı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada Kazak, Altay, Tıva, Yakut, Kazan Tatar, Özbek, Kırgız, Uygur , Gagauz, Hakas, Başkurt Anadolu ve Azerbaycan sahasından masallar incelenmiştir. 94 adet sihirli masalda bağışçı tespiti yapılmış ve incelenmiştir. Bu masallarda bağışçı, kahramana bağışlanma nedeni, bağışlanma mekânı ve zamanı, bağışlanan nesneler incelenmiştir. Bu incelemeler yapılırken bulguların hem Türk mitolojisindeki yerlerini hem de Jung'un arketip kavramını dikkate alarak yapılmıştır. Bu bağlamda bağışçıların kahramana sunduğu şeylerin başında bilgi ya da akıl göstermenin geldiği görülmektedir. Akıl vermenin yanında kahramanın elde ettiği ona bahşedilen nesnelerin anlatının akışını değiştirdiği saptanmıştır.

KAYNAKLAR

- Aarne, A. (1910) *Verzeichnis der märchentypen mit hülfe von fachgenossen ausgearbeitet*, Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia
- Abdulahit Erk, Z. (2022). Uygur masallarında Hızır motifi. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2022 (19), 60-67.
- Aça, M. (2007). *Tıva halk masalları*. Konya: Kömen yayınları.
- Ahmet Vefik Paşa. (2000). *Lehce-i Osmânî*. Recep Toparlı (Yay. haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2003). *Kazak masallarından seçmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2008). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri*. İstanbul: Kitabevi.
- Bayatlı, N. Y. (2009). *Irak Türkmen masalları (inceleme-metin-sözlük)*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Bayrı, M. H. (1972). *İstanbul folkloru*. İstanbul: Eser Yayınları.
- Beydilli, C. (2005). *Türk mitoloji ansiklopedik sözlük*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Boratav, P. N. (1995). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi: Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin mitolojisi*. Çev. Recep Özbay. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2017). *Az gittik uz gittik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, P. N. (2018). *Zaman zaman içinde*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bulut, B. (2014). *Türk halk kültüründe çoban*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Çelik, A. (2019). Biçimsel ve işlevsel nitelikleriyle Türk halk anlatılarında Arap/Zenci imajı. Mehmet Ali Yolcu (Ed.). *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu (3-5 Ekim 2019 Balıkesir/Edremit) Tam Metin Bildiriler Kitabı* (s. 337-349) içinde. Çanakkale: TOKÜAD Yayınları.
- Çetin, İ. (2007). Türk kültüründe bab (baba)/ata geleneği. *Milli Folklor*, 76, 70-75.

- Çetindağ Süme, G. (2011). *Köroğlu merkezli hikâyelerin sembolik açılımı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çetindağ Süme, G. (2015). Halk anlatılarında “olağanüstü biçimde hamile kalma” motifi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi (Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Özel Sayısı)*. 6 (20), 135-151.
- Çetindağ, G. (2007). Türk kültüründe mağara motifi. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın (Yay. haz.) 38. *Icanas Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi I* (s. 443-455). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Çıblak, N. (2005). V. Propp’un masal çözümleme metodu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 638, 127-140.
- Çıblak, N. (2007). Tarsus kültürünün tanıtımında şahmeran efsanelerinin önemi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 185-196.
- Çoban, V. (2015). *Türk halk kültüründe çobanlık*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çorbacı, Ç. (2000). *Türk masallarında yardımcı ihtiyar motifi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2014). *Kozmolojik, mitolojik, astrolojik, dini ve edebi tasavvurlara göre Türk sanatı'nda hayvan sembolizmi (Proto-Türk devrinden, M.S. 14. yüzyıla kadar efsanevi ve yırtıcı hayvanların sembolizmi üzerine bir deneme)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Dilek, İ. (2007). *Altay masalları*. Ankara: Alp yayınevi.
- Dorson, R. M. (2011). *Günümüz folklor kuramları*. Çev. Selcan Gürçayır ve Yeliz Özay. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Dundes, A. (1962). *The morphology of North American Indian folktales*. Indiana University, Bloomington.
- Dundes, A. (2007). Structuralism and folklore. Simon J. Bronner (Ed.). *Meaning of folklore: the analytical essays of Alan Dundes* (s. 126-144) içinde. Logan: Utah State University Press.

- Duranlı, M. (2010). *Saha (Yakut) büyü masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Dursun, A. ve Torun, D. (2020). Türk halk anlatılarında anne arketipi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (30), 537-554.
- Ebulgazi Bahadır Han. (2009). *Türk'ün soy ağacı Türk şeceresi*. Çev. R. Nur. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ekici, M. (2015a). Türk Dünyası masal araştırma yöntemleri ve masallardaki bazı değerler. *Türk Dünyası Masal Araştırmaları (Tastarakay'dan Keloğlan'a)* (s. 211-230) içinde. Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ekici, M. (2015b). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (2010). *Halk edebiyatına giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (1999). Şamanizm ilkel esrime teknikleri. Çev. İsmet Birkan. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Ercilasun A. B. ve Akkoyunlu Z. (2015) *Dîvânü Lugâtî- Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2015) *Orhun abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Fedakâr, P. (2014). Besleyen mi, öldüren mi: Türk mitik tasavvurunda anne arketipinin antropomorfik görünümleri. *Milli Folklor Dergisi*, (103), 5-19
- Fedakâr, P. (2016). *Amerikan yerlileri ve Karakalpak Türklerinin efsaneleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Fedakâr, S. (2011). *Özbek sözlü geleneğinde masallar*. İzmir: Egetan Yayınları.
- Fordham, F. (1983). *Jung psikolojisinin ana hatları*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gökeri, İ. A. (1979). Arketiplere dayanan yeni bir inceleme yönteminin tanıtılarak bazı romans ve epik niteliğinde yapıtlara uygulanması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara.
- Gökyay, O. Ş. (1974). At üzerine. *1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri* (s. 74-78) içinde. Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Göncü, E. B. (2020). *Türk masallarında din adamı tipolojisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gültekin, M. (2013). *Kazan-Tatar masalları (inceleme- metinler)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gümüş, İ. (2017). *Türk masalları ve Max Lüthi yöntemi*. Ankara: Gece Yayınları.

- Günay Türkeş, U. (2009). Türk masallarında geleneksel ve efsanevi yaratıklar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2 (3-4), 84-115.
- Günay, U. (1975). *Elazığ masalları [inceleme]*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Günay, U. (1992). Masal. *Türk Dünyası El Kitabı* (C. 3, s. 321-331) içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Günay, U. (2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve halk edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Hafızoğlu, E. B. (2005). *Azerbaycan masalları üzerine bir araştırma (masalların Propp metoduyla incelenmesi)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hoppal, M. (2012). *Avrasya'da şamanlar*. Çev. Bülent Bayram ve Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm: materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Jung, C. G. (2005). *Dört arketip*. Çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Feminen: dişillığın farklı yüzleri*. (Çev. T. V. Soylu). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Jung, C. G. (2020). *Dönüşüm sembolleri*. Çev. F. G. Gerhold. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk millî kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karadavut, Z. (2006). *Kırgız masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Karagöz, E. (2021). *Ural-Altay (Tatar-Başkurt) sihirli masalları üzerine karşılaştırmalı motif çalışması*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karagözlü, V. (2012). Arketipsel sembolizm bağlamında Mihr ü Vefâ mesnevisinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 7 (1), 1405-1421.
- Kara-Tekgöl, I. (2020). *Tunceli masallarına arketipsel sembolik bir yaklaşım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, D. (2007) *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, M. (2012). *Mitolojik İran efsaneleri*. Ankara: Alter Yayıncılık.

- Kunos, I. (2001). *Türk halk edebiyatı*. Tuncer Gülensoy (Yay. haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçükoglu, A. (2015). *Türk halk hikâyelerinde ak sakallı ihtiyar, derviş ve hızır tipi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Mant, S. (1998). *Halk sanatında “Şahmaran”*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Meletinski, E. M. (2018). Masalın yapısal ve tipolojik incelemesi. (Çev.) Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat. *Masalın Biçimbilimi* (s. 175-218) içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Naci, M. (1987). *Lügat-i Naci*. İstanbul: Çağrı yayınları
- Ocak, A. Y. (1985). *İslâm-Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, A.Y. (1992) *Kültür tarihi kaynağı olarak menakıbnameler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi Yayınları.
- Ögel, B. (2014a). *Türk mitolojisi-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2014b). *Türk mitolojisi-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ölçer Özünel, E. (2005). Kel Ata’dan Keloğlan’a “hilebaz” dönüşüm. *Millî Folklor*, 67, 47-52.
- Ölçer Özünel, E. (2006). *Masal mekanında kadın olmak: masallarda toplumsal cinsiyet ve mekan ilişkisi*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Potapov, L. (2012). *Altay şamanizmi*. (Çev.) Atilla Bağcı. Konya: Kömen Yayınları.
- Propp, V. (2001). *Masalın biçimbilimi -olağanüstü masalların yapısı-*. Çev. Mehmet Rıfat-Sema Rıfat. İstanbul: Om Yayınevi.
- Propp, V. (2009). *Morphology of the folktale*. Austin: University of Texas Press.
- Propp, V. (2018). Masalın biçimbilimi. Çev. Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat. *Masalın Biçimbilimi* (s. 1-147) içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Radloff, W. W. (1960). *Versuch eines wörterbuches der Türk dialecte*. C. 4. Rijswijk.
- Sakaoğlu, S. (1995). Türk masallarında at motifi. Emine Gürsoy-Naskali (Ed.). *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atıcılık* (s. 282-288) içinde. İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002) Masallar. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. C.2. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sarpkaya, S. (2014). *Türkiye sahası masal ve efsanelerinde demonolojik varlıklar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar*. Ankara: Baylan Matbaası.
- Seyidoğlu, B. (1986). Masal. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (C. VI, s. 149-153) içinde. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1998). Kültürel bir sembol: yılan. Metin Özaslan ve Özkul Çobanoğlu (Ed.). *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* (s. 86-92) içinde. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum masalları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şenocak, E. (2015). Dede Korkut hikâyelerinde Yüce Ana'dan Korkunç Ana'ya, Umay Ana'dan Kara Umay'a/Karay May'a. Nuride Muhtarzade (Yay. haz.). *Çağdaş Folklor: Problemler, Perspektifler* (s. 85-103) içinde. Bakü: Azerbaycan Milli İlimler Akademiyası, Folklor Enstitüsü Yayınları.
- Şenocak, E. (2021). Gılgamış Destanı'nın arketipsel sembolizm yöntemiyle çözümlenmesi. N. Uçan Eke ve N. Tanç (Ed.) *Prof. Dr. Pervin Çapan Armağanı* (s. 271-283) içinde. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Şenocak, E. ve O. Doğan (2017). Almış Kağan'ın destanı'nın arketipsel tahlili. *Milli Folklor*, 116, 112-128.
- Şentürk, Ş. (1997). *Camaltında yirmi bin fersah, geleneksel kültürümüzde Şahmaran*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarı Çukurova masallarında motif-tip araştırmaları II. cilt*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şimşek, E. (2008). Ölümsüzlük ilâcı elma. *Journal of Turkish Studies*, 3 (5), 193-204.
- Şimşek, E. (2019). Türk halk kültüründe yılan ve “Yılan Kale” (Ceyhan/Adana) anlatıları üzerine değerlendirmeler. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 19 (7), 13-33.
- Şimşek, E. ve Şenocak, E. (2009). İbn Sinâ hikâyelerinin arketipsel tahlili. *Milli Folklor*, 82, 110-121.
- Tezel, N. (2019). *İstanbul masalları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

- Thompson, S. (1961). *The type of the folktale: a classification and bibliography Antti Aarne's Verzeichnis der märchentypen*. Helsinki: Annales Academiae Scientiarum Fennica.
- Türkeş-Günay, U. (2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu*. Ankara: Akçağ yayınları.
- Uğurlu, S. B. (2008). Çağdaş Türk edebiyatında Şahmeran imgesi: arketipsel bir yaklaşım. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses ve Banu Karababa Taşkın (Yay. Haz.). 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15 Eylül 2007- Ankara. Bildiriler: Edebiyat Bilimi orunları ve Çözümleri Cilt 4. (s. 1691-1718.) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı.
- Uluışık, Y. P. (2017). Halk anlatılarında yüzük. *International Journal Of Languages Education And Teaching*, 5, 709-729.
- Uygur, H. K. ve Mungan, H. S. (2021). Mardin'den derlenen Keloğlan masalına arketipsel bir yaklaşım. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (26), 34-51.
- Wundt, W. (1905). *Völkerpsychologie eine untersuchung der entwicklungsgesetze von sprache, Mythos und sitte: zweiter band mythos und religion*. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann.
- Yalçinkaya, F. (2018). *Uygur sihir masalları*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yavuz, M. H. (2009). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Yeşildal, Ü. Y. (2018). Bir arketip olarak yılan. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (13), 420-431.
- Yıldız-Altın, K. (2018). Türk kültüründe atalar kültü. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.